

10/203

HARVARD ORIENTAL SERIES

EDITED

WITH THE CO-OPERATION OF VARIOUS SCHOLARS

BY

CHARLES ROCKWELL LANMAN

PROFESSOR OF SANSKRIT IN HARVARD UNIVERSITY

VOLUME I.

PUBLISHED FOR HARVARD UNIVERSITY

By GINN & COMPANY, BOSTON, MASS., U.S.A.

LONDON: GINN & COMPANY
37, BEDFORD STREET, STRAND, W.C.

1891

LEIPSIC: OTTO HARRASSOWITZ
QUERSTRASSE 14

Price, \$1.50; 6s.; 6M.

THE JĀTAKA-MĀLĀ

OR

BODHISATTVĀVADĀNA-MĀLĀ

BY

ĀRYA-ÇŪRA

EDITED

BY

DR. HENDRIK KERN

PROFESSOR IN THE UNIVERSITY OF LEIDEN

PUBLISHED FOR HARVARD UNIVERSITY

BY GINN & COMPANY, BOSTON, MASS., U.S.A.

LONDON: GINN & COMPANY
37, BEDFORD STREET, STRAND, W.C.

LEIPSIC: OTTO HARRASSOWITZ
QUERSTRASSE 14

TYPE-SETTING AND ELECTROTYPING BY

W. DRUGULIN,

Oriental Printer and Typefounder,
LEIPSIC, SAXONY.

PRESSWORK BY

ROCKWELL AND CHURCHILL,
BOSTON, MASS.

TO
OTTO BÖHTLINGK,
THE SCHOLAR AND THE FRIEND,

THIS VOLUME
IS
GRATEFULLY INSCRIBED

BY
THE EDITOR,

H. KERN.

PREFACE.

The printed text of the Jātaka-mālā is based upon the following Manuscripts:

A: Add. MS. 1328 of University Library, Cambridge.

B: Add. „ 1415 „ „ „ „

P: MS. 95 Burnouf, Bibl. Nationale, Paris.

For the two Cambridge MSS. I refer to the *Catalogue of Buddhist Sanskrit Manuscripts in the University Library, Cambridge*, by Cecil Bendall, p. 51 and p. 92; about the Paris MS. see L. Feer, in *Journal Asiatique*, May 1875, p. 413⁽¹⁾.

These MSS. are all of them derived from one and the same, somewhat remote, source. This is proved by their having in common a great many striking errors; e. g. p. 18, l. 10 all omit दान; p. 20, l. 11 all have दिसन्ति for दिसन्ति; p. 21, l. 2 न्ति० for तच्छान्ति०; p. 38, l. 20 अनर्ध for अर्ध; p. 52, l. 15 for प्रसृत; p. 72, l. 1 दशः for यशः; l. 13 संध्यापारे for p. 107, l. 1 निरसंस्त्वम् for निवसंस्त्वम्; etc. Another not less conclusive argument is afforded by the circumstance that the MSS. agree in having no indication of the number of *glokas* (al. *granthas* of 32 syllables) before the end of Jāt. xviii, nor after Jāt. xxi, xxii and xxxiv, whereas such an indication reappears Jāt. xxiii—xxxiii.

Notwithstanding their proceeding from one archetype, which, as the instances adduced abundantly prove, must have been far

(1) A MS. in Nāgarī of the Bibliothèque Nationale (s. Feer l. c.) and another in St. Petersburg appear from some test passages to be mere copies from B, or from its original; s. Bendall *Catalogue* p. 93 and cp. the remark by S. Oldenburg in *Zapiski Vostochnago Otdeleniya Imper. Russkago Archeolog. Obshchestva* IV, p. 384.

from correct, the MSS. show several discrepancies of such a kind as cannot have their origin in clerical errors. This fact, however, is easily accounted for. Our MSS. contain a considerable number of second hand or marginal readings, partly, it may be assumed, various readings taken from Codices of another family, partly probably conjectures added by some reader or corrector. Here and there we see how the scribes, by mistake, have mixed up two various readings. So e. g. P p. 13, l. 19 has च नु, instead of either च or नु; B p. 239, l. 10 विलघ्ब न लभ्यते, where two readings have been blended, विलघ्बते and न लभ्यते. In A p. 94, l. 8 a whole marginal gloss: शीता पातपटविशेषः has crept into the text.

In general it should be observed that the scribes of our MSS. or their predecessors have allowed themselves some liberties with their original, not only with regard to matters of little importance, as spelling and punctuation, but to the choice of words. P goes so far as to insert a whole tale, the Kacchapa-jātaka, after, xvi. The spuriousness of this Jātaka, which is given in its crude state as an Appendix, is clear at first sight, since it is written in a totally different kind of language, something like the so-called Gāthā-dialect. Both the Kacchapa-jātaka and the next following begin with the word *aneka*, and this circumstance accounts for the place of the insertion⁽¹⁾, but not for the addition of a whole tale, by which the number of 34 has been exceeded. This is the official number of Jātakas according to the Northern Buddhists; hence one of the epithets of the Buddha is *catustrimçajjātakajñā*⁽²⁾. But the Cariyā-Piṭaka of the Southern canon contains 35 tales. Now it is not impossible that the same tradition lingered among some Buddhists

(1) The titles of the Jātakas may be indicated by the initial words; s. Feer, *Journ. As.*, May 1875, p. 372.

(2) See Hemacandra st. 233 with the note on it, and Tāranātha p. 92. The story told by the latter about Aćvaghoṣa is rather absurd, because the knowledge of 34 Jātakas possessed by the Buddha is not dependent upon the performance of Aćvaghoṣa. Yet there may be a residue of truth in the story.

of the North, and that the latter, originally possessing an older redaction, say in Gāthā-dialect, of 35 tales, afterwards adopted the text remoulded by Ārya Cūra, but with addition of the Kacchapa-jātaka, which they may have taken from their own collection.

The orthography of our Manuscripts is not wholly uniform, nor very consistent. The doubling of consonants after *r* occurs in all of them, but not to an equal extent; B strictly adheres to the rule of doubling, but A and P show many exceptions. There is, of course, nothing strange in this manner of writing, which I have disregarded in the Various Readings, nor in the constant use of *tra*, *tva* in *chatra*, *satva* and the like. Among the peculiarities of our Manuscripts it is worth while to note the propensity of the copyists to replace the correct Sanskrit forms by the debased ones, to which they were accustomed by their handling of Buddhist works in bad Sanskrit. So we find much oftener *tūṣṇī* than *tūṣṇīm*; several times *-bhats*, but another time *-bhartas*, and once *-bharts*. From such variations we may safely infer that the author himself wrote *-bharts*, as it ought to be. When one Manuscript writes *l* for *r*, e. g. in the word *kālunya*, where the two others have *kārunya*, few will be tempted to ascribe the wrong form to the author.

Our Manuscripts, on account of their common origin, should everywhere have the same reading, and therefore I have thought it unnecessary to mention in the Various Readings the occasional slips of the copyists, except in a few cases, where the blunders are more or less characteristic or possibly transmitted from older copies. Many errors, common to our Manuscripts, must, as I have shown above, have occurred already in the archetype. Some faulty readings arising from a confusion between the characters of *ra* and *va*, show that the archetype was written in an alphabet in which those letters were much alike, whereas in our MSS. they are quite distinct as in Nāgarī.

As to punctuation, there is a considerable difference between B

and the two other Codices. In B only one sign is used, the double stroke; A and P have three signs, viz. a dot between two syllables, a single and a double stroke. The dot is put, in verses, after the first and third *pādas*; in prose, it has the value of our comma, though its use is much more limited; it chiefly serves to separate two attributes preceding a substantive. It should be observed, however, that the dot is often wanting, where we should expect it. In the printed text I have, to a certain extent, followed the system of A and P. The distinction between single and double stroke is also found in other Buddhist texts, as the Lalita-Vistara and the Aṣṭasāhasrikā Pāramitā.

A discussion of the historical and literary questions connected with the subject matter and the author of the Jātaka-mālā does not lie within the scope of this preface, but, for the convenience of the reader, I think it proper to give a comparative list of the tales in the present work and those in the Pāli collection of Jātakas, because a comparison of the two redactions throws light upon the meaning of sundry passages. The list is incomplete, for the fifth volume of Prof. Fausböll's edition has not yet appeared. I have also added the corresponding tales of the Cariyā-Pitaka, edited by the Rev. R. Morris.

Jātaka-mālā.	Pāli Jāt.	Cariyā-Pitaka.
1. Vyāghrī-j.		
2. Ćibi-	499. Sivi-j.	8. Sivirāja-c.
3. Kulmāśapiṇḍī-	415. Kummāśapiṇḍī-	
4. Ćreṣṭhi-	40. Khadirangāra-	
5. Aviśahya-	340. Visayha-	
6. Ćaça-	316. Sasa-	10. Sasapāṇḍita-
7. Agastya-	480. Akitti-	1. Akatti-
8. Māitribala-		
9. Viçvantara-		9. Vessantara-
10. Yajña-		

Jātaka-mālā.	Pāli Jāt.	Cariyā-Pitaka.
11. Ķakra-	31. Kulavaka-	
12. Brāhmaṇa-		
13. Unmādayantī-		
14. Supāraga-	463. Suppāraka-	
15. Matsya-	75. Maccha-	30. Maccharāja-
16. Vartakāpotaka-	35. Vattaka-	29. Vaṭṭakāpotaka-
17. Kumbha-		
18. Aputra-		
19. Bisa-	488. Bhisa-	24. Bhisa-
20. Ćrešthi-	171. Kalyāṇadhamma-	
21. Culla-bodhi-	443. Culla-bodhi-	14. Cūla-bodhi-
22. Hamṣa-	502. Hamṣa-	
23. Mahā-bodhi-		
24. Mahākapi-		
25. Čarabha-	483. Sarabha-	
26. Ruru-	482. Ruru-	
27. Mahākapi-	407. Mahākapi-	27. Kapirāja-
28. Kṣanti-	313. Khantivādi-	
29. Brahma-		
30. Hasti-		
31. Sutasoma-		32. Sutasomā-
32. Ayogṛha-	510. Ayoghara-	23. Ayoghara-
33. Mahiṣa-	278. Mahisa-	15. Mahiṁsa-
34. Čatapattra-	308. Javasakuna-	

So far as I know, there are only a few tales of our Jātaka-mālā, which have their parallels in works not belonging to Buddhist lore. The Vartakā-jātaka is evidently related to the Čāringakopākhyāna in Mahā-bhārata I, Adhy. 229 (Bombay ed.). The story of Unmādayantī is told three times over in the Kathāsaritsāgara, where the heroine is called Unmādinī; s. Taramga 15, 63 ff.; 33, 62 ff.; 91, 3 ff. The tale of Tārāvaloka in the same work,

Tar. 113, 17—95, agrees with the Viçvam̄tara-jātaka, and in Tar. 28, 29 ff. we find the outlines of the Kṣānti-jātaka. In the Çatapatra-jātaka every reader will recognize a wellknown widespread fable, which is supposed to have its original home in ancient Egypt.⁽¹⁾

It may be questioned whether there ever existed more than one redaction or edition of our Jātaka-mālā. All the Manuscripts known to us belong, indeed, to one family, but on comparing the number of syllables according to the metrical notices at the end of Jāt. xvii etc. with the actual figures, we discover a considerable disagreement, except in the single instance of Jāt. xxiv. In this Jāt. the sum total of syllables should be 3523, and so it is really, if we leave out of account the epilogue beginning with the stereotype नदेवं. Now there is some reason to doubt the genuineness of those epilogues, for they show a style curiously different from the rest. It may be said that the author not unlikely followed a time-honoured example, and on this assumption such a difference might be explained. Internal arguments in this case not being conclusive, I hoped to gather sufficient external evidence, but I have been disappointed. The results of my enumeration compared with the official figures partly favour the supposition of the epilogues being spurious, partly they do not. So e. g. we find that Jāt. xxiii, without the epilogue, contains 6440 syllables, which comes near to 6446, the official number, but Jāt. xviii, without the epilogue, yields 1762, and with it 1824, which latter number remains below the sum total according to the reckoning of the monks, viz. 1844. Under such circumstances it seemed to me that the editor of the text had better leave the epilogues without any mark of interpolation.

Before concluding this Preface, I have to fulfil the agreeable task of acknowledging my obligations, in the first place, to the authorities of Cambridge University for their having allowed me

(1) See Weber, Indische Studien 3, 128, and cp. Fausböll, Five Jātakas, p. 12.

the use of two MSS., and to Professor COWELL for his exertions to obtain that favour on my behalf. Alas, that I can no more address the same thanks to that eminent scholar and noblehearted friend, WILLIAM WRIGHT, to whom an equal share of my gratitude is due!

Further I have to offer my thanks to the Chief Administrator of the Bibliothèque Nationale at Paris for his kindly entrusting during a certain period MS. P to the care of the Director of the Leiden University Library; to Professor LANMAN for his kind endeavours in securing this publication, and last not least to my friend BÖHTLINGK, who by taking the trouble of perusing the proofsheets and by several valuable suggestions has not a little contributed to the usefulness of my edition of the Jātaka-mālā.

Leiden, July 1890.

H. KERN.

CONTENTS.

No.	Title	Page	No.	Title	Page
1.	व्याघ्रोजासकम्	1	19.	बिसुं	108
2.	शिवि०	6	20.	ओष्ठि०	116
3.	कुल्लाशपिरडो०	14	21.	चुहुबोधि०	121
4.	अष्टि०	19	22.	हृस०	127
5.	अविष्ट्य०	22	23.	महाबोधि०	142
6.	शश०	27	24.	महाक्षिप्ति०	155
7.	भगस्त्य०	33	25.	शरभ०	162
8.	मैत्रोबिल०	41	26.	रुठ०	167
9.	विश्वंतर०	51	27.	महाक्षिप्ति०	175
10.	यज्ञ०	67	28.	क्षान्ति०	181
11.	शक०	73	29.	बहू०	192
12.	आहमण्य०	77	30.	हस्ति०	200
13.	उन्मादयन्तर०	80	31.	सुतसोम०	207
14.	सुपारग०	88	32.	अयोग्यह०	224
15.	मत्स्य०	95	33.	महिष०	232
16.	वर्तकापोतक०	98	34.	शतपत्त०	235
17.	कुम्भ०	100		Appendix	240
18.	अपत्र०	105		Various Readings	242

As this work is printed from electrotype plates, it will be very easy to remove from the plates for a second impression any slight errors that may be observed in this first impression.

All scholars who use this book are therefore requested to send notice of any possible misprints to C. R. LANMAN, Cambridge, Massachusetts, United States of America.

जातकमाला

बोधिसत्त्वावदानमालापराख्या

श्रीमदार्यशूरेण विरचिता

भट्टकर्णेन संशोधिता ॥

ओ नमः श्रीसर्वबुद्धबोधिसत्त्वेभ्यः ॥

श्रीमन्ति सद्गुणपरिप्रहमङ्गलानि
कीर्त्यास्पदान्यनवगीतमनोहराणि ।
पूर्वप्रजन्मसु मुनेश्चरिताङ्गतानि
भक्त्या स्वकाव्यकुसुमाङ्गलिनार्चयिष्ये ॥ १ ॥
श्वाघैरमीभिरभिलक्षितचिह्नभूतै-
रादेशितो भवति यत्सुगतत्वमार्गः ।
स्यादेव रूक्षमनसामपि च प्रसादो
धर्म्याः कथाश्च रमणीयतरत्वमीयुः ॥ २ ॥
१० लोकार्थमित्यभिसमीक्ष्य करिष्यते इयं
श्रुत्यार्षयुक्त्यविगुणेन पथा प्रयत्नः ।
लोकोत्तमस्य चरितातिशयप्रदेशैः
स्वं प्रातिभं गमयितुं श्रुतिवल्लभत्वम् ॥ ३ ॥
स्वार्थोद्यतैरपि परार्थचरस्य यस्य
१५ नैवान्वगम्यत गुणप्रतिपत्तिशोभा ।
सर्वज्ञ इत्यवितथाक्षरदीप्तकीर्ति
मूर्धा नमे तमसमं सहधर्मसंघम् ॥ ४ ॥

सर्वसत्त्वेष्वकारणपरमवत्सलस्वभावः सर्वभूतात्मभूतः पूर्वजन्म-
स्वपि स भगवानिति बुद्धे भगवति परः प्रसादः कार्यः ॥ तद्यथानु-
२० श्रूयते रत्नचयगुरुभिः प्रतिपत्तिगुणाभिराधितगुरुभिर्गुणप्रविचयगु-
रुभिरसद्गुरुभिः परिकीर्त्यमानमिदं भगवतः पूर्वजन्मावदानम् । बो-
धिसत्त्वः किलायं भगवान्भूतः प्रतिज्ञातिशयसहश्रद्दानप्रियवचनार्थ-

चर्याप्रभृतिभिः प्रज्ञापरियहनिरवद्यैः कारुण्यनिस्यन्तैलोंकमनुगृह्णन्
स्वधर्माभिरत्युपनतशुचिवृत्तिन्युदितोदिते महति ब्राह्मणकुले जन्मप-
रियहं चकार ॥ स कृतासंस्कारकमो जातकर्मादिभिरभिर्धर्मानः प्र-
कृतिमेधावित्वात्सानाथ्यविशेषाज्ञानकौतूहलादकौसीद्याच्च नचिरे-
५ गैवाष्टादशसु विद्यास्थानेषु स्वकुलक्रमाविरुद्धासु च सकलासु क-
लास्वाचार्यकं पदमवाप ।

स ब्रह्मवद्वस्त्रविदां बभूव राजेव राजां बहुमानपात्रम् ।

साक्षात्सहस्राक्ष इव प्रजानां ज्ञानार्थिनामर्थचरः पितेव ॥ ५ ॥

तस्य भाग्यगुणातिशयसमावर्जितो महाँल्लाभसल्कारयशोविशेषः

१० प्रादुरभूत् । धर्माभ्यासमावितमतिः कृतप्रवज्यापरिचयसु बोधिसन्धो
न तेनाभिरेमे ।

स पूर्वचर्यापरिशुद्धबुद्धिः कामेषु हृष्टा बहुदोषजातम् ।

गार्हस्थ्यमस्वास्थ्यमिवावधूय कंचिछनप्रस्थमलंचकार ॥ ६ ॥

स तत्र निःसङ्गतया तया(च) प्रज्ञावदातेन शमेन चैव ।

१५ प्रत्यादिदेशेव कुकार्यसङ्गाद्विश्विष्टशिष्टोपशमं नृलोकम् ॥ ७ ॥

मैत्रीमयेण प्रशमेन तस्य विस्यन्दिनेवानुपरीतचित्ताः ।

परस्परद्रोहनिवृत्तभावास्तपस्त्रिवद्यादमृगा विचेषुः ॥ ८ ॥

आचारशुद्धा निभृतेन्द्रियत्वात्संतोषयोगात्करुणागुणाच्च ।

असंस्तुतस्यापि जनस्य लोके सो ऽभूत्यियस्तस्य यथैव लोकः ॥ ९ ॥

२० अल्पेष्ठभावात्कुहनानभिज्ञस्यक्तस्यृहो लाभयशः सुखेषु ।

स देवतानामपि मानसानि प्रसादभक्तिप्रवणानि चक्रे ॥ १० ॥

श्रुत्वाथ तं प्रव्रजितं मनुष्या गुणैस्तदीयैरवबद्धचित्ताः ।

विहाय बन्धूश्च परियहांश्च तच्छिष्यतां सिद्धिमिवोपजग्मुः ॥ ११ ॥

शीले शुचाविन्द्रियभावनायां स्मृत्यप्रमोषे प्रविविक्ततायाम् ।

२५ मैत्र्यादिके चैव मनःसमाधौ यथाबलं सो ऽनुशशास शिष्यान् ॥ १२ ॥

अथ कदाचित्स महात्मा परिनिष्पन्नभूयिष्ठे पृथग्भूते शिष्यगणे
प्रतिष्ठापिते इस्मिन्कल्प्याणे वर्तमन्यवतारिते नैष्क्रम्यसत्यं लोके सं-
वृतेष्विवापायद्वारेषु राजमार्गीकृतेष्विव सुगतिमार्गेषु दृष्ट्यर्मसुख-
विहारार्थं तत्कालशिष्येणाजितेनानुगम्यमानो योगानुकूलान्वर्वतद-
५ रीनिकुञ्जाननुविच्चार ॥

अथाच व्याघ्रवनितां दर्दश गिरिगङ्गरे ।

प्रसूतिक्लेशदोषेण गतां निस्पन्दमन्दताम् ॥ १३ ॥

परिक्षामेक्षणयुगां स्रुधा छाततरोदरीम् ।

आहारमिव पश्यन्तीं बालान्स्वतनयानपि ॥ १४ ॥

स्तन्यतर्षादुपसृतान्मातृविस्पन्निर्व्यथान् ।

रोरुयितरवैः क्रौर्भव्यन्तीं परानिव ॥ १५ ॥

बोधिसत्त्वसु तां दृष्ट्वा धीरो इपि करुणावशात् ।

चकम्ये परदुःखेन महीकम्पादिवाद्विराट् ॥ १६ ॥

महत्स्वपि स्वदुःखेषु व्यक्तधैर्याः कृपात्मकाः ।

मृदुनाष्ट्यदुःखेन कम्पन्ते यन्तदङ्गुतम् ॥ १७ ॥

अथ स बोधिसत्त्वः ससंभ्रमाम्रेडितपदं स्वभावातिशयव्यञ्जकं
करुणाबलसमाहिताक्षरं शिष्यमुवाच । वत्स वत्स ।

पश्य संसारनैर्गुरायं मृग्येषा स्वसुतानपि ।

लङ्घितस्त्वेहर्मर्यादा भोक्तुमन्विच्छति स्रुधा ॥ १८ ॥

अहो बतातिकष्टेयमात्मस्त्वेहस्य रौद्रता ।

येन मातापि तनयानाहारयितुमिच्छति ॥ १९ ॥

आत्मस्त्वेहमयं शब्दं को वर्धयितुमर्हति ।

येन कुर्यात्पदन्यासमीहशेष्वपि कर्मसु ॥ २० ॥

तच्छीघ्रमन्विष्टतां तावल्कुतश्चिदस्याः स्रुहुःखप्रतीकारहेतुर्यावन्न

२५ तनयानात्मानं चोपहन्ति । अहमपि चैनां प्रयतिष्ठे साहसादस्मा-

न्निवारयितुम् । स तथेत्यसै प्रतिश्रुत्य प्रकान्तस्तदाहारान्वेषणपरो
बभूव ॥ अथ बोधिसत्त्वस्तं शिष्यं सव्यपदेशमतिवाह चिन्तामापेदे ।
संविद्यमाने सकले शरीरे कस्मात्परस्मान्मृग्यामि मांसम् ।
याद्वच्छिकी तस्य हि लाभसंपत् कार्यात्ययः स्याच्च तथा ममायम् ॥

5 अपि च ।

निरात्मके भेदिनि सारहीने दुःखे कृतम्भे सतताशुचौ च ॥
देहे परस्मायुपयुज्यमाने न प्रीतिमान्यो न विचक्षणः सः ॥ २२ ॥
स्वसौख्यसङ्ग्रहं परस्य दुःखमुपेक्ष्यते शक्तिपरिक्षयाद्वा ।
न चान्यदुःखे सति मे इस्ति सौख्यं सत्यां च शक्तौ किमुपेक्षकः स्याम् ॥
10 सत्यां च शक्तौ मम यद्युपेक्षा स्यादाततायिन्यपि दुःखमग्ने ।
कृत्वेव पापं मम तेन चित्तं दक्षेत कक्षं महतामिनेव ॥ २४ ॥
तस्मात्करिष्यामि शरीरकेण तटप्रपातोऽन्नतजीवितेन ।
संरक्षणं पुच्चवधाच्च मृग्या मृग्याः सकाशाच्च तदात्मजानाम् ॥ २५ ॥
किं च भूयः ।

15 संदर्शनं लोकहितोत्सुकानामुत्तेजनं मन्दपराक्रमाणाम् ।
संहर्षणं त्यागविशारदानामाकर्षणं सज्जनमानसानाम् ॥ २६ ॥
विषादनं मारमहाचमूनां प्रसादनं बुद्धगुणप्रियाणाम् ।
ब्रीडोदयं स्वार्थपरायणानां मात्सर्यलोभोपहतात्मनां च ॥ २७ ॥
अद्वापनं यानवराश्रितानां विस्मापनं त्यागकृतस्यानाम् ।
20 विशेधनं स्वर्गमहापथस्य त्यागप्रियाणामनुमोदि नृणाम् ॥ २८ ॥
कदा नु गच्छैरपि नाम कुर्यां हितं परेषामिति यश्च मे भूत् ।
मनोरथस्तस्फलीक्रियां च संबोधिमग्यामपि चाविदूरे ॥ २९ ॥
अपि च ।

न स्पर्धया नैव यशोऽभिलाषाच्च स्वर्गलभाच्च च राज्यहेतोः ।
25 नात्यन्तिके इष्यात्मसुखे यथायं ममादरो इन्यत्र परार्थसिङ्गेः ॥ ३० ॥

तथा समानेन समानकालं लोकस्य दुःखं च सुखोदयं च ।

हर्तुं च कर्तुं च सदास्तु शक्तिस्तमः प्रकाशं च यथैव भानोः ॥ ३१ ॥

हृषे गुणे उनुसृतिमागतो वा स्पष्टः कथायोगमुपागतो वा ।

सर्वप्रकारं जगतो हितानि कुर्यामजसं सुखसंहितानि ॥ ३२ ॥

५ एवं स निश्चिय परार्थसिद्धै प्राणात्यये उपापत्तिप्रमोदः ।

मनांसि धीराण्यपि देवतानां विस्मापयन्स्वां तनुमुत्सर्ज ॥ ३३ ॥

अथ सा व्याघ्री तेन बोधिसञ्चस्य शरीरनिपातशब्देन समुत्थापितकौतूलामर्षा विरम्य स्वतनयवैशसोद्यमात्ततो नयने विच्छेप । दृष्टैव च बोधिसञ्चशरीरमुद्गतप्राणं सहसाभिसृत्य भक्षयितुमुपचक्रम् ॥ १० अथ स तस्य शिष्यो मांसमनासाद्यैव प्रतिनिवृत्तः कुचोपाध्याय इति विलोकयन्त्वाद्बोधिसञ्चशरीरमुद्गतप्राणं तया व्याघ्रयुवत्या भक्ष्यमाणं दर्दश । स तत्कर्मातिशयविस्यात्प्रतिवृद्धशोकदुःखावेगस्तद्वाणाश्रयबहुमानभिवोक्त्रिरन्निदमात्मगतं ब्रुवाणः शोभेत ।

१५ अहो दयास्य असनातुरे जने स्वसौख्यनैःसङ्गमहो महात्मनः ।

अहो प्रकर्षं गमिता स्थितिः सतामहो परेषां मृदिता यशःश्रियः ॥ ३४ ॥

अहो पराक्रान्तमपेतसाध्वसं गुणाश्रयं प्रेम परं प्रदर्शितम् ।

अहो नमस्कारविशेषपाचतां प्रसद्य नीतास्य गुणातनुस्तनुः ॥ ३५ ॥

निर्गंसौम्यस्य वसुंधराधृतेरहो परेषां असनेष्वमर्षिता ।

२० अहो मटीया गमिता प्रकाशतां खटुङ्कता विक्रमसंपदानया ॥ ३६ ॥

अनेन नाथेन सनाथतां गतं न शोचितव्यं खलु सांप्रतं जगत् ।

पराजयाशङ्कितजातसंभ्रमो ध्रुवं विनिश्चासपरो उद्य मन्मथः ॥ ३७ ॥

सर्वथा नमो उस्वसै महाभागाय सर्वभूतशरण्यायातिविपुलकारण्यायाप्रमेयसञ्चाय भूतार्थबोधिसञ्चाय महासञ्चायेति ॥ अथ स २५ तमर्थं सब्रह्मचारिभ्यो निवेदयामास ।

तत्कर्मविस्मितमुखैरथ तस्य शिष्ये-
र्गन्धर्वयक्षभुजगैस्त्रिदशाधिपैश्च ।
माल्याद्वराभरणचन्दनचूर्णवधै-
श्छन्ना तदस्थिवसुधा वसुधा बभूव ॥ ३८ ॥

५ तदेवं सर्वसत्त्वेष्वकारणपरमवत्सलस्वभावः सर्वभूतात्मभूतः पूर्व-
जन्मस्वपि स भगवानिति बुद्धे भगवति परः प्रसादः कार्यः । जातप्र-
सादैश्च बुद्धे भगवति परा प्रीतिरूत्पादयितव्या । एवमायतनगतो नः
प्रसाद इत्येवमप्युच्चेयम् । तथा सत्कृत्य धर्मः श्रोतव्यः । एवं दुष्करश-
तसमुदानीतत्वात्करुणावर्णे ऽपि वाच्यमेवं स्वभावातिशयस्य निष्पा-
१० दिका परानुप्रहप्रवृत्तिहेतुः करुणेति ॥

॥ इति व्याघ्रोजातकं प्रथमम् ॥

दुष्करशतसमुदानीतो ऽयमस्मदर्थं तेन भगवता सङ्खर्म इति सत्कृ-
त्य श्रोतव्यः ॥ तद्यथानुश्रूयते । बोधिसत्त्वभूतः किलायं भगवान-
परिमितकालाभ्यासात्मीभूतोपचितपुरायकर्मा कदाचिच्छिबीनां
१५ राजा बभूव । स बाल्याद्वभृत्येव वृद्धोपासनरतिर्विनयानुरक्तो ऽनु-
रक्तप्रकृतिः प्रकृतिमेधावित्वादनेकविद्याधिगमविपुलतरमतिरूत्सा-
हमन्त्वप्रभावशक्तिदैवसंपन्नः स्वा इव प्रजाः प्रजाः पालयति स्म ।

तस्मिंस्त्रिवर्गानुगुणा गुणौद्याः संहर्षयोगादिव संनिविष्टाः ।
समस्तरूपा विबभुर्न चासु विरोधसंक्षेपविपन्नशोभाः ॥ १ ॥
२० विडम्बनेवाविनयोऽतानां दुर्मेधसामापदिवातिकष्टा ।
अल्पात्मनां या मदिरेव लक्ष्मीर्बभूव सा तत्र यथार्थनामा ॥ २ ॥
उदारभावात्करुणागुणाच्च विज्ञाधिपत्याच्च स राजवर्यः ।
रेमे ऽर्थनामीस्मितसिद्धिर्षादक्षिणशोभानि मुखानि पश्यन् ॥ ३ ॥
अथ स राजा दानप्रियत्वात्समन्ततो नगरस्य सर्वोपकरणधनधा-

न्यसमृद्धा दानशालाः कारयित्वा स्वमाहात्म्यानुरूपं यथाभिप्रायसंपादितं सोपचारं मनोहरमनतिक्रान्तकालमुभगं दानवर्षे कृतयुगमेघ इव वर्वर्षे । अन्नमन्नार्थिभ्यः पानं पानार्थिभ्यः शयनासनवसनभोजनगन्धमाल्यरजतसुवर्णादिकं तत्तदर्थिभ्यः ॥ अथ तस्य राज्ञः प्रदानैदार्यश्चवणाद्विस्तप्रमुदितहृदया नानादिगम्बिलक्षितदेशनिवासिनः पुरुषास्तं देशमुपजग्मुः ।

परीत्य कृत्वं मनसा नृलोकमन्येष्वलब्धप्रणायावकाशाः ।

तमर्थिनः प्रीतमुखाः समीयुर्महाहृदं वनगजा यथैव ॥ ४ ॥

अथ स राजा समन्ततः समापततो लाभाशाप्रमुदितमनसः प-

१० थिकजननेपथ्यप्रच्छादितशोभस्य वनीपकजनस्य

विप्रोषितस्येव सुहृज्जनस्य संदर्शनात्मीतिविजृभिताक्षः ।

याद्वां प्रियाख्यानमिवाभ्यनन्दहृत्वा च तुष्ट्यार्थिजनं जिगाय ॥ ५ ॥

दानोङ्गवः कीर्तिमयः सुगन्धस्तस्यार्थिनां वागनिलप्रकीर्णः ।

मर्दं जहारान्यनराधिपानां गन्धिपस्येव परद्विपानाम् ॥ ६ ॥

१५ अथ कदाचित्स राजा दानशालाः समनुविचरंस्तुप्रत्वादर्थिजनस्य प्रविरलं याचकजनसंपातमभिसमीक्ष्य दानधर्मस्यानुत्सर्पणान्न तुष्टिमुपजगाम ।

तर्षे विनिन्ये उर्थिजनस्त्वमेत्य न त्वर्थिनः प्राप्य स दानशौरेऽः ।

न ह्यस्य दानब्यवसायमर्थी याद्वाप्रमाणेन शशाक जेतुम् ॥ ७ ॥

२० तस्य बुद्धिभवत् अतिसभाग्यास्ते सत्युरुषविशेषा ये विस्तमनिर्यन्तेप्रणायमर्थिभिः स्वगाचारायपि याच्यन्ते । मम पुनः प्रत्याख्यानहृक्षाक्षरवचनसंतर्जित इवार्थिजनो धनमाचके उप्रगल्भप्रणयः संवृत्त इति ॥

अथ क्षितीशस्य तमन्युदारं गाचेष्वपि स्वेषु निवृत्तसङ्गम् ।

२५ विज्ञाय दानाश्रयिणं वितर्कं पतिप्रिया स्त्रीव मही चकम्ये ॥ ८ ॥

अथ शक्रो देवेन्द्रः क्षितिगतलचलन्नाटाकमिष्ठे विविधरनप्रभो-
द्वासिनि सुमेरौ पर्वतगते किं मद्मिति समुत्पत्तितवितर्कस्तस्य राज्ञ
इमं वितर्कागतिशयं एतत्तलचलननिमित्तमवेत्य विस्मयावर्जितह-
दयश्चिन्तामापद् ।

५ दानातिहर्षोऽवत्तमानसेन वितर्कितं किं स्विदिदं नृपेण ।
आबध्य दानव्यवसायकस्यां स्वगात्रदानस्थिरनिश्चयेन ॥ ९ ॥

तन्मीमांसिष्ये तावदेनमिति ॥ अथ तस्य राज्ञः पर्षदि निषणस्या-
मात्यगणपरिवृत्तस्य समुचितायां कृतायामर्थजनस्य कः किमिच्छ-
तीत्याह्वानावघोषणायामुद्भाट्यमानेषु कोशाद्यक्षाधिस्थितेषु मणि-
१० कनकरजतधननिचयेषु विश्वेष्यमाणासु पुट्यसु विविधवसनपरि-
पूर्णगर्भासु समुपावर्त्यमानेषु विनीतविविधवाहनस्तन्यप्रतिष्ठितयु-
गेषु विचित्रेषु यानविशेषेषु प्रवृत्तसंपाते उर्ध्वजने शक्रो देवानामि-
न्द्रो वृडमन्यं ब्राह्मणरूपमभिनिर्माय राजश्वक्षुः पथे प्रादुरभवत् । अथ
१५ तस्य राज्ञः कास्यमैत्रीपरिभावितया धीरप्रसन्नसौम्यया प्रत्युद्गत
इव परिष्वक्त इव च दृष्ट्या केनार्थं इत्युपनिमन्त्यमाणः क्षितिपानु-
चैर्नृपतिसमीपमुपेत्य जयाशीर्वचनपुरः सरं राजानमित्युवाच ।
दूरादपश्यन्स्थविरो उभ्युपेतस्त्वच्छसुषो उर्ध्वं क्षितिप्रधान ।
एकेक्षणेनापि हि पङ्कजाक्ष गम्येत लोकाधिप लोकयाचा ॥ १० ॥

अथ स बोधिसञ्चः समभिलषितमनोरथप्रसिद्धा परं प्रीत्युत्सव-
२० मनुभवन् किं स्विदिदं सत्यमेवोक्तं ब्राह्मणेन स्यादुत विकल्पाभ्यासा-
न्मयैवमवधारितमिति जातविमर्शश्वक्षुर्याद्वाप्रियवचनश्ववणतृष्णि-
तमतिस्तं चक्षुर्याचनकमुवाच ।
केनानुशिष्टस्वमिहाभ्युपेतो मां याचितुं ब्राह्मणमुख्यं चक्षुः ।
२५ सुदुस्त्यजं चक्षुरिति प्रवादः संभावना कस्य मयि व्यतीता ॥ ११ ॥

अथ स ब्राह्मणवेषधारी शक्रो देवेन्द्रस्तस्य राज्ञ आशयं विदित्वोवाच ।

शक्रस्य शक्रप्रतिमानुशिष्या त्वां याचितुं चक्षुरिहागतो ऽसि ।
 संभावनां तस्य मैव चाशां चक्षुःप्रदानात्सफलीकुरुष्व ॥ १२ ॥
 अथ स राजा शक्रसंकीर्तनाकूनमस्य ब्राह्मणस्य भवित्री देवता-
 नुभावादनेन विधिना चक्षुःसंपदिति मत्वा प्रमोदविशदाक्षरमेन-
 ५ मुवाच ।

येनाभ्युपेतो ऽसि मनोरथेन तमेष ते ब्राह्मण पूरयामि ।
 आकाङ्क्षमाणाय मटेकमक्षिददामि चक्षुर्दयमण्हं ते ॥ १३ ॥
 स त्वं विबुद्धनयनोत्पलशोभितास्यः

संपश्यतो व्रज यथाभिमतं जनस्य ।

१० स्यात्किं नु सो ऽयमुत नेति विचारदोला-
 लोलस्य सो ऽयमिति चोन्थितविस्मयस्य ॥ १४ ॥

अथ तस्य राज्ञो ऽमात्याश्वस्तुःप्रदानावसायमवेत्य ससंभ्रमावेग-
 विषादव्यथितमनसो राजानमूचुः ।

दानातिहर्षादनयमसमीक्ष्याहितोदयम् ।

१५ प्रसीद देव मा मैवं न चक्षुर्दातुमर्हसि ॥ १५ ॥

एकस्यार्थे द्विजस्यास्य मा नः सर्वान्पराकृथाः ।

अलं शोकाग्निना दग्धुं सुखं संवर्धिताः प्रजाः ॥ १६ ॥

धनानि लक्ष्मीप्रतिबोधनानि श्रीमन्ति रत्नानि पयस्त्विनीर्गाः ।

रथान्विनीताश्च युजः प्रयच्छ मदोर्जितश्रीललितान्विपान्वा ॥ १७ ॥

२० समुच्चरन्नूपुरनिस्वनानि शरत्पयोदाभ्यधिकद्युतीनि ।

गृहाणि सर्वतुंसुखानि देहि मा दाः स्वचक्षुर्जगदेकचक्षुः ॥ १८ ॥

विमृश्यतामपि च तावन्महाराज ।

अन्यदीयं कथं नाम चक्षुरन्यच्च योज्यते ।

अथ देवप्रभावो ऽयं त्वचक्षुः किमपेक्ष्यते ॥ १९ ॥

२५ अपि च देव ।

चक्षुषा किं दरिद्रस्य पराभ्युदयसाक्षिणा ।

धनमेव यतो देहि देव मा साहसं कृथाः ॥ २० ॥

अथ स राजा तानमात्यान्सानुनयमधुराक्षरमित्युवाच ।

अदाने कुरुते बुद्धिं दास्यामीत्यभिधाय यः ।

५ स लोभपाशं प्रभ्रष्टमात्मनि प्रतिमुच्चति ॥ २१ ॥

दास्यामीति प्रतिज्ञाय यो इन्यथा कुरुते मनः ।

कार्पण्यानिश्चितमतेः कः स्यात्पापतरस्ततः ॥ २२ ॥

स्थिरीकृत्यार्थिनामाशं दास्यामीति प्रतिज्ञया ।

विसंवादनरूपस्य वचसो नास्ति निष्कृतिः ॥ २३ ॥

१० यदपि चेष्टं देवतानुभावादेव चक्षुरस्य किं न संभवतीत्यत्र शूयताम् ।
नैककारणसाध्यत्वं कार्याणां ननु दृश्यते ।

कारणान्तरसापेक्षः स्यादेवो ऽपि विधिर्यतः ॥ २४ ॥

तत्र मे दानातिशयब्यवसाये विघ्नाय व्यायन्तुमर्हन्ति भवन्त इति ॥

अमात्या ऊचुः । धनधान्यरत्नानि देवो दातुमर्हति न स्वचक्षुरिति

१५ विज्ञापितमस्माभिः । तत्र देवं वयमतीर्थे प्रतारयामः ॥ राजोवाच ।
यदेव याच्येत तदेव दद्यान्नानीप्सितं प्रीणयतीह दत्तम् ।

किमुहमानस्य जलेन तोयैः । दास्याम्यतः प्रार्थितमर्थमस्मै ॥ २५ ॥

अथ तस्य राज्ञो हृष्टतरविस्मभप्रणयः स्त्रेहावेगादनपेक्षितोपचारो
२० इमात्यमुख्यस्तं राजानमित्युवाच । मा तावज्ञोः ।

या नाल्पेन तपःसमाधिविधिना संप्राप्यते केनचि-

द्यामासाद्य च भूरिभिर्मखशतैः कीर्ति दिवं चाप्नुयात् ।

संप्राप्नामतिपत्य तां नृपतितां शक्रद्विस्पर्धिनीं

किं हृष्टा नयने प्रदित्सति भवान्को उयं कुतस्यो विधिः ॥ २६ ॥

लब्धावकाशस्त्रिदशेषु यज्ञैः कीर्त्या समन्नादवभासमानः ।

२५ नरेन्द्रचूडाद्युतिरञ्जिताद्विः किं लिप्समानो नु ददासि चक्षुः ॥ २७ ॥

अथ स राजा तमसात्यं सानुनयमित्युवाच ।
नायं यत्नः सार्वभौमत्वमाप्नुं नैव स्वर्गं नापवर्गं न कीर्तिम् ।
चातुं लोकानित्ययं त्वादरो मे याद्वाक्षेशो मा च भूदस्य मोघः ॥ २८ ॥

अथ स राजा नीलोत्पलदलशकलहचिरकान्तिनयनमेकं वैद्यप-
५ रिष्टेन विधिना शनकैरक्षतमुत्पाद्य परया प्रीत्या चक्षुर्याचनकाय
प्रायच्छत् । अथ शक्रो देवेन्द्रस्तादृशमृद्युभिसंस्कारं चक्रे यथा ददर्श
स राजा सपरिजनस्तत्त्वस्य चक्षुश्चक्षुःस्याने प्रतिष्ठितम् । अथोन्मि-
षितैकचक्षुषं चक्षुर्याचनकमभिवीक्ष्य स राजा परमेण प्रहर्षेण समा-
प्यमाणहृदयो द्वितीयमप्यस्मै नयनं प्रायच्छत् ॥

१० ततः स राजा नयने प्रदाय विपद्मपद्माकरतुल्यवक्तः ।
पौरैरसाधारणतुष्टिरासीत्समयचक्षुर्दृष्टेशे द्विजश्च ॥ २९ ॥

अन्तःपुरे इथ मनुजाधिपतेः पुरे च
शोकाश्रुभिर्वसुमती सिषिचे समन्नात् ।
शक्रस्तु विस्मयमवाप परां च तुष्टि
संबोधये नृपमकम्प्यमतिं समीक्ष्य ॥ ३० ॥

अथ शक्रस्य विस्मयावर्जितहृदयस्यैतदभवत् ।

अहो धृतिरहो सञ्चमहो सञ्चहितैषिता ।

प्रत्यक्षमपि कर्मदं करोतीव विचारणाम् ॥ ३१ ॥

२० तन्नायमाश्चर्यसञ्चश्चिरमिमं परिक्षेशमनुभवितुमर्हति । यतः प्र-
यतिष्ठे चक्षुरस्योपायप्रदर्शनादुत्पादयितुम् ॥ अथ तस्य राज्ञः क्र-
मात्संरूढनयनवरणस्यावगीतप्रतनूभूतान्तःपुरपौरजानपदशोकस्य प्र-
विवेककामत्वादुद्यानपुष्करियास्तीरे कुमुमभरावनतरुचिरतरुवरनि-
चिते मृदुमुरभिशिशिरसुखपवने मधुकरगणोपकूजिते पर्यङ्केण निष-
खस्य शक्रो देवेन्द्रः पुरस्तात्मादुभवत् । क एष इति च राजा पर्य-
२५ नुयुक्तो इव्रीत् ।

शकोऽहमस्मि देवेन्द्रस्वत्समीपमुपागतः ।

राजोवाच । स्वागतम् । आज्ञाप्ततां केनाथे इति ॥ स उपचारपुरः-
सरमुक्तो राजानं पुनरुवाच ।

वरं वृणीष्व राजर्षे यदिच्छसि तदुच्यताम् ॥ ३२ ॥

५ अथ स राजा प्रदानसमुचितत्वादनभ्यस्त्याङ्गाकार्पण्यमार्गो वि-
धृत्य विस्मयशौटीर्यमेनमुवाच ।

प्रभूतं मे धनं शक्र शक्तिमच्च महद्बलम् ।

अन्यभावाच्चिदानीं मे मृत्युरेवाभिरोचते ॥ ३३ ॥

कृत्वा पर्याप्तमनोरथानि प्रीतिप्रसादाधिकलोचनानि ।

१० मुखानि पश्यामि न याचकानां यत्तेन मृत्युर्दयितो ममेन्द्र ॥ ३४ ॥

शक्र उवाच । अलमलमनेन ते व्यवसायेन । सत्युरुषा एवेष्टा-
न्यनुप्राप्तुवन्ति । अपि च पृच्छामि तावङ्गवन्ताम् ।

इमामवस्थां गमितस्य याचकैः कथं नु ते संप्रति तेषु मानसम् ।

प्रचक्ष्य तत्त्वावदलं निगृहितुं व्रजेष्व संप्रत्यपनीय तां यथा ॥ ३५ ॥

१५ राजोवाच । कोऽयमस्मान्विकर्त्त्ययितुमत्त्वभवतो निर्बन्धः । अपि
च देवेन्द्र श्रूयताम् ।

तदैव चैतर्हि च याचकानां वचांसि याङ्गानियताक्षराणि ।

आशीर्मयाणीव मम प्रियाणि यथा तथोदेतु ममैकमक्षिः ॥ ३६ ॥

अथ तस्य राज्ञः सत्याधिष्ठानबलात्युण्योपचयविशेषाच्च वचन-
२० समनन्तरमेवेन्द्रनीलशकलाक्रान्तमध्यमिव नीलोत्पलदलसहशमेकं
चक्षुः प्रादुरभवत् । प्रादुर्भूते च तस्मिन्नयनाश्वर्ये प्रमुदितमनाः स रा-
जा पुनरपि शक्रमुवाच ।

यश्चापि मां चक्षुरथाचतैकं तस्मै मुदा डे नयने प्रदाय ।

प्रीत्युत्सवैकायमतिर्यथासं द्वितीयमथक्षिः तथा ममाक्षु ॥ ३७ ॥

अथाभिष्वाहारसमनलारमेव तस्य राज्ञो विस्पर्धमानमिव तेन
नयनेन द्वितीयं चक्षुः प्रादुरभवत् ॥

ततश्चकम्ये सधराधरा धरा व्यतीत्य वेलां प्रससार सागरः ।

प्रसक्तगम्भीरमनोद्विनिस्वनाः प्रसस्वनुर्दुन्दुभयो दिवौकसाम् ॥ ३८ ॥

५ प्रसादरम्यं ददृशे वपुर्दिशां राज शुद्धा शरदीव भास्करः ।
परिभ्रमच्छन्दनचूर्णरञ्जितं पपात चिवं कुमुमं नभस्तलात् ॥ ३९ ॥

समाययुर्विसयफुललोचना दिवौकसस्तच सहाप्सरोगणाः ।
ववौ मनोद्वात्मगुणः समीरणो मनस्सु हर्षो जगतां व्यजृम्भत ॥ ४० ॥

उदीरिता हर्षपरीतमानसैर्महिर्दिभिर्भूतगणाः सविस्मयैः ।

१० नृपस्य कर्मातिशयस्तवाश्रयाः समन्ततः शुच्छुविरे गिरः शुभाः ॥ ४१ ॥
अहो बतौदार्यमहो कृपालुता विशुद्धता पश्य यथास्य चेतसः ।
अहो स्वसौख्येषु निरुत्सुका मतिर्नमो ऽस्तु ते ऽभ्युक्ततदैर्यविक्रम ॥ ४२ ॥

सनाथतां साधु जगद्रत्तं त्वया पुनर्विबुद्धेश्वरणपङ्कजश्चिया ।
अमोघरूपा बत पुण्यसंचयाश्चिरस्य धर्मेण खलूर्जितं जितम् ॥ ४३ ॥

१५ अथ शकः साधु साध्यत्येनमभिसंराध्य पुनरुवाच ।
न नो न विदितो राजस्तव शुद्धाशयाशयः ।
एवं नु प्रतिदत्ते ते मयेमे नयने नृप ॥ ४४ ॥
समन्ताद्योजनशतं शैलैरपि तिरस्कृतम् ।
द्रुमब्याहता शक्तिर्भविष्यत्यनयोश्च ते ॥ ४५ ॥

२० इत्युक्ता शकस्तचैव चान्तर्दधे ॥ अथ बोधिसत्त्वो विसयपूर्णम-
नोभिर्मन्दमन्दनिमेषप्रविकसितनयनैरमात्यैरनुयातः पौरैश्चाभिवी-
स्यमाणो जयाशीर्वचनपुरः सैरश्च ब्राह्मणैरभिनन्द्यमानः पुरवरमु-
च्छुतश्चजविचित्रपताकं प्रवितन्यमानाभ्युदयशेभमभिगम्य पर्षदि-
निषणः सभाजनार्थमभिगतस्यामात्यप्रमुखस्य ब्राह्मणवृद्धपौरजान-

२५ पदस्यैवमात्मोपनायिकं धर्मं देशयामास ।

को नाम लोके शिथिलादरः स्याकृतुं धनेनार्थिजनप्रियाणि ।
दिव्यप्रभावे नयने ममेमे प्रदानपुण्योपनते समीक्ष्य ॥ ४६ ॥
अनेकशैलान्तरितं योजनानां शतादपि ।
अदूरस्थितविस्पृष्टं हश्यं पश्यामि सर्वतः ॥ ४७ ॥

5 परानुकम्पाविनयाभिजाताहानात्परः को उभुदयाभ्युपायः ।
यन्मानुषं चक्षुरिहैव दक्षा प्राप्नं मया उमानुषदिव्यचंक्षुः ॥ ४८ ॥
एतद्विदित्वा शिवयः प्रदानैर्भोगेन चार्धान्सफलीकुरुध्वम् ।
लोके परस्मन्निहैव चैष पन्थाः कीर्तिप्रधानस्य सुखोदयस्य ॥ ४९ ॥
धनस्य निःसारलघोः स सारो यदीयते लोकहितोन्मुखेन ।
10 निधानतां याति हि दीयमानमदीयमानं निधनैकनिष्ठम् ॥ ५० ॥

तदेवं दुष्करशतसमुदानीतो उयमस्मदर्थं तेन भगवता सङ्खर्म इति
सत्कृत्य श्रोतव्यः । तथागतमाहात्म्ये पूर्ववच्च करुणावर्णे उपि वाच्य-
मिहैव पुण्यफलप्रदर्शने चैव सत्कृत्योपचितानि पुण्यानीहैव पुण्य-
माचमात्मप्रभावस्य कीर्तिसंततिमनोहरं प्रदर्शयन्तीति ॥

चित्तप्रसादोऽत्र च नाल्पकं नाम दान-
मस्ति विपाकमहत्वात् ॥ तद्यथानुश्रूयते । बोधिसत्त्वभूतः किलायं
भगवान्कोशलाधिपतिर्बभूव । तस्योत्साहमन्वप्रभुशक्तिसंपत्तभृतीनां
प्रकर्षिणामपि राजगुणानां विभूतिमतिशिश्ये दैवसंपद्गुणशेभा ।

20 गुणास्तस्याधिकं रेजुदैवसंपद्विभूषणाः ।
किरणा इव चन्द्रस्य शरदुन्मीलितश्चियः ॥ १ ॥
तत्याज द्वप्नानपि तस्य शबून् रक्तेव रेमे तदपाश्रितेषु ।
इत्यास तस्यान्यनराधिपेषु कोपप्रसादानुविधायनी श्रीः ॥ २ ॥

धर्मात्मकत्वाच्च च नाम तस्य परोपतापाशिवमास चेतः ।

भृत्यानुरागसु तथा जजृभे द्विषत्सु लक्ष्मीर्न यथास्य रेमे ॥ ३ ॥

सो इनकारातीतां स्वजातिमनुसरार । तदनुसरणाच्च समुपजातं
वेगो विशेषवत्त्रं श्रमणब्राह्मणकृपणवनीपकेभ्यः सुखहेतुनिदानं
५ दानमदाच्छीलसंवरमनवरतं पुष्पोष पोषधनियमं च पर्वदिवसेषु
समाददे । अर्भीक्षणं च राजा पर्षदि स्वसिंश्वान्तः पुरे पुण्यप्रभावो-
ज्ञावनाल्लोकं श्रेयसि नियोक्तुकामः प्रतीतहृदयो गाथाङ्गमिति नि-
यतार्थं बभाषे ।

न सुगतपरिचर्या विद्यते स्वल्पिकापि

१० प्रतनुफलविभूतिर्यच्छुतं केवलं प्राक् ।

तदिदमलवण्यायाः शुष्करूप्यारुण्यायाः

फलविभवमहत्वं पश्य कुल्माषपिण्डाः ॥ ४ ॥

रथतुरगविचित्रं मत्तनागेन्द्रनीलं

बलमकृशमिदं मे मेदिनी केवला च ।

१५ बहु धनमनुरक्ता श्रीरुदाराश्च दाराः

फलसमुदयशेभां पश्य कुल्माषपिण्डाः ॥ ५ ॥

तममात्या ब्राह्मणवृद्धाः पौरमुख्याश्च कौतूहलाधूर्णितमनसो
इपि न प्रसहन्ते स्म पर्यनुयोक्तुं किमभिसमीक्ष्य महाराजो गाथाङ्ग-
यमिदमभीक्षणं भाषत इति ॥ अथ तस्य राज्ञो वाग्मित्यत्वादव्याहत-
२० तरप्रणयप्रसरा देवी समुत्पन्नकौतूहला संकथाप्रस्तावागतं पर्षदि
पर्यपृच्छदेनम् ।

नियतमिति नरेन्द्र भाषसे हृदयगतां मुदमुक्तिरन्तिव ।

भवति मम कुतूहलाकुलं हृदयमिदं कथितेन तेन ते ॥ ६ ॥

तदर्हति श्रोतुमयं जनो यदि प्रचक्ष्व तत्किं न्विति भाषसे नृप ।

२५ रहस्यमेवं च न कीर्त्यते क्वचित्प्रकाशमस्ताच्च मयापि पृच्छयते ॥ ७ ॥

अथ स राजा प्रीत्यभिस्त्रिग्धया हृष्ट्या समभिवीक्ष्य देवीं स्मित-
प्रविक्षितवदन उवाच ।

अविभाव्य निमित्तार्थं श्रुत्वोऽग्रामिमं मम ।

न केवलं तवैवाच कौतूहलचलं मनः ॥ ८ ॥ किं तु

५ समन्तमर्थेतदमात्यमण्डलं कुतूहलाधूर्णितलोलमानसम् ।

पुरं च सान्तः पुरमत्र तेन मे निशम्यतां येन मयैवमुंच्यते ॥ ९ ॥

सुप्रबुद्ध इव जातिमनुसरामि

यस्यामिहैव नगरे भृतको झमासम् ।

शीलान्वितोऽपि धनमाचसमुच्छ्रुतेभ्यः

१० कर्माभिराधनसमर्जितदीनवृत्तिः ॥ १० ॥

सोऽहं भृतिं परिभवत्रमदैच्यशालां

त्राणाशयात्स्वयमवृत्तिभयाद्विक्षुः ।

भिक्षार्थिनश्च चतुरः श्रमणानपश्यं

वश्येन्द्रियाननुगतानिव भिक्षुलक्ष्या ॥ ११ ॥

१५ तेभ्यः प्रसादमृदुना मनसा प्रणम्य

कुल्माषमाचकमदां प्रयतः स्वगेहे ।

तस्याङ्कुरोदय इवैष यदन्यराज-

चूडाप्रभाश्वरणरेणुषु मे निषक्ताः ॥ १२ ॥

तदेतदभिसंधाय मयैवं देवि कथ्यते ।

२० पुण्येन च लभे तृप्तिर्महतां दर्शनेन च ॥ १३ ॥

अथ सा देवी प्रहर्षविस्यविशालाक्षी सबहुमानमुदीक्षामाणा
राजानमित्युवाच । उपपञ्चरूपः पुण्यानामयमेवंविधो विपाकाभ्युद-
यविशेषः । पुण्यफलप्रत्यक्षिणश्च महाराजस्य यदयं पुण्येष्वादः ।
तदेवमेव पापप्रवृत्तिविमुखः पितेव प्रजानां सम्यक्परिपालनसु-
२५ मुखः पुण्यगणार्जनाभिमुखः ।

यशःश्रिया दानसमृद्धया ज्वलन्तिष्ठिताङ्गः प्रतिराजमूर्धसु ।
समीरणाकुञ्चितसागरास्त्रां चिरं महीं धर्मनयेन पालय ॥ १४ ॥
राजोवाच । किं ह्येतदेवि न स्यात् ।

5

सो इहं तमेव पुनराश्रयितुं यतिष्ठे
श्रेयः पथं समभिलक्षितरस्यचिह्नम् ।
लोकः प्रदित्सति हि दानफलं निशम्य
दास्याम्यहं किमिति नात्मगतं निशम्य ॥ १५ ॥

अथ स राजा देवीं देवीमिव श्रिया ज्वलन्तीमभिस्तिर्गदमवेष्ट
श्रीसंपत्तिहेतुकुतूहलहृदयः पुनरुवाच ।

10

चन्द्रलेखेव ताराणां स्त्रीणां मध्ये विराजसे ।
अकृथाः किं नु कल्याणि कर्मातिमधुरोदयम् ॥ १६ ॥
देव्युवाच । अस्ति देव किंचिदहमपि पूर्वजन्मवृत्तिं समनुसरा-
मीति । कथय कथयेदानीमिति च सादरं राजा पर्यनुयुक्तोवाच ।

15

बाल्ये इनुभूतमिव तत्समनुस्मरामि
दासी सती यदहमुडृतभक्तमेकम् ।
श्रीणास्त्रवाय मुनये विनयेन दत्त्वा
मुप्रेव तत्र समवापमिह प्रबोधम् ॥ १७ ॥

20

• एतत्स्मरामि कुशलं नरदेव येन
तत्त्वाथतामुपगतास्मि समं पृथिव्या ।
श्रीणास्त्रवेषु न कृतं तनु नाम किंचि-
दित्युक्तवानसि यथैव मुनिस्तथैव ॥ १८ ॥

अथ स राजा पुण्यफलप्रदर्शनात्पुण्येषु समुत्पादितबहुमानाम-
भिप्रसन्नमनसं पर्षदं विस्यैकायामवेत्य नियतमीदृशं किंचित्समनु-
शशास ।

अल्पस्थापि शुभस्य विस्तरमिमं दृष्टा विपाकश्रियः
स्यान्को नाम न दानशीलविधिना पुण्यक्रियातत्परः ।
नैव द्रष्टुमपि क्षमः स पुरुषः पर्याप्तविज्ञो ऽपि स-
न्यः कार्पण्यतमिस्तयावृतमतिर्नाम्नोति दानैर्यशः ॥ १९ ॥

६ त्यक्तव्यं विवशेन यन्न च तथा कस्मैचिदर्थाय य-
त्तन्यायेन धनं त्यजन्यदि गुणं कंचित्समुद्भावयेत् ।
को ऽसौ तच भजेत मत्सरपथं जानगुणानां रसं
प्रीत्याद्या विविधाश्च कीर्त्यनुसृता दानप्रतिष्ठा गुणाः ॥ २० ॥
दानं नाम महानिधानमनुगं चौराद्यसाधारणं
दानं मत्सरलोभदोषरज्जसः प्रक्षालनं चेतसः ।
१० संसाराध्वपरिश्रमापनयनं दानं सुखं वाहनं
दानं नैकसुखोपधानसुमुखं सन्मित्रमात्यन्तिकम् ॥ २१ ॥
विभवसमुदयं वा दीप्तमाङ्गागुणं वा
चिदशपुरनिवासं रूपशेभागुणं वा ।
१५ यदभिलषति सर्वे तत्समान्नोति दाना-
दिति परिगणितार्थः को न दानानि दद्यात् ॥ २२ ॥

सारादानं दानमाहुर्धनानामैश्वर्याणां दानमाहुर्निदानम् ।
दानं श्रीमत्सज्जनत्वावदानं बाल्यप्रज्ञैः पांसुदानं सुदानम् ॥ २३ ॥

अथ स पर्वतस्य राजस्तन्नाहकं वचनं सबहुमानमभिनन्द्य प्रदा-
२० नादिप्रतिपत्यभिमुखी बभूव ॥ तदेवं चित्तप्रसादोऽन्तं पाचातिशय-
प्रतिपादितं च नाल्पकं नाम दानमस्ति विपाकमहस्यादिति प्रस-
न्नचित्तेनानुक्तरे पुण्यक्षेत्रे आर्यसंघे दानं ददता परा प्रीतिस्त्यादयि-
तव्या । अदूरे ममापेवंविधा अतो विशिष्टतराश्च संपत्तय इति ॥

॥ इति कुल्माणियडोजातकं ततोयम् ॥

अत्ययमयविगण्य दित्सन्ति सत्पुरुषाः । केन नाम स्वस्थेन न
दातव्यं स्यात् ॥ तद्यथानुश्रूयते । बोधिसत्त्वभूतः किलायं भगवान्भा-
ग्यातिशयगुणादुच्यानसंपदा चाधिगतविपुलधनसमृद्धिरविषमव्य-
वहारशीलत्वाल्लोके बहुमाननिकेतभूत उदाराभिजनवाननेकविद्या-
५ कलाविकल्पाधिगमविमलतरमतिर्गुणमाहात्म्यादाङ्गा समुपहतासं-
मानः प्रदानशीलत्वाल्लोकसाधारणविभवः श्रेष्ठी बभूव ।

अर्थिभिः प्रीतहृदयैः कीर्त्यमानमितस्ततः ।

त्यागशैर्योन्नतं नाम तस्य व्याप दिशो दश ॥ १ ॥

दद्यात्र दद्यादिति तत्र नासीद्विचारदोलाचलमानसो इर्थी ।

१० ख्यातावदाने हि बभूव तस्मिन्विस्तमधृष्टप्रणार्थिर्वर्गः ॥ २ ॥
नासौ जुगोपात्मसुखार्थमर्थं न स्पर्धया लोभपराभवाङ्गा ।

सत्त्वार्थिदुःखं न शशाक सोदुँ नास्तीति वक्तुं च ततो जुगोप ॥ ३ ॥

अथ कदाचित्तस्य महासत्त्वस्य भोजनकाले स्नातानुलिप्तगाचस्य
कुशलोदारसूदोपकल्पिते समुपस्थिते वर्णगन्धरसस्पर्शादिगुणसमुदिते
१५ विचित्रे भक्ष्यभोज्यादिविधौ तत्पुरुयसंभाराभिवृद्धिकामो ज्ञानामि-
निर्दग्धसर्वक्षेत्रेन्दनः प्रत्येकबुद्धस्तज्जृहमभिजगाम भिक्षार्थी । समुपेत्य
च द्वारकोष्ठके व्यतिष्ठत ।

अशङ्किताचञ्चलधीरसौम्यमवेक्षमाणो युगमाचमुर्ध्याः ।

तत्रावतस्ये प्रणमाभिजातः स पात्रसंसक्तकरायपद्मः ॥ ४ ॥

२० अथ मारः पापीयान्बोधिसत्त्वस्य तां दानसंपदममृष्टमाणस्तद्वि-
द्घार्थमन्तरा च तं भद्रनामन्तरा च द्वारदेहलीं प्रचलज्जालाकरालोद-
रमनेकपौरुषमतिगम्भीरं भयानकदर्शनं सप्रतिभयनिर्घोषं नरकमभि-
निर्ममे विस्फुरद्विरनेकैर्जनशतैराचितम् ॥ अथ बोधिसत्त्वः प्रत्येक-
बुद्धं भिक्षार्थिनमभिगतमालोक्य पल्लीमुवाच । भद्रे स्वयमार्याय
२५ पर्याप्तं पिराडपातं देहीति । सा तथेति प्रतिश्रुत्य प्रणीतं भक्ष्यभोज्य-

मादाय प्रस्थिता । नरकमालोक्य द्वारकोष्ठकसमीपे भयविषादचञ्च-
लाक्षी सहसा न्यवर्तत । किमेतदिति च भर्ता पर्यनुयुक्ता समापति-
तसाध्वसापिहितकरणी तत्कथंचित्तसै कथयामास ॥ अथ बोधिसन्ध्यः
कथमयमार्यो मन्त्रहादनवाप्नभिक्षु एव प्रतियास्यतीति संसंभ्रमं तत्त-
स्याः कथितमनादृत्य स्वयमेव च प्रणीतं भक्ष्यभोज्यमादाय तस्य
महात्मनः पिण्डपातं प्रतिपादयितुकामो द्वारकोष्ठकसमीपमभिगत-
स्तमतिभीषणमन्तरा नरकं दर्दश । तस्य किं स्विदिदिमिति समुत्पन्न-
वितर्कस्य मारः पापीयान्ववनभिन्नेर्विनिःसृत्य संदृश्यमानदिव्याङ्गु-
तवपुरन्तरिक्षे स्थित्वा हितकाम इव नामाब्रवीत् । गृहपते महारौ-
10 खनामायं महानरकः ।

अर्थिप्रशंसावचनप्रलुब्धा दित्सन्ति दानव्यसनेन ये उर्धान् ।

शरत्सहस्राणि बहूनि तेषामस्मिन्निवासोऽसुलभप्रवासः ॥ ५ ॥

अर्थस्त्विवर्गस्य विशेषहेतुस्त्रिमिन्हते केन हतो न धर्मः ।

धर्मं च हत्वार्थनिर्बहरणेन कथं नु न स्यान्नरकप्रतिष्ठः ॥ ६ ॥

15 दानप्रसङ्गेन च धर्ममूलं भता त्वयार्थं यद्कारि पापम् ।

त्वामत्तुमभ्युप्रतमेतद्साज्जालायजिङ्गं नरकान्तकास्यम् ॥ ७ ॥

तत्साधु दानाद्विनियच्छ बुद्धिमेवं हि सद्याः पतनं न ते स्यात् ।

विचेष्टमानैः करुणं रुद्द्विर्मादातृभिर्गाः समताममीभिः ॥ ८ ॥

प्रतियहीता तु जनोऽन्युपैति निवृत्तदानापनयः सुरत्वम् ।

20 तत्स्वर्गमार्गावरणाद्विरम्य दानोद्यमात्संयममाश्रयस्व ॥ ९ ॥

अथ बोधिसन्ध्यो नूनमस्यैतद्वात्मनो मम दानविघ्नाय विचेष्टि-
तमित्यवगम्य सन्ध्यावश्यमधीरं विनयमधुराविच्छेदं नियंतमित्यवो-
चदेनम् ।

असम्भितावेक्षणदक्षिणेन विदर्शितो इयं भवतार्यमार्गः ।

25 युक्ता विशेषेण च दैवतेषु परानुकम्पानिपुणा प्रवृत्तिः ॥ १० ॥

दोषोदयात्पूर्वमनन्तरं वा युक्तं तु तच्छान्तिपथेन गन्तुम् ।
 गते प्रयासं ह्यपचारदोषैर्ब्याधौ चिकित्साप्रणयो विद्यातः ॥ ११ ॥
 इटं च दानव्यसनं मटीयं शङ्के चिकित्साविषयव्यतीतम् ।
 तथा ह्यनाहत्य हितैषितां ते न मे मनः संकुचति प्रदानात् ॥ १२ ॥
 ५ दानादधर्मं च यदूचिवांस्त्वर्मणं च धर्मस्य विशेषहेतुम् ।
 तन्मानुषी नेयमवैति बुद्धिर्दानाहते धर्मपथो यथार्थः ॥ १३ ॥
 निधीयमानः स नु धर्महेतुश्चौरैः प्रसत्याथ विलुप्यमानः ।
 ओघोदरान्तर्विनिमयमूर्तिर्हुताशनस्याशनतां गतो वा ॥ १४ ॥
 यज्ञात्म दाता नरकं प्रयाति प्रतियहीता तु सुरेन्द्रलोकम् ।
 १० विवर्धितस्तेन च मे त्वयायं दानोद्यमः संयमयिष्यतापि ॥ १५ ॥
 अनन्यथा चास्तु वचस्त्ववेदं स्वर्गं च मे याचनका व्रजन्तु ।
 दानं हि मे लोकहितार्थमिष्टं नेदं स्वसौख्योदयसाधनाय ॥ १६ ॥

अथ स मारः पापीयान्तुनरपि बोधिसत्त्वं हितैषीव धीरहस्तेनोवाच ।
 हितोक्तिमेतां मम चापलं वा समीक्ष्य येनेच्छसि तेन गच्छ ।
 १५ मुखान्वितो वा बहुमानपूर्वं स्मर्तासि मां विप्रतिसारवान्वा ॥ १७ ॥
 बोधिसत्त्वं उवाच । मार्षं मर्षयतु भवान् ।

कामं पतामि नरकं स्फुरदुयवहिं
 ज्वालावलीढशिथिलावनतेन मूर्धा ।
 न त्वर्थिनां प्रणयदर्शितसौहृदानां
 संमानकालमवमाननया हरिष्ये ॥ १८ ॥

२० इत्युक्ता बोधिसत्त्वः स्वभाग्यबलावृष्टम्भाज्जनानश्च निरत्ययता
 दानस्य निवारणैकरसमवधूय स्वजनपरिजनं साधसानभिभूतमतिर-
 भिवृद्धदानाभिलाषो नरकमध्येन प्रायात् ।
 पुण्यानुभावादथ तस्य तस्मिन्पद्मजं पद्मजमुद्भूव ।
 अवज्ञयेवावजहास मारं यच्छुक्रया केशरदन्तिपद्म्या ॥ १९ ॥

अथ बोधिसत्त्वः पद्मसंकरेण स्वपुण्यातिशयनिर्जातेनभिगम्य
 प्रत्येकवृद्धं प्रसादसंहर्षापूर्णहृदयः पिराडपातमस्मै प्रायच्छत् ॥
 मनःप्रसादप्रतिबोधनार्थं तस्याथ भिष्मुर्विद्युत्यपात ।
 वर्षज्ज्वलंश्चैव स तच रेजे सविद्युत्योतपयोदलस्म्या ॥ २० ॥
 ५ अवमृदितमनोरथस्तु मारो द्युतिपरिमोषमवाप्य वैमनस्यात् ।
 तमभिमुखमुदीक्षितुं न सेहे सह नरकेण ततस्तिरोबभूव ॥ २१ ॥
 तत्किमिदसुपनीतम् । एवमत्ययमप्यविगण्य दित्सन्ति सत्पु-
 रुषाः । केन नाम स्वस्थेन न दातव्यं स्यात् । न सत्त्ववनः शक्यन्ते
 भयादप्यगतिं गमयितुमित्येवमप्युच्चेयम् ॥

10

॥ इति श्रेष्ठजातकं चतुर्थम् ॥

न विभवक्षयावेक्षया समृद्धाशया वा प्रदानवैधुर्यमुपयान्ति स-
 त्युरुषाः ॥ तद्यथानुश्रूयते । बोधिसत्त्वभूतः किलायं भगवांस्त्यागशी-
 लकुलविनयश्रुतज्ञानाविस्यातिगुणसमुदितो धनदायमानो विभ-
 वसंपदा सर्वातिथित्वादनुपरतदानसत्त्वो लोकहितार्थप्रवृत्तो दायक-
 15 श्रेष्ठः श्रेष्ठी बभूव । मात्सर्यादिदोषाविषयो ऽविषय इति प्रकाश-
 नामा ।

इष्टार्थसंपत्तिविमर्शनाशात्मीतिप्रबोधस्य विशेषहेतुः ।
 यथार्थिनां दर्शनमास तस्य तथार्थिनां दर्शनमास तस्य ॥ १ ॥
 देहीति याज्ञानियतार्थमुक्तो नास्तीति नासौ गदितुं शशाक ।
 20 हतावकाशा हि बभूव चित्ते तस्यार्थसक्तिः कृपया महत्या ॥ २ ॥
 तस्यार्थिभिर्निर्हीयमाणसारे गृहे बभूवाभ्यधिकप्रहर्षः ।
 विवेद स खुयधनाननर्थानकारणक्षिप्रविरागिणो ऽर्थान् ॥ ३ ॥
 भवन्ति लोकस्य हि भूयसार्था लोभाश्रयाद्गतिमार्गसार्थाः ।
 परात्मनोरभ्युदयावहत्वादर्थास्तीयास्तु बभुर्यथार्थाः ॥ ४ ॥

अथ तस्य महासत्त्वस्य यथाभिलिप्तैरङ्गैः शिष्टोपचारविभू-
षणैर्विपुलैरर्थविसर्गैर्याचनकजनं समन्ततः संतर्पयतः प्रदानौदार्य-
श्वरणादिस्यावर्जितमनाः शक्रो देवेन्द्रः प्रदानस्थिरनिश्चयमस्य
जिज्ञासमानः प्रत्यहं धनधान्यरत्नपरिच्छदजातं तत्तदन्तर्धापयामास ।
५ अपि नामायं विभवपरिक्षयाशङ्क्यापि मात्सर्याय प्रतार्येतेति । प्र-
दानाधिमुक्तस्य तु पुनर्महासत्त्वस्य

यथा यथा तस्य विनेशुर्थाः सूर्याभिमृष्टा इव तोयलेशाः ।

तथा तथैनान्विपुलैः प्रदानैर्गृहात्मदीप्तादिव निर्जहार ॥ ५ ॥

अथ शक्रो देवेन्द्रस्त्यागपरायणमेव तं महासत्त्वमवेत्य प्रक्षीयमा-
१० णविभवसारमपि विस्मिततरमतिस्तस्यैकरात्रेण सर्वे विभवसारम-
न्तर्धापयामासान्यच रज्जुकुराइलाहाचाच्चैकस्मात् ॥ अथ बोधिसत्त्वः
प्रभातायां रजन्यां यथोचितं प्रतिविबुद्धः पश्यति स्म धनधान्यपरि-
च्छदपरिजनविभवशून्यं निष्कूजदीनं स्वभवनं राक्षसैरिवोडासितम-
नभिरामदर्शनीयं किमिति च समुत्थितवितर्कः समनुविचरंस्तद्रज्जु-
१५ कुराइलकं दाचं च केवलमच दर्श । तस्य चिन्ता प्रादुरभवत् । यदि
तावक्तेनचिद्याचितुमनुचितवचसा स्वविक्रमोपार्जितोपजीविना
मन्त्रहे प्रणय एवं दर्शितः । सूपयुक्ता एवमर्थाः । अथ त्रिदार्नीं मङ्गा-
ग्यदोषादुच्छ्रुयमसहमानेन केनचिदनुपयुक्ता एव विदुतास्तत्कष्टम् ।

चलं सौहृदमर्थानां विदितं पूर्वमेव मे ।

अर्थिनामेव पीडा तु दहत्यच मनो मम ॥ ६ ॥

प्रदानसत्कारसुखोचिताश्चिरं

विविक्तमर्थैरभिगम्य मन्त्रहम् ।

कथं भविष्यन्ति नु ते ममार्थिनः

पिपासिताः शुष्कमिवागता हृदम् ॥ ७ ॥

२५ अथ स बोधिसत्त्वः स्वधैर्यावष्टम्भादनास्वादितविषाददैन्यस्त-

स्यामथवस्थायामनभ्यस्तयाज्ञाक्रमत्वात्परान्याचितुं परिचितानपि न
प्रसेहे । एवं दुष्करं याचितुमिति च तस्य भूयसी याचनकेष्वनुकम्पा
बभूव ॥ अथ स महात्मा याचनकजनस्वागतादिक्रियावेक्षया स्वय-
मेव तद्रज्ञाकुण्डलकं दाचं च प्रतिगृह्य प्रत्यहं तृणविक्रयोपलब्धया
५ विभवमाचयार्थिजनप्रणयसंमाननां चकार ॥ अथ शक्तो देवेन्द्रस्त-
स्येमामविषादितां परमे ऽपि दारिद्र्ये प्रदानाभिमुखतां चावेष्य स-
विस्यबहुमानः संदृश्यमानदिव्याङ्गुतवपुरन्तरिक्षे स्थित्वा दानाद्वि-
च्छन्दयंसं महासत्त्वमुवाच । गृहपते ।

मुहन्मनस्त्वापकरीमवस्थामिमामुपेतस्त्वमतिप्रदानैः ।

१० न दस्युभिनैव जलानलाभ्यां न राजभिः संह्रियमाणवित्तः ॥ ८ ॥
तत्त्वां हितावेक्षितया ब्रवीमि नियच्छ दाने व्यसनानुरागम् ।
इत्थंगतः सन्तपि चेन्न दद्या यायाः पुनः पूर्वसमृद्धिशेभाम् ॥ ९ ॥
शश्वल्कृशेनापि परिव्ययेण कालेन दृष्टा क्षयमर्जनानाम् ।
चयेन वल्मीकिसमुच्छ्रुयांश्च वृद्धर्थिनः संयम एव पन्थाः ॥ १० ॥

१५ अथ बोधिसत्त्वः प्रदानाभ्यासमाहात्यं विदर्शयञ्छक्रमुवाच ।
अनार्यमार्येण सहसनेच मुदुष्करं सुषूपि दुर्गतेन ।
मा चैव तज्जन्मम शक्र वित्तं यत्प्राप्निहतोः कृपणाशयः स्याम् ॥ ११ ॥
इच्छन्ति याज्ञामरणेन गन्तुं दुःखस्य यस्य प्रतिकारमार्गम् ।
तेनातुरान्कः कुलपुचमानी नास्तीति शुष्काशनिनाभिहन्यात् ॥ १२ ॥

२० तन्मद्विधः किं स्विदुपाददीत रत्नं धनं वा दिवि वापि राज्यम् ।
याज्ञाभितापेन विवर्णितानि प्रसादयेन्नार्थिमुखानि येन ॥ १३ ॥
मात्सर्यदोषोपचयाय यः स्यान्न त्यागचित्तं परिबृहयेद्वा ।
स त्यागमेवार्हति मद्विधेभ्यः परियहच्छद्गमयो विघातः ॥ १४ ॥
विद्युल्लतानृत्तचले धने च साधारणे नैकविघातहेतौ ।

२५ दाने निदाने च सुखोदयानां मात्सर्यमार्यः क इवाश्रयेत ॥ १५ ॥

तदर्थिता शक्र मयि स्वतेयं हिताभिधानादनुकम्पितो ऽसि ।
 स्वभ्यस्तहर्षे तु मनः प्रदानैस्तदुत्पथे केन धृतिं लभेत ॥ १६ ॥
 न चाच मन्योरनुवृत्तिमार्गे चित्तं भवानर्हति संनियोक्तुम् ।
 न हि स्वभावस्य विपक्षदुर्गमारोदुमल्पेन बलेन शक्यम् ॥ १७ ॥

५ शक्र उवाच । गृहपते । पर्याप्तविभवस्य परिपूर्णकोशकोष्ठागारस्य
 सम्यक्प्रवृत्तिविधिपुलकर्मान्तस्य विष्णुदायतेलोके वशीकृतैश्वर्य-
 स्यायं क्रमो नेमां दशमभिप्रपञ्चस्य । पश्य ।
 स्वबुद्धिविस्पन्दसमाहितेन वा यशोऽनुकूलेन कुलोचितेन वा ।
 समृद्धिमाकृष्टं श्रुमेन कर्मणा सपल्नतेजांस्यभिभूय भानुवत् ॥ १८ ॥
 १० जने प्रसङ्गेन वितत्य सप्ततिं प्रबोध्य हर्षे समुहत्सु बन्धुषु ।
 अवाप्तसंमानविधिर्नृपादपि श्रिया परिष्वक्त इवाभिकामया ॥ १९ ॥
 अथ प्रदाने प्रविजृभितक्रमः सुखेषु वा नैति जनस्य वाच्यताम् ।
 अजातपक्षः खमिवारुक्षया विघातभाङ्गेवलया तु दित्सया ॥ २० ॥
 यतो धनं संयमनैभृताश्रयादुपार्ज्यतां तावदलं प्रदित्सया ।
 १५ अनार्यतायच च नाम का भवेत् यत्पदद्या विभवेष्वभाविषु ॥ २१ ॥

बोधिसत्त्व उवाच । अलमतिनिर्बन्धेनाचभवतः ।

आत्मार्थः स्याद्यस्य गरीयान्परकार्या-
 त्तेनापि स्याद्येमनाहत्य समृद्धिम् ।
 नैति प्रीतिं तां हि महत्यापि विभूत्या
 २० दानैस्तुष्टिं लोभजयाद्यामुपभुङ्गे ॥ २२ ॥
 नैति स्वर्गं केवलया यत्त्वा समृद्या
 दानेनैव रथातिमवाप्नोति च पुण्याम् ।
 मात्सर्यादीच्चाभिभवत्येव च दोषां-
 स्तस्या हेतोर्दानमतः को न भजेत ॥ २३ ॥

चातुं लोकान्यस्तु जरामृत्युपरीता-
नयात्मानं दित्सति कास्यवशेन ।
यो नास्वादं वेत्ति सुखानां परदुःखैः
कस्तस्यार्थस्त्वक्रतया स्यादपि लक्ष्म्या ॥ २४ ॥

5 अपि च देवेन्द्र ।

संपत्तिरिव विज्ञानामधुवा स्थितिरायुषः ।
इति याचनकं लब्ध्वा न समृद्धिरवेक्ष्यते ॥ २५ ॥

एको रथश्च भुवि यद्विदधाति वर्त्म
तेनापरो ब्रजति धृष्टरं तथान्यः ।

10 कल्याणमाद्यमिमित्यवधूय मार्गं
नासत्पथप्रणयने रमते मनो मे ॥ २६ ॥

अर्थश्च विस्तरमुपैष्ठति चेत्युनम्
हर्ता मनांसि नियमेन स याचकानाम् ।

एवंगते ऽपि च यथाविभवं प्रदास्ये
मा चैव दाननियमे प्रमदिष्म शक्त ॥ २७ ॥

इत्युक्ते शक्तो देवेन्द्रः समभिप्रसादितमनाः साधु साध्वित्येनमभि-
संराथ्य सबहुमानस्त्रिग्धमवेक्ष्यमाण उवाच ।

यशःसपल्नैरपि कर्मभिर्जनः समृद्धिमन्वच्छति नीचदारुणैः ।

स्वसौख्यसङ्गादनवेक्षितात्ययः प्रतार्यमाणश्चपलेन चेतसा ॥ २८ ॥

20 अचिन्तयित्वा तु धनक्षयं त्वया स्वसौख्यहानिं मम च प्रतारणाम् ।
परार्थसंपादनधीरचेतसा महत्त्वमुङ्गावितमात्मसंपदः ॥ २९ ॥

अहो बतौदार्यविशेषभास्वतः प्रमृष्टमात्सर्यतमिसता हृदः ।

प्रदानसंकोचविरूपतां गतं धने प्रनष्टे ऽपि न यत्तदाशया ॥ ३० ॥

न चाच चित्रं परदुःखदुःखिनः कृपावशाल्लोकहितैषिणस्त्व ।

25 हिमावदातः शिखरीव वायुना न यत्पदानादसि कम्पितो मया ॥ ३१ ॥

यशः समुद्भावयितुं परीक्षया धनं तवेदं तु निगूढवानहम् ।
 मणिर्हि शोभानुगतो इथतो इन्यथा न संसृशेद्रत्नयशोमहार्घताम् ॥
 यतः प्रदानैरभिवर्ष याचकान्हदान्महामेघ इवाभिपूरयन् ।
 धनक्षयं नाप्स्यसि मत्परियहादिदं क्षमेषाश्च विचेष्टिं मम ॥ ३३ ॥

५ इत्येनमभिसंराध्य शक्तस्तच्चास्य विभवसारमुपसंहत्य क्षमयित्वा च
 तत्रैवान्तर्दधे ॥ तदेवं न विभवक्षयावेक्षया समृद्ध्याशया वा प्रदान-
 वैधुर्यमुपयान्ति सत्युरुषा इति ॥

॥ इत्यविषष्णवोष्ठजातकं पञ्चमम् ॥

तिर्यग्गतानामपि सतां महात्मनां शक्त्यनुरूपा दानप्रवृत्तिर्दृष्टा ।

१० केन नाम मनुष्यभूतेन न दातव्यं स्यात् ॥ तद्यथानुश्रूयते । कस्मिंश्च-
 दरण्यायतनप्रदेशे मनोज्ञवीरुत्तृणतरुगहननिचिते पुष्पफलवत्ति वै-
 दूर्यनीलशुचिवाहिन्या सरिता विभूषितपर्यन्ते मृदुशाङ्कलास्तरणसु-
 खसंस्पर्शदर्शनीयधरणीतले तपस्विजनविचरिते बोधिसत्त्वः शशो
 बभूव ।

१५ स सत्त्वयोगाङ्गपुष्पश्च संपदा बलप्रकर्षाङ्गिपुलेन चौजसा ।
 अतर्कितः शुद्रमृगैरशङ्कितश्चार तस्मिन्मृगराजलीलया ॥ १ ॥

स्वचर्माजिनसंवीतः स्वतनूरुहवल्कलः ।
 मुनिवत्तत्र शुश्रुभे तुष्टचित्तस्तृणाङ्कुरैः ॥ २ ॥

तस्य मैथ्रवदातेन मनोवाङ्कायकर्मणा ।

२० आसुर्जृभितदौरात्म्याः प्रायः शिष्यमुखा मृगाः ॥ ३ ॥

तस्य गुणातिशयसंभृतेन स्नेहगौरवेण विशेषवत्तरमवबृहदयासु
 ये सहाया बभूवरुद्धः शृगालो वानरश्च । ते परस्परसंबन्धनिवृद्धेहा
 इव बान्धवा अन्योन्यप्रणयसंमाननविरुद्धसौहार्दा इव च सुहृदः

संमोद्भानास्तच विहरन्ति सम् । तिर्यकस्वभावविमुखाश्च प्राणिषु
दयानुवृत्त्या लौत्यप्रशमाद्बिसृतस्तेयप्रवृत्त्या धर्माविरोधिन्या च
यशोऽनुवृत्त्या पटुविज्ञानत्वाद्बिनियमधीरया च सज्जनेष्टया चेष्टया
देवतानामपि विस्यनीया बभूवुः ।

5 सुखानुलोमे गुणबाधिनि क्रमे गुणानुकूले च सुखोपरोधिनि ।
नरोऽपि तावदुणपक्षसंश्याद्विराजते किञ्चिथ तिर्यगाकृतिः ॥ ४ ॥
अभूत्स तेषां तु शशाकृतिः कृती परानुकम्प्याप्रतिपद्मरुर्गुरुः ।
स्वभावसंपत्त्वं गुणक्रमानुगा यशो यदेषां सुरलोकमयगात् ॥ ५ ॥

अथ कदाचित्स महात्मा सायाहृसमये धर्मश्ववणार्थमभिगतैः

10 सबहुभानमुपास्यमानस्तैः सहायैः परिपूर्णप्रायमराडलमादित्यविप्र-
कर्षाद्वावदायमानशोभं रूपदर्पणमिव तस्तुविरहितमीषत्याश्रापवृत्त-
विस्त्रं शुक्लपक्षचतुर्दशीचन्द्रमसमुदितमभिसमीक्ष्य सहायानुवाच ।
असावापूर्णशोभेन मराडलेन हसन्निव ।

निवेदयति साधूनां चन्द्रमाः पोषधोत्सवम् ॥ ६ ॥

15 तद्यक्तं श्वः पञ्चदशी । यतो भवद्भिः पोषधनियममभिसंपादय-
द्भिर्न्यायोपलब्धेनाहारविशेषेण कालोपनतमतिथिजनं प्रतिपूज्य प्रा-
णसंधारणमनुष्टेयम् । पश्यन्तु भवन्तः ।

यत्संप्रयोगा विरहावसानाः समुच्छुयाः पातविरूपनिष्ठाः ।

विद्युत्ताभज्ञुरलोलमायुस्तेनैव कार्यो दृढमप्रमादः ॥ ७ ॥

20 दानेन शीलाभरणेन तस्मात्पुण्यानि संवर्धयितुं यतध्वम् ।
विवर्तमानस्य हि जन्मदुर्गे लोकस्य पुण्यानि परा प्रतिष्ठा ॥ ८ ॥
तारागणानामभिभूय लक्ष्मीं विभाति यत्कान्तिगुणेन सोमः ।
ज्योतींषि चाक्रम्य सहस्रश्मर्यहीयते पुण्यगुणोच्छ्रुयः सः ॥ ९ ॥
दृप्तस्वभावाः सचिवा नृपाश्च पुण्यप्रभावात्यृथिवीश्वराणाम् ।
सदश्ववृत्त्या हतसर्वगर्वाः प्रीता इवाज्ञाधुरमुद्दहन्ति ॥ १० ॥

पुरुषैर्विहीनाननुयात्यलक्ष्मीर्विस्पन्दमानानपि नीतिमार्गे ।
 पुरुषाधिकैः सा ह्यवभर्त्यमाना पर्येत्यमर्षादिव तद्विपक्षान् ॥ ११ ॥
 दुःखप्रतिष्ठादयशोऽनुबद्धादपुरुषमार्गादुपरम्य तसात् ।
 श्रीमत्सु सौख्योदयसाधनेषु पुरुषप्रसङ्गेषु मतिं कुरुथ्वम् ॥ १२ ॥
 ५ ते तथेत्यस्यानुशासनां प्रतिगृह्याभिवाद्य प्रदक्षिणीकृत्य चैनं
 स्वान्स्वानालयानभिजग्मुः । अचिरगतेषु च तेषु सहायेषु स महा-
 त्मा चिनामापेदे ।

अतिथेरभ्युपेतस्य संमानं येन तेन वा ।

विधातुं शक्तिरस्त्येषामत्र शोच्योऽहमेव तु ॥ १३ ॥

१० अस्मद्दन्तायविच्छिन्नाः परितिक्तास्तृणाङ्कुराः ।

शक्या नातिथये दातुं सर्वथा धिगशक्तिम् ॥ १४ ॥

इत्यसामर्थ्यदीनेन को न्वर्थो जीवितेन मे ।

आनन्दः शोकतां यायाद्यस्यैवमतिथिर्मम ॥ १५ ॥

१५ तत्कुचेदानीमिदमतिथिपरिचर्यावैगुण्ये निःसारं शरीरकमुत्सृज्य-
 मानं कस्यचिदुपयोगाय स्यादिति विमृशन्त महात्मा सृतिं प्रति-
 लेभे । अये ।

स्वाधीनसुलभमेतन्निरवद्यं विद्यते ममैव खलु ।

अतिथिजनप्रतिपूजनसमर्थरूपं शरीरधनम् ॥ १६ ॥

तत्किमहं विषीदामि ।

२० समधिगतमिदं मयातिथेयं हृदय विमुच्च यतो विषादैन्यम् ।

समुपनतमनेन सल्करिष्याम्यहमतिथिप्रणयं शरीरकेण ॥ १७ ॥

इति विनिश्चित्य स महासञ्च्चः परममिव लाभमधिगम्य परम-
 प्रीतमनास्त्रावतस्ये ।

वितर्कातिशये तस्य हृदये प्रविजृभिते ।

२५ आविश्चके प्रसादश्च प्रभावश्च दिवौकसाम् ॥ १८ ॥

ततः प्रहर्षादिव साचला चला मही बभूव निभृतार्णवांशुका ।
 वितस्तनुः खे सुरदुन्दुभिस्वना दिशः प्रसादाभरणाश्वकाश्चिरे ॥ १५ ॥
 प्रसक्तमन्दस्तनिताः प्रहसिनस्तडित्यिनङ्गाश्व घनाः समन्ततः ।
 परस्पराश्वेषविकीर्णेरेणुभिः प्रसक्तमेनं कुसुमैरवाकिरन् ॥ २० ॥
 ५ समुद्भवन्धीरगतिः समीरणः सुगन्धि नानादुमपुष्टजं रजः ।
 मुदा प्रविष्टैरविभक्तभक्तिभिस्तमर्चयामास कृशांशुकैरिव ॥ २१ ॥

तदुपलभ्य प्रमुदितविस्मितमनोभिर्देवताभिः समन्ततः परि-
 कार्यमानं तस्य वितर्काङ्गुतं शक्रो देवेन्द्रः समापूर्यमाणविस्यकौतू-
 हुतेन मनसा तस्य महासत्त्वस्य भावजिज्ञासया द्वितीये इहनि गग-
 10 न तलमध्यमभिलङ्घमाने पटुतरकिरणप्रभावे सवितरि प्रस्फुलितम-
 रीचिजालवसनासु भास्वरातपविसरावगुणितास्वनालोकनक्षमासु
 दिक्षु संक्षिप्तमाणङ्गायेष्वभिवृद्धचीरीविरावोक्तादितेषु वनान्तरेषु
 विच्छिद्धमानपक्षिसंपातेषु धर्मक्षमापीतोत्साहेष्वध्वगेषु शक्रो देवा-
 नामधिपतिर्ब्राह्मणरूपो भूत्वा मार्गप्रनष्ट इव सुत्तर्षश्चमविषाददी-
 15 नकरणः सस्वरं प्रस्तुतातिदूरे तेषां विचुक्तोश ।

एकं सार्थात्यरिभृष्टं भमनं गहने वने ।

सुच्छुमङ्गानदेहं मां चातुर्महीनि साधवः ॥ २२ ॥

मार्गामार्गज्ञाननिश्चेतनं मां दिक्संस्मोहात्क्षापि गच्छन्तमेकम् ।

कानारे ऽस्मिन्द्यर्मतर्षङ्गमार्तं माभैःशब्दैः को नु मां ह्नाद्येत ॥ २३ ॥

20 अथ ते महासत्त्वास्तस्य तेन करुणेनाक्रन्दितशब्देन समाकम्प्य-
 तहृदयाः ससंभ्रमा दुततरगतयस्तं देशमभिजग्मुः । मार्गप्रनष्टाध्वग-
 दीनदर्शनं चैनमभिसमीक्ष्य समभिगम्योपचारपुरःसरं समाश्वास-
 यन्त ऊचुः ।

कानारे विप्रनष्टो ऽहमित्यलं विभ्रमेण ते ।

स्वस्य शिष्यगणस्येव समीपे वर्तसे हि नः ॥ २४ ॥

तदद्य तावदस्माकं परिचर्यापरियहात् ।

विधायानुयहं सौम्य श्वो गन्तासि यथेष्पितम् ॥ २५ ॥

अथोद्रस्तस्य तूष्णींभावादनुमतमुपनिमन्त्रणमवेत्य हर्षसंधमत्व-
रितगतिः सप्त रोहितमत्यान्समुपनीयावोचदेनम् ।

५ मीनारिभिर्विसरणोऽिक्षता वा चासोत्स्रुता वा स्थलमभ्युपेताः ।

खेदप्रसुप्ता इव सप्त मत्या लब्धा मयैतान्निवसेह भुक्षा ॥ २६ ॥

अथ शृगालो उथेनं यथोपलब्धमन्त्रजातमुपसंहत्य प्रणामपुरःसरं
सादरमित्युवाच ।

एका च गोधा दधिभाजनं च केनापि संत्यक्तमिहाध्वगच्छन् ।

१० तन्मे हितावेक्षितयोपयुज्य वने उस्तु ते उस्मिन्दुणवास वासः ॥ २७ ॥

इत्युक्षा परमप्रीतमनास्तदस्मै समुपजहार ॥ अथ वानरः परि-
पाकगुणादुपजातमार्दवानि मनःशिलाचूर्णरञ्जितानीवातिपिञ्चरा-
ण्यतिरक्तबन्धनमूलानि पिरडीगतान्यामफलान्यादाय साङ्खलिप्रय-
हमेनमुवाच ।

१५ आमाणि पक्षान्युदकं मनोङ्गं छाया च सत्संगमसौख्यशीता ।

इत्यस्ति मे ब्रह्मविदां वरिष्ठ भुक्षैतदचैव तवास्तु वासः ॥ २८ ॥

अथ शशः समुपसृत्यैनमुपचारक्रियानल्लं सबहुमानमुदीक्षमाणः
स्वेन शरीरेणोपनिमन्त्रयामास ।

न सन्ति मुन्ना न तिला न तरुणुला वने विवृद्धस्य शशस्य केचन ।

२० शरीरमेतत्त्वनलाभिसंस्कृतं ममोपयुज्याद्य तपोवने वस ॥ २९ ॥

यदस्ति यस्येष्पितसाधनं धनं स तन्नियुक्ते उर्धिसमागमोत्सवे ।

न चास्ति देहादधिकं च मे धनं प्रतीच्छ सर्वस्वमिदं यतो मम ॥ ३० ॥

शक उवाच ।

अन्यस्यापि वधं तावत्कुर्यादस्मद्विधः कथम् ।

२५ इति दर्शितसौहार्दे कथा कैव भवविधे ॥ ३१ ॥

शश उवाच । उपपञ्चरूपमिदमासन्नानुक्रोशे ब्राह्मणे । तदिहैव
तावङ्गवानास्तामसदनुयहोपेक्षया यावत्कुतश्चिदात्मानुयहोपायमा-
सादयामीति ॥ अथ शक्रो देवानामिन्द्रस्तस्य भावमवेत्य तप्रतपनी-
यवर्णं स्फुरत्प्रतनुज्ञालं विकीर्यमाणविस्फुलिङ्गप्रकरं निर्धूममङ्गारा-
५ शिमभिनिर्ममे ॥ अथ शशः समन्ततो इनुविलोकयंस्तमग्निस्तन्धं द-
दर्श । हृष्टा च प्रीतमनाः शक्रमुवाच । समधिगतो इयं मयात्मानुय-
होपायः । तदस्मच्छरीरोपयोगात्सफलामनुयहाशां मे कर्तुमर्हसि ।
पश्य महाब्राह्मण ।

देयं च दित्सप्रवणं च चित्तं भवद्विधेनातिथिना च योगः ।

10 नावाप्तुमेतद्धि सुखेन शक्यं तत्स्यादमोघं भवदाश्रयान्मे ॥ ३२ ॥

इत्यनुनीय स महात्मा संमाननादरादतिथिप्रियतया चैनमभिवाद्य ।

ततः स तं वह्निभिज्वलन्तं निधिं धनार्थीं सहसेव हृष्टा ।

परेण हर्षेण समाहरोह तोयं हसत्पद्ममिवैकहंसः ॥ ३३ ॥

तहृष्टा परमविस्यावर्जितमतिर्देवानामधिपतिः स्वमेव वपुरा-
१५ स्थाय दिव्यकुसुमवर्षपुरःसरीभिर्मनःश्रुतिसुखाभिर्वाग्भरभिपूज्य तं
महासन्वं कमलपलाशलक्ष्मीसमृद्धाभ्यां भासुराङ्गुलीभूषणालंकृता-
भ्यां पाणिभ्यां स्वयमेव चैनं परिगृह्य चिदशेभ्यः संदर्शयामास । प-
श्यन्त्वच्चभवन्तस्त्रिदशलयनिवासिनो देवाः समनुमोदनां चेदमति-
विस्यनीयं कर्मावदानमस्य महासन्वस्य ।

20 त्यक्तं बतानेन यथा शरीरं निःशङ्कमद्यातिथिवत्सलेन ।

निर्माल्यमण्डेवमकम्प्यमाना नालं परित्यक्तुमधीरसन्वाः ॥ ३४ ॥

जातिः क्षेयं तद्विरोधि क्ष चेदं त्यागौदार्यं चेतसः पाटवं च ।

विस्पष्टो इयं पुण्यमन्दादराणां प्रत्यादेशो देवतानां नृणां च ॥ ३५ ॥

अहो बत गुणाभ्यासवासितास्य यथा मतिः ।

25 अहो सद्वृत्तवासल्यं क्रियौदार्येण दर्शितम् ॥ ३६ ॥

अथ शक्तस्त्वर्मातिशयविख्यापनार्थं लोकहितावेक्षी शशबिद्ध-
लक्षणेन वैजयनतस्य प्रासादवरत्य सुधर्मायाश्च देवसभायाः कूटागा-
रकर्णिके चन्द्रमरडलं चाभ्यलंचकार ।

संपूर्णे इद्यापि तदिदं शशबिद्धं निशाके ।

५ छायामयमिवादर्शं राजते दिवि राजते ॥ ३७ ॥

ततः प्रभृति लोकेन कुमुदाकरहासनः ।

क्षणदत्तिलकश्चन्द्रः शशाङ्क इति कीर्त्यते ॥ ३८ ॥

ते इषुद्रशृगालवानरास्ततश्चुत्वा देवलोक उपपन्नाः कल्याण-
मित्रं सभासाद्य ॥ तदेवं तिर्यग्गतानामपि महासत्त्वानां शक्त्यनुरूपा
१० दानप्रवृत्तिर्दृष्टा । केन नाम मनुष्यभूतेन न दातव्यं स्यात् ॥ तथा
तिर्यग्गता अपि गुणवात्सत्यात्संपूज्यन्ते सङ्ग्रहिति गुणेष्वादरः
कार्यं इत्येवमस्युन्नेयम् ॥

॥ इति शशजातकं पठम् ॥

तपोवनस्थानामप्यलंकारस्थागशौर्यं प्रागेव गृहस्थानामिति ॥
१५ तद्यथानुशूयते । बोधिसत्त्वभूतः किलायं भगवाँस्त्रोकहितार्थं संसा-
राधनि वर्तमानश्चारिच्चगुणविशुद्धिभिलक्षितं क्षितितलतिलकभूत-
मन्यतमं महद्वास्त्रणकुलं गगणतलमिव शरदमलपरिपूर्णमरडलश्च-
न्द्रमाः समुत्पत्तेवाभ्यलंचकार । स यथाक्रमं श्रुतिसृतिविहिता-
नवाय जातकर्मादीनसंस्कारानधीत्य साङ्गान्वेदान्कृत्तं च कल्पं व्याप्त-
२० विद्यायशसा मनुष्यलोकं गुणप्रियर्दातृभिरभ्यर्थ्यं प्रतिगृह्यमाणविभ-
वत्वात्परां धनसमृद्धिमभिजगाम ।

स बन्धुमिच्चाश्रितदीनवर्गान्संमाननीयानतिथीन्गुरुंश्च ।

प्रह्लादयामास तथा समृद्धा देशान्महामेघ इवाभिर्वर्षन् ॥ १ ॥

विडत्तया तस्य यशः प्रकाशं तस्यागर्शौर्यादधिकं चकाशे ।

निशाकरस्येव शरद्विशुद्धं समयशोभाधिककान्ति बिष्वम् ॥ २ ॥

अथ स महात्मा कुकार्यव्यासङ्गदोषसंबाधं प्रमादास्पदभूतं ध-

नार्जनरक्षणप्रसङ्गव्याकुलमुपशमविरोधिव्यसनशरशतलक्ष्यभूतमपर्य-

५ नकर्मान्तानुष्टानपरियहश्चममतृप्रिजनकं कृशास्वादं गार्हस्थ्यमवेत्य
तद्वोषविविक्तमुखां च धर्मप्रतिपत्त्यनुकूलां मोक्षधर्माख्याधिष्ठान-
भूतां प्रवज्यामनुपश्यन्महतीमपि तां धनसमृद्धिमपरिक्लेशाधिगतां
लोकसंनतिमनोहरां तृणवदपास्य तापसप्रवज्याविनयनियमपरो
बभूव । प्रव्रजितमपि तं महासन्तं यशः प्रकाशत्वात्पूर्वसंस्तवानुसर-

१० णात्संभावितगुणत्वात्प्रशमाभिलक्षितत्वाच्च श्रेयोऽर्थी जनस्तद्वणग-
णावर्जितमतिस्तथैवाभिजगाम । स तं गृहिजनसंसर्गं प्रविवेकमुख-
प्रमाधिनं व्यासङ्गविक्षेपान्तरायकरमबहुमन्यमानः प्रविवेकाभिराम-
तया दक्षिणसमुद्रमध्यावगाढमिन्दनीलभेदाभिनीलवणैरनिलबला-
कलितैरुर्मिमालाविलासैराच्छुरितपर्यन्तं सितसिकतास्तीर्णभूमिभा-
१५ गं पुष्पफलपञ्चवालंकृतविटपैर्नानातरुभिरुपशेभितं विमलसलि-
लाशयप्रतीरं काराद्वीपमध्यासनादाश्रमपदश्चिया संयोजयामास ।

सुतनुस्तपसा तत्र स रेजे तपसातनुः ।

नवचन्द्र इव व्योम्नि कान्तत्वेनाकृशः कृशः ॥ ३ ॥

प्रशमनिभूतचेष्टितेन्द्रियो व्रतनियमैकरसो वने वसन् ।

२० मुनिरिति तनुबुद्धिशक्तिभिर्मृगविहगैरपि सो ऽन्वगम्यत ॥ ४ ॥

अथ स महात्मा प्रदानोचितत्वात्पोवने ऽपि निवसन्कालोपन-

तमतिथिजनं यथासंनिहितेन मूलफलेन शुचिना सलिलेन हृद्या-

भिष्म स्वागताशीर्वादपेशलाभिस्तपस्विजनयोग्याभिर्वाग्भिः संपू-

जयति स्म । अतिथिजनोपयुक्तशेषेण च याचामाचार्थमभ्यवहतेन

२५ तेन वन्येनाहरेण वर्तयामास ॥ तस्य तपः प्रकर्षात्मविसृतेन यशसा

समावर्जितहृदयः शक्रो देवेन्द्रः स्वैर्यजिज्ञासया तस्य महासत्त्वस्य
तस्मिन्नरगण्यायतने तापसजनोपभोगयोग्यं मूलफलमनुपूर्वेण सर्व-
मन्तर्धापयामास । बोधिसत्त्वोऽपि ध्यानप्रसृतमानसतया संतोषप-
रिचयादनधिमूर्छितत्वादाहारे स्वशरीरे चानभिष्वङ्गान्न तमन्तर्धान-
५ हेतुं मनसि चकार । स तस्मानि तस्मपर्णान्यधिश्चाय तैराहारप्रयो-
जनमभिनिष्पाद्यात् थमाण आहारविशेषानुसुकः स्वस्थमतिस्तथैव
विजहार ।

न क्षचिद्गुर्लभा वृत्तिः संतोषनियतात्मनाम् ।

कुच नाम न विद्यन्ते तृणपर्णजलाशयाः ॥ ५ ॥

१० विस्मिततरमनास्तु शक्रो देवेन्द्रसत्त्वय तेनावस्थानेन स्थिरतरगुण-
संभावनस्तत्परीक्षानिमित्तं तस्मिन्नरगण्यवनप्रदेशे निदाघकालानिल-
वत्समयं वीरुत्त्रणतस्माणं पर्णसमृद्ध्या वियोजयामास ॥ अथ बोधि-
सत्त्वः प्रत्याद्र्द्रुतराणि शीर्णपर्णानि समाहृत्य तैरुदकस्विन्नैरनुकरित-
तमतिर्वत्तमानो ध्यानसुखप्रीणितमनास्तचामृततृष्ण इव विजहार ।

१५ अविस्यः श्रुतवतां समृद्धानाममत्सरः ।

संतोषश्च वनस्थानां गुणशोभाविधिः परः ॥ ६ ॥

अथ शक्रस्तेन तस्याङ्गुतरूपेण संतोषस्यैर्येण समभिवृद्धविस्यः
सामर्ष इव तस्य महासत्त्वस्य व्रतकाले हुतायिहोचस्य परिसमाप्त-
जयस्थातिथिजनदिवक्षया व्यवलोकयतो ब्राह्मणरूपमास्थायाति-
२० थिरिव नाम भूत्वा पुरस्तात्मादुभूत् । स प्रीतमनाः समभिगम्य चैनं
बोधिसत्त्वः स्वागतादिप्रियवचनपुरः सरेणाहारकालनिवेदनेनोपनि-
मन्त्रयामास । तूष्णींभावात् तस्याभिमतमुपनिमन्त्रणमवेत्य स
महात्मा

दित्साप्रहर्षविकसन्नयनास्यशेभः

त्रिग्धैर्मनःश्रुतिसुखैरभिनन्द्य वाक्यैः ।

कृच्छ्रोपलब्धमपि तच्छूपणं समस्तं
तस्मै ददौ स्वयमभूम्बु मुदेव तृष्णः ॥ ७ ॥

स तथैव प्रविश्य ध्यानागारं तेनैव प्रीतिप्रामोद्देन तमहोराच-
मतिनामयामास ॥ अथ शक्रस्तस्य द्वितीये तृतीये चतुर्थे पञ्चमे ऽपि
५ चाहनि तथैव व्रतकाले पुरतः प्रादुरभूत् । सो ऽपि चैनं प्रमुदिततर-
मनास्तथैव प्रतिपूजयामास ।

दानाभिलाषः साधूनां कृपाभ्यासविवर्धितः ।

नैति संकोचदीनत्वं दुःखैः प्राणान्तिकैरपि ॥ ८ ॥

अथ शक्रः परमविस्याविष्टहृदयस्तपःप्रकर्षादस्य प्रार्थनामाचा-
१० पेक्षं चिदशपतिलक्ष्मीसंपर्कमवगम्य समुत्पतितभयाशङ्कः स्वमेव
वपुर्दिव्याङ्गुतशेभमभिप्रपद्य तपःप्रयोजनमेनं पर्यपृच्छत् ।
बन्धून्मियानश्चुमुखान्विहाय परिप्रहान्सौख्यपरिप्रहानश्च ।
आशाङ्कुशं नु व्यवसृत्य कुच तपःपरिक्षेशमिमं श्रितो ऽसि ॥ ९ ॥
मुखोपपन्नान्वरिभूय भोगाञ्छोकाकुलं बन्धुजनं च हित्वा ।
१५ न हेतुनाल्येन हि यान्ति धीराः सुखोपरोधीनि तपोवनानि ॥ १० ॥
घक्तव्यमेतन्मयि मन्यसे चेक्कौतूहलं नो ऽर्हसि तद्विनेतुम् ।
किं नाम तद्वस्य गुणप्रवेशवशीकृतैवं भवतो ऽपि बुद्धिः ॥ ११ ॥

बोधिसत्त्वं उवाच । श्रूयतां मार्षं यन्निमित्तो ऽयं सम प्रयत्नः ।

पुनःपुनर्जातिरत्नीव दुःखं जराविपद्माधिविरूपताश्च ।

२० मर्त्यमित्याकुलता च बुद्धेलोकानतस्तातुमिति स्थितो ऽसि ॥ १२ ॥

अथ शक्रो देवेन्द्रो नायमसन्नतां श्रियमभिकामयत इति समा-
श्वासितहृदयः सुभाषितेन तेन चाभिप्रसादितमतिर्युक्तमित्यभिपूज्य
तदस्य वचनं वरप्रदानेन बोधिसत्त्वमुपनिमन्वयामास ।

अच ते तापसज्जन प्रतिरूपे सुभाषिते ।

ददामि काश्यप वरं तद्वृणीष्व यदिच्छसि ॥ १३ ॥

अथ बोधिसत्त्वो भवभोगसुखेष्वनास्थः प्रार्थनामेव दुःखमवग-
ञ्जन्तात्मीभूतसंतोषः शक्तमुवाच ।

दातुमिञ्चसि चेन्मत्यमनुयहकरं वरम् ।
वृणे तस्मादहमिमं देवानां प्रवरं वरम् ॥ १४ ॥

5

दारात्मनोऽभिलषितांस्तनयान्नभुत्व-
मर्थानभीप्सितविशालतरांश्च लब्ध्वा ।

येनाभितप्रमतिरेति न जातु तृप्तिं
लोभानलः स हृदयं मम नाभ्युपेयात् ॥ १५ ॥

अथ शक्तस्तया तस्य संतोषप्रवरणमानसतया सुभाषिताभिष्ठच्छि-
10 तया भूयस्या माचया संप्रसादितमतिः पुनर्बोधिसत्त्वं साधु साधिति
प्रशस्य वरेणोपञ्चन्दयमास ।

अचापि ते मुनिजनं प्रतिरूपे सुभाषिते ।

प्रतिप्राभृतवत्रीत्या प्रयच्छाम्यपरं वरम् ॥ १६ ॥

अथ बोधिसत्त्वः क्लेशवियोगस्यैव दुर्लभतामस्य प्रदर्शयन्वरया-
15 द्वापदेशेन पुनरप्यस्मै धर्मं देशयामास ।

ददासि मे यदि वरं सद्गुणावास वासव

वृणे तेनेममपरं देवेन्द्रानवरं वरम् ॥ १७ ॥

अर्थादपि भ्रंशं समाप्तुवन्ति वर्णप्रसादाद्यशसः सुखाच्च ।

येनाभिभूता द्विषतेव सत्त्वाः स द्वेषवहृष्टम् दूरतः स्यात् ॥ १८ ॥

20 तच्छुत्वा शक्तो देवानामधिपतिर्विस्यवशात्साधु साधित्येनम-
भिप्रशस्य पुनरुवाच ।

स्थाने प्रवजितान्कीर्तिरुक्तेव सेवते ।

तद्वरं प्रतिगृह्णीष्व मदत्तापि सुभाषिते ॥ १९ ॥

अथ बोधिसत्त्वः क्लेशप्रातिकूल्यात्क्लिष्टसत्त्वसंपर्कविगर्हो व्रतिसं-
25 प्रतियहापदेशेन कुर्वन्नित्युवाच ।

शृणुयामपि नैव जातु बालं न च वीक्षेय न चैनभालपेयम् ।
न च तेन निवासखेददुःखं समुपेयां वरमित्यहं वृणे त्वाम् ॥ २० ॥
शक्र उवाच ।

अनुकम्प्यो विशेषेण सतामापन्नतो ननु ।

आपदां मूलभूतत्वादात्यं चाधममिष्यते ॥ २१ ॥

करुणाश्रयभूतस्य बालस्यास्य विशेषतः ।

कृपालुरपि सन्कसान्न दर्शनमपीच्छसि ॥ २२ ॥

बोधिसत्त्वं उवाच । अगत्या मार्ष । पश्यत्वचभवान् ।

कथंचिदपि शक्येत यदि बालश्चिकित्सितुम् ।

तद्वितोद्योगनिर्यन्तः कथं स्यादिति मद्विधः ॥ २३ ॥

इत्थं चैष चिकित्साप्रयोगस्यापाचमिति गृह्णताम् ।

सुनयवदनयं नयत्ययं परमपि चाच नियोक्तुमिच्छति ।

अनुचितविनयार्जवक्रमो हितमपि चाभिहितः प्रकुप्तति ॥ २४ ॥

इति परिङतमानमोहदग्धे हितवादिष्वपि रोषरूक्षभावे ।

भसे विनयाभियोगमान्द्याद्वद कस्तत्र हितार्पणाभ्युपायः ॥ २५ ॥

इत्यगत्या सुरश्वेष्ट करुणाप्रवणैरपि ।

बालस्याद्रव्यभूतस्य न दर्शनमपीष्यते ॥ २६ ॥

तच्छ्रुत्वा शक्रः साधु साध्वित्येनमभिनन्द्य सुभाषिताभिप्रसादित-
मतिः पुनरुवाच ।

न सुभाषितरत्नानामर्घः कश्चन विद्यते ।

कुसुमाञ्जलिवत्रीत्या ददाम्यचापि ते वरम् ॥ २७ ॥

अथ बोधिसत्त्वः सर्वावस्थासुखतां सज्जनस्य प्रदर्शयञ्चक्रमु-
वाच ।

वीक्षेय धीरं शृणुयां च धीरं स्यान्मे निवासः सह तेन शक्र ।

संभाषणं तेन सहैव भूयादेतं वरं देववर प्रयच्छ ॥ २८ ॥

शक्र उवाच । अतिपक्षपात इव खलु ते धीरं प्रति । तदुच्यतां
तावत् ।

किं नु धीरस्त्वाकार्षीङ्गद् काश्यप कारणम् ।

अधीर इव येनासि धीरदर्शनलालसः ॥ २९ ॥

अथ बोधिसत्त्वः सज्जनमाहात्म्यमस्य प्रदर्शयन्नुवाच । शूयतां
मार्ष येन मे धीरदर्शनमेवाभिलषते मतिः ।

ब्रजति गुणपथेन च स्वयं नयति परानपि तेन वर्त्मना ।

वचनमपि न रूक्षमक्षमां जनयति तस्य हितोपसंहितम् ॥ ३० ॥

अशठविनयभूषणः सदा हितमिति लभ्यितुं स शक्यते ।

इति मम गुणपक्षपातिनी नमति मतिर्गुणपक्षपातिनि ॥ ३१ ॥

अथैनं शक्रः साधूपपञ्चरूपमिदमिति चाभिनन्द्य समभिवृद्धप्र-
सादः पुनर्वरेणोपनिमन्वयामास ।

कामं संतोषसात्मत्वात्सर्वत्र कृतमेव ते ।

मदनुप्रहबुद्धा तु यहीतुं वरमर्हसि ॥ ३२ ॥

उपकाराशया भक्ष्या शक्ष्या चैव समस्तया ।

प्रयुक्तस्यातिदुःखो हि प्रणयस्याप्रतियहः ॥ ३३ ॥

अथ तस्य परामुपकर्तुं कामतामवेष्य बोधिसत्त्वस्त्रियहितका-
मतया प्रदानानुतर्षप्राबत्यमस्मै प्रकाशयन्नुवाच ।

त्वदीयमन्तं क्षयदोषवर्जितं मनश्च दित्सप्रतिपत्तिपेशलम् ।

विशुद्धशीलाभरणाश्च याचका मम स्युरेतां वरसंपदं वृणे ॥ ३४ ॥

शक्र उवाच । सुभाषितरत्नाकरः खल्वचभवान् । अपि च ।

यदभिप्रार्थितं सर्वं तत्त्वैव भविष्यति ।

ददामि च पुनस्तुभ्यं वरमस्मिन्नुभाषिते ॥ ३५ ॥

बोधिसत्त्व उवाच ।

वरं ममानुप्यहसंपदाकरं ददासि चेत्सर्वदिवौकसां वर ।

न माभ्युपेयाः पुनरित्यभिज्वलन्निमं वरं दिव्यनिसूदनं वृणे ॥ ३६ ॥

अथ शकः सामर्षवदेनमति विस्यमान उवाच । मा तावद्ग्रोः ।

जपवतेज्याविधिना तपःश्रमैर्जनो ऽयमन्विच्छति दर्शनं मम ।

५ भवान्पुनर्नेच्छति केन हेतुना वरप्रदित्साभिगतस्य मे सतः ॥ ३७ ॥

बोधिसत्त्वं उवाच । अलं ते मन्युप्रणयेन । समनुनेष्याम्यहमच-
भवन्तं देवराज । न स्यसावदाक्षिण्यानुवृत्तिर्न चाप्यब्दुमानविचेष्टि-
तमसमवधानकाम्यता वा भवति भवताम् । किं तु

निरीक्ष्य ते रूपममानुषाङ्गुतं प्रसन्नकान्ति ज्वलितं च तेजसा ।

१० भवेत्प्रमादस्तपसीति मे भयं प्रसादसौम्यादपि दर्शनात्तव ॥ ३८ ॥

अथ शकः प्रणाम्य प्रदक्षिणीकृत्य चैनं तचैवान्तर्दधे । प्रभातायां
च रजन्यां बोधिसत्त्वः शकप्रभावोपहतं प्रभूतं दिव्यमन्नपानं ददर्श ।
शकोपनिमन्वणाहृतानि चानेकानि प्रत्येकबुद्धशतानि व्यायतावद्भ-
परिकरांश्च परिवेषणसज्जाननेकांश्च देवकुमारान् ।

१५ तेनान्वपानविधिना स मनिर्महर्षी

न्संतर्पयन्मुदमुदारतरामवाप ।

वृत्त्या च तापसजनोचितयाभिरेमे

ध्यानाप्रमाणनियमेन शमेन चैव ॥ ३९ ॥

तदेवं तपोवनस्थानामयलंकारस्यागशौर्यं प्रागेव गृहस्थानामि-
२० ति त्यागशौर्येणालंकर्तव्य एवात्मा सत्युरुषेणेति ॥ दानपतिसंप्रहर्ष-
णायामप्युन्नेयं लोभद्वेषमोहबाल्यविगर्हायां कल्याणमिच्चसंपर्कगुणे
संतोषकथायां तथागतमाहात्म्ये च । एवं पूर्वजन्मस्वपि सुभाषितर-
लातिशयाकरः स भगवान् प्रागेव संबुद्ध इति ॥

॥ इत्यगस्त्यजातकं सप्तमम् ॥

न परदुःखातुराः स्वसुखमवेष्टने महाकारुणिकाः ॥ तद्यथानु-
श्रूयते । बोधिसत्त्वः किल स्वमाहात्म्यकारुण्याभिप्रपन्नो जगत्परिचा-
णाध्याशयः प्रदानदमनियमसौरत्यादिभिर्लोकानुयहानुकूलैर्गुणाति-
शयैरभिर्वर्धमानः सर्वसत्त्वमैत्रमना मैत्रबलो नाम राजा बभूव ।

5 दुःखं सुखं वा यदभूतप्रजानां तस्यापि राजास्तदभूत्तथैव ।
अतः प्रजारक्षणदक्षिणो ऽसौ शस्त्रं च शास्त्रं च परामर्शं ॥ १ ॥
नरेन्द्रचूडाधृतशासनस्य तस्य त्वलंकारवदास शस्त्रम् ।
विस्पष्टरूपं दृशे च शास्त्रं नयेषु लोकस्य हितोदयेषु ॥ २ ॥
विनियहप्रप्रहयोः प्रवृत्तिर्धर्मोपरोधं न चकार तस्य ।
10 हिताशयत्वान्यनैपुण्याच्च परीक्षकस्येव पितुः प्रजामु ॥ ३ ॥

तस्यैवं धर्मेण प्रजाः पालयतः सत्यत्यागोपशमप्रज्ञादिभिर्व-
हितपरिणामनात्सविशेषोदात्रक्रमैर्बोधिसंभारविधिभिरभिर्वर्धमान-
स्य कदाचित्कस्मिंश्चिदपराधे यक्षाणामधिपतिना स्वविषयात्मव्रा-
जिता ओजोहाराः पञ्च यक्षाः परवधदक्षास्तद्विषयमभिजग्मुः । व्य-
15 पगतसर्वोपद्रवत्वाच्च नित्यप्रवृत्तविविधोत्सवं परया संपदा समुपे-
तरूपं प्रमुदिततुष्टपुष्टजनमभिसमीक्ष्य तद्विषयं तत्त्विवासिनां पुरु-
षाणामोजांस्यपहर्तु तेषामभिलाषो बभूव ।

ते परेणापि यन्नेन संप्रवृत्ताः स्वकर्मणि ।
नैव तद्विषयस्थानां हर्तुमोजः प्रसेहिरे ॥ ४ ॥

20 तस्य प्रभावातिशयान्वृपस्य ममेति यचैव बभूव बुद्धिः ।
सैवास्य रक्षा परमास तस्मादोजांसि हर्तु न विषेहिरे ते ॥ ५ ॥
यदा च परमपि प्रयत्नं कुर्वन्तो नैव शङ्कुवन्ति स्म कस्यचिद्विष-
यनिवासिनो जनस्यैजो ऽपहर्तुमथ तेषां परस्परमवेष्ट्यैतदभूत् । किं
नु खत्विदं मार्षाः ।

अस्मत्प्रभावप्रतिधातयोग्या विद्यातपःसिद्धिमया विशेषाः ।

न सन्ति चैषामथ चाद्य सर्वे व्यर्थाभिधानत्वमुपागताः स्मः ॥ ६ ॥

अथ ते यक्षा ब्राह्मणवर्णमात्मानमभिनिर्माय समनुचरन्तो दह-
शुः प्रत्यरण्यचरमन्यतमं गोपालकं सशाङ्कले छायाद्रुममूले सोपानत्कं
५ संनिषेण सपल्लवैर्वनतरुकुसुमैर्विरचितां मालामुद्वहनां दक्षिणतो
विन्यस्तदण्डपरशुमेकाकिनं रञ्जुवर्तनव्यापृतं प्रस्त्रेऽपि विलासेन गा-
यन्तमासीनं समुपेत्य चैनमूच्युः । अथथददकाकाकाका । भो गवां सं-
रक्षाधिकृत । एवं विविक्ते निर्जनसंपाते ऽस्मिन्वरण्ये विचरत्वेवमे-
काकी कथं न बिभेषीति ॥ स तानालोक्याब्रवीत् । कुतो वा भेतव्य-
१० मिति ॥ यक्षा ऊचुः । किं त्वया न श्रुतपूर्वा यक्षराक्षसानां पिशा-
चानां वा निसर्गरौद्रा प्रकृतिरिति ।

सहायमध्ये ऽपि हि वर्तमानो विद्यातपःस्वस्त्ययनैरूपेतः ।

येभ्यः कथंचित्परिमोक्षमेति शौर्यादवज्ञातभयो ऽपि लोकः ॥ ७ ॥

तेभ्यो नृमेदःपिशिताशनेभ्यः कथं भयं ते ऽस्ति न राक्षसेभ्यः ।

१५ विकिक्तगम्भीरभ्यानकेषु सहायहीनस्य वनान्तरेषु ॥ ८ ॥

इत्युक्ते स गोपालकः प्रहस्यैनानुवाच ।

जनः स्वस्त्ययनेनायं महता परिपाल्यते ।

देवेन्द्रेणाथशक्यो ऽयं किं पुनः पिशिताशनैः ॥ ९ ॥

तेन गेह इवारण्ये राचावपि यथा दिवा ।

२० जनान्त इव चैको ऽपि निर्भयो विचराम्यहम् ॥ १० ॥

अथैनं ते यक्षाः कुतूहलप्राबल्यात्सादरमुत्साहयन्त इवोचुः । तत्क-
थय कथय तावङ्गद्र कीदृशो ऽयं युष्माकं स्वस्त्ययनविशेष इति ॥ स ता-
न्यहसन्नुवाच । श्रूयतां यादृशो ऽयमसाकमन्यद्वुतः स्यस्त्ययनविशेषः ।

कनकगिरिशिलाविशालवक्षाः शरदमलेन्दुमनोऽवक्षशीभः ।

२५ कनकपरिघपीनलक्ष्मबाहुर्वृषभनिभेषणविक्रमो नरेन्द्रः ॥ ११ ॥

ईहशो इसाकं स्वस्त्ययनविशेषः । इत्युक्ता सामर्थविस्मयस्तान्य-
क्षानवेक्षमाणः पुनरुवाच । आश्चर्यं बतेदम् ।

एवं प्रकाशो नृपतिप्रभावः कथं नु वः श्रोत्रपथं न यातः ।

अत्यद्गुतत्वादथवा श्रुतो ऽपि भवत्सु विप्रत्ययतो न रुद्धः ॥ १२ ॥

५ शङ्के गुणान्वेषणविक्लवो वा देशी जनो इसावकुतूहलो वा ।

विवर्जितो भाग्यपरिक्षयाद्वा कीर्त्या नरेन्द्रस्य यतो ऽभ्युपैत ॥ १३ ॥

तदस्ति वो भाग्यशेषं यत्ताहशदेशकान्तारादिहागताः स्य ॥ यक्षा
ऊचुः । भद्रमुख कथय किंकृतो ऽयमस्य राज्ञः प्रभावो यदस्यामानुषा
न प्रसहन्ते विषयवासिनं जनं हिंसितुमिति ॥ गोपालक उवाच ।

१० स्वमाहात्म्याधिगतः प्रभावो ऽयमस्माकं महाराजस्य । पश्यत महा-
ब्राह्मणाः ।

मैत्री तस्य बलं धजायशबलं त्वाचारमात्रं बलं

नासौ वेत्ति रुषं न चाह परुषं सम्यक्तं गां रक्षति ।

धर्मस्तस्य नयो न नीतिनिकृतिः पूजार्थमर्थः सता-

१५ मित्याश्चर्यमयो ऽपि दुर्जनधनं गर्वं च नालम्बते ॥ १४ ॥

एवमादिगुणशतसमुदितो ऽयमस्माकं स्वामी । तेनास्य न प्रस-
हन्ते विषयनिवासिनं जनं हिंसितुमुपद्रवाः । अपि च । कियदहं
वः शश्यामि वक्तुम् । नृपतिगुणश्रवणकौतूहलैसु भवद्विर्नगरमेव
युक्तं प्रवेष्टुं स्यात् । तच हि भवन्तः स्वधर्मानुरागाद्यवस्थितार्य-
२० मर्यादं नित्यक्षेमसुभिक्षात्वात्रमुदितसमृद्धमनुद्धतोदात्मवेषमध्यागता-
तिथिजनविशेषवत्सलं नृपतिगुणाक्षिप्रददयं तत्कीर्त्याश्रयाः सुती-
र्मङ्गलमिव स्वस्त्ययनमिव च प्रहर्षादभ्यस्यनं जनं हृष्टा राज्ञो गुण-
विस्तरमनुमास्यन्ते । सत्यां च गुणबहुमानोङ्गावनायां तद्विक्षया
यूयमवश्यं तद्गुणप्रत्यक्षिणो भविष्यते ॥ अथ ते यक्षाः स्वप्रभाव-

प्रतिधातात्त्वसिन्वाजनि सामर्षहृदया भावप्रयुक्तयापि युक्तया तया
तद्गुणकथया नैव मार्दवमुपजग्मुः ।

प्रायेण खलु मन्दानाममर्षज्जलितं मनः ।

यस्मिन्वस्तुनि तत्कीर्त्या तद्विशेषेण दद्यते ॥ १५ ॥

५ प्रदानप्रियतां तु समभिवीक्ष्य तस्य राजास्ते यक्षास्तदपकारचि-
कीर्षवः समभिगम्य राजानं संदर्शनकाले भोजनमयाचन्त । अथ
स राजा प्रमुदितमनास्तदधिकृतान्युरुषान्समादिदेश क्षिप्रमभिस्त-
चितं भोजनं ब्राह्मणेभ्यो दीयतामिति ॥ अथ ते यक्षाः समुपहतं
राजार्हमपि भोजनं हरिततृणमिव व्याघ्रा नैव प्रत्यगृह्णन्नैवंविधं
१० भोजनं वयमश्नीम इति । तच्छुत्वा स राजा समभिगम्यैनानब्रवीत् ।
अथ कीदृशं भोजनं युष्माकमुपशेते । यावत्तादृशमन्विष्टतामिति ॥
यक्षा ऊचुः ।

प्रत्ययोष्माणि मांसानि नराणां रुधिराणि च ।

इत्यन्वपानं पद्माक्ष यक्षाणामक्षतव्रत ॥ १६ ॥

१५ इत्युक्ता दंष्ट्राकारालवदनानि दीप्तिपिङ्गलकेकररौद्रनयनानि स्फु-
टितचिपिटविहृपघोणानि ज्वलदनलकपिलकेशमशूणि सजलज-
लधरान्यकाराणि विकृतभीषणानि स्वान्येव वपूषि प्रत्यपद्यन्त ।
समभिवीक्ष्य चैनान्स राजा पिशाचाः खस्त्रिमे न मानुषास्तेनास्म-
दीयमन्वपानं नाभिलषन्तीति निश्चयमुपजगाम ॥

२० अथ तस्य नरेन्द्रस्य प्रकृत्या करुणात्मनः ।

भूयसी करुणा तेषु समभूच्छुद्धचेतसः ॥ १७ ॥

करुणैकतानहृदयश्च तान्यक्षाननुशोचन्नियतमीहशमर्थं चिन्तया-
मास ।

दयावतस्तावदितमन्वपानं सुदुर्लभम् ।

प्रत्यहं च तदन्वेष्यं किं नु दुखमतः परम् ॥ १८ ॥

निर्दयस्याथशक्तस्य विधातैकरसः अमः ।

शक्तस्याथहिताभ्यासात्किं स्विकृष्टतरं ततः ॥ १६ ॥

एवंविधाहारपरायणानां कारुण्यशून्याशिवमानसानाम् ।

प्रत्याहमेषां दहतां स्वर्णर्थं दुःखानि यास्यन्ति कदा नु नाशम् ॥ २० ॥

५ तत्कथमिदानीमहमेषामीद्वशाहारसंपादनादेकाहमपि तावत्पर-
हिंसाप्राणविधातं कुर्याम् ।

नहि स्मराम्यर्थितयागतानामाशाविपर्यासहतप्रभाणि ।

हिमानिलस्त्रापितपञ्ज्जानां समानदैत्यानि मुखानि कर्तुमे ॥ २१ ॥

भवतु । दृष्टम् ।

१० स्वतः शरीरात्मित्यरपीवराणि दास्यामि मांसानि सशोणितानि ।

अतो उच्यथा को हि मम क्रमः स्यादित्यागतेष्वर्थिषु युक्तरूपः ॥ २२ ॥

स्वयं मृतानां हि निरूपकाणि भवन्ति मांसानि विशोणितानि ।

प्रियाणि चैषां नहि तानि सम्यग्बुभुक्षया पीडितविघ्नहाणाम् ॥ २३ ॥

जीवतो ऽपि च कुतो ऽहमन्यस्मान्मांसमादास्ये मामभिगम्य
१५ चैतो तथैव स्तुत्तर्षपरिक्षामनयनवदना निष्फलाशाप्रणयत्वादधिक-
तरविधातातुरमनसः कथं नाम प्रतियास्यन्ति । तदिदमत्र प्राप्त-
कालम् ।

दुष्टव्रणस्येव सदातुरस्य कडेवरस्यास्य रुजाकरस्य ।

करोमि कार्यातिशयोपयोगादत्यर्थरम्यं प्रतिकारखेदम् ॥ २४ ॥

२० इति विनिश्चित्य स महात्मा प्रहर्षोऽमस्कीतीकृतनयनवदनशोभः
स्वं शरीरमुपदर्शयन्त्सान्यक्षानुवाच ।

अमूनि मांसानि सशोणितानि धृतानि लोकस्य हितार्थमेव ।

यद्यातिथेयत्वमुपेयुरद्य महोदयः सो ऽभ्युदयो मम स्यात् ॥ २५ ॥

अथ ते यक्षा जानन्तो ऽपि तस्य राजस्तमध्याशयमत्यनुतत्वाद-

२५ अद्धाना राजानमूर्चुः ।

अर्थिनात्मगते दुःखे याज्ञादैन्येन दर्शिते ।

ज्ञातुमर्हति दातैव प्राप्तकालमतः परम् ॥ २६ ॥

अथ राजा इनुमतमिदमेषाभिति प्रमुदितमनाः सिरामोक्षणार्थं
वैद्या आज्ञाप्यन्ताभिति समादिदेश ॥ अथ तस्य राज्ञो इमात्याः स्व-
मांसशोणितप्रदानव्यवसायमवेत्य संभ्रमार्थव्याकुलहृदया व्यक्तमी-
द्वशं कंचिदर्थं स्नेहवशादूचुः । नार्हति देवः प्रदानहर्षातिशयादनुरक्ता-
नां प्रजानां हिताहितक्रममनवेक्षितुम् । न चैतदविदितं देवस्य यथा
यद्यत्रजानामहितोदयाय तत्त्वियं मानद राक्षसानाम् ।

परोपरोधार्जितवृत्तितुष्टिरेवंस्वभावानघ जातिरेषाम् ॥ २७ ॥

१० सुखेष्वसक्तश्च बिभर्षि देव राज्यश्रमं लोकहितार्थमेव ।

स्वमांसदानव्यवसायमसात्स्वनिश्चयोन्मार्गमिमं विमुच्च ॥ २८ ॥

असंशयं न प्रसहन्त एते लब्धीर्यगुप्तं नरदेव लोकम् ।

अनर्थपागिडत्यहतास्तथा हि नयेन वाञ्छन्यनयं प्रजानाम् ॥ २९ ॥

मेदोवसाद्यैस्तिदशा मखेषु प्रीतिं हुताशाभिहुतैर्वजन्ति ।

१५ सक्तारपूतं भवदीयमन्नं संपन्नमेषां किल नैव रुच्यम् ॥ ३० ॥

कामं नास्मद्विधजनाधेयबुद्धयो देवपादाः स्वकार्यानुरागस्त्वयम-
स्मानेवमुपचारपथाङ्गंशयति । पञ्चानाममीषामर्थं सकलं जगद-
नर्थीकर्तव्यभिति को इयं धर्ममार्गो देवस्य । अपि च । किंकृतेयम-
सास्वेवं निष्ठ्रणयता केन वासाकं स्वाम्यर्थं विनियोज्यमानानि
२० विनिगृद्धपूर्वाणि मांसशोणितानि यदपरिक्षीणेष्वेवामीषु स्वानि
देवो दातुमिच्छतीति ॥ अथ स राजा तानमात्यानुवाच ।

संविद्यमानं नास्तीति ब्रूयादस्मद्विधः कथम् ।

न दास्यामीत्यसत्यं वा विस्पष्टमपि याचितः ॥ ३१ ॥

धर्मव्यवस्थासु पुरःसरः सन्स्वयं व्रजेयं यदि कापथेन ।

२५ असम्भ्रताचारपथानुगानां भवेद्वस्था मम का प्रजानाम् ॥ ३२ ॥

यतः प्रजा एव समीक्षमाणः सारं शरीरादहमुद्धरिषे ।

कश्च प्रभावो जगदर्थसाधुर्मात्सर्यहार्यात्पहटो मम स्यात् ॥ ३३ ॥

यदपि चास्त्रेभुमानावर्जितं प्रणयविस्तम्भर्मभिधीयते
भवद्भिः किंकृतेयमसाख्येवं निष्प्रणयता यदपरिक्षीणेष्वेव नो मां-
५ सशोणितेषु स्वानि देवो दातुभिर्छतीति । अच वो इनुनेष्यामि । न
खलु मे युष्मासु प्रतिहतविषयः प्रणयमार्गो विस्तम्भविरहात्परिश-
ङ्कागहनदुरवगाहो वा । किं तु

धने तनुत्वं क्रमशो गते वा भाग्यानुवृत्या क्षयमागते वा ।

विजृम्भमाणप्रणयः सुहत्सु शोभेत न स्फीतधनः कृशेषु ॥ ३४ ॥

१० विवर्धितेष्वर्थिजनार्थमेव संविद्यमानेषु च मे बृहत्सु ।

गाचेषु मांसोपचयोच्चतेषु युष्मास्त्वपि स्यात्प्रणयो विरूपः ॥ ३५ ॥

असंस्तुतानामपि न क्षमेयं पीडां कथं कैव कथा भवत्सु ।

स्वान्येव मांसानि यतो इस्मि दित्सुर्मां चैव याचन्त इस्मे न युष्मान् ॥

१५ तदलमस्मदतिस्तेहाङ्गर्मविघ्निःसाध्वसतया । अनुचितः खल्व-
यमचभवतामस्मदर्थिषु समुदाचारः । मीमांसितव्यमपि च तावदे-
तत्यात् ।

स्वार्थमन्नादि दित्सन्तं कथं स्यात्प्रतिषेधयन् ।

साधुवृत्तिरसाधुर्वा प्रागेवैवंविधं विधिम् ॥ ३७ ॥

२० तदलमनेनाच वो निर्बन्धेन । न्यायोपपरीक्षया क्रियतामस्त्वा-
चिव्यसदृशमुन्मार्गावरणं मनसः । अनुमोदनानुगुणवचसः खल्वचभ-
वनः शोभेरन्नैवमधीरनयनाः । कुतः ।

नैकोपयोगस्य धनस्य तावच्च प्रत्यहं याचनका भवन्ति ।

एवंविधस्त्वर्थिजनो इधिगन्तुं न देवताराधनयापि शक्यः ॥ ३८ ॥

एवंविधे चार्थिजने इभ्युपेते देहे विनाशिन्यसुखास्पदे च ।

२५ विमर्शमार्गो इष्यनुदातता स्यान्मात्सर्यदैन्यं तु परा तमिस्ता ॥ ३९ ॥

तत्र मा वारयितुर्महन्यचभवन्त इन्यनुनीय स राजा स्वां पर्ष-
दमाहूय वैद्यान्यच्च सिराः स्वशरीरे मोक्षयित्वा तान्यक्षानुवाच ।

धर्मकर्मणि साचिब्यं प्रीतिं च परमां मम ।

भवन्तः कर्तुर्महन्ति देयस्यास्य प्रतियहात् ॥ ४० ॥

५ ते तथेत्युक्ताङ्गलिपुटैरेव राज्ञो रक्तचन्दनरसाभितामं रुधिरं पा-
तुमुपचक्रमिरे ।

स पीयमानक्षतजः क्षितीशः क्षपाचरैर्हेमवपुश्चकाशे ।

संध्यानुरक्तैर्जलभारनमैः पयोधर्मेहरिवोपगूढः ॥ ४१ ॥

प्रीतिप्रकर्षाङ्गृतिसंपदा च वपुर्गुणादेव च तस्य राज्ञः ।

१० मह्नौ न गाचं न मुमूर्ढं चेतः संचिक्षिपे न क्षतजं क्षरक्षा ॥ ४२ ॥

विनीततर्षक्लमास्तु ते यक्षाः पर्याप्तमनेनेति राजानमूचुः ॥

अनेकदुःखायतने शरीरे सदा कृतम्भेऽपि नराधिपस्य ।

गते ऋषिसंमाननसाधनतं हर्षानुकूलं यहणं बभूव ॥ ४३ ॥

अथ स राजा हर्षप्रबोधादधिकतरनयनवदनप्रसादो नीलोत्पल-
१५ दलनीलविमलपत्तं रत्नप्रभोङ्गामुरुचिरत्सर्वं निशितं निस्त्रिंशमा-
दाय स्वमांसानि छित्त्वा तेभ्यः प्रायच्छत् ।

ह्रियमाणावकाशं तु दानप्रीत्या पुनः पुनः ।

न प्रसेहे मनस्तस्य छेददुःखं विगाहितुम् ॥ ४४ ॥

आकृष्यमाणं शितशस्त्रपातैः प्रीत्या पुनर्दूरमपास्यमानम् ।

२० खेदालसत्त्वादिव तस्य दुःखं मनःसमुत्सर्पणमन्दमासीत् ॥ ४५ ॥

स प्रीतिमानेव निशाचरांस्तान्संतर्पयन्स्तैः पिशितैस्तथासीत् ।

क्रूराणि तेषामपि मानसानि येनामुराविष्कृतमार्दवानि ॥ ४६ ॥

धर्मप्रियत्वाकरुणावशाङ्का त्यजन्यरार्थं प्रियमात्मदेहम् ।

द्वेषामिदग्धान्यपि मानसानि प्रसादसौवर्ण्यनवानि कुर्यात् ॥ ४७ ॥

२५ अथ ते यक्षास्तं राजानं स्वमांसोत्कर्तनपरं तथैवास्तलितवदन-

प्रसादमविकम्यमानं मांसच्छेदवेदनाभिरभिवीक्ष्य परं प्रसादं वि-
स्तयं चोपजग्मुः ।

आश्चर्यमङ्गुतमहो बत किं स्विदेत-

त्सत्यं न वेति समुदीर्णविचारहर्षाः ।

5 राजन्यमर्षमुपमृद्य मनःप्रसादं

तत्संस्तुतिप्रणतिभिः प्रथयां बभूवुः ॥ ४८ ॥

अलमलं देव । विरन्यतां स्वशरीरपीडाप्रसङ्गात् । संतर्पिताः
सस्तवानयाङ्गुतया याचनकजनमनोहरया प्रतिपत्त्येति ससंभ्रमाः
सप्रणामं विनिवार्य राजानं प्रसादाश्रुपरिष्कवदनाः सबहुमानमु-

10 दीक्षमाणाः पुनरुचुः ।

स्थाने भक्तिवशेन गच्छति जनस्त्वत्कीर्तिवाचालतां

स्थाने श्रीः परिभूय पङ्कजवनं त्वसंश्वयश्वाधिनी ।

व्यक्तं शक्तसनाथतामपि गता त्वद्वौर्यगुप्तामिमां

द्यौः पश्यत्युदितस्पृहा वसुमतीं नो चेदहो वक्ष्यते ॥ ४९ ॥

15 किं बहुना । एवंविधजनाभ्युपपन्नः सभाग्यः खलु मनुष्टलोकः ।
युष्मदायासाभ्युनुमोदनाङ्गु वयमेवाच दग्धाः । भवद्विधजनापश्चया-
च्छक्यमित्थंगतैरथात्मानं समुद्भुतुमिति स्वदुष्करप्रतीघाताशया भ-
वनं पृच्छामः ।

अनादत्य सुखप्राप्नामनुरक्तां नृपश्रियम् ।

20 किं तदत्यङ्गुतं स्थानं पथानेन यदीप्ससि ॥ ५० ॥

सर्वक्षितिपतित्वं नु धनेशत्वमथेन्द्रताम् ।

ब्रह्मभूयं विमोक्षं वा तपसानेन वाञ्छसि ॥ ५१ ॥

अस्य हि व्यवसायस्य न दूरतरमीप्सितम् ।

ओतव्यं चैतदस्माभिर्कुमर्हसि नो भवान् ॥ ५२ ॥

25 राजोवाच । श्रूयतां यदर्थोऽयं ममाभ्युद्यमः ।

प्रयन्नलभ्या यद्यन्ननाशिनी न तृप्तिसौख्याय कुतः प्रशान्तये ।
 भवाश्रया संपदतो न कामये सुरेन्द्रलक्ष्मीमपि किञ्चिथेतराम् ॥ ५३ ॥
 न चात्मदुःखक्षयमाचकेण मे प्रयाति संतोषपथेन मानसम् ।
 अमूननाथानभिवीक्ष्य देहिनः प्रसक्तीव्यसनश्रमातुरान् ॥ ५४ ॥
 ५ अनेन पुणेन तु सर्वदर्शितामवाय निर्जित्य च दोषविद्धिः ।
 जरारुजामृत्युमहोर्मिसंकुलात्समुद्गरेयं भवसागराज्जगत् ॥ ५५ ॥

अथ ते यक्षाः प्रसादसंहर्षिततनुरुहाः प्रणम्य राजानमूर्चुः । उप-
 पच्छूपमेवंविधस्य अवसायातिशयस्येदं कर्म । तच्च दूरे भवद्विधाना-
 मभिप्रायसंपद इति निश्चितमनसो विज्ञापयामः ।

10 कामं लोकहितायैव तव सर्वोऽयमुद्घमः ।
 स्वहितात्यादरं त्वेषां सर्वतुमर्हसि नस्तदा ॥ ५६ ॥
 अज्ञानाच्च यदस्माभिरेवमायासितो भवान् ।
 स्वमर्थमपश्यद्विर्मृथतामेव तच्च नः ॥ ५७ ॥
 आज्ञामपि च तावच्चस्वमनुयहपद्धतिम् ।
 सचिवानामिव स्वेषां विसर्वं दातुमर्हसि ॥ ५८ ॥

15 अथ स राजा प्रसादमृदूकृतहृदयान्मत्वैनानुवाच । उपकारः ख-
 ल्यं नायासो ममेत्यलमच वोऽक्षमाशङ्क्या । अपि च ।

एवंविधे धर्मपथे सहायान्किं विस्मरिष्याम्यधिगम्य बोधिम् ।
 युष्माकमेव प्रथमं करिष्ये विमोक्षधर्मामृतसंविभागम् ॥ ५९ ॥
 20 अस्मत्प्रियं चाभिसमीक्षमाणैर्हिंसा भवद्विर्विषवद्विवर्ज्या ।
 लोभः परद्रव्यपरियहेषु वाग्गर्हिता मद्यमयश्च पाप्मा ॥ ६० ॥
 अथ ते यक्षास्तथेत्यसै प्रतिश्रुत्य प्रणम्य प्रदक्षिणीकृत्य चैनं
 तच्चैवानन्दधिरे । स्वमांसशोणितप्रदाननिश्चयसमकालमेव तु तस्य
 महासञ्चस्य

विकम्पमाना बहुधा वसुंधरा विघूर्णयामास सुवर्णपर्वतम् ।
 प्रसस्वनुर्दुन्दुभयश्च तद्रता दुमाश्च पुष्यं ससृजुर्विकम्पनात् ॥ ६१ ॥
 तदभ्वद्योमनि मारुतेरितं पतचिसेनेव वितानवक्षचित् ।
 विसृत्य माला यथितेव कुचचित्समं समन्नान्वृपतेर्वर्कीर्यत् ॥ ६२ ॥
 ५ निवारयिष्यन्निव मेदिनीपतिं समुद्धतावेगतया महार्णवः ।
 जलैः प्रकृत्यभ्यधिकक्रमस्वनैः प्रगाणसौजस्कवपुर्वरोचत् ॥ ६३ ॥
 किमेतदित्यागतसंभवस्ततः सुराधिपत्तच विचिन्य कारणम् ।
 नृपात्ययाशङ्किततूर्णमाययौ नृपालयं शोकभयाकुलाकुलम् ॥ ६४ ॥
 तथागतस्यापि तु तस्य भूपतेर्मुखप्रसादात्सविशेषविस्मयः ।
 १० उपेत्य तत्कर्म मनोज्ञया गिरा प्रसादसंहर्षवशेन तुष्टुवे ॥ ६५ ॥
 अहो प्रकर्षो बत सज्जनस्थितेरहो गुणाभ्यासनिधेरुदारता ।
 अहो परानुयहपेशला मतिस्वर्दर्पणान्नाथवती बत क्षितिः ॥ ६६ ॥
 इत्यभिप्रशस्यैनं शक्तो देवेन्द्रः सद्यःक्षतरोहणसमर्थैर्दिव्यैर्मानुष्य-
 कैरोषधिविशेषैर्निर्वेदनं यथापौराणं शरीरं कृत्वा दाक्षिण्यविनयोप-
 १५ चारमधुरं प्रतिपूजितस्तेन राजा स्वमावासं प्रतिजगाम ॥
 तदेवं परदुःखातुरा नात्मसुखमवेक्षने महाकारुणिका इति । को
 नाम धनमाचके उपेक्षां नोत्सद्गुर्हतीति दायकजनसमुत्तेजनायां
 वाच्यम् । करुणावर्णं उपि तथागतमाहात्म्ये सत्कृत्य धर्मश्ववणे च ।
 यच्चोक्तं भगवता बहुकराः खल्वेते पञ्चका भिक्षाव इति स्यादेतत्सं-
 २० धाय । तेन हि समयेन ते पञ्च यक्षा बभूवुः । तेषां भगवता यथा-
 प्रतिज्ञातमेव प्रथमं धर्मामृतसंविभागः कृत इति ॥

॥ इति मैत्रीबलजातकमष्टमम् ॥

न बोधिसत्त्वचरितं सुखमनुमोदितुमप्थत्पसत्त्वैः प्रागेवाचरितुम् ॥
 तद्यथानुशूयते । सात्मीभूतेन्द्रियजयः पराक्रमनयविनयसंपदा सम-

धिगतविजयश्रीवृद्धोपासननियमान्तर्यान्वीक्षिक्योरुपलब्धार्थतत्त्वः
स्वधर्मकर्मानुरक्ताभिरनुद्दिग्मसुखोचिताभिरनुरक्ताभिः प्रकृतिभिः प्र-
काश्यमानदण्डनीतिशेभः सम्यक्प्रवृत्तवार्त्ताविधिः संजयो नाम
शिवीनां राजा बभूव ।

5 गुणोदयैर्यस्य निबद्धभावा कुलाङ्गनेवास नराधिपश्चीः ।
अतर्कणीयान्यमहीपतीनां सिंहाभिगुप्तेव गुहा मृगाणाम् ॥ १ ॥
तपस्सु विद्यासु कलासु चैव कृतश्चमा यस्य सदाभ्युपेताः ।
विशेषयुक्तं बहुमानमीयुः पूजाभिराविष्क्रयमाणसाराः ॥ २ ॥

तस्य राज्ञः प्रतिपत्त्यनन्तरं प्रथितगुणगणनिरन्तरो विश्वंतरो ना-

10 म पुचो युवराजो बभूव । [अयमेव भगवाञ्छाक्यमुनिस्तेन समयेन ।]
युवापि वृद्धोपशमाभिरामस्तेजस्व्यपि क्षान्तिसुखस्वभावः ।
विद्वानपि ज्ञानमदानभिज्ञः श्रिया समृद्धो इथवलेपश्रून्यः ॥ ३ ॥
दृष्टप्रयाणासु च दिष्टु तस्य व्याप्ते च लोकचितये यशोभिः ।
बभूव नैवान्ययशोलवानां प्रसर्तुमुत्साह इवावकाशः ॥ ४ ॥

15 अमृथमाणः स जगन्नतानां दुर्खोदयानां प्रसृतावलेपम् ।
दानेषुवर्षी करुणोरुचापस्तैर्युद्धसंरभमिवाजगाम ॥ ५ ॥

स प्रत्यहमभिगतमर्थिजनमभिलघिताधिकैरक्षिष्ठैर्थविसर्गैः प्रि-
यवचनोपचारमनोहरैतीव प्रह्लादयामास । पर्वदिवसेषु च पोषध-
नियमप्रशमविभूषणः शिरःस्नातः शुद्धक्षौमवासा हिमगिरिशिखर-

20 संनिकाशं मदलेखाभ्यलंकृतमुखं लक्षणविनयजवसत्त्वसंपन्नं गन्धह-
स्तिनं समाज्ञातमौपवाह्यं द्विरदवरमभिरुद्ध्य समन्नतो नगरस्याभि-
निविष्टान्यर्थिजननिपानभूतानि स्वानि सत्त्वागाराणि प्रत्यवेक्षते
स्त । तथा च प्रीतिविशेषमधिजगाम ।

नहि तां कुरुते प्रीतिं विभूतिर्भवनाश्रिता ।

25 संक्रस्यमाणार्थिजने सैव दानप्रियस्य याम् ॥ ६ ॥

अथ कदाचित्स्यैवंविधं दानप्रसङ्गं प्रमुदितहृदयैरर्थभिः सम-
न्नतो विकीर्यमाणमुपलभ्यान्यतमो भूम्यनन्तरस्तस्य राजा शक्यम-
यमभिसंधातुं दानानुरागवशगत्वादिति प्रतर्क्य द्विरट्वरापहरणार्थं
ब्राह्मणांस्तत्र प्रणिदधे ॥ अथ ते ब्राह्मणा विश्वंतरस्य स्वानि सत्त्वा-
५ गाराणि प्रत्यवेक्षमाणस्य प्रमोदादधिकतरनयनवदनशेभस्य जया-
शीर्वादमुखराः समुच्छ्रुताभिप्रसारितदक्षिणायपाण्यः पुरस्तात्सम-
तिष्ठन्त । स ततो विनिगृह्य द्विरट्वरमुपचारपुरःसरमभिगमनप्रयो-
जनमेनान्यर्यपृच्छदाज्ञायतां केनार्थं इति ॥ ब्राह्मणा ऊचुः ।

१०

अमुष्य तव नागस्य गतिलीलाविलम्बिनः ।
गुणैरर्थित्वमायाता दानशौर्याच्च ते वयम् ॥ ७ ॥
कलासशिखराभस्य प्रदानादस्य दन्तिनः ।
कुरुष्व तावल्लोकानां विस्यैकरसं मनः ॥ ८ ॥

इत्युक्ते बोधिसत्त्वः प्रीत्या समापूर्यमाणहृदयश्चिन्नामापेदे । चि-
रस्य खलूदारप्रणयमुमुखमर्थिजनं पश्यामि । कः पुनरर्थ एवंविधेन
१५ द्विरटपतिनैषां ब्राह्मणानाम् । व्यक्तमयं लोभेष्टाद्वेषपर्याकुलमनसः
कस्यापि राज्ञः कार्पण्यप्रयोगः ।

आशाविधातदीनत्वं तन्मा भूत्तस्य भूपतेः ।
अनादत्य यशोधमौ यो उस्त्वित इवोद्यतः ॥ ९ ॥

इति विनिश्चित्य स महात्मा त्वरितमवतीर्य द्विरट्वरात् प्रतिगृ-
२० स्यामिति समुद्यतकाञ्चनभृङ्गरसेषां पुरस्तादवतस्ये ॥

ततः स विद्वानपि राजशास्त्रमर्थानुवृत्या गतधर्ममार्गम् ।
धर्मानुरागेण ददौ गजेन्द्रं नीतिव्यलीकेन न संचकम्ये ॥ १० ॥
तं हेमजालरुचिराभरणं गजेन्द्रं
विद्युत्पिनड्मिव शारदमभराशिम् ।

दत्ता परां मुदमवाप नरेद्दसूनुः
संचुक्षुभे च नगरं नयपक्षपातात् ॥ ११ ॥

अथ द्विरदपतिप्रदानश्चवणात्समुदीर्णक्रोधसंरभाः शिवयो ब्रा-
ह्मणवृक्षा मन्त्रिणी योधाः पौरमुख्याश्च कोलाहलमुपजनयन्तः सं-
५ जयं राजानमभिगम्य संसंभ्रमार्षसंभात्परिशिथिलोपचारयन्वण-
मूचुः । किमियं देव राज्यश्रीर्विलुप्यमानैवमुपेक्ष्यते । नार्हति देवः
स्वराज्योपभ्रवमेवमभिवर्धमानमुपेक्षितुम् । किमेतदिति च सावेग-
मुक्ता राजा पुनरेवमूचुः । कस्याद्वेवो न जानीते ।

निषेष्य मत्तभमरोपगीतं यस्याननं दानसुगच्छि वायुः ।

१० मदावलेपं परवारणानामायासदुःखेन विना प्रमार्द्दि ॥ १२ ॥

यत्तेजसाक्रान्तबलप्रभावाः संसुप्तर्पा इव विद्विषस्ते ।

विश्वंतरेणैष गजः स दत्तो रूपी जयस्ते ह्रियते इन्द्रेशम् ॥ १३ ॥

गावः सुवर्णं वसनानि भोज्यमिति द्विजेभ्यो नृप देयरूपम् ।

यस्मिन्नयश्रीर्नियता द्विपेन्द्रे देयः स नामेत्यतिदानशौर्यम् ॥ १४ ॥

१५ नयोत्पथेनैनमिति व्रजन्तं कथं समन्वेषति राजलक्ष्मीः ।

नोपेक्षणं देव तवाच युक्तं पुरायमानन्दयति द्विषस्ते ॥ १५ ॥

तच्छुत्वा स राजा पुच्चियत्वाक्लिंचित्तानेव प्रत्यप्रीतमनाः वा-
र्यानुरोधात्सावेगवदेवमित्युक्ता समनुनेष्यजिष्ठबीनुवाच । जाने दान-
प्रसङ्गस्यसनितां नीतिक्रमानपेक्षां विश्वंतरस्य न चैष क्रमो राज्यधुरि
२० संनियुक्तस्य । दत्तं त्वनेन स्वं हस्तिनं वान्तकल्पं कः प्रत्याहरिष्यति ।
अपि तु तथाहमेव करिष्ये यथा दाने माचां ज्ञास्यति विश्वंतरः ।
तदलमत्र वः संरभेणेति ॥ शिवय ऊचुः । न खलु महाराज परिभा-
षामाचसाध्यो इस्मिन्नर्थं विश्वंतर इति ॥ संजय उवाच । अथ किम-
न्यदत्त भया शक्यं कर्तुम् ।

दोषप्रवृत्तेर्विमुखस्य यस्य गुणप्रसङ्गा व्यसनीक्रियन्ते ।

बन्धो वधो वात्मसुतस्य तस्य किं निष्क्रयः स्याद्विरुदस्य तस्य ॥ १६ ॥

तदलमच वः संरभेण । निवारयिष्याम्यहमतो विश्वंतरमिति ॥

अथ शिवयः समुदीर्णमन्यवो राजान्मूर्चुः ।

⁵ को वा वधं बन्धनताइनं वा सुतस्य ते रोचयते नरेत्व ।

धर्मात्मकस्वेष न राज्यभारक्षोभस्य सोढा करुणामृदुवात् । १७ ॥

सिंहासनं तेजसि लब्धशब्दास्त्रिवर्गसेवानिपुणा भजन्ते ।

धर्मानुरागात्मयनिरपेक्षस्तपोवनाध्यासनयोग्य एषः ॥ १८ ॥

फलनिति कामं वसुधाधिपानां दुनीतिदोषात्तदपाश्रितेषु ।

¹⁰ सत्यास्त एषां तु तथापि दृष्टा मूलोपरोधात् तु पार्थिवानाम् ॥ १९ ॥

किमच वा बद्धभिधाय निश्चयस्त्वयं शिवीनां तद्भूत्यमर्षिणाम् ।

प्रयातु वद्धं तपसो ऽभिवृद्धये नृपात्मजः सिद्धनिषेवितं गिरिम् ॥ २० ॥

अथ स राजा स्त्रेहप्रणयविस्मभवशत्नयापायदर्शिना हितोद्यतेन तेन जनेन परिनिष्ठुरमित्यभिधीयमानः प्रकृतिकोपाद्वीडावनतवद्नः

¹⁵ पुच्चियोगचिन्तापरिणातहृदयः सायासमभिनिश्वस्य शिवीनुवाच ।

यद्येष भवतां निर्बन्धस्तदेकमयहोरात्मस्य मृथताम् । प्रभातायां रजन्यामभिप्रेतं वो ऽनुष्ठाता विश्वंतर इति । एवमस्त्विति च प्रति-

गृहीतानुनयः शिविभिः स राजा क्षत्तारमुवाच । गच्छेमं वृत्तान्तं विश्वंतराय निवेदयेति । स तथेति प्रतिशुत्य शोकाशुपरिष्क्रिवदनो

²⁰ विश्वंतरं स्वभवनगतमुपेत्य शोकदुःखावेगात्स्वरं रुदन्यादयोरस्य न्यपतत् । अपि कुशलं राजकुलस्येति च सप्तभ्रमं विश्वंतरेणानु-

युक्तः समवसीदत्तविशदपदाक्षरमेनमुवाच । कुशलं राजकुलस्येति ।

अथ कस्मादेवमधीरो ऽसीति च पुनरनुयुक्तो विश्वंतरेण क्षत्ता

बाष्पवेगोपरुद्धयमानगन्नदकरणः श्वासविस्वलितलुलिताक्षरं शनैरि-

²⁵ त्युवाच ।

सान्त्वर्गर्भामनादृत्य नृपाज्ञामप्यदक्षिणाः ।

राष्ट्रात्मव्राजयन्ति त्वां कुपिताः शिबयो नृप ॥ २१ ॥

विश्वंतर उवाच । मां शिबयः प्रव्राजयन्ति कुपिता इति कः संबन्धः ।

५ रेमे न विनयोन्मार्गे द्वेष्मि चाहं प्रमादिताम् ।

कुच मे शिबयः कुड्डा यन्न पश्यामि दुष्कृतम् ॥ २२ ॥

क्षत्रोवाच । अन्युदारतायाम् ।

अलोभशुभ्रा त्वयि तुष्टिरासीज्ञोभाकुला याचकमानसेषु ।

दत्ते त्वया मानद वारणेन्द्र धैर्याणि कोपस्वहरच्छबीनाम् ॥ २३ ॥

१० इत्यतीताः स्वर्मर्यादां भसाः शिबयस्त्वयि ।

येन प्रव्राजिता यान्ति पथा तेन किल ब्रज ॥ २४ ॥

अथ बोधिसत्त्वः कृपाभ्यासरुद्धां याचनकजनवत्सलतां धैर्याति-
शयसंपदं च स्वामुद्भावयन्तुवाच । चपलस्वभावाः खलु शिबयो
इनभिज्ञा इव चास्मत्स्वभावस्य ।

१५ द्रव्येषु बास्येषु क एव वादो दद्यामहं स्वे नयने शिरो वा ।

इमं हि लोकार्थमहं विभर्मि समुच्छूयं किञ्चिथ वस्त्रवाद्यम् ॥ २५ ॥

यस्य स्वगाचैरपि याचकानां वचांसि संपूजयितुं मनीषा ।

भयान्न दद्यात्स इति प्रतर्कः प्रकाशना बालिशचापलस्य ॥ २६ ॥

कामं मां शिबयः सर्वे भन्तु प्रव्राजयन्तु वा ।

२० न त्वेवाहं न दास्यामि गच्छाम्येष तपोवनम् ॥ २७ ॥

अथ बोधिसत्त्वो विप्रियश्चवणविङ्कवमुखीं पल्नीमुवाच । श्रुतो
इच्छवत्या शिबीनां निश्चयः ॥ मद्युवाच । श्रुतो इयं देव ॥ विश्वंतर
उवाच ।

तद्यदस्ति धनं किंचिदस्मत्तो इधिगतं त्वया ।

२५ निधेहि तदनिन्द्याक्षि यच्च ते पैतृकं धनम् ॥ २८ ॥

मन्त्रवाच । कुचैतहेव निदधामीति ॥ विश्वंतर उवाच ।

शीलवद्धः सदा दद्या दानं सत्कारशीभरम् ।

तथा हि निहितं द्रव्यमहार्यमनुगामि च ॥ २९ ॥

प्रियं श्वशुरयोः कुर्याः पुत्रयोः परिपालनम् ।

धर्ममेवाप्रमादं च शोकं मद्विरहात्तु मा ॥ ३० ॥

5 तच्छुत्वा मट्री संतप्तहृदयापि भर्तुरधृतिपरिहारार्थमनाहत्य शोक-
दैत्यमित्युवाच ।

नैष धर्मो महाराज यद्याया वनमेककः ।

तेनाहमपि यास्यामि येन क्षचिय यास्यसि ॥ ३१ ॥

10 त्वदङ्गपरिवर्तिन्या मृत्युस्त्वव एव मे ।

मृत्योर्दुःखतं तत्याज्जीवेयं यत्त्वया विना ॥ ३२ ॥

नैव च खलु मे देव वनवासो दुःख इति प्रतिभाति । तथा हि ।

निर्दुर्जनान्यनुपभुक्तसरित्तरूणि

नानाविहंगविस्तानि मृगाकुलानि ।

15 वैदूर्यकुट्टिममनोहरशाङ्कलानि

क्रीडावनाधिकसुखानि तपोवनानि ॥ ३३ ॥

अपि च देव ।

अलंकृताविमौ पश्यन्कुमारौ मालभारिणौ ।

क्रीडन्तौ वनगुलमेषु न राज्यस्य सरिष्यसि ॥ ३४ ॥

20 चृतुप्रयत्नरचिता वनशेभा नवा नवाः ।

वने त्वां रमयिष्यन्ति सरिकुञ्जाश्च सोटकाः ॥ ३५ ॥

चिचं विस्तवादिचं पक्षिणां रतिकाङ्गिणाम् ।

मदाचार्योपदिष्टानि नृज्ञानि च शिखरिडनाम् ॥ ३६ ॥

माधुर्यानवगीतं च गीतं मधुपयोषिताम् ।

25 • वनेषु कृतसंगीतं हर्षयिष्यति ते मनः ॥ ३७ ॥

आस्तीर्यमाणानि च शर्वरीषु ज्योत्त्रादुकूलेन शिलातलानि ।
संबाहमानो बनमारुतश्च लब्धाधिवासः कुसुमदुमेभ्यः ॥ ३८ ॥
चलोपलप्रसत्तलितोदकानां कला विरावाश्च सरिङ्गधूनाम् ।
विभूषणानामिव संनिनादाः प्रमोदयिष्यन्ति वने मनस्ते ॥ ३९ ॥

५ इत्यनुनीयमानः स दयितया वनप्रयाणपर्युत्सुकमतिरिञ्जनापे-
क्षया महाप्रदानं दातुमुपचक्रमे ॥ अथेमां विश्वंतरप्रव्राजनप्रवृत्ति-
मुपलभ्य राजकुले तुमुल आक्रन्दशब्दः प्रादुर्भूत् । शकदुःखावेगा-
न्मूर्छापरीत इवार्थिजनो मत्तोन्मत्त इव च तत्तद्द्विधं विललाप ।
छायातरोः स्वादुफलप्रदस्य च्छेदार्थमागूर्णपरश्वधानाम् ।

१० धाची न लज्जां यदुपैति भूमिर्ब्यक्तं तदस्या हतचेतनत्वम् ॥ ४० ॥
शीतामलस्वादुजलं निपानं विभिस्तामस्ति न चेन्निषेष्ठा ।
व्यर्थाभिधाना बत लोकपाला विप्रोषिता वा श्रुतिमाचकं वा ॥ ४१ ॥

अधर्मो बत जागर्ति धर्मः सुप्तो उथवा मृतः ।
यत्र विश्वंतरो राजा स्वस्माद्राज्यान्निरस्यते ॥ ४२ ॥

१५ को उर्धपटुसामर्थ्यो याङ्गानूर्जितवृत्तिषु ।
अस्मास्वनपराधेषु वधाभ्युद्यमनिष्टुरः ॥ ४३ ॥

अथ बोधिसत्त्वो नैकशतसहस्रसंख्यं मणिकनकरजतपरिपूर्ण-
कोशं विविधधनधान्यनिचयवन्ति कोशकोषागाराणि दासीदास-
यानवाहनवसनपरिळदादि च सर्वमर्थिभ्यो यथार्हमतिसृज्य शो-
कदुःखाभिभूतधैर्ययोर्मातापिचोश्चरणानभिप्रणम्य सपुचदारः स्यन्द-
नवरमभिरुद्य पुण्याहघोषेणोव महतो जनकायस्याक्रन्दितशब्देन पु-
रवरान्निरगच्छत् । अनुरागवशगमनुयायिनं च जनं शोकाश्रुपरिङ्ग-
न्वदनं प्रयत्नाद्विनिवर्य स्वयमेव रथप्रयहान्नतिगृह्य येन वङ्गः
पर्वतस्तेन प्रायात् । व्यतीत्य चाविङ्गवमतिरुद्यानवनरुचिरमालिनं
२५ पुरवरोपचारमनुपुर्वेण प्रविरलञ्छायदुमं विच्छिद्यमानजनसंपातं

प्रविचरितमृगगणसंबाधदिगालोकं चीरीविरावोच्चादितमरणं प्र-
त्यपद्धत ॥ अथैनं यहच्छयाभिगता ब्राह्मणा रथवाहांस्तुरगानयाचन्त ।

स वर्तमानो उच्चनि नैकयोजने सहायहीनो इपि कलचवानपि ।
प्रदानहर्षादनपेक्षितायतिर्ददौ द्विजेभ्यश्चतुरस्तुरंगमान् ॥ ४४ ॥

5 अय बोधिसत्त्वस्य स्वयमेव रथधुर्यतामुपगनुकामस्य गाढतरं
परिकरमभिसंयच्छमानस्य रोहितमृगरूपिणश्चत्वारो यक्षकुमाराः मु-
विनीता इव सदश्चाः स्वयमेव रथयुगं स्तन्धप्रदेशैः प्रत्यपद्धन । तांस्तु
हृष्टा हर्षविसयविशलतराक्षीं मट्रीं बोधिसत्त्व उवाच ।
तपोधनाध्यासनसत्कृतानां पश्य प्रभावातिशयं वनानाम् ।

10 यचैवमभ्यागतवत्सलत्रं संरूढमूलं मृगपुंगवेषु ॥ ४५ ॥
मद्युवाच ।

तवैवाहमिमं मन्ये प्रभावमतिमानुषम् ।
रूढो इपि हि गुणाभ्यासः सर्वत्र न समः सताम् ॥ ४६ ॥

तोयेषु ताराप्रतिबिघ्नशोभा विशेषते यत्कुमुदप्रहासैः ।

15 कौतूहलाभिप्रसृता इवेन्दोर्हेतुत्वमत्त्वायकराः प्रयान्ति ॥ ४७ ॥
इति तयोरन्योन्यानुकूल्यात्परस्परं प्रियं वदतोरथानं गच्छतोरथा-
परो ब्राह्मणः समभिगम्य बोधिसत्त्वं रथवरमयाचत ।

ततः स्वसुखनिःसङ्गो याचकप्रियबास्यवः ।

पूरयामास विप्रस्य स रथेन मनोरथम् ॥ ४८ ॥

20 अथ बोधिसत्त्वः प्रीतमना रथादवतार्य स्वजनाच्चिर्यात्य रथवरं
ब्राह्मणाय जालिनं कुमारमङ्गेनादाय पद्मामेवाध्वानं प्रत्यपद्धत ।
अविमनस्कैव च मट्री कृष्णाजिनां कुमारीमङ्गेनादाय पृष्ठतो इन्वग-
च्छदेनम् ॥

निमन्वयामासुरिव दुमास्तं हृदैः फलैरानमितायशाखाः ।

25 पुण्यानुभावादभिवीक्षमाणाः शिथा विनीता इव च प्रणेमुः ॥ ४९ ॥

हंसांसविष्णोभितपङ्कजानि किञ्चल्करेणुस्फुटपिञ्चराणि ।

प्रादुर्बैभूत्वश्च सरांसि तस्य तचैव यचाभिचकाङ्गं वारि ॥ ४० ॥

वितानशेषोभां दधिरे पयोदाः सुखः सुगन्धिः प्रववौ नभस्वान् ।

परिश्रमङ्गेशममृथमाणा यक्षाश्च संचिक्षिपुरस्य मार्गम् ॥ ४१ ॥

इति बोधिसत्त्वे उद्यानगत इव पादचारविनोदनसुखमनुभव-
न्मार्गपरिखेदरसमनास्वाद्य सपुचदारः प्राज्ञ एव तु वङ्कपर्वतमप-
श्यत् । तच च पुष्पफलपञ्चवालं कृततित्तिग्धविविधरुचिरतरुवरनि-
चितं मदमुदितविहंगबहुविधरुतविनदं प्रवृत्तनृत्वर्हिंगणोपशो-
भितं प्रविचरितनैकमृगकुलं कृतपरिकरमिव विमलनीलसलिलया
१० सरिता कुसुमरजोऽरुणसुखपवनं तपोवनं वनचरकादेशितमार्गः प्र-
विश्य विश्वकर्मणा शक्रसंदेशात्स्वयमभिनिर्मितां मनोऽर्जदर्शनां स-
र्वतुंसुखां तच प्रविविक्तां पर्णशालामध्यावसत् ।

तस्मिन्वने दयितया परिचर्यमाणः

शृग्वन्नयन्मधुरांश्च सुतप्रलापान् ।

१५ उद्यानसंस्थे इव विसृतराज्यचिन्तः

संवत्सरार्धमधिकं स तपश्चाचार ॥ ४२ ॥

अथ कदाचिन्मूलफलार्थं गतायां राजपुत्रां पुचयोः परिपाल-
ननिमित्तमाश्रमपदमश्रून्यं कुर्वाणे राजपुत्रे मार्गे रुणपर्षी कृतचरण-
प्रजङ्गः परिश्रमक्षामनयनवदनो दण्डकाष्ठावबङ्गस्तन्धावसक्तकम-
२० रडलुर्ब्राह्मणः पन्थ्या परिचारकानयनार्थं समर्पितदृढसंदेशस्तं देशमु-
पजगाम । अथ बोधिसत्त्वश्चिरस्यार्थिजनं दृष्टाभिगतं मनःप्रहर्षात्म-
मुपजायमाननयनवदनप्रसादः प्रत्युम्भ्य स्वागतादिप्रियवचनपुरः-
सरं प्रवेश्य चैनमाश्रमपदं कृतातिथिसत्कारमागमनप्रयोजनमपृ-
च्छत् । अथ स ब्राह्मणो भार्यानुरागादुत्सारितधैर्यलज्जः प्रतियहमा-
२५ चसज्जो नियतमर्थमीदृशमुवाच ।

आलोको भवति यतः समस्य मार्गे
 लोको इयं ब्रजति ततो न दुर्गमेण ।
 प्रायो इस्मिञ्चगति तु मत्सरान्धकारे-
 णान्ये न प्रणयपदानि मे वहन्ति ॥ ५३ ॥

^५ प्रदानशौर्योदितया यशःश्रिया गतं च गतान्धमशेषतस्तव ।
 अतो इस्मि याद्वाश्रममभ्युपेयिवान्नयच्छ तन्मे परिचारकौ सुतौ ॥
 इत्युक्ते बोधिसत्त्वो महासत्त्वः

दानप्रीतौ कृतान्ध्यासः प्रत्याख्यातुमशिक्षितः ।
 ददामीत्यवद्ज्ञृष्टं दयितौ तनयावपि ॥ ५४ ॥

१० स्वस्त्यस्तु । तत्किमिदानीमास्यत इति च ब्राह्मणेनाभिहितः स
 महासत्त्वः प्रदानकथाश्रवणोत्पत्तितविषादविष्वुताक्षयोः सुतयोः स्ते-
 हावेगादवलम्बमानहृदयो बोधिसत्त्व उवाच ।

दत्तावेतौ मया तुभ्यं किं तु मातानयोर्गता ।
 वनं मूलफलस्यार्थं सायमद्यागमिष्यति ॥ ५६ ॥

१५ तया दृष्टावुपाग्रातौ मालिनावभ्यलंकृतौ ।
 इहैकरात्रं विश्रम्य श्वो नेतासि सुतौ मम ॥ ५७ ॥

ब्राह्मण उवाच । अलमनेनात्रभवतो निर्बन्धेन ।
 गौणमेतद्वि नारीणां नाम वामा इति स्थितम् ।

स्याच्चैव दानविघ्नस्ते तेन वासं न रोचये ॥ ५८ ॥

२० बोधिसत्त्व उवाच । अलं दानविघ्नशङ्क्या । सहधर्मचारिणी मम
 सा । यथा वात्रभवते रोचते । अपि च महाब्राह्मण ।

सुकुमारतया बाल्यात्परिचर्यास्वकौशलात् ।
 कीदृशीं नाम कुर्यातां दासप्रीतिमिमौ तव ॥ ५९ ॥
 दृष्टा त्वित्यंगतावेतौ शिविराजः पितामहः ।
 अद्वा दद्याद्यदिष्टं ते धनं निष्क्रयमेतयोः ॥ ६० ॥

यतस्तद्विषयं साधु त्वमिमौ नेतुर्महसि ।

एवं ह्येष्वन् महता धर्मेण च समेष्यसि ॥ ६१ ॥

(ब्राह्मण उवाच ।) न शस्याम्यहमाशीविषदुरासदं विप्रियोपा-
यनेन राजानमभिगन्तुम् ।

५ आच्छिन्द्यान्मदिमौ राजा दण्डं वा प्रणयेन्मयि ।

यतो नेष्याम्यहमिमौ ब्राह्मण्याः परिचारकौ ॥ ६२ ॥

अथ बोधिसत्त्वो यथेष्टमिदानीमित्यपरिसमाप्तार्थमुक्ता सानुन-
यमनुशिष्य तनयौ परिचर्यानुकूल्ये प्रतियहार्थमभिप्रसारिते ब्राह्म-
णस्य पाण्यौ कमण्डलुमार्वज्यामास ।

१० तस्य यत्नानुरोधेन पपाताम्बु कमण्डलोः ।

पद्मपञ्चाभितामाभ्यां नेचाभ्यां स्वयमेव तु ॥ ६३ ॥

अथ स ब्राह्मणो लाभातिर्हषात्संभवाकुलितमतिबोधिसत्त्वतन-
यापहरणत्वरया संक्षिप्तपदमाशीर्वचनमुह्या निर्गम्यतामित्याङ्गाकर्क-
शेन वचसा कुमारावाश्रमपदान्विष्कामयितुमारेभे ॥ अथ कुमारौ
१५ वियोगदुःखातिभारव्यथितहृदयौ पितरमभिप्रणम्य बाष्पोपरुद्धमा-
ननयनावृचतुः ।

अम्बा च तात निष्क्रान्ता त्वं च नौ दातुमिच्छसि ।

यावज्ञामपि पश्यावस्ततो दास्यति नौ भवान् ॥ ६४ ॥

अथ स ब्राह्मणः पुरा मातानयोरागच्छति । अस्य वा पुच्छेहा-
२० त्पश्चात्पापः संभवतीति विचिन्यं पद्मकलापमिवानयोर्हस्तानावथ्य
लतया संतर्जयन्विचेष्टमानौ पितरं प्रति व्यावर्तितवदनौ प्रकृतिसु-
कुमारौ कुमारौ प्रचकर्ष ॥ अथ कृष्णाजिना कुमार्यपूर्वदुःखोपनिपा-
तात्सखरं हृदती पितरमुवाच ।

अयं मां ब्राह्मणस्तात लतया हन्ति निर्दयः ।

२५ न चायं ब्राह्मणो व्यक्तं धार्मिका ब्राह्मणः किल ॥ ६५ ॥

यक्षोऽयं ब्राह्मणच्छद्गा नूनं हरति खादितुम् ।
नीयमानौ पिशाचेन तात किं नावुपेक्षसे ॥ ६६ ॥

अथ जाली कुमारो मातरमनुशोचयन्नुवाच ।
५ नैवेदं मे तथा दुःखं यदयं हन्ति मां द्विजः ।
नापश्यमस्त्रां यत्तद्गा तद्विदारयतीव माम् ॥ ६७ ॥
रोदिष्यति चिरं नूनमस्त्रा शून्ये तपोवने ।
पुच्छोकेन कृपणा हतशावेव चातकी ॥ ६८ ॥
अस्मदर्थं समाहृत्य वनान्मूलफलं बहु ।
भविष्यति कथं न्वस्त्रा हृष्टा शून्यं तपोवनम् ॥ ६९ ॥
इमे नावश्वकास्त्रात हस्तिका रथकाश्च ये ।
१० अतोऽर्धे देयमस्त्रायै शोकं तेन विनेष्यति ॥ ७० ॥
वन्द्वास्मद्वचनादस्त्रा वार्या शोकाच्च सर्वथा ।
दुर्लभं हि पुनस्त्रात तव तस्याश्च दर्शनम् ॥ ७१ ॥
एहि कृष्णे मरिष्यावः को न्वर्थो जीवितेन नौ ।
दत्तावावां नरेन्द्रेण ब्राह्मणाय धनैषिणे ॥ ७२ ॥

इन्द्रुक्षा जग्मतुः ॥ अथ बोधिसत्स्वस्तेनातिकरुणेन तनयप्रलापे-
नाकम्पितमतिरपि क इटानीं दत्तानुतापं करिष्यतीति निष्प्रती-
कारेण शोकाग्निं विनिर्देशमानहृदयो विषवेगमूर्ढापरिगत इव
समुपरुद्धमानचेतास्त्रचैव निष्पसाद । शीतलानिलब्धजनप्रतिलब्ध-
२० संजाच्च निष्कूजमिवाश्रमपदं तनयशून्यमभिवोक्ष्य बाष्पगन्नदसंनि-
रुद्धकाण्ठ इत्यात्मगतमुवाच ।

पुच्छाभिधाने हृदये समक्षं प्रहरन्मम ।
नाशङ्कत कथं नाम धिगलज्जो बत द्विजः ॥ ७३ ॥
पत्तिकावनुपानक्तौ सौकुमार्यात्क्षमासहौ ।
२५ यास्यतः कथमध्वानं तस्य च प्रेष्यतां गतौ ॥ ७४ ॥

मार्गश्रमपरिष्ठानौ को इद्य विश्रामयिथति ।
 क्षुत्तर्षदुःखाभिहतौ याचिष्येते कर्मेत्य वा ॥ ७५ ॥
 मम तावदिदं दुःखं धीरतां कर्तुमिच्छतः ।
 का त्वस्या मम तयोः सुतयोः सुखवृद्धयोः ॥ ७६ ॥
 ५ अहो पुच्चियोगामिर्निर्दहयेव मे मनः ।
 सतां तु धर्मं संसृत्य को इनुतापं करिष्यति ॥ ७७ ॥

अथ मद्री विप्रियोपनिषातशंसिभिरनिष्टिमित्तैरुपजनितवैम-
 नस्या मूलफलान्यादाय क्षिप्रतरमागन्तुकामापि व्याडमृगोपस्थ-
 मानमार्गा चिरतरेणाश्रमपदमुपजगाम । उचितायां च प्रत्युक्तमन-
 १० भूमावाक्रीडास्थाने च तनयावपश्यन्ती भृशतरमरतिवशमगात् ॥
 अनीस्तिताशङ्कितजातसंभवा ततः सुतान्वेषणचञ्चलेषणा ।
 प्रसक्तमाहानमसंपरिप्रहं तयोर्विदित्वा व्यलपञ्चुचातुरा ॥ ७८ ॥
 समाजवद्यात्मतिभाति मे पुरा सुतप्रलापप्रतिनादितं वनम् ।
 अदर्शनादद्य तयोस्तदेव मे प्रयाति कान्तारमिवाशरण्यताम् ॥ ७९ ॥

१५ किं नु खलु तौ कुमारौ
 क्रीडाप्रसङ्गश्रमजातनिद्रौ सुप्तौ नु नष्टौ गहने वने वा ।
 चिरान्मदभ्यागमनादतुष्टौ स्यातां क्वचिङ्गालतया निलीनौ ॥ ८० ॥
 रुवन्ति कस्माच्च न पश्यण्णो इष्यमी समाकुलास्तद्धधसाक्षिणो यदि ।
 तरंगभङ्गैरविनीतकोपया हत्तौ नु किं निष्पग्यातिवेगया ॥ ८१ ॥

२० अपीदानीं मे वितथा मिथ्याविकल्पा भवेयुः । अपि राजपुच्चाय
 सपुच्चाय स्वस्ति स्यात् । अथनिष्टनिवेदिनां निमित्तानां मच्छरीर
 एव विपाको भवेत् । किं नु खल्विदमनिमित्तापवृत्तप्रहर्षमरतितमि-
 स्त्रयावञ्चाद्यमातं विद्रवतीव हृदयं । विस्त्रस्यन्त इव मे गाचाणि ।
 व्याकुला इव दिग्गिभागाः । भ्रमतीव चेदं परिष्वस्तलस्मीकं वन-
 २५ मिति ॥ अथानुप्रविश्याश्रमपदमेकान्ते निष्पिष्य मूलफलं यथोप-

चारपुरः सरं भर्तारमभिगम्य क दारकाविति पप्रच्छ । अथ बोधिस-
त्वो जानानः स्तेहदुर्बलतां मातृहृदयस्य दुर्निवेद्यत्वाच्च विप्रियस्य
नैनां किंचिद्बुद्धुं शशाक ।

जनस्य हि प्रियार्हस्य विप्रियाख्यानवह्निना ।

5 उपेत्य मनसस्तापः सधृणेन सुदुष्करः ॥ ८२ ॥

अथ मद्री व्यक्तमकुशलं मे पुचयोः । यद्यमेवं तूष्णींभूतः शोक-
दैत्यानुवृत्त्यैवेयवधार्य समनातः क्षिप्रचित्तेव विलोक्यात्मपदं तन-
यावपश्यन्ती सबाध्यग्रन्थं पुनरुवाच ।

दारकौ च न पश्यामि त्वं च मां नाभिभाषसे ।

10 हता खत्वहं कृपणा विप्रियं हि न कथ्यते ॥ ८३ ॥

इत्युक्ता शोकायिना परिगतहृदया छिन्नमूलेव लता निपपात ।
पतन्तीमेव चैनां परिगृह्य बोधिसत्त्वृणशयनमानीय शीताभि-
रङ्गः परिषिद्य प्रत्यागतप्राणां समाश्वासयन्त्रुवाच ।

सहसैव न ते मद्रि दुःखमाख्यातवानहम् ।

15 नहि संभाव्यते धैर्यं मनसि स्तेहदुर्बले ॥ ८४ ॥

जरादारिद्यदुःखार्तो ब्राह्मणो मामुपागमत् ।

तस्मै दत्तौ मया पुचौ समाश्वसिहि मा पुचः ॥ ८५ ॥

मां पश्य मद्रि मा पुचौ परिदेवीश्च देवि मा ।

पुचशोकसशल्ये मे प्रहारीरिव मा हृदि ॥ ८६ ॥

20 याचितेन कथं शक्यं न दातुमपि जीवितम् ।

अनुमोदस्व तन्नदे पुचदानमिदं मम ॥ ८७ ॥

तच्छुचा मद्री पुचविनाशशङ्काव्यथितहृदया पुचयोर्जीवितप्रवृ-
त्तिश्वरणात्मतनूभूतशोकङ्गमा भर्तुरधृतिपरिहारार्थं प्रमृज्य नयने स-
विस्मयमुदीक्षमाणा भर्तारमुवाच । आश्चर्यम् । किं बहुना ।

नूनं विस्मयवक्तव्यचेतसोऽपि दिवौकसः ।

यदित्यलब्धप्रसरस्त्व चेतसि मत्सरः ॥ ८८ ॥

तथा हि दिक्षु प्रसृतप्रतिस्वनैः समन्ततो दैवतदुन्तुभिस्वनैः ।

प्रसक्तविस्पष्टपदाक्षरं नभस्तवैव कीर्तियथनादरादभूत् ॥ ८९ ॥

⁵ प्रकम्पशैलेन्द्रपयोधरा धरा मदादिवाभूदभिवृद्धवेपथुः ।

दिवः पतञ्जिः कुमुमैश्च काञ्चनैः सविद्युद्योतमिवाभवन्नभः ॥ ९० ॥

तदलं शोकदैन्येन दत्त्वा चित्तं प्रसादय ।

निपानभूतो लोकानां दातैव च पुनर्भव ॥ ९१ ॥

अथ शक्तो देवेन्द्रः क्षितितलचलनादाकम्पिते विविधरत्नप्रभो-

¹⁰ ज्ञासिनि सुमेरौ पर्वतराजे किमिदमिति समुत्पन्नविमर्शे विस्मयो-
त्मुल्लनयनेभ्यो लोकपालेभ्यः पृथिवीकम्पकारणं विश्वंतरपुचदानमु-
पलभ्य प्रहर्षविस्मयाधूर्णितमनाः प्रभातायां तस्यां रजन्यां ब्राह्मण-
रूपी विश्वंतरमर्थिवदभ्यगच्छत् । कृतातिथिसत्कारश्च बोधिसत्त्वेन
केनार्थं इत्युपनिमन्तितो भार्यामेनमयाचत ।

¹⁵ महाहृदेष्वभ इवोपशेषं न दानधर्मः समुपैति सत्सु ।

याचे ततस्वां सुरसंनिभा या भार्यामिमामर्हसि तत्प्रदातुम् ॥ ९२ ॥

अविमना एव तु बोधिसत्त्वस्तथेत्यसै प्रतिशुश्राव ।

ततः स वामेन करेण मट्रीमादाय सव्येन कमराडलुं च ।

न्यपातयत्तस्य जलं कराये मनोभुवश्चेतसि शोकवह्निम् ॥ ९३ ॥

²⁰ चुकोप मट्री न तु नो रुद्रोद विवेद सा तस्य हि तं स्वभावम् ।

अपूर्वदुःखातिभरातुरा तु तं प्रेक्षमाणा लिखितेव तस्यौ ॥ ९४ ॥

तदृष्ट्वा परमविस्मयाक्रान्ताहृदयः शक्तो देवानामिन्द्रस्तं महासत्त्व-
मभिष्ठुवन्नुवाच ।

अहो विकृष्टान्तरता सदसर्वर्योर्यथा ।

अद्वातुमपि कर्मदं का शक्तिरकृतात्मनाम् ॥ ९५ ॥

अवीतरागेण सता पुच्छारमतिप्रियम् ।

निःसङ्गमिति दातव्यं का नामेयमुदात्तता ॥ १६ ॥

असंशयं त्वद्गुणरक्तसंकथैः प्रकीर्यमाणेषु यशस्सु दिक्षु ते ।

तिरोभविष्यन्यपरा यशःश्रियः पतंगतेजस्सु यथान्यदीप्तयः ॥ १७ ॥

5 तस्य ते उभ्यनुमोदने कर्मेदमतिमानुषम् ।

यक्षगन्धर्वभुजगास्त्रिदशाश्च सवासवाः ॥ १८ ॥

इत्युक्ता शक्रः स्वमेव वपुरभिज्वलदास्थाय शक्रो उहमसीति च
निवेद्यात्मानं बोधिसत्त्वमुवाच ।

तुभ्यमेव प्रयच्छामि मर्दीं भार्यामिमामहम् ।

10 अतीत्य नहि शीतांशुं चन्द्रिका स्थातुमर्हति ॥ १९ ॥

तन्मा चिनां पुच्योर्विप्रयोगाद्राज्यभंशन्मा च संतापमागाः ।

सार्धं ताभ्यामभ्युपेतः पिता ते कर्ता राज्यं त्वत्सनाथं सनाथम् ॥ १०० ॥

इत्युक्ता शक्तस्तचैवान्तर्दधे । शक्रानुभावाच्च स ब्राह्मणो बोधिस-
त्ततनयौ शिविविषयमेव संप्रापयामास । अथ शिवयः संजयश्च
15 शिविराजस्तदतिकरुणमतिदुष्करं च बोधिसत्त्वस्य कर्म श्रुत्वा समा-
ङ्केदितहृदया ब्राह्मणहस्तान्त्रिष्ट्रीय बोधिसत्त्वतनयौ प्रसाद्यानीय च
विश्वंतरं राज्य एव प्रतिष्ठापयामासुः ॥

तदेवमन्यङ्गुता बोधिसत्त्वचर्येति तदुन्मुखेषु सत्त्वविशेषेषु नावज्ञा
प्रतीघातो वा करणीयः । तथागतवर्णे सत्कृत्य धर्मश्रवणे चोपनेयम् ॥

20

॥ इति विश्वंतरजातकं नवमम् ॥

न कल्याणाशयाः पापप्रतारणामनुविधीयन्त इत्याशयशुद्धौ प्र-
यतितव्यम् ॥ तद्यथानुशूयते । बोधिसत्त्वः किल स्वपुण्यप्रभावोप-
नतामानतसर्वसामन्तां प्रशान्तस्वपरचक्राद्युपद्रवत्वादकरणामसप-
त्नामेकातपचां दायाद्यक्रमागतां पृथिवीं पालयामास ।

नाथः पृथिव्याः स जितेन्द्रियार्भुक्तावगीतेषु फलेष्वसक्तः ।
 प्रजाहितेष्वाहितसर्वभावो धर्मैककार्यो मुनिवद्भूव ॥ १ ॥
 विवेद लोकस्य हि स स्वभावं प्रधानचर्यानुकृतिप्रधानम् ।
 श्रेयः समाधिसुरतः प्रजासु विशेषतो धर्मविधौ ससङ्गे ॥ २ ॥
 ५ ददौ धनं शीलविधिं समाददे क्षमां निषेवे जगदर्थमैहत ।
 प्रजाहिताध्याशयसौम्यदर्शनः स मूर्तिमान्यर्म इव व्यरोचत ॥ ३ ॥

अथ कदाचित्तद्वजाभिगुप्तमपि तं विषयं सत्त्वानां कर्मवैगुण्या-
 त्रमादवशगत्वाच्च वर्षकर्माधिकृतानां देवपुचाणां दुर्वृष्टिपर्याकुलता
 क्वचित्क्वचिदभिदुद्राव ॥ अथ स राजा व्यक्तमयं मम प्रजानां वा
 १० धर्मापचारात्समुपनतो इनर्थ इति निश्चितमतिः संख्याहिताध्याशय-
 त्वात्प्रजासु तद्वृष्टिपर्याकुलतान्वयोहितप्रमुखान्ब्रा-
 सणवृद्धान्मतिसचिवांश्च तदुद्धरणोपायं पप्रच्छ । अथ ते वेदविहि-
 तमनेकप्राणिशतवधारम्भभीषणं यज्ञविधिं सुवृष्टिहेतुं मन्यमाना-
 स्तस्मै संवर्णयामासुः । विदितवृत्तान्तस्तु स राजा यज्ञविहितानां
 १५ प्राणिवैशसानां करुणात्मकत्वात् तेषां तद्वचनं भावेनाभ्यनन्दत् ।
 विनयानुवृत्या चैनात्रत्याख्यानरूपाक्षरमनुक्ता प्रस्तावान्तरेणैषां तां
 कथां तिरश्चकार । ते पुनरपि तं राजानं धर्मसंकथाप्रस्तावलब्धाव-
 सरा गाम्भीर्यावगूढं तस्य भावमजानाना यज्ञप्रवृत्तये समनुशशासुः ।

कार्याणि राजां नियतानि यानि लाभे पृथिव्याः परिपालने च ।
 २० नात्येति कालस्तव तानि नित्यं तेषां क्रमो धर्मसुखानि यद्वत् ॥ ४ ॥
 चिर्वर्गसेवानिपुणस्य तस्य प्रजाहितार्थं धृतकार्मुकस्य ।
 यज्ञाभिधाने सुरलोकसेतौ प्रमादतन्देव कथं मतिस्ते ॥ ५ ॥
 भृत्यैरिवाज्ञा बहुमन्यते ते साक्षादियं सिद्धिरिति क्षितीशैः ।
 श्रेयांसि कीर्तिज्वलितानि चेतुं यज्ञैरयं ते रिपुकाल कालः ॥ ६ ॥

कामं सदा दीक्षित एव च त्वं दानप्रसङ्गाच्चियमादरात्म ।

वेदप्रसिद्धैः क्रतुभिस्तथापि युक्तं भवेन्मोक्तुमृणं सुराणाम् ॥ ७ ॥

स्विष्ट्याभितुष्टानि हि दैवतानि भूतानि वृष्ट्या प्रतिमानयन्ति ।

इति प्रजानां हितमात्मनश्च यशस्करं यज्ञविधिं जुषस्व ॥ ८ ॥

५ तस्य चिन्ना प्रादुरभवत् अतिदुर्यस्तो बतायं परप्रत्ययहार्यपेल-

वमतिरमीमांसको धर्मप्रियः श्रहधानो जनो यत्र हि नाम

य एव लोकेषु शरण्यसंभतास्त् एव हिंसामपि धर्मतो गताः ।

विवर्तते कष्टमपायसंकटे जनस्तदादेशितकापथानुगः ॥ ९ ॥

को हि नामाभिसंबन्धो धर्मस्य पशुहिंसया ।

१० सुरलोकाधिवासस्य दैवतप्रीणनस्य वा ॥ १० ॥

विशस्यमानः किल मन्वशक्तिभिः पशुर्दिवं गच्छति तेन तद्वधः ।

उपैति धर्मत्वमितीदमप्यसत्यरैः कृतं को हि परच लप्स्यते ॥ ११ ॥

असत्त्ववृत्तेरनिवृत्तमानसः शुभेषु कर्मस्वविरुद्धनिश्चयः ।

पशुर्दिवं यास्यति केन हेतुना हतोऽपि यज्ञे स्वकृताश्रयाद्विना ॥ १२ ॥

१५ हतश्च यज्ञे चिदिवं यदि ब्रजेन्ननु ब्रजेयुः पशुतां स्वयं द्विजाः ।

यतस्तु नायं विधिरीक्ष्यते ऋच्चिह्नचस्तदेषां क इव यहीष्यति ॥ १३ ॥

अतुल्यगन्धर्षिरसौजसं शुभां सुधां किलोत्सृज्य वराप्सरोदृताम् ।

मुदं प्रयास्यन्ति वपादिकारणाङ्गधेन शोच्यस्य पशोर्दिवौकसः ॥ १४ ॥

तदिदमच प्राप्तकालमिति विनिश्चित्य स राजा यज्ञारम्भसमुत्सुक

२० इव नाम तत्त्वेषां वचनं प्रतिगृह्यावोचतेनान् । सनाथः खत्वहमनुय-

हवांश्च यदेवं मे हितावहितमनसो ऽत्तभवन्तः । तदिच्छामि पुरुष-

मेधसहस्रेण यष्टुम् । अन्विष्यतां तदुपयोग्यसंभारसमुदानयनार्थं यथा-

धिकारममात्मैः । परीक्ष्यतां सन्त्वागारनिवेशनयोग्यो भूमिप्रदेशस्तद-

नुगुणश्च तिथिकरणमुहूर्तनक्षत्रयोग इति ॥ अथैनं पुरोहित उवाच ।

२५ ईप्सितार्थसिद्धये स्नातु तावन्महाराज एकस्य यज्ञस्य समाप्ताववभृते ।

अथोत्तरेषामारम्भः करिष्यते क्रमेण। युगपत्पुरुषपशवः सहस्रशो हि परिगृह्यमाणा व्यक्तमुद्देगदोषाय प्रजानां ते स्युरिति ॥ अस्त्येतदिति ब्राह्मणरूपः स राजा तानुवाच। अलमचभवतां प्रकृतिकोपाशङ्क्या। तथा हि संविधास्ये यथोद्देगं मे प्रजा न यास्यन्तीति ॥ अथ स राजा
 5 पौरजानपदान्संनिपात्याब्रवीत् इच्छामि पुरुषमेधसहस्रेण यष्टुम्। न च मयार्हः कश्चिदकामः पुरुषः पशुत्वे नियोक्तुमदुष्टः। तद्यं यमतः प्रभृति वो द्रक्ष्यामि व्यवधूतप्रमादनिद्रेण विमलेन चारचक्षुषा शील-
 मर्यादातिवर्त्तिनमस्तदाज्ञां परिभवन्तं तं तं स्वकुलपांसनं देशकरण-
 कमहं यज्ञपशुनिमित्तमादास्य इत्येतद्वो विदितमस्त्विति ॥ अथ तेषां
 10 मुख्यतमाः प्राञ्जलयो भूत्वैनमूच्युः ।

सर्वाः क्रियास्त्व वित्तप्रवणाः प्रजानां

तत्त्वावमाननविधेर्नरदेव को उर्ध्वः ।

ब्रह्मापि ते चरितमभ्यनुभन्तुमर्हः

साधुप्रमाण परमत्र भवान्नमाणम् ॥ १५ ॥

15 प्रियं यदेव देवस्य तदस्माकमपि प्रियम्।

अस्मिन्नियहितादन्यदृश्यते नहि ते प्रियम् ॥ १६ ॥

इति प्रतिगृहीतवचनः पौरजानपदैः स राजा जनप्रकाशेनाड-
 खरेण प्रत्ययितानमात्यान्यापजनोपयहणार्थं जनपदं नगराणि च प्रे-
 षयामास समन्ततश्च प्रत्यहमिति घोषणाः कारयामास।

20 अभयमभयदो ददाति राजा स्थिरशुचिशीलधनाय सज्जनाय।

अविनयनिरतैः प्रजाहितार्थं नरपशुभिसु सहस्रशो यियक्षुः ॥ १७ ॥

तद्यः कश्चिदतः प्रभृत्यविनयश्चाधानुवृत्युद्धवा-

त्सामन्तश्चितिपार्चितामपि नृपस्याज्ञामवज्ञास्यति ।

स स्वैरेव विषय यज्ञपशुतामापादितः कर्मभि-

र्यूपावद्धतनुर्विषादकृपणः शुष्ठञ्जनैर्द्रस्यते ॥ १८ ॥

अथ तद्विषयनिवासिनः पुरुषा यज्ञपशुनिमित्तं दुःशीलपुरुषा-
न्वेषणादरं तमन्वेष्य राजस्तां च घोषणामतिभीषणां प्रत्यहमुपशृ-
खनाः पापजनोपमहावहितांश्च राजपुरुषान्समन्तः समापततो
ऽभिवीक्ष्य त्यक्तदौःशील्यानुरागाः शीलसंवरसमादानपरा वैरप्रसङ्ग-
५ पराङ्मुखाः परस्परप्रेमगौरवसुमुखाः प्रशान्तविप्रहविवादा गुरुजन-
वचनानुवर्त्तिनः संविभागविशारदाः प्रियातिथ्यो विनयनभृत्यस्त्रा-
धिनः कृत इव युगे बभूवुः ।

भयेन मृत्योः परलोकचिन्तया कुलाभिमानेन यशोऽनुरक्षया ।

सुशुक्लभावाच्च विरुद्धया ह्रिया जनः स शीलामलभूषणोऽभवत् ॥ १९ ॥

१० यथा यथा धर्मपरोऽभवज्जनस्तथा तथा रक्षिजनो विशेषतः ।

चकार दुःशीलजनाभिमार्गणामतश्च धर्मान्न चचाल कश्चन ॥ २० ॥

स्वदेशवृत्तान्तमथोपशुश्रुवानिमं नृपः प्रीतिविशेषभूषणः ।

चरान्त्रियाख्यानकदानविस्तरैः संतर्पयित्वा सचिवान्समन्वशात् ॥ २१ ॥

परा मनीषा मम रक्षितुं प्रजा गताश्च ताः संप्रति दक्षिणीयताम् ।

१५ इदं च यज्ञाय धनं प्रतर्कितं यियक्षुरस्मीति यथाप्रतर्कितम् ॥ २२ ॥

यदीप्सितं यस्य सुखेन्द्र्यं धनं प्रकाममाप्नोतु स तन्मदन्तिकात् ।

इतीयमस्मद्विषयोपतापिनी दरिद्रता निर्विषयी यथा भवेत् ॥ २३ ॥

मयि प्रजारक्षणनिश्चयस्थिते सहायसंपत्परिवृद्धसाधने ।

इयं जनार्तिर्मद्मर्षदीपनी मुहुर्मुहुर्में ज्वलतीव चेतसि ॥ २४ ॥

२० अथ ते तस्य राज्ञः सचिवाः परममिति प्रतिगृह्य तद्वचनं सर्वेषु
यामनगरनिगमेषु मार्गविश्वामप्रदेशेषु च दानशालाः कारयित्वा
यथासंदिष्टं राजा प्रत्यहमर्थिजनमभिलषितैर्थविसर्गैः संतर्पया-
मासुः ।

अथ विहाय जनः स दरिद्रतां सममवाप्नवसुर्वसुधाधिपात् ।

२५ विविधचित्परिच्छद्भूषणः प्रविततोत्सवशेभ इवाभवत् ॥ २५ ॥

प्रमुदितार्थिजनस्तुतिसंचितं प्रविततान नृपस्य दिशो यशः ।
 तनुतरंगविवर्धितविस्तरं सर इवाष्टुजकेशरजं रजः ॥ २६ ॥
 इति नृपस्य सुनीतिगुणाश्रयात्सुचरिताभिमुखे निखिले ।
 समभिभूतबलाः कुशलोच्छूर्यैर्विलयमीयुरसङ्गमुपद्रवाः ॥ २७ ॥

५ अविषमत्वमुखा ऋतवो ऽभवन्नवनृपा इव धर्मपरायणाः ।
 विविधस्यधरा च वसुंधरा सकमलामलनीलजलाशया ॥ २८ ॥
 न जनमभ्यरुजन्नबला रुजः पदुतरं गुणमोषधयो दधुः ।
 ऋतुवशेन ववौ नियतो ऽनिलः परियुश्च शुभेन पथा यहाः ॥ २९ ॥
 न परचक्रकृतं समभूद्धयं न च परस्परजं न च दैविकम् ।
 १० नियमधर्मपरे निभृते जने कृतमिवाच युगं समपद्यत ॥ ३० ॥

अथैवं प्रवृत्तेन धर्मयज्ञेन राजा प्रशमितेष्वर्थिजनदुःखेषु सार्धमु-
 पद्रवैः प्रमुदितजनसंबाधायामभ्युदयरम्यदर्शनायां वसुंधरायां नृपते-
 राशीर्वचनाध्ययनसव्यापारे लाके वित्यमाने समन्नातो राजयशसि-
 प्रसादावर्जितमतिः कश्चिद्मात्यमुख्यो राजानमित्युवाच । सुषु ख-
 १५ ल्विद्मुच्यते ।

उत्तमाधममध्यानां कार्याणां नित्यदर्शनात् ।
 उपर्युपरि बुद्धीनां चरनीश्वरबुद्धयः ॥ ३१ ॥

इति । देवेन हि पशुवैशसवाच्यदोषविरहितेन धर्मयज्ञेन प्रजा-
 नामुभयलोकहितं संपादितमुपद्रवाश्च प्रशमं नीता दारिद्र्यदुःखानि-
 २० च शीले प्रतिष्ठापितानाम् । किं बहुना । सभाग्यास्ता प्रजाः ।

लक्ष्मेव क्षणदाकरस्य विततं गाचे न कृष्णाजिनं
 दीक्षायन्त्वण्या निसर्गललिता चेष्टा न मन्दोद्यमः ।
 मूर्धश्छन्तनिभस्य केशरचना शोभा तथैवाथ च
 त्यागैस्ते शतयज्वनो ऽप्यपहतः कीर्त्याश्रयो विस्मयः ॥ ३२ ॥

हिंसाविषक्तः कृपणः फलेप्सोः प्रायेण लोकस्य नयज्ञ यज्ञः ।
यज्ञस्तु कीर्त्याभरणः समस्ते शीलस्य निर्दोषमनोहरस्य ॥ ३३ ॥

अहो प्रजानां भाग्यानि यासां गोपायिता भवान् ।

प्रजानामपि हि व्यक्तं नैवं स्याङ्गोपिता पिता ॥ ३४ ॥

५ अपर उवाच ।

दानं नाम धनोदये सति जनो दत्ते तदाशावशः ।

स्याञ्छीले ऽपि लोकपक्षभिमुखः स्वर्गे च जातस्थृहः ।

या त्वेषा परकार्यदक्षिणतया तद्विवृत्तिस्तयो-

र्नाविवृत्सु न सत्त्वयोगविधुरेष्वेषा समालक्ष्यते ॥ ३५ ॥

१० तदेवं कल्याणाशया न पापप्रतारणामनुविधीयन्त इत्याशय-
शुद्धौ प्रयतितव्यम् ॥

इति प्रजाहितोद्योगः श्रेयःकोर्तिसुखावहः ।

यन्मृपाणामतो नालं तमनाद्य वर्तितुम् ॥ ३६ ॥

एवं राजाववादे ऽपि वाच्यम् । धर्माभ्यासः प्रजानां भूतिमाव-
१५ हतीति भूतिकामेन धर्मानुवर्तिना भवितव्यमित्येवमण्डुक्षेयम् ॥ न
पशुहिंसा कदाचिदभ्युदयाय दानदमसंयमाद्यस्त्वभ्युदयायेति तद-
र्थिना दानादिपरेण भवितव्यमित्येवमपि वाच्यम् ॥ लाकार्यचर्याप्र-
वणमतिरेवं पूर्वजन्मस्वपि भगवानिति तथागतवर्णे ऽपि वाच्यम् ॥

॥ इति यज्ञजातकं वशमम् ॥

२० आपदपि महात्मनामैश्वर्यसंपदा सत्त्वेष्वनुकम्पां न शिथिलीक-
रोति ॥ तद्यथानुश्रूयते । बोधिसत्त्वः किलानल्पकालस्वभ्यस्तपुण्य-
कर्मा सात्मीभूतप्रदानदमसंयमकरुणः परहितनियतक्रियातिशयः
कदाचिच्छक्तो देवानामिन्द्रो बभूव ॥

सुरेन्द्रलक्ष्मीरधिकं राज तत्संश्वयात्स्फीततरप्रभावा ।
हर्म्ये सुधासेकनवाङ्गरागे निषक्तरूपा शशिनः प्रभेव ॥ १ ॥

यस्याः कृते दितिसुता भसागतानि
दिङ्गागदनामुसलान्युरसाभिजग्मुः ।

५ सौभाग्यविस्तरसुखोपनतापि तस्य
लक्ष्मीर्न दर्पमलिनं हृदयं चकार ॥ २ ॥

तस्य दिवस्पृथिष्योः सम्यक्परिपालनोपार्जितां सर्वलोकानु-
व्यापिनीं कीर्तिसंपदं तां च लक्ष्मीमत्यङ्गुताममृथमाणा दैत्यगणः
कल्पनाटोपभीषणतरङ्गिरदरथतुरगपदातिना क्षुभितसागरघोरनिर्घो-
१० षेण जाज्वल्यमानविविधप्रहरणावरणदुर्निरीक्ष्येण महता बलकायेन
युद्धायैनमभिजग्मुः ।

धर्मात्मनो ऽपि तु स तस्य परावलेपः
क्रीडाविधातविरसं च भयं जनस्य ।

१५ तेजस्विता नयपथोपनतः क्रमश्च

युद्धोङ्गवाभिमुखतां हृदयस्य चक्रुः ॥ ३ ॥

अथ स महासञ्चस्तुरगवरसहस्रयुक्तमभ्युच्छ्रुतार्हद्वसनचिह्नरचि-
रथजं विविधमणिरलटीभिष्यवभासितमतिज्वलङ्गुपुषं कल्पनावि-
भागोपनियतनिशितज्वलितविविधायुधविराजितोभयपार्श्वं पाराङ्गु-
कम्बलिनं हैमं रथवरमभिरुद्ध्य महता हस्त्यश्वरथपदातिविचित्रेण दे-
२० वानीकेन परिवृत्तस्तदसुरसैन्यं समुद्रतीरान्त एव प्रत्युज्जगाम ॥

अथ प्रवृत्ते तत्र भीरुणां धृतिदारणः ।

अन्योन्यायुधनिष्ठेषजर्जरावरणो रणः ॥ ४ ॥

तिष्ठ नैवमितः पश्य क्षेत्रानीं मन्त्र मोक्षसे ।

प्रहरायं न भवसीत्येवं ते इन्योन्यमार्दयन् ॥ ५ ॥

ततः प्रवृत्ते तु मुले स्फूर्जमहरणे रणे ।
 पटहध्यनिनोन्कुष्टैः स्फुटतीव नभस्तलम् ॥ ६ ॥
 दानगन्योङ्गतामर्षेष्वापतत्सु परस्परम् ।
 युगान्तवाताकलितशैलभीमेषु दन्तिषु ॥ ७ ॥
 ५ विद्युल्लोलपताकेषु प्रसृतेषु समन्तातः ।
 रथेषु पटुनिर्घोषेषूत्पाताङ्गुधरेष्विव ॥ ८ ॥
 पात्यमानध्वजच्छच्चशस्त्रावरणमौलिषु ।
 देवदानववीरेषु शितैरन्योन्यसायकैः ॥ ९ ॥

अथ प्रतप्रासुरशस्त्रसायकैर्भयात्मदुद्राव सुरेन्द्रवाहिनी ।

१० रथेन विष्ट्रय बलं तु विद्विषां सुरेन्द्र एकः समरे व्यतिष्ठत ॥ १० ॥

अभ्युदीर्णे त्वासुरं बलमतिर्हर्षात्पटुतरोन्कुष्टस्वेडितसिंहनादमभि-
 पतितमभिसमीक्ष्य मातलिर्देवेन्द्रसारथिः स्वं च बलं पलायनपर-
 मवेत्यापयानमत्र प्राप्तकालमिति मत्वा देवाधिपतेः स्यन्दनमावर्त-
 यामास ॥ अथ शक्रो देवेन्द्रः समुत्पततो रथेषायाभिमुखान्यभिघात-
 १५ पथागतानि शालमलीवृक्षे गरुडनीडान्यपश्यत् । हृष्टैव च कारण्या
 समालम्ब्यमानहृदयो मातलिं संयाहकमित्युवाच ।

अजातपक्षद्विजपोतसंकुला द्विजालयाः शालमलिपादपाश्रयाः ।

अमी पतेर्युर्न यथा रथेषया विचूर्णिता वाहय मे रथं तथा ॥ ११ ॥

मातलिरूवाच । अमी ताजन्मार्ष समभियान्ति नो दैत्यसंघा
 २० इति ॥ शक्र उवाच । ततः किम् । परिहैतानि सम्यग्गरुडनीडानी-
 ति ॥ अथैनं मातलिः पुनरूवाच ।

निवर्तनादस्य रथस्य केवलं शिवं भवेदम्बुरुहाक्ष पक्षिणाम् ।

चिरस्य लब्धप्रसरा सुरेष्वसावभिद्रवत्येव तु नो द्विषत्तमूः ॥ १२ ॥

अथ शक्रो देवेन्द्रः स्वमध्याशयातिशयं सञ्चविशेषं च कारण्य-
 २५ विशेषात्मकाशयन्नुवाच ।

तस्मान्निवर्तय रथं वरमेव मृत्यु-
 दैत्याधिप्रहितभीमगदाभिघातैः ।
 धिग्वाददग्धयशसो न तु जीवितं मे
 सत्यान्यमूनि भयदीनमुखानि हत्वा ॥ १३ ॥

5 अथ मातलिस्तथेति प्रतिश्रुत्य तुरगसहस्रयुक्तं स्वन्दनमस्य निवर्त्यामास ।

दृष्टावदाना रिपवस्तु तस्य युज्ञे समालोक्य रथं निवृत्तम् ।
 भयदुत्ताः प्रस्तरलिताः प्रणेमुर्वाताभिनुन्ना इव कालमेघाः ॥ १४ ॥
 भये स्वसैन्ये विनिवर्तमानः पन्थानमावृत्य रिपुध्वजिन्याः ।
 10 संकोचयत्येव मदावलेपमेको उपसंभाव्यपराक्रमत्वात् ॥ १५ ॥
 निरीक्ष्य भयं तु तदासुरं बलं सुरेन्द्रसेनाथथ सा न्यवर्तते ।
 बभूव नैव प्रणयः सुरद्विषां भयदुत्तानां विनिवर्तिंतुं यतः ॥ १६ ॥
 सहर्षलज्जैस्त्रिदशैः सुराधिपः सभाज्यमानो उथ रणाजिराच्छनैः ।
 अभिज्वलच्चारुवपुर्जयश्चिया समुत्सुकान्नः पुरसागमत्युरम् ॥ १७ ॥
 15 एवं स एव तस्य संयामस्य विजयो बभूव । तस्मादुच्यते ।

पापं समाच्चरति वीतघृणो जघन्यः
 प्राप्यापदं सघृण एव तु मध्यबुद्धिः ।
 प्राणात्यये उपि तु न साधुजनः स्ववृत्तिं
 वेलां समुद्र इव लङ्घयितुं समर्थः ॥ १८ ॥

20 तदेवं देवराज्यं प्राणानपि परित्यज्य दीर्घरात्रं परिपालितानि
 भगवता सत्यानि । तेष्वह प्राज्ञस्याधातो न युक्तरूपः प्रागेव वि-
 प्रतिपत्तिरिति प्राणिषु दयायन्नेनार्येण भवितव्यम् ॥ तथा हि धर्मो
 ह वै रक्षति धर्मचारिणमित्यचाप्युन्नेयम् ॥ तथागतवर्णे सत्कृत्य धर्म-
 अवणे चेति ॥

॥ इति शकजातकमेकादशम् ॥

आत्मलज्जयैव सत्युरुषा नाचारवेलां लझ्यन्ति ॥ तद्यथानुश्व-
यते । बोधिसत्त्वः किल कस्मिंश्चिदनुपक्रुष्टगोचरात्मे स्वधर्मानुवृ-
त्तिप्रकाशयशसि विनयाचारश्चाधिनि महति ब्राह्मणकुले जन्मपरि-
यहं चकार । स यथाक्रमं गर्भाधानपुंसवनसीमन्तोच्चयनजातकर्मा-
दिभिः कृतसंस्कारक्रमो वेदाध्ययननिमित्तं श्रुताभिजनाचारसंपत्ते
गुरौ प्रतिवसति स ।

तस्य श्रुतयहणधारणपाटवं च

भक्त्यन्वयश्च सततं स्वकुलप्रसिद्धः ।

पूर्वे वयस्यपि इमाभरणा स्थितिश्च

प्रेमप्रसादसुमुखं गुरुमस्य चक्रुः ॥ १ ॥

वशीकरणमन्त्रा हि नित्यमव्याहता गुणाः ।

अपि द्वेषाग्नितप्तानां किं पुनः स्वस्यचेतसाम् ॥ २ ॥

अथ तस्याध्यापकः सर्वेषामेव शिष्याणां शीलपरीक्षानिमित्तं स्वा-
ध्यायविश्वामकालेष्वात्मनो दारिद्र्यदुःखान्यभीष्मणमुपवर्णयामास ।

१० स्वजने ऽपि निराकर्त्तमुत्सवे ऽपि हतानन्दम् ।

धिक्प्रदानकथामन्दं दारिद्र्यमफलच्छन्दम् ॥ ३ ॥

परिभवभवनं श्रमास्पदं सुखपरिवर्जितमत्यनूर्जितम् ।

ब्यसनमिव सदैव शोचनं धनविकलत्वं मतीव दारुणम् ॥ ४ ॥

अथ ते तस्य शिष्याः प्रतोहसंचोदिता इव सदृशा गुरुत्वेहात्म-
२० मुपजातसंवेगाः संपन्नतरं प्रभूततरं च भैश्चमुपसंहरन्ति स । स ता-
नुवाच । अलमनेनाचभवतां परिश्रमेण । न भैश्चोपहाराः कस्यचि-
द्वारिद्र्यशामतां क्षपयन्ति । असत्यरिक्तेशामर्षिभिस्तु भवद्विरयमेव
यन्तो धनाहरणं प्रति युक्तः कर्तुं स्यात् । कुतः ।

क्षुधमन्त्रं जलं तर्षं मन्त्रवाक्सागदा गदान् ।

२५ हन्ति दारिद्र्यदुःखं तु संतत्याराधनं धनम् ॥ ५ ॥

शिष्या ऊचुः । किं करिष्यामो मन्दभाग्या वयं यदेतावाच्चः शक्ति-
प्रयामः । अपि च ।

भैष्णवद्यादि लभ्येरनुपाध्यायधनान्यपि ।

नेदं दारिद्र्यदुःखं ते वयमेवं सहेमहि ॥ ६ ॥

प्रतियहकृशोपायं विप्राणां हि धनार्जनम् ।

अप्रदाता जनश्चायमित्यगत्या हता वयम् ॥ ७ ॥

अध्यापक उवाच । सन्त्यन्ये इपि शास्त्रपरिहृष्टा धनार्जनोपायाः ।

जरानिष्ठीतसामर्थ्यास्तु वयमयोग्यरूपास्तत्रिपत्तौ ॥ शिष्या ऊचुः ।
वयमुपाध्याय जरयानुपहतपराक्रमाः । तद्यादि नस्तेषां शास्त्रविहि-

10 तानामुपायानां प्रतिपत्तिसहतां मन्यसे तदुच्यताम् । यावदध्यापन-
परिश्रमस्याननृण्यं ते गच्छाम इति ॥ अध्यापक उवाच । तस्यैरपि
व्यवसायशिथिलहृदयैर्दुरभिसंभवाः खल्वेवंविधा धनार्जनोपायाः ।
यदि त्वयमचभवतां निर्बन्धः । तच्छूयतां साधुः कतम एको धनो-
पार्जनक्रमः ।

15 आपद्धर्मस्तेयमिष्टं द्विजानामापचान्त्या निःस्वता नाम लोके ।

तस्माद्वोज्यं स्वं परेषामदुष्टैः सर्वं चैतद्वाल्पणानां स्वमेव ॥ ८ ॥

कामं प्रसद्यापि धनानि हर्तुं शक्तिर्भवेदेव भवद्विधानाम् ।

न त्वेष योगः स्वयशो हि रस्यं शून्येषु तस्माद्वावसेयमेव ॥ ९ ॥

इति मुक्तप्रयहास्तेन ते छाचाः परममिति तत्त्वस्य वचनमयुक्त-

20 मपि युक्तमिव प्रत्यश्चौषुरन्यच बोधिसञ्चात् ।

स हि प्रकृतिभद्रतात्त्वोत्सेहे इनुमोदितुम् ।

कृत्यवत्मतिपत्तं तैर्षाहन्तुं सहसैव तु ॥ १० ॥

ब्रीडावनतवदनस्तु बोधिसञ्चो मृदु विनिश्चस्य तूष्णीमभूत् ॥

अथ स तेषामध्यापको बोधिसञ्चमवेक्ष्य तं विधिमनभिनन्दन्तम्-

25 प्रतिक्रोशनां निविष्टगुणसंभावनस्तसिन्महासञ्चे किं नु खल्वयमव्य-

वसितत्वाच्चिःस्तेहतया वा मयि स्तेयं न प्रतिपद्यते । उताधर्मसंज्ञ-
येति समुत्पन्नविमर्शस्त्वभावव्यक्तीकरणार्थं बोधिसत्त्वमुवाच । भो
महाब्राह्मण ।

अमी द्विजा मद्यसनासहिष्णवः समाश्रिता वीरमनुष्ठपद्धतिम् ।

⁵ भवाननुत्साहजडस्तु लभ्यते न नूनमस्यसनेन तथ्यते ॥ ११ ॥

परिप्रकाशे इथनिगूढविस्तरे मयात्मदुःखे वचसा विदर्शिते ।

कथं नु निःसंभवमदीनमानसो भवानिति स्वस्यवदेव तिष्ठति ॥ १२ ॥

अथ बोधिसत्त्वः समसंभवो इभिवाद्योपाध्यायमुवाच । शान्तं पा-
पम् । न खल्वहं निःस्तेहकठिनहृदयत्वादपरितप्तमानो गुरुदुःखैरेवम-
¹⁰ वस्थितः किं त्वसंभवादुपाध्यायप्रदर्शितस्य क्रमस्य । नहि शक्यमह-
श्यमानेन छन्दित्यापमाचरितुम् । कुतः । रहोऽनुपपत्तेः ।

नास्ति लोके रहो नाम पापं कर्म प्रकुर्वतः ।

अदृश्यानि हि पश्यन्ति ननु भूतानि मानुषान् ॥ १३ ॥

कृतात्मानश्च मुनयो दिव्योन्मिषितचक्षुषः ।

¹⁵ तानपश्यन्तहोमानी बालः पापे प्रवर्तते ॥ १४ ॥

अहं पुनर्न पश्यामि शून्यं छन्दन किंचन ।

यचाप्यन्यं न पश्यामि नन्वशून्यं मयैव तत् ॥ १५ ॥

परेण यच्च दृश्येत दुष्कृतं स्वयमेव वा ।

सुदृष्टतरमेतत्साहृश्यते स्वयमेव यत् ॥ १६ ॥

²⁰ स्वकार्यपर्याकुलमानसत्वात्पश्येत्वा वान्यश्चरितं परस्य ।

रागार्पितैकायमर्तिः स्वयं तु पापं प्रकुर्वन्नियमेन वेत्ति ॥ १७ ॥

तदनेन कारणेनाहमेवं व्यवस्थित इति । अथ बोधिसत्त्वः सम-
भिप्रसादितमनसमुपाध्यायमवेत्य पुनरुवाच ।

न चाच मे निश्चयमेति मानसं धनार्थमेवं प्रतरेत्वानपि ।

²⁵ अवेत्य को नाम गुणागुणानां गुणोपमर्दं धनमूल्यतां नयेत् ॥ १८ ॥

स्वाभिप्रायं खलु निवेदयामि ।

कपालमादाय विवर्णवाससा वरं द्विषद्वेशमसमृद्धिरीक्षिता ।

व्यतीत्य लज्जां न तु धर्मवैशसे सुरेन्द्रतार्थे ऽप्युपसंहतं मनः ॥ १५ ॥

अथ तस्योपाध्यायः प्रहर्षविस्याक्षिप्रहृदय उत्थायासनात्संप-

५ रिष्वज्जैनमुवाच । साधु साधु पुचक । साधु साधु महाब्राह्मण । प्र-
तिरूपमेतत्ते प्रश्नमालंकृतस्यास्य मेधाविकस्य ।

निमित्तमासाद्य यदेव किंचन स्वधर्ममार्गं विसृजन्ति बालिशाः ।

तपःश्रुतज्ञानधनास्तु साधवो न यान्ति कृष्णे परमे ऽपि विक्रियाम् ॥

त्वया कुलं सममलमध्यलंकृतं समुद्यता नभ इव शारदेन्दुना ।

१० तवार्थवत्सुचरितविश्रुतं श्रुतं सुखोदयः सफलतया अमश्च मे ॥ २१ ॥

तदेवमात्मलज्जयैव सत्युरुषा नाचारवेलां लङ्घयन्तीति हीबले-
नार्येण भवितव्यम् । एवं हीपरिखासंपन्न आर्यश्चावको ऽकुशलं प्र-
जहाति कुशलं च भावयतीत्येवमादिषु सूचेषूपनेयम् । हीवर्णप्रति-
संयुक्तेषु लोकाधिपतेषेषु चेति ॥

॥ इति ब्राह्मणज्ञातकं द्वादशम् ॥

१५ **तीव्रदुःखातुराणामपि सतां नीचमार्गनिष्ठग्रणयता भवति स्व-
धैर्यावृष्टम्भात् ॥ तद्यथानुश्रूयते । सत्यत्यागोपशमप्रज्ञादिभिर्गुणाति-
श्यैर्लोकहितार्थमुद्घच्छमानः किल बोधिसन्ध्यः कदाचिच्छिवीनां रा-
जा बभूव साक्षात्कर्म इव विनय इव पितेव प्रजानामुपकारप्रवृत्तः ।**

दोषप्रवृत्तेर्विनियम्यमानो निवेश्यमानश्च गुणाभिजात्ये ।

२० **पित्रेव पुचः क्षितिपेन तेन ननन्द लोकद्वितये ऽपि लोकः ॥ १ ॥**

समप्रभावा स्वजने जने च धर्मानुगा तस्य हि दण्डनीतिः ।

अधर्म्यमावृत्य जनस्य मार्गं सोपानमालेव दिवो बभूव ॥ २ ॥

धर्मान्वयं लोकहितं स पश्यस्तदेककार्यो नरलोकपालः ।
 सर्वात्मना धर्मपथे उभिरेसे तस्योपर्मदं च परैर्न सेहे ॥ ३ ॥
 अथ तस्य राज्ञः पौरमुख्यस्य दुहिता श्रीरिव वियहवती साक्षा-
 द्रतिरिवाप्सरसामन्यतमेव परया रूपलावण्यसंपदोपेता परमदर्श-
 ५ नीया स्त्रीरत्नसंमता बभूव ।

अवीतरागस्य जनस्य यावत्सा लोचनप्राप्यवपुर्बभूव ।
 तावत्स तदूपगुणावबद्धां न हृष्टिमुक्तम्पयितुं शशाक ॥ ४ ॥

अतश्च तस्या उन्मादयन्तीत्येव बान्धवा नाम चक्रः ॥ अथ तस्याः
 पिता राज्ञः संविदितं कारयामास । स्त्रीरत्नं ते देव विषये प्रादुर्भूतम् ।
 १० यतस्तत्तियहं विसर्जनं वा प्रति देवः प्रमाणमिति ॥ अथ स राजा
 स्त्रीलक्षणविदो ब्राह्मणान्समादिदेश । पश्यन्तेनां तच्चभवन्तः किम-
 सावस्मद्योग्या न वेति ॥ अथ तस्याः पिता तान्ब्राह्मणान्त्वभवनम-
 भिनीयोन्मादयन्तीमुवाच । भद्रे स्वयमेव ब्राह्मणान्परिवेषयेति । सा
 तथेति प्रतिश्रुत्य यथाक्रमं ब्राह्मणान्परिवेषयितुमुपचक्रमे ॥ अथ ते
 १५ ब्राह्मणाः

तदाननोङ्गीक्षणनिश्चलाक्षा मनोभुवा संह्रियमाणधैर्याः ।
 अनीश्वरा लोचनमानसानामासुर्मदेनेव विलुप्तसंज्ञाः ॥ ५ ॥

यदा च नैव शकुवन्ति स प्रतिसंख्यानधीरनिभृतमवस्थातुं कुत
 एव भोक्तुम् । अथैषां चक्षुष्यथादुत्सार्य स्वां दुहितरं स गृहपतिः
 २० स्वयमेव ब्राह्मणान्परिवेष विसर्जयामास ॥ अथ तेषां बुद्धिभवत् कृ-
 त्यारूपमिव खत्विद्मतिमनोहरमस्या दारिकाया रूपचातुर्यम् । यतो
 नैनां राजा द्रष्टुमर्थहृति कुतः पुनः पल्लीत्वं गमयितुम् । अनया हि
 रूपशोभया नियतमस्योन्मादितहृदयस्य धर्मार्थकार्यप्रवृत्तिर्विस्तर-
 मानोत्साहस्य राजकार्यकालातिक्रमाः प्रजानां हितसुखोदयपथमुप-
 २५ पीडयन्तः पराभवाय स्युः ।

इयं हि संदर्शनमाचकेण कुर्यान्मुनीनामपि सिद्धिविघ्नम् ।

प्रागेव भावार्पितदृष्टिवृद्धेर्यूनः द्वितीशस्य सुखे स्थितस्य ॥ ६ ॥

तस्मादिदमच प्राप्तकालमिति यथाप्रस्तावमुपेत्य राज्ञे निवेदया-
मासुः । दृष्टास्माभिर्महाराज सा कन्यका । अस्ति तस्या रूपचातुर्य-
५ माचकमपलक्षणोपघातनिःश्रीकं तु । यतो नैनां द्रष्टुमर्थर्हति देवः
किं पुनः पत्नीत्वं गमयितुम् ।

कुलद्वयस्यापि हि निन्दिता स्त्री यशो विभूतिं च तिरस्करोति ।

निमपचन्द्रेव निशा समेघा शोभां विभागं च दिवस्पृथिष्योः ॥ ७ ॥

इति श्रुतार्थः स राजा । अपलक्षणा किलासौ न च मे कुलानुरू-
१० पेति तस्यां विनिवृत्ताभिलाषो बभूव । अनर्थितां तु विज्ञाय राज्ञः
स गृहपतिस्तां दारिकां तस्यैव राज्ञो उमात्यायाभिपारगाय प्राय-
च्छत् ॥ अथ कदाचित्स राजा क्रमागतां कौमुदीं स्वसिस्मुरवे निष-
क्षशोभां द्रष्टुमुत्सुकमना रथवरगतः सिक्तसंमृष्टरथ्यान्तरापणमुच्छु-
तविचिच्छजपताकं समनातः पुष्पोपहारशब्लभूमिभागधवलं प्र-
१५ वृत्तनृत्तगीतहास्यलास्यवादित्वं पुष्पधूपचूर्णवासमाल्यासवस्त्रानानु-
लेपनामोदप्रसृतसुरभिगन्धि प्रसारितविविधरुचिरपरयं तुष्टुष्टो-
ज्ज्वलतरवेषपौरजानपदसंबाधराजमार्गं पुरवरमनुविचरंस्तस्यामात्य-
स्य भवनसमीपमुपजगाम । अथोन्मादयन्त्यपलक्षणा किलाहमि-
त्यनेन राज्ञावधूतेति समुत्पन्नामर्षा राजदर्शनकुतूहलेव नाम संदृश्य-
२० मानरूपशोभा विद्वुदिव घनशिखरं हर्म्यतलमवभासयन्ती व्यति-
ष्टत । शक्तिरस्येदानीमस्त्वपलक्षणादर्शनादविचलितधृतिसृतिमा-
त्मानं धारयितुमिति ॥ अथ तस्य राज्ञः पुरवरविभूतिदर्शनकुतूहल-
प्रसृता दृष्टिरभिमुखस्थितायां सहस्रैव तस्यामपतत् । अथ स राजा
प्रकाममन्तःपुरसुन्दरीणां वपुर्विलासैः कलितेक्षणो ऽपि ।

२५ अनुष्टुतो धर्मपथानुरागादुद्योगवानिन्द्रियनिर्जये ऽपि ॥ ८ ॥

विपुलधृतिगुणो ऽप्यपचपिष्णुः परयुवतीक्षणविक्षेपेश्चरणो ऽपि ।
उदितमदनविसयः स्त्रियं तां चिरमनिमेषविलोचनो दर्दश ॥ ९ ॥
कौमुदी किं न्वियं साक्षाङ्गवनस्यास्य देवता ।
स्वर्गस्त्री दैत्ययोषिद्वा न ह्येतन्मानुषं वपुः ॥ १० ॥

5 इति विचारयत एव तस्य राजस्तदर्शनावितृप्रनयनस्य स रथस्त
देशमतिवर्तमानो न मनोरथानुकूलो बभूव । अथ स राजा शून्यहृदय
इव तन्नैकायमनाः स्वभवनमुपत्य मन्मथाक्षिप्रधृतिः सुनन्दं सा-
रथिं रहसि पर्यपृच्छत् ।

सितप्राकारसंवीतं वेत्सि कस्य नु तन्मृहम् ।

10 का सा तत्र व्यरोचिष्ट विद्युत्सित इवाद्युदे ॥ ११ ॥

सारथिरुवाच । अस्ति देवस्याभिपारणो नामामात्यमुख्यः । तस्य
तन्मृहं तस्यैव च सा भार्या किरीटवत्सस्य दुहिता । उन्मादयन्ती ना-
मेति । तदुपश्चुत्य स राजा परभार्येति वितानीभूतहृदयश्चिन्नास्तिमि-
तनयनो दीर्घमुष्णमभिनश्वस्य तदर्पितमनाः शनैरात्मगतमुवाच ।

15 अन्वर्थरम्याक्षरसौकुमार्यमहो कृतं नाम यथेदमस्याः ।

उन्मादयन्तीति शुचिस्तितायास्तथा हि सोन्मादमिवाकरोन्माम् ॥

विस्मर्तुमेनामिच्छामि पश्यामीव च चेतसा ।

स्थितं तस्यां हि मे चेतः सा प्रभुत्वेन तत्र वा ॥ १३ ॥

परस्य नाम भार्यायां ममायेवमधीरता ।

20 तदुन्मत्तो ऽस्मि संत्यक्तो लज्जयेवाद्य निद्रया ॥ १४ ॥

तस्या वपुर्विलसितस्मितवीक्षितेषु

संरागनिश्चलमतेः सहसा स्वनन्ती ।

कार्यान्तरक्रमनिवेदनधृष्टशब्दा

विद्वेषमुत्तुदति चेतसि नालिका मे ॥ १५ ॥

25 इति स राजा मदबलविचलितधृतिर्व्यवस्थापयन्त्रात्मानमा-

पारहुकृशतनुः प्रथानविनिश्चसितविजृम्भणपरः प्रथक्तमदनाकारो
बभूव ।

धृत्या महत्यापि निगुह्यमानः स भूपतेस्तस्य मनोविकारः

मुखेन चिनास्त्रिमितेक्षणेन काश्येन च व्यक्तिमुपाजगाम ॥ १६ ॥

अथेद्विज्ञाताकारप्रहणनिपुणमतिरभिपारगो इमात्यस्तं राज्ञो वृ-
त्तानं सकारणमुपलभ्य खेहात्तदत्ययाशङ्को जानानश्चातिबलतां मद-
नस्य रहसि राजानं संविदितं समुपेत्य कृताभ्यनुज्ञो विज्ञापयामास ।
अद्यार्चयनं नरदेव देवान्साक्षादुपेत्यास्त्रुरुहाक्ष यक्षः ।

मामाह नावैषि नृपस्य कस्मादुन्मादयन्यां हृदयं निविष्टम् ॥ १७ ॥

इत्येवमुक्ता सहसा तिरोऽभूद्विर्मर्शवानित्यहमभ्युपेतः ।

तच्चेत्था देव किमेतदेवमसामु ते निष्प्रणयत्वमौनम् ॥ १८ ॥

तत्रतियहीतुमेनामर्हति मदनुयहार्थं देव इति । अथ राजा प्र-
त्यादेशाल्पज्ञावनतवदनो मदनवशगतो इपि स्वभ्यस्तर्थमसंज्ञावाद-
विक्लवीभूतधैर्यः प्रत्याख्यानविशदाक्षरमेनमुवाच । नैतदस्ति । कुतः ।

पुण्याच्युतः स्याममरो न चास्मि विद्याच्च नः पापमिदं जनो इपि ।
तद्विप्रयोगाच्च मनो ज्वलंस्वां वह्निः पुरा कक्षमिव क्षिणोति ॥ १९ ॥
यच्चोभयोरित्यहितावहं स्याल्पोके परस्मिन्हि चैव कर्म ।

तद्यस्य हेतोरबुधा भजन्ते तस्यैव हेतोर्न बुधा भजन्ते ॥ २० ॥

अभिपारग उवाच । अलमच देवस्य धर्मातिक्रमाशङ्क्या ।

दाने साहाय्यदानेन धर्म एव भवेत्तव ।

दानविघ्नात्वधर्मः स्यात्तां मत्तो इप्रतिगृह्णतः ॥ २१ ॥

कीर्त्युपरोधावकाशमपि चाच देवस्य न पश्यामि । कुतः ।

आवाभ्यामिदमन्यश्च क एव ज्ञातुमर्हति ।

जनापवादादाशङ्कामतो मनसि मा कृथाः ॥ २२ ॥

अनुयहश्चैष मम स्यात्त पीडा । कुतः ।

स्वाम्यर्थचर्यार्जितया हि तुष्या निरल्लरे चेतसि को विघातः ।
यतः सुकामं कुरु देव काममलं मदुत्पीडनाशङ्क्या ते ॥ २३ ॥
राजोवाच । शानं पापम् ।

ब्यक्तमस्मदतिस्तेहान्न त्वयैतदपेक्षितम् ।

५ यथा दाने न सर्वस्मिन्साचिव्यं धर्मसाधनम् ॥ २४ ॥

यो मदर्थमतिस्तेहान्स्वान्माणानपि नेक्षते ।

तस्य बन्धुविशिष्टस्य सख्युर्भार्या सखी मम ॥ २५ ॥

तदयुक्तं मामतीर्थं प्रतारयितुम् । यदपि चेष्टं नैतदन्यः कश्चिज्ज्ञा-
स्यतीति किमेवमिदमपापं स्यात् ।

१० अहश्यमानो ऽपि हि पापमाचरन्विषं निषेष्येव कथं समूभ्यात् ।

न तं न पश्यन्ति विशुद्धचक्षुषो दिवौकसश्चैव नराश्च योगिनः ॥ २६ ॥

किं च भूयः ।

अहधीत क एतच्च यथासौ तव न प्रिया ।

तां परित्यज्य सद्यो वा विघातं न समाप्न्याः ॥ २७ ॥

१५ अभिपारग उवाच ।

सपुत्रदारो दासो ऽहं स्वामी त्वं दैवतं च मे ।

दास्यामस्यां यतो देव कस्ते धर्मव्यतिक्रमः ॥ २८ ॥

यदपि चेष्टं प्रिया ममेयमिति किम् ।

मम प्रिया कामद काममेषा तेनैव दित्सामि च तुभ्यमेनाम् ।

२० प्रियं हि दत्त्वा लभते परत्र प्रकर्षरम्याणि जनः प्रियाणि ॥ २९ ॥

यतः प्रतिगृह्णात्वैवैनां देव इति ॥ राजोवाच । मा मैवम् । अक्रम
एषः । कुतः ।

अहं हि शस्त्रं निशितं विशेयं हुताशनं विस्फुटर्चिषं वा ।

न त्वैव धर्मादधिगम्य लक्ष्मीं शश्यामि तच्चैव पुनः प्रहर्तुम् ॥ ३० ॥

२५ अभिपारग उवाच । यद्येनां मङ्गार्येति देवो न प्रतियहीतुमि-

चक्षयमहमस्याः सर्वजनप्रार्थनाविरुद्धवेश्याव्रतमादिशमि । तत
एनां देवः प्रतिगृह्णीयादिति ॥ राजोवाच । किमुन्मत्तो इसि ।

अदुष्टां संत्यजन्भार्यां मत्तो दण्डमवाप्नुयाः ।

स धिग्वादास्यदीभूतः परचेह च धक्ष्यसे ॥ ३१ ॥

५ तदलमकार्यनिर्बन्धितया । न्यायाभिनिवेशी भवेति ॥ अभिपारग
उवाच ।

धर्मात्ययो मे यदि कश्चिदेवं जनापवादः सुखविष्ववो वा ।

प्रत्युक्तमिष्ठाम्युरसा तु तत्त्वसौख्यलब्धेन मनःसुखेन ॥ ३२ ॥

त्वतः परं चाहवनीयमन्यं लोके न पश्यामि महीमहेन्द्र ।

१० उन्मादयनी मम पुण्यवृद्धै तां दक्षिणामृत्निगिव प्रतीच्छ ॥ ३३ ॥

राजोवाच । काममस्मदतिस्तेहादनवेक्षितात्महिताहितक्रमो म-
दर्थचर्यासमुद्दीगस्तवायम् । अत एव तु त्वां विशेषतो नोपेक्षितु-
मर्हामि । नैव खलु लोकापवादनिःशङ्केन भवितव्यम् । पश्य ।

लोकस्य यो नादियते इपवादं धर्मानपेक्षः परतः फलं वा ।

१५ जनो न विश्वासमुपैति तस्मिन्नुवं च लक्ष्यापि विवर्ज्यते सः ॥ ३४ ॥

यतस्त्वां ब्रवीमि ।

मा ते रोचिष्ट धर्मस्य जीवितार्थे व्यतिक्रमः ।

निःसंदिग्धमहादोषः ससंदेहकृशोदयः ॥ ३५ ॥

किं च भूयः ।

२० निन्दादिदुःखेषु पराक्षिपात्य नेष्टा सतामात्मसुखप्रवृत्तिः ।

एको इथनुत्पीड्य परानतो इहं धर्मे स्थितः स्वार्थधुरं प्रपत्ये ॥ ३६ ॥

अभिपारग उवाच । स्वात्म्यर्थं भक्तिवशेन चरतो मम तावद्च व

एवाधर्मावकाशः स्यादेवस्य वा दीयमानामेनां प्रतिगृह्णतः । यतः

सनैगमज्ञानपदाः शिवयः किमचाधर्म इति ब्रूयुः । तत्रप्रतिगृह्णात्वे-

२५ वैनां देव इति ॥ राजोवाच । अद्वा मदर्थचर्याप्रणयिमतिर्भवान् । इति

त्वच चिन्तयितव्यम् । सनैगमजानपदानां वा शिवीनां तथ मम वा
कोऽसाकं धर्मवित्तम् इति ॥ अथाभिपारगः संसंख्यो राजानमुवाच ।

वृद्धोपसेवासु कृतश्चमत्वाच्छ्रुताधिकारान्मतिपाटवाच्च ।

चिर्वर्गविद्यातिशयार्थतत्त्वं त्वयि स्थितं देव वृहस्यतौ च ॥ ३७ ॥

५ राजोवाच । तेन हि न मामत्र प्रतारयितुमर्हसि । कुतः ।

नराधिपानां चरितेष्वधीनं लोकस्य यस्मादहितं हितं च ।

भक्तिं प्रजानामनुचिन्य तस्मात्कीर्तिक्षमे सत्यथ एव रस्ये ॥ ३८ ॥

जिसं शुभं वा वृषभप्रचारं गावोऽनुगा यद्दत्तनुप्रयान्ति ।

उत्क्षिप्तशङ्काङ्कुशनिर्विघट्टं प्रजास्तथैव क्षितिपस्य वृत्तिम् ॥ ३९ ॥

१० अपि पश्यतु तावङ्गवान् ।

आत्मानमपि चेष्ठक्तिर्न स्यात्यालयितुं मम ।

का न्ववस्था जनस्यास्य मत्तो रक्षाभिकाङ्क्षणः ॥ ४० ॥

इति प्रजानां हितमीक्षमाणः स्वं चैव धर्मं विमलं यशश्च ।

नेत्त्रामि चित्तस्य वशेन गन्तुमहं हि नेता वृषवत्प्रजानाम् ॥ ४१ ॥

१५ अथाभिपारगोऽमात्यस्तेन राजोऽवस्थानेन प्रसादितमनाः प्र-
णम्य राजानं प्राञ्जलिरित्युवाच ।

अहो प्रजानामतिभाग्यसंपद्यासां त्वमेवं नरदेव गोप्ता ।

धर्मानुरागो हि सुखानपेक्षस्तपोवनस्येष्वपि मृग्य एव ॥ ४२ ॥

महञ्चष्टो महाराज त्वयेवायं विराजते ।

विगुणेषु गुणोक्तिर्हि क्षेपहृष्टतराक्षरा ॥ ४३ ॥

विसमयोऽनिभृतत्वं वा किं ममैतावता त्वयि ।

समुद्र इव रत्नानां गुणानां यस्त्वमाकरः ॥ ४४ ॥

२० तदेवं तीव्रदुःखातुराणामपि सतां नीचमार्गनिष्ठरणयता भवति
स्वधैर्यावद्यम्भात्स्वभ्यस्त्वधर्मसंज्ञात्वाच्चेति धैर्यधर्माभ्यासे च योगः कार्यं
इति ॥

॥ इत्युन्मादयन्तोजातकं त्रयोदशम् ॥

धर्माश्रयं सत्यवचनमयापदं नुदति प्रागेव तत्कलमिति धर्मानु-
वर्तिना भवितव्यम् ॥ तद्यथानुश्रूयते । बोधिसत्त्वभूतः किल महास-
त्त्वः परमनिपुणमतिनौसारथिर्भूव । धर्मता ह्येषा बोधिसत्त्वानां
प्रकृतिमेधावित्वाद्यदुत यं यं शास्त्रातिशयं जिज्ञासन्ते कलाविशेषं
 5 वा तस्मिंस्तस्मिन्नधिकतरा भवन्ति मेधाविनो जगतः ॥ अथ स म-
हात्मा विदितज्योतिर्गतित्वाहिग्निभागेष्वसंमूढमतिः परिविदित-
नियतागन्तुकौत्यातिकनिमित्तः कालाकालक्रमकुशलो मीनतोयव-
र्णभौमप्रकारशकुनिपर्वतादिभिर्श्चैः सूपलक्ष्मितसमुद्रदेशः सृतिमा-
न्वजिततन्द्रीनिद्रः शीतोष्णवर्षादिपरिखेदसहिष्णुरप्रमादी धृतिमा-
 10 नाहरणापहरणकुशलत्वादीस्तिं देशं प्रापयिता वणिजामासीत् ।
तस्य परमसिद्धयाचत्वात्सुपारण इत्येव नाम बभूव । तदध्युषितं च
पत्तनं सुपारणमित्येवाख्यातमासीत् । यदेतर्हि सूपारणमिति ज्ञायते ॥
सो ऽपि मङ्गलसंमतत्वाद्वृद्धत्वे ऽपि सांयाचिकैर्याचासिद्धिकामैर्वहन-
मध्यर्थनसत्कारपुरःसरमारोथते स्त ॥ अथ कदाचिङ्गरुकच्छादभिप्र-
 15 याताः सुवर्णभूमिवणिजो याचासिद्धिकामाः सुपारणं पत्तनमुपेत्य
तं महासत्त्वं वहनारोहणार्थमध्यर्थयामासुः । स तानुवाच ।
जराज्ञया संहित्यमाणदर्शने श्रमाभिपातैः प्रतनूकृतसृतौ ।
स्वदेहकृत्ये ऽप्यवसत्त्वविक्रमे सहायता का परिशङ्खते मयि ॥ १ ॥
वणिज ऊचुः । विदितेयमस्माकं युष्मच्छ्रीरावस्था । सत्यपि च
 20 वः पराक्रमासहत्वे नैव वयं कर्मविनियोगेन युष्मानायासयितुमि-
च्छामः । किं तर्हि ।

त्वत्यादपङ्गजसमाश्रयसत्कृतेन
मङ्गल्यतामुपगता रजसा त्वियं नौः ।
दुर्गे महत्यपि च तोयनिधावमुष्मि-
स्वस्ति व्रजेदिति भवन्तमुपागताः स्तः ॥ २ ॥

अथ स महात्मा तेषामनुकम्पया जराशिंथिलशरीरो ऽपि तद्वह-
नमास्त्रोह । तदधिरोहणाच्च प्रमुदितमनसः सर्वे एव ते वर्णिजो ब-
भूवुर्नियतमस्माकमुत्तमा याचासिद्धिरिति । क्रमेण चावजगाहिरे वि-
विधमीनकुलविचरितमनिभूतजलकलारावमनिलबलविलास-
५ प्रविचलिततरंगं बहुविधरलैभूमिविशेषैरपितरङ्गं फेनावलीकुमुमदा-
मविचिचमसुरबलभुजगभवनं दुरापपातालमप्रमेयतोयं महासमुद्रम् ।
अथेन्द्रनीलप्रकराभिनीलं सूर्याशुतापादिव खं विलीनम् ।
समन्नातो ऽन्तर्हिततीरलेखमगाधमम्भोनिधिमध्यमीयुः ॥ ३ ॥

१० तेषां तचानुप्राप्तानां सायाहृसमये मृद्भूतकिरणचक्रप्रभावे सवि-
तरि महदौत्पातिकं परमभीषणं प्रादुरभूत् ।

विभिद्यमानोर्मिविकीर्णफेनश्चरडानिलास्फालनभीमनादः ।
नैभृत्यनिर्मुक्तसमयतोयः क्षणेन रौद्रः समभूत्समुद्रः ॥ ४ ॥
उत्पातवाताकलितैर्महाङ्गस्तोयस्थलैर्मिरर्घेभृमङ्गिः ।
युगान्तकालप्रचलाचलेव भूमिर्बभूवोयवपुः समुद्रः ॥ ५ ॥
१५ विद्युत्तोज्ञासुरलोलजिह्वा नीला भुजंगा इव नैकशीर्षाः ।
आवव्रुत्रादित्यपथं पयोदाः प्रसक्तभीमस्तनितानुनादाः ॥ ६ ॥
घनैर्घनैरावृतरश्मजालः सूर्यः क्रमेणास्तमुपास्त्रोह ।
दिनान्तलब्धप्रसरं समन्नात्मो घनीभावमिवाजगाम ॥ ७ ॥
धाराशैराच्छुरितोर्मिचक्रे महोदधावुत्पततीव रोषात् ।
२० भीतेव नौरथ्यधिकं चकम्पे विषादयन्ती हृदयानि तेषाम् ॥ ८ ॥
ते चासदीनाश्च विषादमूका धीराः प्रतीकारससंभवाश्च ।
स्वदेवतायाचनतत्पराश्च भावान्यथासत्त्वगुणं विवव्रुः ॥ ९ ॥

अथ ते सांयाचिकाः पवनबलशलितसलिलवेगवशगया नावा
परिष्यमाणा बहुभिरप्यहोमिनैव कुतश्चित्तीरं ददृशुर्न च यथेष्यि-
२५ तानि समुद्रचिह्नानि । अपूर्वैरेव तु समुद्रच्छैरभिवर्धमानवैमनस्या

भयविषादव्याकुलतामुपजग्मुः ॥ अथैतान्सुपारगो बोधिसच्चो व्यव-
स्थापयन्त्रुवाच । अनाश्चर्यं खलु महासमुद्रमव्यमवगाढानामौत्पाति-
कष्टोभपरिक्लेशः । तदलमवभवतां विषादानुवृत्या । कुतः ।

नापत्रतीकारविधिर्विषादस्त्वादलं दैत्यपरियहेण ।

५ धैर्यात् कार्यप्रतिपत्तिदक्षाः कृच्छ्राण्यकृच्छ्रेण समुत्तिरन्ति ॥ १० ॥
विषाददैत्यं व्यवधूय तस्मात्कार्यावकाशं क्रियया भजध्वम् ।

प्राज्ञस्य धैर्यज्जलितं हि तेजः सर्वार्थसिद्धियहणायहस्तः ॥ ११ ॥

१० तद्यथाधिकारावहिता भवन्तु भवन्तः । इति ते सांयाचिकास्तेन
महात्मना धीरीकृतमनसः कूलदर्शनोत्सुकमतयः समुद्रमवलोकयन्तो
दद्यन्तुः पुरुषवियहानामुक्तरूप्यकवचानिवोन्मज्जतो निमज्जतश्च ।
सम्यक्षेषामाकृतिनिमित्तमुपधार्य सविसयाः सुपारगाय न्यवेदयन्त ।
अपूर्वं खल्विदमिह महासमुद्रे चिह्नमुपलभ्यते । एते खलु

आमुक्तरूप्यकवचा इव दैत्ययोधा

घोरेक्षणाः खुरनिकाशविरूपघोणाः ।

१५ उन्मज्जनावतरणस्फुरणप्रसङ्गा-

त्क्रीडामिवार्णवजले ज्ञुभवन्ति के इपि ॥ १२ ॥

सुपारग उवाच । नैते मानुषा अमानुषा वा । मीना खल्वेते ।
यतो न भेतव्यमेभ्यः । किं तु ।

सुदूरमपकृष्टाः स्मः पञ्चनद्वितयादपि ।

२० खुरमाली समुद्रो इयं तद्यतधं निवर्त्तितुम् ॥ १३ ॥

चराइवेगवाहिना सलिलनिवहेनैकान्तहरेण च पाश्वात्येन वा-
युना समाक्षिप्रया नावा न ते सांयाचिकाः शेकुर्विनिवर्त्तितुम् ॥
अथावगाहमानाः क्रमेण रूपप्रभावभासितमनीलफेननिचयपारु-
रमपरं समुद्रमालोक्य सविसयाः सुपारगमूचुः ।

स्वफेनमपैरिव को डयमसुभिर्महार्णवः शुक्रदुकूलवानिव ।
द्रवानिवेन्दोः किरणान्समुद्भवन्त्वान्ततो हास इव प्रसर्पति ॥ १४ ॥

5 सुपारग उवाच । कष्टम् । अतिदूरं खल्ववगाद्यते ।
क्षीरार्णव इति ख्यात उदधिर्दधिमाल्यसौ ।

क्षमं नातः परं गन्तुं शक्यते चेन्निवर्तितुम् ॥ १५ ॥

वणिज ऊचुः । न खलु शक्यते विलम्बयितुमपि वहनं कुत एव
संनिवर्तयितुमतिशीघ्रवाहित्वाद्वन्त्वा भ्रातुर्मात्रं मारुतस्येति ॥
अथ अतीत्य तमपि समुद्रं सुवर्णप्रभानुरञ्जितप्रचलोर्मिमालमयि-
ज्जालवप्तिलसलिलमपरं समुद्रमालोक्य विस्यकौतूहलास्ते वणिजः

१० सुपारं पप्रच्छुः ।

बालार्कलद्ध्येव कृताङ्गरागैः समुद्रमञ्जिः सलिलैर्नीलैः ।

ज्वलन्महान्मिरिवावभाति को नाम तस्माच्च महार्णवो डयम् ॥ १६ ॥

सुपारग उवाच ।

अमिमालीति विख्यातः समुद्रो डयं प्रकाशते ।

15 अतीव खलु साधु स्यान्निवर्तमहि यद्यतः ॥ १७ ॥

इति स महात्मा नामं माचमकथयत्त्वस्य सरित्पत्तेन तोयवैवर्ण्यका-
रणं दीर्घदर्शित्वात् ॥ अथ ते सांयाचिकास्तमपि समुद्रमतीत्य पुष्प-
रागेन्द्रनीलप्रभोद्योतितसलिलं परिपक्षकुशवननिकाशवर्णं समुद्र-
मालोक्य कौतूहलजाताः सुपारं पप्रच्छुः ।

२० परिणतकुशपर्णवर्णतोयः सलिलनिधिः कतमो न्वयं विभाति ।

सकुमुम इव फेनभक्तिचैरनिलजवाकलितैस्तरंगभङ्गैः ॥ १८ ॥

सुपारग उवाच । भोः सार्थवाहा निवर्तनं प्रति यत्नः क्रिय-
ताम् । न खल्वतः क्षमते परं गन्तुम् ।

कुशमाली समुद्रो डयमत्यङ्गुश इव द्विपः ।

प्रसद्यासद्यसलिलो हरन्हरति नो रतिम् ॥ १९ ॥

अथ ते वाणिजकाः परेणापि यत्नेन निवर्तयितुमशक्तुवन्नास्त-
मपि समुद्रमतीत्य वंशरागवैदूर्यप्रभाव्यतिकरहरितसलिलमपरं समु-
द्रमालोक्य सुपारगमपृच्छन् ।

मरकतहरितप्रभैर्जलैर्वहति नवामिव शाङ्कलश्चियम् ।

६ कुमुदरुचिरफेनभूषणः सलिलनिधिः कतमो इयमीस्यते ॥ २० ॥

अथ स महात्मा तेन वणिगजनस्य व्यसनोपनिपातेन दत्तमान-
हृदयो दीर्घमुष्णमभिनिश्चस्य शनैरुवाच ।

अतिदूरमुपेताः स्थ दुःखमसाच्चिवर्तितुम् ।

पर्यन्त इव लोकस्य नलमाल्येष सागरः ॥ २१ ॥

१० तच्छ्रुत्वा ते वाणिजका विषादोपरुद्धमानमनसो विस्त्यमान-
गाचोत्साहा निश्चसितमाचपरायणास्तचैव निषेदुः । व्यतीत्य च त-
मपि समुद्रं सायाहूसमये विलम्बमानरश्ममण्डले सलिलनिधिमिव
प्रवेषुकामे दिवसकरे समुद्रतमानस्येव सलिलनिधेरशनीनामिव च
संपततां वेणुवनानामिव चामिपरिगतानां विस्फुटतां तुमुलमति-
१५ भीषणं श्रुतिहृदयविदारणं समुद्रध्वनिमश्रौषुः । श्रुत्वा च संचासव-
शणाः स्फुरन्मनसः सहस्रोत्थाय समन्ततो इनुविलोकयन्तो दृष्टुः
प्रपात इव श्वभ इव च महति तमुदकौघं निपतन्तं दृष्ट्वा च परम-
भयविषादविह्वलाः सुपारगमुपेत्योचुः ।

निर्भिन्दच्चिव नः श्रुतीः प्रतिभयश्वेतांसि मन्थच्चिव

२० क्रुद्धस्येव सरित्पत्तेर्धनिरयं दूरादपि श्रूयते ।

भीमे श्वभ इवार्णवस्य निपतत्येतत्समयं जलं

तत्को इसावुदधिः किमच च परं कृत्यं भवान्मन्यते ॥ २२ ॥

अथ स महात्मा ससंभ्रमः कष्टं कष्टमित्युक्ता समुद्रमालोकयन्तुवाच ।

यत्राप्य न निवर्तन्ते मृत्योर्मुखमिवामुखम् ।

२५ अशिवं समुपेताः स्थ तदेतद्वामुखम् ॥ २३ ॥

तदुपश्चुत्य ते वाणिजका वडबामुखमुपेता वयमिति त्यक्तजीवि-
ताशा मरणभयविक्षीभूतमनसः

सस्वरं रुद्दुः केचिद्विलेपुरथ चुक्रुशुः ।

न किंचित्प्रत्यपद्यन्त केचिच्चासविचेत्तसः ॥ २४ ॥

५ विशेषतः केचिदभिप्रणेमुर्देवेन्द्रमार्तिप्रहतैर्मनोभिः ।

आदित्यरुद्रांश्च मरुद्वसून्श्च प्रपेदिरे सागरमेव चान्ये ॥ २५ ॥

जेपुश्च मन्त्रानपरे विचिचानन्ये तु देवीं विधिवत्प्रणेमुः ।

सुपारणं केचिदुपेत्य तत्तद्विचेष्टमानाः करुणं विलेपुः ॥ २६ ॥

आपन्नतचासहरस्य नित्यं परानुकम्प्यागुणसंभृतस्य ।

१० अयं प्रभावातिशयस्य तस्य तवाभ्युपेतो विनियोगकालः ॥ २७ ॥

आर्तानननाथाऽच्छरणागताच्चस्त्वं चातुमावर्जय धीर चेतः ।

अयं हि कोपाद्वडबामुखेन चिकीर्षति यासमिवार्णवो उसान् ॥ २८ ॥

नोपेक्षितुं युक्तमयं जनस्ते विपद्यमानः सलिलौघमध्ये ।

नाज्ञां तवात्येति महासमुद्रस्तद्वार्यतामप्रशमो उयमस्य ॥ २९ ॥

१५ अथ स महात्मा महत्या करुणया समापीद्यमानहृदयस्तान्वा-

णिजकान्व्यवस्थापयन्नुवाच । अस्त्यचापि नः कश्चित्प्रतीकारविधिः

प्रतिभाति । तत्त्वावब्रयोक्ष्ये । यतो मुहूर्तं धीरास्तावद्ववन्तु भवन्त

इति । अथ ते वाणिजका अस्त्यचापि किल प्रतीकारविधिरित्या-

शया समुपस्तम्भितधैर्यास्तदवहितमनससूषणींबभूवुः ॥ अथ सुपा-

२० रणो बोधिसञ्च एकांसमुक्तरासङ्गं कृता दक्षिणेन जानुमण्डलेनाधि-

ष्टाय नावं समावर्जितसर्वभावः प्रणम्य तथागतेभ्यस्तान्सांयाचिका-

नामन्तयते स्म । शृणवन्त्वचभवन्तः सांयाचिकाः सलिलनिधिव्योमा-

श्याश्च देवविशेषाः ।

स्मरामि यत आत्मानं यतः प्राप्नो उस्म विज्ञताम् ।

२५ नाभिजानामि संचिन्य प्राणिनं हिंसितुं छचित् ॥ ३० ॥

अनेन सत्यवाक्येन मम पुण्यबलेन च ।

वडबामुखमप्राप्य स्वस्ति नौर्विनिवर्त्तताम् ॥ ३१ ॥

अथ तस्य महात्मनः सत्याधिष्ठानबलात्पुण्यतोजसा सह सलिलजवेन स मारुतो व्यावर्तमानस्तां नावं निवर्तयामास । निवृत्तां
५ तु तां नावमभिसमीक्ष्य ते वाणिजकाः परमविस्ययप्रहर्षोऽष्टतमानसा निवृत्ता नौरिति प्रणामसभाजनपुरः सरं सुपारगाय न्यवेदयन्त ॥
अथ स महात्मा तान्वाणिजकानुवाच । स्थरीभवन्तु भवन्तः । शीघ्रमारोप्यन्तां शीतानि । इति च तेन समादिष्टाः प्रमोदादुङ्गूतबलोत्साहास्ते तदधिकृतास्तथा चक्रुः ।

० अथ मुदितजनप्रहासनादा प्रविततपाण्डुरशीतचारुपक्षा ।

सलिलनिधिगता राज सा नौर्गतजलदे नभसीव राजहंसी ॥ ३२ ॥

निवृत्तायां तु तस्यां नाथनुकूलसलिलमारुतायां विमानलीलया स्वेच्छयैव चाभिप्रयातायां नातिशयामीभूतसंध्याङ्गरागासु प्रवितन्यमानतमोवितानास्वालक्षितनक्षत्रभूषणासु दिक्षु किंचिदवशेषप्रभेदिवसकरमार्गे प्रवृत्तक्षणदाधिकारे सुपारगस्तान्वाणिजकानुवाच । भोः सार्थवाहा नलमालिप्रभृतिभ्यो यथाद्वैष्टेभ्यः समुद्रेभ्यो वालुकाः पाषाणाश्च वहनमारोप्यन्तां यावत्सहते । एवमिदं यानपाचं निर्धातभराकान्तं न च पार्श्वानि दास्यति मङ्गलसंमताश्वैते वालुकापाषाण नियतं लाभसिद्धये वो भविष्यन्तीति ॥ अथ ते सांयाचिकाः ० सुपारगप्रेमबहुमानावर्जितमतिभिर्देवताभिरनुप्रदर्शितेभ्यः स्थलेभ्य आदाय वालुकापाषाणबुद्धा वैदूर्यादीनि रत्नानि वहनमारोप्यामासुः । तेनैव चैकराचेण सा नौर्भस्तक्षमुपजगाम ॥

अथ प्रभाते रजतेन्द्रनीलवैदूर्यहेमप्रतिपूर्णनौकाः ।

स्वदेशतीरान्तमुपागतास्ते प्रीत्या तमानचुरुस्तदीर्णहर्षाः ॥ ३३ ॥

॑ तदेवं धर्माश्रयं सत्यवचनमप्यापदं नुदति प्रागेव तत्फलमिति

धर्मानुवर्तिना भवितव्यम् ॥ कल्याणमिचाश्रयवर्णे ऽपि वाच्यमेवं
कल्याणमिचाश्रिताः श्रेयः प्राप्नुवन्तीति ॥

॥ इति सुपाणगजातकं अतुर्दशम् ॥

शीलवतामिहैवाभिप्रायाः कल्याणाः समृध्यन्ति प्रागेव परचेति
शीलविशुद्धौ प्रयतितव्यम् ॥ तद्यथानुशूयते । बोधिसत्त्वः किल क-
5 सिंश्चिन्नातिमहति कहारतामरसकमलकुवलयविभूषितस्त्रिरस-
लिले हंसकारराङ्गवचक्रवाकमिथुनोपशोभिते तीरान्तरुहतरुकुमुमा-
वकीर्णे सरसि मत्याधिपतिर्बभूव । स्वभ्यत्तभावाच्च बहुषु जन्मान-
रेषु परार्थचर्यायास्तचस्योऽपि परहितसुखप्रतिपादनव्यापारो बभूव ।

अभ्यासयोगाङ्गि शुभाशुभानि कर्माणि सात्म्येव भवन्ति पुंसाम् ।
10 तथाविधान्येव यदप्रयत्नाज्जन्मान्तरे स्वप्न इवाचरन्ति ॥ १ ॥
इष्टानामिव च स्वेषामपत्यानामुपरि निविष्टहार्दो महासत्त्वस्ते-
षां मीनानां दानप्रियवचनार्थचर्यादिक्रमैः परमनुग्रहं चकार ।

अन्योन्यहिंसाप्रणायं नियच्छन्परस्परप्रेम विवर्धयन्त्वा ।
योगादुपायज्ञतया च तेषां विस्मारयामास स मत्स्यवृत्तम् ॥ २ ॥
15 तत्त्वेन सम्यक्परिपात्यमानं वृद्धिं परां मीनकुलं जगाम ।
पुरं विनिर्मुक्तमिवोपसर्गेन्यायप्रवृत्तेन नराधिपेन ॥ ३ ॥

अथ कदाचित्सत्त्वानां भाग्यसंपैकल्यात्ममादाच्च वर्षाधिकृता-
नां देवपुचाणां न सम्यग्देवो वर्वर्ष । अथासम्यग्वर्षिणि देवे तत्सरः
फुल्लकदम्बकुसुमगौरेण नवसलिलेन न यथापुरमापुपूरे । क्रमेण चो-
20 पगते निदाघकालसमये पटुतरदीप्तिभिः खेदालसगतिभिरिव च
दिनकरकिरणैस्तदभितप्रया च धरण्या ज्वालानुगतेनेव च ह्नादाभि-
लाषिणा मारुतेन तर्षबशादिव प्रत्यहमापीयमानं तत्सरः पत्त्वली-
बभूव ।

निदाघकाले ज्वलितो विवस्वाङ्गवालाभिवर्षीव पदुच्च वायुः ।
ज्वरातुरेवाशिशिरा च भूमिस्तोयानि रोषादिव शोषयन्ति ॥ ४ ॥

अथ बोधिसत्त्वो वायसगणैरपि परितर्क्यमाणं प्रागेव सलिल-
तीरान्तचारिभिः पक्षिगणैर्विषादैन्यवशं विस्पन्दितमाचपरायणं
५ मीनकुलमवेष्य करुणायमाणश्चिन्नामापेदे । कष्टा बतेयमापदाप-
तिता मीनानाम् ।

प्रत्यहं क्षीयते तोयं स्पर्धमानमिवायुषा ।

अद्यापि च चिरेणैव लक्ष्यते जलदागमः ॥ ५ ॥

अपयानक्रमो नास्ति नेताथ्यन्यत्र को भवेत् ।

१० अस्मद्द्वासनसंकृताः समायान्ति च नो द्विषः ॥ ६ ॥

अस्य निःसंशयमिमे तोयशेषस्य संक्षयात् ।

स्फुरन्तो भक्षयिष्यन्ते शतुभिर्मम पश्यतः ॥ ७ ॥

तत्किमच प्राप्तकालं स्यादिति विमृशन्स महात्मा सत्याधिष्ठान-
मेकमार्तायनं दर्श । करुणाया च समापीड्यमानहृदयो दीर्घमुण्णम-
१५ भिनिश्वस्य नभः समुद्घोक्यनुवाच ।

सरामि न प्राणिवधं यथाहं संचिन्त्य कृच्छ्रे परमे इपि कर्तुम् ।

अनेन सत्येन सरांसि तोयैरापूरयन्वर्षतु देवराजः ॥ ८ ॥

अथ तस्य महात्मनः पुण्योपचययुणात्सत्याधिष्ठानबलात्तदभिप्र-
सादितदेवनागयक्षानुभावाच्च समन्नातस्तोयावलम्बिविष्णा गम्भीरम-
२० धुरनिर्घोषा विद्युत्तालंकृतनीलविपुलशिखरा विजृम्भमाणा इव
प्रविसर्पिभिः शिखरभुजैः परिष्वजमाना इव चान्योन्यमकालमेधाः
कालमेधाः प्रादुरभवन् ।

दिशां प्रमित्वन्त इव प्रयामं शृङ्गैर्वितन्वन्त इवान्धकारम् ।

नभस्तलादर्शगता विरेजुञ्चाया गिरीणामिव कालमेधाः ॥ ९ ॥

संसक्तकेकैः शिखिभिः प्रहृष्टैः संस्तूयमाना इव नृत्तचिच्छैः ।
 प्रसक्तमन्द्रस्तनिता विरेजुर्धीरप्रहासादिव ते घनीघाः ॥ १० ॥
 मुक्ता विमुक्ता इव तैर्विमुक्ता धारा निपेतुः प्रशशाम रेणुः ।
 गन्धश्चचारानिभृतो धरण्यां विकीर्यमाणो जलदानिलेन ॥ ११ ॥
 ५ निदाधसंपर्कविवर्धितो ऽपि तिरोबभूवार्ककरप्रभावः ।
 फेनावलीब्बाकुलमेखलानि तोयानि निष्ठाभिमुखानि समुः ॥ १२ ॥
 मुहुर्मुहुः काञ्चनपिञ्चराभिर्भाभिर्दिग्नाननुरञ्जयन्ती ।
 पर्योदत्तूर्यस्वनलव्यहर्षा विद्युलता नृत्तमिवाचचार ॥ १३ ॥

अथ बोधिसत्त्वः समन्ततो ऽभिप्रसृतैरापाणुभिः सलिलप्रवाहै-
 १० रापूर्यमाणे सरसि धारानिपातसमकालमेव विद्वते वायसाद्ये पक्षि-
 गणे प्रतिलब्धजीविताशे च प्रमुदिते मीनगणे प्रीत्याभिसार्यमाण-
 इदयो वर्षनिवृत्तिसाशङ्कः पुनः पुनः पर्जन्यमाबभाषे ।
 उद्गर्ज पर्जन्य गभीरधीरं प्रमोदसुद्वासय वायसानाम् ।
 रन्नायमानानि पर्यांसि वर्षन्संसक्तविद्युज्ज्वलितद्युतीनि ॥ १४ ॥

१५ तदुपश्चुत्य शक्रो देवानामिन्द्रः परमविसितमनाः साक्षादभिग-
 म्यैनमभिसंराधयन्नुवाच ।
 तवैव खल्वेष महानुभाव मत्स्येन्द्र सत्यातिशयप्रभावः ।
 आवर्जिता यन्कलशा इवेमे क्षरन्ति रम्यस्तनिताः पर्योदाः ॥ १५ ॥
 महत्प्रमादस्वलितं चिदं मे यन्नाम कृत्येषु भवद्विधानाम् ।
 २० लोकार्थमभ्युद्यतमानसानां आपारयोगं न समभ्युपैमि ॥ १६ ॥
 चिनां कृथा मा तदतः परं त्वं सतां हि कृत्योद्वहने ऽस्मि धुर्यः ।
 देशो ऽप्ययं तद्गुणसंश्येण भूयश्च नैवं भवितार्तिवश्यः ॥ १७ ॥

इत्येवं प्रियवचनैः संराध्य तचैवान्तर्दधे । तच्च सरः परां तोयस-
 मृद्धिमवाप ॥

तदेवं शीलवत्तामिहैवाभिप्रायाः कल्याणाः समृथन्ति प्रागेव
परचेति शीलविशुद्धौ प्रयतितव्यम् ॥

॥ इति मत्स्यजातकं पञ्चदशम् ॥

5 सत्यपरिभावितां वाचमग्निरपि न प्रसहते लङ्घयितुमिति सत्य-
वचने ऽभियोगः करणीयः ॥ तद्यथानुश्रूयते । बोधिसत्त्वः किलान्य-
तमसिसचरण्यायतने वर्तकापोतको भवति स्म । स कतिपयराचो-
ङ्गिचारणकोशः प्रविरोक्ष्यमाणतरुणपक्षः परिदुर्बलत्वादलक्ष्यमाणा-
ङ्गप्रत्यङ्गप्रदेशः स्वमातापितृप्रयत्नरचिते तृणगहनोपगृहे गुल्मल-
10 तासंनिश्चिते नीडे संबहुलैर्भातृभिः सार्थे प्रतिवसति स्म । तद्व-
स्यो ऽपि चापरिलुप्तधर्मसंज्ञत्वान्मातापितृभ्यामुपहताआराणिनो ने-
च्छति स्माभ्यवहर्तुम् । यदेव तस्य तृणबीजन्ययोधफलाद्युपजहन्तु-
र्मातापितरौ तेनैव वर्तयामास । तस्य तया रुद्धाल्पाहारतया न
कायः पुष्टिमुपययौ । नापि पक्षौ सम्यकप्रविरुद्धोहन्तुः । इतरे तु
15 वर्तकापोतका यथोपनीतमाहारमध्यवहरन्तो बलवन्तः संजातप-
क्षाश्च बभूवुः । धर्मता ह्येषा यदुत

धर्माधर्मनिराशङ्कः सर्वाशी सुखमेघते ।

धर्म्यो तु वृत्तिमन्विच्छन्विचिताशीह दुःखितः ॥ १ ॥

[अपि चोक्तं भगवता सुजीवितमहीकेणेति गाथाङ्गयम् ।

सुजीवितमहीकेण ध्वाङ्गेणाशुचिकर्मणा ।

प्रस्कन्दिना प्रगल्भेन सुसंक्षिष्टं तु जीवितम् ॥ २ ॥

हीमता त्विह दुर्जीविं नित्यं शुचिगवेषिणा ।

संलीनेनाप्रगल्भेन शुद्धाजीवेन जीवता ॥ ३ ॥

इति गाथाङ्गयमेतदार्थस्थाविरीयकनिकाये पठ्यते] ॥ तेषामेव-

25 मवस्थानां नातिदूरे महान्वनदावः प्रतिभयप्रसक्तनिनदो विजृम्भमा-

गण्ठूमराशिर्विकीर्यमाणज्वालावलीलोलविस्फुलिङ्गः संचासनो वन-
चराणामनयो वनगहनानां प्रादुख्यत् ।

स मारुताधूर्णितविप्रकीर्णेज्वालाभुजैनृतविशेषचित्तैः ।

वलाच्चिव आकुलधूमकेशः सस्वान तेषां धृतिमाददानः ॥ ४ ॥

५ चरणानिलास्फालनचञ्चलानि भयद्रुतानीव वने तृणानि ।

सो ऽप्यिः ससंरभ इवाभिपत्य स्फुर्त्सफुलिङ्गप्रकरो ददाह ॥ ५ ॥

भयद्रुतोङ्गान्तविहंगसार्थं परिखमझीतमृगं समन्नात् ।

धूमौधमयं पटुवह्निशब्दं वनं तदार्येव भृशं रास ॥ ६ ॥

क्रमेण चोत्पीड्यमान इव स वह्निः पटुना मारुतेन तृणगहनानु-

१० सारी तेषां नीडसमीपमुपजगाम । अथ ते वर्तकापोतका भयवि-
रसव्याकुलविरावाः परस्परनिरपेक्षाः सहसा समुत्पेतुः । परिदुर्बल-
त्वादसंजातपक्षत्वाच्च बोधिसत्त्वस्तु नोत्पतितुं प्रयत्नं चकार । विदि-
तात्मप्रभावस्त्वसंभान्त एव स महासत्त्वः सखसमिवोपसर्पन्तमपि
सानुनयमित्युवाच ।

१५ अर्थाभिधानचरणो ऽस्यविरुद्धपक्ष-

सत्वत्संभवाच्च पितरावपि मे प्रडीनौ ।

तद्योग्यमस्ति न च किंचिदिहातिथेय-

मस्माच्चिवर्त्तिनुमतस्तव युक्तमये ॥ ७ ॥

इत्युक्ते सत्यपस्थावितवचसा तेन महासत्त्वेन

२० उदीर्यमाणो ऽप्यनिलेन सो ऽप्यर्विशुष्कसंसक्ततृणो ऽपि कक्षे ।

नदीमिव प्राप्य विवृद्धतोयां तडाचमासाद्य शशाम सद्यः ॥ ८ ॥

अद्यापि तं हिमवति प्रथितं प्रदेशं

दावामिरुद्धतशिखो ऽपि समीरणेन ।

मन्त्राभिशम्भ इव नैकशिरा भुजंगः

२५ संकोचमन्दलुलितार्चिरुपैति शान्तिम् ॥ ९ ॥

तत्किमिदमुपनीतमिति । उच्यते ।
 वेलामिव प्रचलितोर्मिफणः समुद्रः
 शिक्षां मुनीन्द्रविहितामिव सत्यकामः ।
 सत्यात्मनामिति न लङ्घयितुं यदाज्ञां

५ शक्तः कृशनुरपि सत्यमतो न जस्यात् ॥ १० ॥

तदेवं सत्यवचनपरिभावितां वाचमधिरपि न प्रसहते लङ्घयितु-
 मिति सत्यवचने ऽभियोगः करणीयः ॥ तथागतवर्णे ऽपि वाच्यमिति ॥

॥ इति वर्तकायोत्कजातकं बोद्धम् ॥

अनेकदोषोपसृष्टमतिकष्टं मद्यपानमिति साधवः परमप्रसादा-
 रथन्ति प्रागेवात्मानमिति ॥ तद्यथानुश्रूयते । बोधिसत्त्वः किल क-
 १० रुणातिशयपरिभावितमतिः परहितसुखोपपादनपरः पुण्यां प्रतिप-
 दमुद्भावयन्दानदमसंयमादिभिः कदाचिच्छक्रो देवानामिन्द्रो बभूव ।
 स प्रकर्षिणामपि दिव्यानां विषयसुखानां निकामलाभी सन्वपि
 करुणावशगत्वाच्चैव लोकार्थचर्यासमुद्योगशिथिलं मनश्वकार ।

प्रायेण लक्ष्मीमदिरोपयोगाज्ञागर्ति नैवात्महिते ऽपि लोकः ।
 १५ सुरेन्द्रलक्ष्म्यापि तु निर्मदो ऽसावभूत्यरार्थेष्वपि जागरूकः ॥ १ ॥
 अनेकतीव्रब्यसनातुरेषु सञ्चेषु बन्धुष्विव जातहार्दः ।
 धर्यात्स्वभावज्ञतयाश्रितश्च नासौ विसस्मार परार्थचर्याम् ॥ २ ॥

अथ कदाचित्स महात्मा मनुष्ठलोकमवलोकयन्नुकम्प्यासमा-
 वर्जितेन मैत्रस्तिष्ठेन स्वभावमहता चक्षुषा ददर्श सर्वमित्रं नाम
 २० राजानमकल्याणमित्रसंपर्कदोषात्सपौरजानपदं मद्यपानप्रसङ्गाभि-
 मुखम् । तत्र चास्यादोषदर्शितामवेष्य महादोषतां च मद्यपानस्य
 स महात्मा महत्या करुणया समापीड्यमानहृदयश्चिन्नामापेदे । कष्टा
 बतोयमापदापतिता लोकस्य ।

प्रमुखस्वादु पानं हि दोषदर्शनविक्लवान् ।

अथेयसो उपहरत्येव रमणीयमिवापथम् ॥ ३ ॥

तत्किमच प्राप्तकालं स्यात् । भवतु दृष्टम् ।

प्रधानभूतस्य विचेष्टितानि जनो इनुकर्तुं नियतस्वभावः ।

५ इत्यच राजैव चिकित्सनीयः शुभाशुभं तत्प्रभवं हि लोके ॥ ४ ॥

इति विनिश्चित्य स महासत्त्वस्तप्रकाञ्चनवर्णमापरुषोद्धितजटाविटपधरं वल्कलाजिनसंवीतमोजस्ति ब्राह्मं वपुरभिनिर्माय सुरापूर्णं च वामपार्श्वस्यं नातिवृहन्तं कुम्भं सर्वमिच्छस्य राङ्गः परिषदि संनिषेधस्य प्रस्तावोपनतासु प्रवृत्तासु सुरासवशीधुमैरेयमधुकथासु

१० पुरतो इन्द्रिये प्रादुरभूत् । विस्मयबहुमानावर्जितेन च प्राञ्जलिना तन जनेनाभ्युत्थाय प्रत्यर्च्यमानः सजल इव जलधरो गम्भीरमभिनदन्तुचैरुवाच ।

पुष्पमालाहसत्करणमिमं भरितमाकण्ठम् ।

अवतंसकृताकुम्भं क्रेतुमिच्छति कः कुम्भम् ॥ ५ ॥

१५ सवलयमिव पुष्पमालया प्रविततयानिलकम्पलीलया ।

किसलयरचनासमुक्तं घटमिमिच्छति कः क्रयेण वः ॥ ६ ॥

अथैनं स राजा विस्मयावर्जितकौतूहलः सबहुमानमीक्षमाणः कृताञ्जलिरुवाच ।

दीप्या नवार्क इव चारुतया शशीव

२० संलक्ष्यसे च वपुषान्यतमो मुनीनाम् ।

तद्वकुमर्हसि यथा विदितो उसि लोके

संभावना हि गुणतस्त्वयि नो विचिच्चा ॥ ७ ॥

शङ्क उवाच ।

पश्चादपि ज्ञास्यसि यो उहमसि घटं त्विदं क्रेतुमितो घटस्व ।

२५ न चेन्नयं ते परलोकदःखादिहैव तीव्रव्यसनागमाद्वा ॥ ८ ॥

राजोवाच । अपूर्वः सत्यमचभवतः पश्य विक्रयारम्भः ।

गुणसंवर्णनं नाम दोषाणां च निगृहनम् ।

प्रसिद्ध इति लोकस्य पण्यानां विक्रयक्रमः ॥ ९ ॥

युक्तो वानृतभीरुणां त्वद्विधानामयं विधिः ।

५ नहि कृच्छ्रेऽपि संत्यकुं सत्यमिच्छन्ति साधवः ॥ १० ॥

तदाचक्ष्व महाभाग पूर्णः कस्य घटो न्वयम् ।

किं वा विनिमये प्राप्यमसत्त्वाद्शैरपि ॥ ११ ॥

शक उवाच । शूयतां महाराज ।

नायं तोयदविच्युतस्य पयसः पूर्णे न तीर्थाभ्यसः ।

१० कैञ्जलकस्य सुगच्छिनो न मधुनः सर्पिर्विशेषस्य वा ।

न क्षीरस्य विजृम्भमाणकुमुदव्यभेन्दुपादच्छवेः

पूर्णः पापमयस्य यस्य तु घटस्तस्य प्रभावं शृणु ॥ १२ ॥

यत्पीत्वा मददोषविह्वलतयास्ततन्तश्चर-

न्देशोष्वप्रपतेष्वपि प्रपतितो मन्दप्रभावसृतिः ।

१५ भक्ष्याभक्ष्यविचारणाविरहितसत्तत्समास्वादये-

तत्संपूर्णमिमं गतं क्रयपथं क्रीणीत कुम्भाधमम् ॥ १३ ॥

अनीशः स्वे चित्ते विचरति यया संहतमति-

र्दिषां हासायासं समुपजनयन्नौरिव जडः ।

सदोमध्ये नृत्येत्स्वमुखपटहेनापि च यया

२० क्रयार्हा सेयं वः शुभविरहिता कुम्भनिहिता ॥ १४ ॥

पीत्वोचितामपि जहाति ययात्मलज्जां

निर्यन्थवडसनसंयमखेदमुक्तः ।

धीरं चरेत्पथिषु पौरजनाकुलेषु

सा पश्य तामुपगता निहिताच कुम्भे ॥ १५ ॥

यत्पीत्वा वं मथुसमुक्ताच्चलिप्ता
निःशङ्कैः श्वभिरवलिस्यमानवक्त्राः ।
निःसंज्ञा नृपतिपथिष्वपि स्वपन्ति
प्रक्षिप्तं क्रयमुभगं तदत्र कुम्भे ॥ १६ ॥

५ उपयुज्य यन्मदबलादबला विनिबन्धयेदपि तरौ पितरौ ।
गणयेच सा धनपतिं न पतिं तदिदं घटे विनिहितं निहितम् ॥ १७ ॥
यां पीतवन्तो मदलुप्तसंज्ञा वृष्णयन्यका विस्मितबन्धुभावाः ।
परस्परं निष्पिपिषुर्गदाभिरून्मादनी सा निहितेह कुम्भे ॥ १८ ॥
यच प्रसक्तानि कुलानि नेशुर्लक्ष्मीनिकेतान्युदितोदितानि ।

१० उच्छ्रेदनी वित्तवतां कुलानां सेयं घटे क्रयतयाधिरूढा ॥ १९ ॥

अनियतरूदितस्थितविहसितवा-
गजडगुरुनयनो यहवशग इव ।
परिभवभवनं भवति च नियतं
यदुपहतमतिस्तदिदमिह घटे ॥ २० ॥

१५ प्रवयसो ऽपि यदाकुलचेतनाः स्वहितमार्गसमाश्रयकातराः ।
बहु वदन्यसमीक्षितनिश्चयं क्रयपथेन गतं तदिदं घटे ॥ २१ ॥
यस्या दोषात्पूर्वदेवाः प्रमत्ता लक्ष्मीमोषं देवराजादवाय ।
चाणपेक्षास्तोयराशौ ममज्जुस्तस्याः पूर्णं कुम्भमेतं वृणीत ॥ २२ ॥

बूयादसत्यमपि सत्यमिव प्रतीतः

२० कुर्यादकार्यमपि कार्यमिव प्रहृष्टः ।
यस्या गुणेन सदसत्सदसच्च विद्या-

च्छापस्य मूर्तिरिव सा निहितेह कुम्भे ॥ २३ ॥

उन्मादविद्यां व्यसनप्रतिष्ठां साक्षादलक्ष्मीं जननीमधानाम् ।
अद्वैतसिङ्गां कलिपञ्चतिं तां क्रीणीत घोरां मनसस्तमिस्त्राम् ॥ २४ ॥

परिमुषितमतिर्यया निहन्यादपि पितरं जननीमनागसं वा ।
 अविगणितसुखायतिर्यतिं वा क्रयविधिना नृप तामितो गृहाण ॥
 एवंविधं मद्यमिदं नरेन्द्र सुरेति लोके प्रथितं सुराभ ।
 न पक्षपातोऽस्ति गुणेषु यस्य स क्रेतुमुद्योगमिदं करोतु ॥ २६ ॥
 ५ निषेष्य यद्युच्चरितप्रसक्ताः पतन्ति भीमान्वरकप्रपातान् ।
 तिर्यगतिं प्रेतदरिद्रितां च को नाम तद्वृषुमपि व्यवस्थेत् ॥ २७ ॥
 10 लघुरपि च विपाको मद्यपानस्य यः स्या-
 न्मनुजगतिगतानां शीलहृषीः स हन्ति ।
 ज्वलितदहनरौद्रे येन भूयोऽप्यवीचौ
 निवसति पितृलोके हीनतिर्यक्षु चैव ॥ २८ ॥
 शीलं निमीलयति हन्ति यशः प्रसस्य
 लज्जां निरस्यति मतिं मलिनीकरोति ।
 यन्नाम पीतमुपहन्ति गुणांश्च तांस्तां-
 स्तत्पातुमर्हसि कथं नृप मद्यमद्य ॥ २९ ॥
 15 अथ स राजा तैस्तस्य हृदययाहकैर्हनुभद्धिर्वचोभिरवगमितमद्य-
 पानदोषो मद्यप्रसङ्गादपवृत्ताभिलाषः शक्रमित्युवाच ।
 स्त्रिग्न्धः पिता विनयभक्तिगुणाद्वृर्वा
 यद्वक्तुमर्हति नयानयविन्मुनिर्वा ।
 तावत्त्वया स्वभिहितं हितकाम्यया मे
 तत्कर्मणा विधिवदर्चयितुं यतिष्ठे ॥ ३० ॥
 20 इदं च तावसुभाषितप्रतिपूजनमर्हति नो ऽचभवान्तियहीनुम् ।
 ददामि ते यामवरांश्च पञ्च दासीशतं पञ्च गवां शतानि ।
 सदश्चयुक्तांश्च रथान्दशेमान्हितस्य वक्ता हि गुरुर्मासि ॥ ३१ ॥
 यद्वा मयान्यत्करणीयं तत्संदेशादर्हत्यचभवान्भूयोऽपि मामनुय-
 25 हीतुम् ॥ शक्र उवाच ।

अर्थोऽस्ति न यामवरादिना मे सुराधिपं मामभिगच्छ राजन् ।

संपूजनीयस्तु हितस्य वक्ता वाक्प्रयहेण प्रतिपन्मयेन ॥ ३२ ॥

अयं हि पन्था यशसः श्रियस्त्र परत्व सौख्यस्य च तस्य तस्य ।

अपास्य तस्मान्मदिराप्रसङ्गं धर्माश्रयान्मद्विषयं भजस्तु ॥ ३३ ॥

५ इत्युक्ता शक्रस्त्वैवानार्दधे । स च राजा सपौरजानपदो मद्यपानाद्विराम ॥

तदेवमनेकदोषोभसृष्टमतिकष्टं मद्यपानमिति साधवः परमसाधारयन्ति प्रागेवात्मानमिति ॥ एवं लोकहितः पूर्वजन्मस्वपि स भगवानिति तथागतवर्णे ऽपि वाच्यम् ॥

॥ इति कुम्भजातकं सप्तदशम् ॥

१० श्रीलप्रशमप्रतिपक्षसंबाधं गार्हस्थ्यमित्येवमात्मकामा न रोचयन्ते ॥ तद्यथानुश्रूयते । बोधिसत्त्वः किल कस्तिंश्चिदिभ्यकुले स्थाधनीयवृत्तचारित्वसंपन्ने प्रार्थनीयसंबन्धे कुलोङ्गवानां निपानभूते अमण्ड्रालणानां कोशकोष्ठागारनिर्विशेषे मित्रस्वजनानामभिगमनीये कृपणवनीपकानामुपजीव्ये शिल्पिजनस्यास्पदभूते लक्ष्म्या १५ दत्तानुयहसत्कारे राजो लोकाभिसंमते जन्म प्रतिलेभे । स कालानामत्येनाभिवृद्धः कृतश्चमो लोकाभिमतेषु विद्यास्थानेष्वपरोक्षबुद्धिर्विविधविकल्पाश्रयासु कलासु जननयनकान्तेन च वपुषा धर्माविरोधिन्या च लोकज्ञतया स्वजन इव लोकस्य हृदयेषु पर्यवर्तत ।

नहि स्वजन इत्येव स्वजनो बहुमन्यते ।

२० जनो वा जन इत्येव स्वजनाहृश्यते ऽन्यथा ॥ १ ॥

गुणदोषाभिमर्शात् बुमानावमानयोः ।

व्रजत्यास्पदतां लोकः स्वजनस्य जनस्य वा ॥ २ ॥

कृतप्रव्रज्यापरिचयत्वात् तस्य मंहासत्स्य

पर्येष्टिदुःखानुगतां विदिता गृहस्थातां धर्मविरोधिनीं च ।
सुखोदयत्वं च तपोवनानां न गेहसौरथेषु मनः ससङ्गे ॥ ३ ॥

स मातापित्रोः कालक्रियया संविग्रहदयस्तमनेकशतसहस्रसंख्यं
गृहविभवसारं मिचस्वजनकृपणश्चमणाबाह्यणेभ्यो यथार्हमतिसृज्य
५ प्रवब्राज ॥ सो इनुपूर्वेण यामनगरनिगमराष्ट्राजधानीष्वनुविचरन्न-
न्यतमनगरमुपश्चित्य कस्मिंश्चिद्वनप्रस्थे निवसति स्म ॥ स ध्यानगुणा-
भ्यासात्सात्मीभूतेनाकृतकेनेन्द्रियप्रसादेन श्रुतिहृदयह्रादिना च विड-
ज्ञासूचकेनानुत्सिक्तेन विगतलाभाशकार्पणयदैन्येन विनयौजस्विना
यथार्हमधुरोपचारसौष्ठवेन धर्माधर्मविभागनिपुणेन च वचसा प्रव-
१० जिताचारशीभरया (च) सज्जनेष्टया चेष्टया तचाभिलक्षितो बभूव ।
कौतूहलिना च जनेन समुपलब्धकुलप्रवज्याक्रमः सुषुतरं लोकसंम-
तस्तचाभूत ।

आदेयतरतां यान्ति कुलरूपगुणाद्वृणाः ।
आश्रयातिशयेनेव चन्द्रस्य किरणाङ्कुराः ॥ ४ ॥

१५ अथास्य तचाभिगमनमुपलभ्य पितृवयस्यः समभिगम्य चैनं
गुणबहुमानात्कुशलपरिप्रश्नपूर्वकं चासै निवेद्यात्मानं पितृवयस्थातां
च संकथाप्रस्तावागतमेनं स्तेहादुवाच । चापलमिव खल्विदमनुव-
र्त्तिं भदन्तेनानपेक्ष्य कुलवंशमस्मिन्वयसि प्रवजता ।

आराध्यते सत्प्रतिपक्षिमङ्गिर्धर्मो यदायं भवने वने वा ।
२० श्रीमन्ति हिता भवनान्यतस्त्वं कस्मादरणेषु मतिं करोषि ॥ ५ ॥
परप्रसादार्जितभैक्षवृत्तिरणण्यमानः खलवज्जनेन ।
कुचेलभृद्दन्तुमुहृद्विहीनो वनान्तभूमावपविद्धकायः ॥ ६ ॥
मूर्त्ते दरिद्रत्वमिवोपगुत्य कथं नु शोकस्य वशं प्रयासि ।
इमामवस्थां हि तवेक्ष्माणा द्विषोऽपि बाष्पापिहितेक्षणाः स्युः ॥

तदेहि पिश्चं भवनं तवेदं श्रुतार्थसारं भवतापि नूनम् ।
संपादयेथा निवसंस्त्वमच धर्मं च सत्युचमनोरथं च ॥ ८ ॥
लोकप्रवादः खल्वपि चैषः ।

परकर्मकरस्यापि स्वे निपानसुखा गृहाः ।
५ किं पुनः सुखसंप्राप्ताः समृद्धिज्ञलितश्चियः ॥ ९ ॥

अथ बोधिसत्त्वः प्रविवेकसुखामृतरसपरिभावितमतिस्तत्ववण-
हृदयः समुपलब्धविशेषो गृहवनवासयोः कामोपभोगनिमत्त्वणायां
तृप्त इव भोजनकथायामसुखायमान उवाच ।

इदं खेहोन्नतत्वात्ते काममल्पात्ययं वचः ।
१० सुखसंज्ञां तु मा कार्षीः कदाचिन्नृहचारके ॥ १० ॥
गर्हस्थ्यं महदस्वास्थ्यं सधनस्याधनस्य वा ।
एकस्य रक्षणायासादितरस्यार्जनश्रमात् ॥ ११ ॥
यत्र नाम सुखं नैव सधनस्याधनस्य वा ।
तत्राभिरतिसंमोहः पापस्यैव फलोदयः ॥ १२ ॥

१५ यदपि चेष्टं गृहस्थेनापि शक्यमयमाराधयितुं धर्म इति काममे-
वमेतत् । अतिदुष्करं तु मे प्रतिभाति धर्मप्रतिपक्षसंबाधत्वाच्छ्रुम-
बाहुल्याच्च गृहस्थ । पश्यतु भवान् ।

गृहा नानीहमानस्य न चैवावदतो मृषा ।
न चानिक्षिभदरादस्य परेषामनिकुर्वतः ॥ १३ ॥

२० तदयं गृहसुखावबद्धहृदयस्तत्साधनोद्यतमतिर्जनः ।
यदि धर्ममुपैति नास्ति गेहमथ गेहाभिमुखः कुतो इस्य धर्मः ।
प्रश्नमैकरसो हि धर्ममार्गो गृहसिद्धिश्च पराक्रमक्रमेण ॥ १४ ॥
इति धर्मविरोधदूषितत्वान्नृहवासं क इवात्मवाभजेत ।
परिभूय सुखाशया हि धर्मं नियमो नास्ति सुखोदयप्रसिद्धौ ॥ १५ ॥

नियतं च यशःपराभवः स्यादनुतापो मनसश्च दुर्गतिश्च ।

इति धर्मविरोधिनं भजन्ते न सुखोपायमपायवच्चयज्ञाः ॥ १६ ॥

अपि च । सुखो गृहवास इति अङ्गागम्यमिदं मे प्रतिभाति ।

नियतार्जनरक्षणादिदुःखे वधबन्धव्यसनैकलक्ष्यभूते ।

^५ नृपतेरपि यत्र नास्ति तृप्तिर्विभवैस्तोयनिधेरिवाद्युवर्षेः ॥ १७ ॥

सुखमन्त कुतः कथं कदा वा परिकल्पप्रणयं न चेदुपैति ।

विषयोपनिवेशने ऽपि मोहाद्वरणकराद्यनवत्सुखाभिमानः ॥ १८ ॥

बाहुल्येन च खलु ब्रवीमि ।

प्रायः समृद्धा मदमेति गेहे मानं कुलेनापि बलेन दर्पम् ।

^{१०} दुःखेन रोषं व्यसनेन दैत्यं तस्मिन्कदा स्यात्प्रशमावकाशः ॥ १९ ॥

अतश्च खल्वहमचभवन्तमनुनयामि ।

मदमानमोहभुजगोपलयं प्रशमाभिरामसुखविप्रलयम् ।

क इवाश्रयेदभिमुखं विलयं बहुतीवदुःखनिलयं निलयम् ॥ २० ॥

संतुष्टजनगेहे तु प्रविविक्तमुखे वने ।

^{१५} प्रसीदति यथा चेतस्त्रिदिवे ऽपि तथा कुतः ॥ २१ ॥

परप्रसादार्जितवृत्तिरप्यतो रमे वनान्तेषु कुचेलसंवृतः ।

अधर्ममिथ्यं तु सुखं न कामये विषेण संपृक्तमिवान्मात्रवान् ॥ २२ ॥

इत्यवगमितमतिः स तेन पितृवयस्यो हृदयप्राहकेण वचसा बहु-
मानमेव तस्मिन्महासञ्चे सन्कारप्रयोगविशेषेण प्रवेदयामास ॥

^{२०} तदेवं शीलप्रशमप्रतिपक्षसंबाधं गार्हस्थ्यमित्येवमात्रकामाः प-
रित्यजन्तीति ॥ लब्धास्त्वादाः प्रविवेके न कामेष्वावर्तन्त इति प्रवि-
वेकगुणकथायामप्युपनेयम् ॥

॥ इत्यपुञ्जजातकमस्तादश्यम् ॥

प्रविवेकमुखरमज्ञानां विडम्बनेव विहिंसेव च कामाः प्रतिकूला
भवन्ति ॥ तद्यथानुशूयते । बोधिसञ्चः किल कस्मिंश्चिन्महति गुण-

प्रकाशयशसि वाच्यदोषविरहिते ब्राह्मणकुले जन्मपरियहं चकार ।
तस्य यच्च कनीयांसः षडपरे भातरस्तदनुरूपगुणाः स्नेहबहुमानगुणा-
नित्यानुगुणा बभूवुः सप्तमी च भगिनी । स कृतश्चमः साङ्गेषु सोष-
वेदेषु वेदेषु समधिगतविद्यायशाः संमतो जगति दैवतवन्मातापि
५ तरौ परया भक्त्या परिचरन्नाचार्य इव पितेव तान्धातृन्विद्यासु वि-
नयन्नयविनयकुशलो गृहमावसति स्म ॥ स कालक्रमान्मातापि-
चोः कालक्रियया संविग्रहदयः कृत्वा तयोः प्रेतकृत्यानि व्यतीतेषु
शोकमयेष्विव केषुचिदेव दिवसेषु तान्धातृन्संनिपात्योवाच ।

एष लोकस्य नियतः शोकातिविरसः क्रमः ।

१० सह स्थित्वापि सुचिरं मृत्युना यद्वियोज्यते ॥ १ ॥
तत्प्रवजितुमिच्छामि श्रेयःश्वाघ्नेन वर्तमना ।
पुरा मृत्युरिपुर्हन्ति गृहसंरक्षमेव माम् ॥ २ ॥

यतः सर्वानेव भवतः संबोधयामि । अस्त्यच्च ब्राह्मणकुले धर्मेण
यथाधिगता विभवमाचा शक्यमनया वर्तितुम् । तत्सर्वैरेव भवद्भिः
१५ परस्परं स्नेहगौरवाभिमुखैः शीलसमृद्धाचारेष्वशिथिलादर्वेदाध्यय-
नपैर्मिच्छातिथिस्वजनप्रणयवत्सलैर्धर्मपरायणैर्भूत्वा सम्यग्गृहमध्या-
वस्तव्यम् ।

विनयश्वाधिभिर्नित्यं स्वाध्यायाध्ययनोद्यतैः ।

प्रदानाभिरतैः सम्यक्परिपाल्यो गृहाश्रमः ॥ ३ ॥

२० एवं हि वः स्याद्यशसः समृद्धिर्धर्मस्य चार्थस्य मुखास्पदस्य ।
मुखावगाहश्च परो ऽपि लोकस्तदप्रमत्ता गृहमावसेत ॥ ४ ॥

अथास्य भातरः प्रवज्यासंकीर्तनाद्वियोगाशङ्काव्यथितमनसः शो-
काश्रुदुर्दिनमुखाः प्रणम्यैनमूच्चुः । नार्हत्यच्चभवाव्यितृवियोगशोकश-
त्यव्रणमसंरूढमेव नो घट्टयितुमपरेण दुःखाभिनिपातक्षरारेण ।

अद्यापि जावत्पितृशोकश्ल्यक्षतानि रोहन्ति न नो मनांसि ।

तत्साधिमां संहर धीर बुद्धिं मा नः क्षते क्षारमिवोपहार्षीः ॥ ५ ॥

अथाक्षमं वेत्सि गृहानुरागं श्रेयःपथं वा वनवाससौख्यम् ।

अस्माननाथानपहाय गेहे कसाङ्घनं वाञ्छसि गन्तुमेकाः ॥ ६ ॥

⁵ तद्वाचभवतो गतिः सास्माकम् । वयमपि प्रव्रजाम इति ॥ बोधिसञ्च उवाच ।

अनभ्यासाद्विवेकस्य कामरागानुवर्त्तिनः ।

प्रपातमिव मन्यन्ते प्रव्रज्यां प्रायशो जनाः ॥ ७ ॥

इति मया निगृह्य नाभिहिताः स्य प्रव्रज्याश्रयं प्रति जानतापि

¹⁰ गृहवनवासविशेषम् । तदेतच्चेदभिरुचितं भवतामेव प्रव्रजाम इति ॥

ते सप्तापि भ्रातरो भगिन्यष्टमाः स्फीतं गृहविभवसारमश्रुमुखं च
मिचस्वजनबन्धुवर्गं विहाय तापसप्रव्रज्यया प्रव्रजिताः । तदनुरक्त-
हृदयश्चैनान्सहाय एको दासी दासश्चानुप्रव्रजिताः । ते ऽन्यतरसिस-
न्महत्यरण्यायतने ज्वलितमिव विकसितकमलवनशोभया विहस-

¹⁵ दिव च फुल्लकुमुदवनैरनिभृतमधुकरगणममलनीलसलिलं महत्सरः

संनिश्चित्य प्रविविक्तमनोज्ञासु च्छायादुमसमुपगूढास्वसंनिकृष्टविनि-
विष्टासु पृथक्पृथक्पर्णशालासु व्रतनियमपरा ध्यानानुयुक्तमनसो
विजहृः । पञ्चमे पञ्चमे दिवसे बोधिसञ्चसमीपं धर्मश्रवणार्थमुप-
जग्मुः । स चैषां ध्यानोपदेशप्रवृत्तां कामादीनवदर्शनीं संवेजनीयां

²⁰ प्रविवेकसंतोषवर्णबहुलां कुहनलपनकौसीद्यादिदोषविगर्हणीमुप-

शमप्रसादपञ्चतिं तां तां धर्म्यां कथां चकार । सा चैनान्दासी बहु-
मानानुरागवशा तथैव परिचचार । सा तस्मात्सरसो विसान्युद्धृत्य
महत्सु पद्मिनीपर्णेषु शुचौ तीरप्रदेशे समान्वित्यस्य च भागान्काष्ठ-
संघटृनश्चेन कालं निवेद्यापक्रामति स । ततस्तेषामृषीणां कृत-

²⁵ जपहोमविधीनां यथावृद्धमेकैको ऽभिगम्य ततो विसभागमेकैकं

यथाक्रममादाय स्वस्यां स्वस्यां पर्णशालायां विधिवत्परिभुज्य ध्या-
नाभियुक्तमतिर्विजहार । त एवंप्रवृत्ता नैव परस्परं ददृशुरन्यच धर्म-
श्वरणकालात् ॥ तेषामेवंविधेन निवद्येन शीलवृत्तसमुदाचारेण
प्रविवेकाभिरत्या ध्यानप्रवणमानसतया च सर्वच यशः समुपश्चुत्य
५ शक्रो देवानामिन्द्रस्तत्परीक्षानिमित्तं तचाभिजगाम । तच्चैषां ध्याना-
भिमुखत्वं कुकार्येष्वप्रसङ्गमनुकरणां प्रशमाभिरामं चावस्थानमवेष्य
स्थिरतरणुणसंभावनस्तत्परीक्षानिमित्तमवहितमना बभूव ।

अनुत्सुको वनान्तेषु वसञ्छमपरायणः ।

आरोपयति साधूनां गुणसंभावनां हृदि ॥ ८ ॥

१० अथ द्विपकलभद्रशनपाराङ्कोमलानि समुद्धत्य प्रक्षात्य च वि-
सानि मरकतहरितप्रभेषु पद्मिनीपचेषु कमलदलकेशरोपहारालंकृ-
तान्विरचय्य समान्भागान्काष्ठसंघटूनशब्देन निवेद्य कालं तेषामृषी-
णमपमृतायां तस्यां दास्यां बोधिसत्त्वपरीक्षार्थं शक्रो देवानामिन्द्रः
प्रथममेव बिसभागमन्तर्धापयामास ।

१५ प्रवर्तने हि दुःखस्य तिरस्कारे सुखस्य च ।

धैर्यप्रयामः साधूनां विस्फुरन्निव गृह्णते ॥ ९ ॥

अथ बोधिसत्त्वो ऽभिगतः प्रथमे बिसभागस्थाने बिसभागविर-
हितं पद्मिनीपत्तं परिष्वाकुलीकृतोपहारमभिसमीक्ष्य गृहीतः केना-
पि मे बिसप्रत्यंश इत्यवधृतमतिरपेतचेतःसंक्षोभसंरभस्तत एव प्र-
२० तिनिवृत्य प्रविश्य पर्णशालायां यथोचितं ध्यानविधिमारेषे । वैम-
नस्यपरिहारार्थं चेतरेषामृषीणां तमर्थं न निवेदयामास । इतरे तस्य
भातरो नूनमनेन गृहीतः प्रत्यंश इति मन्यमाना यथोचितानेव स्वा-
न्स्वाननुक्रमेण बिसभागानादाय यथास्त्वं पर्णशालासु परिभुज्य ध्या-
यन्ति स्म ॥ एवं द्वितीये तृतीये चतुर्थे पञ्चमे च दिवसे शकस्तस्य

तं विसप्रत्यंशमुपनिदधे । बोधिसत्त्वो ऽपि च महासत्त्वस्तथैव निः-
संक्षीभप्रशान्तचित्तो बभूव ।

मनःसंक्षीभ एवेष्टो मृत्युर्नायुःक्षयः सताम् ।

जीवितार्थे ऽपि नायान्ति मनःक्षीभमतो बुधाः ॥ १० ॥

अथापराह्लसमये धर्मश्ववणार्थमृषयस्ते यथोचितं बोधिसत्त्वस्य
पर्णशालां समभिगता दृश्वांसश्चैनं कृशतरशरीरं परिक्षामकपोलन-
यनं परिक्षानवदनशोभमसंपूर्णस्वरगाभ्यर्थं परिक्षीणमथपरिक्षीण-
धर्यप्रशमगुणमभिनवेन्दुप्रियदर्शनमुपेत्योपचारपुरुषरं संभ्रमाः कि-
मिदमिति कार्श्यनिमित्तमेनमपृच्छन् । तेभ्यो बोधिसत्त्वस्तमर्थं य-
थानुभूतं निवेदयामास ॥ अथ ते तापसाः परस्परमीदृशमनाचारम-
संभावयनात्सत्त्वीडया च समुपजातसंवेगाः कष्टं कष्टमित्युक्ता व्रीडा-
वनतवदनाः समतिष्ठन्त शक्रप्रभावाच्च समावृतज्ञानगतिविषयाः
कुत इदमिति न निश्चयमुपजग्मुः ॥ अथ बोधिसत्त्वस्यानुजो भ्राता
स्वमावेगमात्मविशुद्धिं च प्रदर्शयञ्जपथातिशयमिमं चकार ।

समृद्धिचिह्नाभरणं स गेहं प्राप्नोतु भार्या च मनोऽभिरामाम् ।
समयतामेतु च पुचपौचैर्बिसानि ते ब्राह्मण यो ख्याषीर्णत् ॥ ११ ॥

अपर उवाच ।

मालाः स्तजस्तन्दनमंशुकानि बिभ्रद्विभूषाच्च सुताभिमृष्टाः ।

कामेषु तीव्रां स करोत्पेक्षां विसान्यहारीह्विजमुख्यं यस्ते ॥ १२ ॥

अपर उवाच ।

कृष्णाश्रयावाप्नधनः कुदुष्वी प्रमोटमानस्तनयप्रलापैः ।

वयो उपश्यन्नमतां स गेहे विसानि यस्ते सकृदप्यहारीत् ॥ १३ ॥

अपर उवाच ।

नराधिपैर्भृत्यविनीतचेष्टैर्भ्यर्थ्यमानो नतलोलचूडैः ।

कृत्त्वां महीं पातु स राजवृत्त्या लोभादहारीत्व यो विसानि ॥ १४ ॥

अपर उवाच ।

पुरोहितः सो उस्तु नराधिपस्य मन्त्रादिना स्वस्त्ययनेन युक्तः ।
सत्कारमाप्नोतु तथा च राजस्त्वापि यो नाम बिसान्यहाषीत् ॥ १५ ॥

अपर उवाच ।

^५ अध्यापकं सम्यगधीतवेदं तपस्त्विसंभावनया महत्या ।
अर्चन्तु तं जानपदाः समेत्य बिसेषु लुभो न गुणेषु यस्ते ॥ १६ ॥

सहाय उवाच ।

चतुःशतं यामवरं समृद्धं लब्ध्या नरेन्द्रादुपयातु भोक्तुम् ।
अवीतरागो मरणं स चैतु लोभं बिसेष्वर्थजयन्न यस्ते ॥ १७ ॥

१० दास उवाच ।

स यामणीरस्तु सहायमध्ये स्तीनृत्तगीतैरुपलाघमानः ।
मा राजतश्च व्यसनानि लब्ध बिसार्थमात्मार्थमशीशमद्यः ॥ १८ ॥

भगिन्युवाच ।

विद्वोत्तमानां वपुषा श्रिया च पत्नीत्वमानीय नराधिपस्ताम् ।
^{१५} योषित्सहस्रापसरीं करोतु यस्त्वद्विधस्यापि बिसान्यहाषीत् ॥ १९ ॥

दास्युवाच ।

एकाकिनी सा समतीत्य साधूनस्त्वादूपभोगे प्रणयं करोतु ।
सत्कारलब्धा मुदमुद्वहन्ती बिसान्यपश्यत्तव या न धर्मम् ॥ २० ॥

अथ तत्र धर्मश्रवणार्थं समागतास्त्वद्वनाध्युषिता यक्षद्विरदवान-
^{२०} रास्तां कथामुपश्रुत्य परां व्रीडां संवेगं चोपजग्मुः ॥ अथ यक्ष आत्म-
विशुद्धिप्रदर्शनार्थमिति शपथमेषां मुरतश्चकार ।

आवासिकः सो उस्तु महाविहरे कचङ्गलायां नवकर्मिकश्च ।
आलोकसंधिं दिवसैः करोतु यस्त्वय्यपि प्रस्तुलितो बिसार्थम् ॥ २१ ॥

हस्त्युवाच ।

घर्द्विष्टैः पाशशतैः स बन्धं प्राप्नोतु रस्याच्च वनाज्जनान्तम् ।
तीक्ष्णाङ्कुशाकर्षणजा रुजश्च यस्ते मुनिश्चेष्ट विसान्यहार्षीत् ॥ २२ ॥

वानर उवाच ।

स पुष्पमाली चपुघृष्टकरणो यष्ट्या हतः सर्पमुखं पैतु ।

५ वैकृत्यबद्धश्च वसेन्नहेषु लौल्यादहार्षीत्त्व यो विसानि ॥ २३ ॥

अथ बोधिसत्त्वस्तात्सर्वानेवानुनयविनीताक्षरं शान्तिगामीर्य-
सूचकमित्युवाच ।

यो नष्टमित्याह न चास्य नष्टमिष्टान्स कामानधिगम्य कामम् ।

उपैतु गेहाश्रित एव मृत्युं भवत्सु यः शङ्खत ईदृशं वा ॥ २४ ॥

१० अथ शक्तो देवेन्द्रस्तेन तेषां कामोपभोगप्रातिकूल्यसूचकेन शप-
थातिशयेन समुत्यादितविस्यबहुमानः स्वेनैव वपुषाभिज्वलता
तानृषीनभिगम्य सामर्षवदुवाच । मा तावङ्गोः ।

यत्प्राप्निपर्युत्सुकमानसानां सुखार्थिनां नैति मनांसि निद्रा ।

यान्नाप्नुमिच्छन्ति तपःश्रमैश्च तान्केन कामानिति कुत्सयधे ॥ २५ ॥

१५ बोधिसत्त्व उवाच । अनन्तादीनवा मार्ष कामाः । संक्षेपतस्तु
शूयतां यदभिसमीक्ष्य कामाच्च प्रशंसन्ति मुनयः ।

कामेषु बन्धमुपयाति वधं च लोकः

शोकं झूमं भयमनेकविधं च दुःखम् ।

कामार्थमेव च महीपतयः पतन्ति

२० धर्मोपमर्देभसा नरकं परत्व ॥ २६ ॥

यत्सौदानि सहसा विरसीभवन्ति

यन्मीतिशाठ्यमलिनेन पथा प्रयान्ति ।

कीर्त्या वियोगमसुखैः परतश्च योगं

२५ यत्प्राप्नुवन्ति ननु कारणमत्र कामाः ॥ २७ ॥

इति हीनविमध्यमोत्तमानाभिह चामुच च यद्धाय कामाः ।

कुपिताभुजगानिवात्मकामा मुनयस्तानिति शक्त नाश्रयन्ते ॥ २८ ॥

अथ शक्तो देवानाभिन्द्रस्तस्य तद्वचनं युक्तमित्यभिनन्द्य तेन चैतेषा-
मृषीणां माहात्म्येनाभिप्रसादितमनास्तेभ्यः स्वमपराधमाविश्वकार ।

^५ गुणसंभावनाव्यक्तिर्यत्परीक्ष्योपलभ्यते ।

मया विनिहितान्यस्मात्परीक्षार्थं बिसानि वः ॥ २९ ॥

तत्सनाथं जगहिष्या मुनिभिस्तथ्यकीर्तिभिः ।

विशुद्धिः स्थिरचारिते तदेतानि बिसानि ते ॥ ३० ॥

इत्युक्ता तानि बिसानि बोधिसत्स्य समुपजहार । अथ बोधि-
^{१०} सत्स्यस्तदस्यासमुदाचारधार्ष्यं तेजस्विनिभृतेन वचसा प्रत्यादिदेश ।

न बान्धवा नैव वयं सहाया न ते नटा नापि विडम्बकाः सः ।

कस्मिववष्टभ्य नु देवराज ऋडापथेनैवमृषीनुपैषि ॥ ३१ ॥

इत्युक्ते शक्तो देवेन्द्रः ससंभ्रमापास्तकुरडलकिरीटविद्युदुक्षामुख-
दनः सबहुमानमभिप्रणम्यैनं क्षमयामास ।

^{१५} उक्तप्रयोजनमिदं चापलं मम निर्मम ।

पितेवाचार्य इव च क्षन्तुमर्हति तद्वान् ॥ ३२ ॥

निमीलितज्ञानविलोचनानां स्वभाव एष स्वलितुं समे ऽपि ।

क्षमां च तचात्मवतां प्रपत्तुमतो ऽप्यदश्वेतसि मा स्म कार्षीः ॥ ३३ ॥

इति क्षमयित्वा शक्तस्तचैवान्तर्दधे ॥

^{२०} तदेवं प्रविवेकमुखरसज्ञानां विडम्बनेव विहिंसेव च कामाः प्रति-
कूला भवन्ति ॥ [तच्चेदं जातकं भगवान्याकार्षीत् ।

अहं शारद्वतीपुचो मौक्कल्यायनकाशयपौ ।

पूर्णानिरुद्धावानन्द इत्यासुर्धातरतदा ॥ ३४ ॥

भगिन्युत्पलावर्णासीहासी कुञ्जोत्तराभवत् ।

^{२५} चिचो गृहपतिर्दासो यक्षः सातागिरिस्तदा ॥ ३५ ॥

पारिलेयो ऽभवन्नागो मधुदातैव वानरः ।
कालोदायी च शक्रो ऽभूद्धार्यतामिति जातकम् ॥ ३६ ॥]

॥ इति बिसजातकमेकोनविंशतितमम् ॥

अभूतगुणसंभावना प्रतोदसंचोदनेव भवति साधूनामिति गुण-
संपादने प्रयतितव्यम् ॥ तद्यथानुश्रूयते । बोधिसत्त्वः किल श्रुत-
कुलविनयमहानष्टुद्रनिपुणमतिरविषमव्यवहारतिरनेकशस्त्राभ्या-
सादालक्षितवचनसौष्ठवः करुणानुवृत्या समन्ततो विस्यन्दमानध-
नसमृद्धिर्महाप्रदानैर्महाधनत्वान्नृहपतिरन्तसंमतो ऽन्यतमस्य राज्ञः
श्रेष्ठी बभूव ।

स प्रकृत्यैव धर्मात्मा श्रुतादिगुणभूषणः ।

अभूत्प्रायेण लोकस्य बहुमानैकभाजनम् ॥ १ ॥

अथ कदाचित्स्तिस्त्वम्हासत्त्वे राजकुलमभिगते केनचिदेव कर-
णीयेन तस्य अश्रूदुहितरमवलोकयितुं तन्नृहमभिजगाम । कृताभ्या-
गमनसत्कारा च संकथाप्रस्तावागतं स्वां दुहितरं बोधिसत्त्वभार्या-
रहसि कुशलपरिप्रश्नपूर्वकं पर्यपृच्छत् । कच्चित्स्वां तात भर्ता नावम-
15 च्यते । कच्चिद्वा वेत्ति परिचर्यागुणम् । न वा दुःशीलतया प्रबाधत
इति ॥ सा व्रीडावनतवदना लज्जाऽप्रगल्मं शनकौरुवाच । यादृशो ऽयं
शीलगुणसमुदाचारेण प्रव्रजितो ऽपि दुर्लभः । क इदानीं तादृशः ॥
अथ सा तस्या माता जरोपहतश्रुतिस्मृतित्वालज्जासंकुचिताक्षरं त-
नयया तद्वचनमभिधीयमानं न सम्यगुपधारयामास । प्रव्रजितसं-
20 कीर्तनात् प्रव्रजितो मे जामातेति निश्चयमुपजगाम । सा सस्वरम-
भिरुदिता स्वां दुहितरमनुशोचन्ती दुःखावेगवशात्परिदेवनपरा ब-
भूव । कीदृशस्तस्य शीलगुणसमुदाचारो य एवमनुरक्तं स्वं जनमप-
हाय प्रव्रजितः । किं वा तस्य प्रव्रज्यया ।

तरुणस्य वपुष्मतः सतः सुकुमारस्य सुखोचितात्मनः ।
 क्षितिपाभिमतस्य तस्य वै वनवासे प्रणता मतिः कथम् ॥ २ ॥
 स्वजनादनवाण्य विप्रियं जरया वोपहतां विष्णुपताम् ।
 कथमेकपदे रुजं विना विभवोन्नारि गृहं स मुक्तवान् ॥ ३ ॥
 ५ विनयाभरणेन धीमता प्रियधर्मेण परानुकम्पिना ।
 कथमभ्युपपन्नमीदृशं स्वजने निष्करुणत्वचापलम् ॥ ४ ॥
 अमण्डिजमिच्चसंश्रितान्स्वजनं दीनजनं च मानयन् ।
 श्रुचिशीलधनः किमाप्नुयान्न स गेहेषु वने यदीप्सति ॥ ५ ॥
 अपराधविवर्जितां त्यजन्ननुकूलां सहधर्मचारिणीम् ।
 १० अतिधर्मपरः स नेष्ठाते किमिमं धर्मपथव्यतिक्रमम् ॥ ६ ॥
 धिगहो बत दैवदुर्नयाद्यादि भक्तं जनमेवमुज्ज्ञताम् ।
 न घृणापथमेति मानसं यदि वा धर्मलब्धो ऽपि सिध्यति ॥ ७ ॥
 अथ सा बोधिसत्त्वस्य पन्नी तेन मातुः करुणेनाकृतकेन परिदे-
 वितेन पतिप्रवज्याभिसंबन्धेन स्त्रीस्वभावाद्यथितहृदया ससंभ्रमा-
 १५ विषादविङ्गवमुखी शोकदुःखाभिनिपातसंक्षीभाद्विसृतकथाप्रस्ताव-
 संबन्धा प्रवजितो मे भर्तैति मद्वदस्थापनार्थमस्त्रा गृहमिदमभिगता
 विप्रियश्चवणादिति निश्चयमुपेत्य सपरिदेवितं सस्वरं रुदती मोह-
 मुपजगाम बाला ॥ तदुपश्चुत्य गृहजनः परिजनवर्गश्च शोकदुःखावे-
 गादाक्रन्दनं चकार । तद्धुत्ता प्रातिवेष्यमिच्चस्वजनबन्धुवर्गः संश्रि-
 २० तजनो ब्राह्मणगृहपतयश्च तस्य गृहपतेनुरागवशानुगाः प्रायशश्च
 पौरास्त्रगृहमभिजग्मुः ।
 प्रायेण लोकस्य बभूव यस्मात्तुत्यक्रमो ऽसौ सुखदुःखयोगे ।
 अतो ऽस्य लोको ऽप्यनुशिष्ययेव तुत्यक्रमो ऽभूत्सुखदुःखयोगे ॥ ८ ॥
 अथ बोधिसत्त्वो राजकुलात्स्वभवनसमीपमुपगतः साक्रन्दशद्दं
 २५ स्वभवनमवेत्य महतश्च जनकायस्य संनिपातं स्वं पुरुषमन्वादिदेश

ज्ञायतां किमेतदिति । स तं वृत्तान्तमुपलभ्य समुपेत्यासै निवेदयामास ।

उत्सृज्य भवनं स्फीतमार्यः प्रवजितः किल ।

इति श्रुत्वा कुतो इषेष स्नेहादेवंगतो जनः ॥ ९ ॥

अथ स महासत्त्वः प्रकृत्या शुद्धाशयः प्रत्यादिष्ट इव तेन बचसा समुपजातव्रीडसंवेगश्चिन्नामापेदे । भद्रा बत मयि जनस्य संभावना ।

श्वाघनीयामवाप्तैतां गुणसंभावनां जनात् ।

गृहाभिमुख एव स्यां यदि किं मम पौरुषम् ॥ १० ॥

स्याद्वोषभक्तिः प्रथिता मयैवं गुणेष्ववज्ञाविरसा च वृत्तिः ।

यायामतः साधुजने लघुत्वं किं जीवितं स्याच्च तथाविधस्य ॥ ११ ॥
संभावनामस्य जनस्य तस्मात्क्रियागुणेन प्रतिपूजयामि ।

असत्परिक्लेशमयं विमुच्चस्तपोवनप्रेमगुणेन गेहम् ॥ १२ ॥

इति विचिन्य स महात्मा तत एव प्रतिनिवृत्य राज्ञः प्रतिहार्यामास श्रेष्ठी पुनर्द्रष्टुभिर्छति देवमिति । कृताभ्यनुज्ञाश्च प्रविश्य
यथोपचारं राजसमीपमुपजगाम । किमिदमिति च राजा पर्यनुयुक्तो इवीत् । इच्छामि प्रवजितुं तदभ्यनुज्ञातुमर्हति मां देव इति ॥

अथैनं स राजा ससंभ्रमावेगः स्नेहादित्युवाच ।

मयि स्थिते बन्धुसुहृदिशिष्टे त्वं केन दुःखेन वनं प्रयासि ।

यन्नापहर्तुं प्रभुता मम स्याङ्गेन नीत्या बलसंपदा वा ॥ १३ ॥

अर्थो धनैर्यदि गृहाण धनानि मतः ।

पीडा कुतश्चिदथ तां प्रतिषेधयामि ।

मां याचमानमिति बन्धुजनं च हित्वा

किं वा त्वमन्यदभिवीक्ष्य वनं प्रयासि ॥ १४ ॥

इति स महात्मा सत्स्नेहबहुमानमभिहितो राजा सानुनयमेन-
मुवाच ।

पीडा कुतस्वद्गुजसंश्रितानां धनोदयावेक्षणदीनता वा ।
अतो न दुःखेन वनं प्रयामि यमर्थमुहिश्य तु तं निबोध ॥ १५ ॥

दीक्षामुपाश्रित इति प्रथितो ऽस्मि देव

शोकाश्रुदुर्दिनमुखेन महाजनेन ।

इच्छामि तेन विजनेषु वनेषु वस्तुं

श्रद्धेयतामुपगतो ऽस्मि गुणाभिपत्तौ ॥ १६ ॥

राजोवाच । नार्हति भवाङ्गनप्रवादमाचकेणासान्वरित्यकुम् ।
नहि भवद्विधानां जनप्रवादसंपादनाभिराघ्या गुणविभूतिस्तदसंपा-
दनविराघ्या वा ।

१० स्वेच्छाविकल्पयथिताश्च तास्ता निरङ्गुशा लोककथा भमन्ति ।

कुर्वीत यस्ता हृदये ऽपि तावत्स्यासो ऽपहास्यः किमुत प्रपत्ता ॥ १७ ॥

बोधिसत्त्वं उवाच । मा मैवं महाराज । नहि कल्याणो जनप्र-
वादो नानुविधेयः । पश्यतु देवः ।

कल्याणधर्मेति यदा नरेन्द्र संभावनामेति मनुष्यधर्मा ।

१५ तस्या न हीयेत नरः सधर्मा ह्रियापि तावङ्गुरमुद्दहेत्ताम् ॥ १८ ॥

संभावनायां गुणभावनायां संदृश्यमानो हि यथा तथा वा ।

विशेषतो भाति यशःप्रसिद्धा स्याच्चन्यथा श्रुष्टक इवोदपानः ॥ १९ ॥

गुणप्रवादैरयथार्थवृद्धिर्विमर्शपाताकुलितैः पतञ्जिः ।

विचूर्णिता कीर्तितनुर्नराणां दुःखेन शक्तोति पुनः प्रसर्तुम् ॥ २० ॥

२० तद्वर्जनीयान्वरिवर्जयनं परियहान्वियहेतुभूतान् ।

क्रोधोच्छ्रिरस्कानिव कृष्णसार्पान्युक्तो ऽसि मां देव न संनिषेद्गुम् ॥ २१ ॥

स्तेहेन भक्तिज्ञतया च कामं युक्तो विधिर्भृत्यजने तवायम् ।

वित्तेन तु प्रव्रजितस्य किं मे परियहक्तेशपरियहेण ॥ २२ ॥

इत्यनुनीय स महात्मा तं राजानं कृताभ्यनुज्ञस्तेन तत एव वनाय

२५ प्रतस्ये ॥ अथैनं सुहृदो ज्ञातयः संश्रिताश्चाभिगम्य शोकाश्रुपरिस्तु-

नयनाः पादयोः संपरिष्वज्य निवारयितुमीषुः । केचिदञ्जलिप्रपह-
पुरसरं मार्गमस्यावृत्य समवातिष्ठन्त । सपरिष्वङ्गसंगतानुनयमपरे
गृहाभिमुखमेन नेतुमीषुः । यन्किञ्चनकारिताक्षेपकर्कशाक्षरमन्ये प्र-
णयादेनमूचुः । मिच्चस्वजनापेक्षाकारुण्यप्रदर्शनमपरे इत्य प्रचक्रुः ।

५ गृहाश्रम एव पुण्यतम इत्येवमन्ये श्रुतियुक्तिसंयथितं याहयितुमी-
हांचक्रिरे । तपोवनवासदुःखतासंकीर्तनैः कार्यशेषपरिसमाप्त्याया-
ञ्चया परलोकफलसंदेहकथाभिस्तैस्तैश्च वार्त्ताविशेषैर्निर्वर्तयितुमेन
व्यायच्छन्त ॥ तस्य तात्रब्रज्याश्रयविमुखान्वनगमननिवारणधीरमु-
खान्वयनजलार्दमुखान्सुहृदो उभिवीक्ष्य व्यक्तमिति चिन्ता बभूव ।

१० सुहृत्प्रतिज्ञैः सुहृदि प्रमत्ते न्यायं हितं रूक्षमपि प्रयोक्तुम् ।
रूढः सत्तामेष हि धर्ममार्गः प्रागेव रूचं च हितं च यत्स्यात् ॥ २३ ॥
वनान्नृहं श्रेय इदं त्वमीषां स्वस्येषु चित्तेषु कथं नु रूढम् ।
यन्निर्विशङ्का वनसंश्रयान्मां पापप्रसङ्गादिव वारयन्ति ॥ २४ ॥
मृतो मरिष्यन्तपि वा मनुष्यश्चुतश्च धर्मादिति रोदितव्यम् ।

१५ कथा नु बुद्धा वनवासकामं मामेव जीवन्तममी स्तदन्ति ॥ २५ ॥
मद्विप्रयोगस्त्वय शोकहेतुर्मया समं किं न वने वसन्ति ।
गेहानि चेत्कान्ततराणि मत्तः को न्वादरो बाष्पपरिव्ययेन ॥ २६ ॥
अथ त्विदानीं स्वजनानुरागः करोति नैषां तपसे उभ्यनुज्ञाम् ।
सामर्थ्यमासीकथमस्य नैव व्यूढेष्वनीकेष्वपि तत्र तत्र ॥ २७ ॥

२० दृष्टावदानो व्यसनोदयेषु बाष्पोऽमान्मूर्त इवोपलब्धः ।
संरूढमूलो उपि सुहृत्स्वभावः शार्दूलं प्रयात्यच विनानुवृत्या ॥ २८ ॥
निवारणार्थानि सगङ्गदानि वाक्यानि साश्रूणि च लोचनानि ।
प्रणामलोलानि शिरांसि चैषां मानं समानस्य यथा करोति ॥ २९ ॥
स्त्रेहस्तथैवार्हति कर्तुमेषां स्थाध्यामनुप्रवजने उपि बुद्धिम् ।

२५ मा भूजटानामिव वृत्तमेतद्वीडाकरं सज्जनमानसानाम् ॥ ३० ॥

द्विचाणि मिचाणि भवन्यवश्यमापक्रतस्यापि सुनिर्गुणस्य ।

सहाय एको इप्तिदुर्लभस्तु गुणोदितस्यापि वनप्रयाणे ॥ ३१ ॥

ये मे हरन्ति स्म पुरःसरवं रणेषु मत्तद्विपसंकटेषु ।

नानुवजन्यद्य वनाय ते मां किं स्वित्स एवास्मि त एव चेमे ॥ ३२ ॥

^५ स्मरामि नैषां विगुणं प्रयातुं लेहस्य यत्संक्षयकारणं स्थात् ।

सुहजनस्यैवमियं स्थितिर्में कविज्ञवेत्स्वस्तिनिमित्ततो इसात् ॥ ३३ ॥

ममैव वा निर्गुणभाव एष नानुवजन्यद्य वनाय यन्माम् ।

गुणावबद्धानि हि मानसानि कस्यास्ति विष्णेषयितुं प्रमुत्वम् ॥ ३४ ॥

ये वा प्रकाशानपि गेहदोषान्युणात्र पश्यन्ति तपोवने वा ।

^{१०} निमीलितज्ञानविलोचनांस्तान्किमन्यथाहं परितर्क्यामि ॥ ३५ ॥

परत्र चैवेह च दुःखहेतून्कामान्विहातुं न समुत्सहनो ।

तपोवनं तद्विपरीतमेते त्यजन्ति मां चाद्य धिगस्तु मोहम् ॥ ३६ ॥

यैर्विप्रलब्धाः सुहृदो ममैते न यान्ति शान्तिं निखिलाश्च लोकाः ।
तपोवनोपार्जितसत्त्वभावस्तानेव दोषात्रसमं निहन्मि ॥ ३७ ॥

^{१५} इति स परिगण्य निश्चितात्मा प्रणयमयानि सुहद्विचेष्टितानि ।

अनुनयमधुराश्चैर्वचोभिर्विशदमपास्य तपोवनं जगाम ॥ ३८ ॥

तदेवमभूतगुणसंभावना प्रतोदसंचोदनेव भवति साधूनामिति
गुणसंपादने प्रयतितथम् । यतो भिक्षुरित्युपासक इति गुणतः सं-
भाव्यमानेन साधुना तद्वावसाधुभिर्गुणैर्भ्यलंकर्तव्य एवात्मा ॥ एवं

^{२०} दुर्लभा धर्मप्रतिपत्तिसहाया इत्येवमयुक्तेयम् ॥

॥ इति अेष्ठज्ञातकं विंशतितम् ॥

क्रोधविनयाच्छूनुपशमयति वर्धयत्येव त्वन्यथा ॥ तद्वानुशू-
यते । बोधिसत्त्वः किल महासत्त्वः कस्मिंश्चिन्महति ब्राह्मणकुले
गुणाभ्यासमाहात्यादतिवृद्धयशसि प्रतिनियतसमृद्धिगुणे राजसत्कृते

दैवतसंभते लोकस्य जन्म प्रतिलेभे । कालानामयेनाभिवृद्धः कृतसं-
स्कारकर्मा श्रुतगुणाभ्यासादचिरेणैव विद्वत्सदसु प्रकाशनामा बभूव ।
कीर्तिर्विद्वत्सदस्त्वेव विदुषां प्रविजृभते ।
रत्नज्ञेष्विव रत्नानां शूराणां समरेष्विव ॥ १ ॥

अथ स महात्मा प्रव्रज्याकृतपरिचयत्वात्पूर्वजन्मसु स्वध्यस्त्वधर्म-
संज्ञावात्रज्ञावदातमतिन्वाच्च न गेहे रतिमुपलेभे । स कामान्वियह-
विवादमदवैरस्यप्राचुर्याद्राजचौरोदकदहनविप्रियदायादसाधारणत्वा-
दत् प्रिजनकत्वादनेकदोषायतनवाच्च सविषमिवाक्षमात्मकामः परि-
त्यज्य संहतकेशमश्रुशोभः काषायविवर्णवासाः परित्यक्तगृहवेषवि-
भमः प्रव्रज्याविनयनियमश्रियमश्रियमश्रियत् । तदनुरागवशगा चास्य
पल्ली केशनवतार्याहार्याविभूषणोऽहननिर्व्यापारशरीरा स्वरूपगुण-
शोभाविभूषिता काषायवस्त्रसंवीततनुरनुप्रवव्राज ॥ अथ बोधिसत्त्व-
स्तपोवनानुगमनव्यवसायमस्या विदित्वा तपोवनाध्यासनायोग्यतां
च स्त्रीसौकुमार्यस्यावोचदेनाम् । भद्रे दर्शितस्वयायमस्तदनुरागस्व-
भावस्तदलमस्तदनुगमनं प्रत्यनेन व्यवसायेन ते । यचैव त्वयाः प्रव-
जिताः प्रतिवसन्ति तच भवत्यास्ताभिरेव सार्थं प्रतिरूपं वस्तुं स्यात् ।
दुरभिसंभवानि स्फुरण्यायतनानि । पश्य ।

इमशानशून्यालयपर्वतेषु वनेषु च व्याडमृगाकुलेषु ।

निकेतहीना यतयो वसन्ति यचैव चास्तं रविरभ्युपैति ॥ २ ॥

ध्यानोद्यमादेकचराश्च नित्यं स्त्रीदर्शनादप्यपवृत्तभावाः ।

निवर्त्तिं तेन मतिं कुरुष्व कोऽर्थस्तवानेन परिभ्रमेण ॥ ३ ॥

सा नियतमेनमनुगमनकृतनिश्चया बाष्पोपरुद्धमाननयना किं-
चिदीदृशं प्रत्युवाच ।

यदि मे श्रमबुद्धिः स्यात्वानुगमनोत्सवे ।

किमित्येवं प्रपद्येय दुःखं तव च विप्रियम् ॥ ४ ॥

यत्तु नैव समर्थास्मि वर्तितुं रहिता त्वया ।

इत्याज्ञातिक्रममिमं त्वं मम क्षन्तुमर्हसि ॥ ५ ॥

इति सा द्विचिरप्युच्यमाना यदा नेच्छति स्म निवर्तितुं ततो बोधिसत्त्वं उपेक्षानिभृतमतिरस्यां बभूव ॥ स तयानुगम्यमानश्चक्रवाक्
 ५ इव चक्रवाक्या यामनगरनिगमाननुविचरन्कदाचिकृतभक्तकृत्यः क-
 सिंश्चित्रविविक्ते श्रीमति नानातस्त्रियोपशोभिते घनप्रच्छाये कृ-
 तोपकार इव ऋचिक्षचिदिनकरकिरणचन्द्रकैर्णनाकुसुमरजोऽवकी-
 र्णधरणीतले शुचौ वनोद्देशे ध्यानविधिमनुष्टाय सायाहृसमये व्युत्थाय
 समाधेः पांसुकूलानि सीव्यति स्म । सापि प्रव्रजिता तस्यैव नाति-
 10 दूरे वृक्षमूलमुपशेभयमाना देवतेव स्वेन वपुषः प्रभावेण विराज-
 माना तदुपदिष्टेन मनस्कारविधिना ध्यायति स्म ॥ अथ तत्त्वयो
 राजा वसन्तकालजनिताभ्यधिककिसलयशेभानि भ्रमद्वामरमधुक-
 रीगणोपकूजितानि प्रमत्तकोकिलकुलकिलकिलानि प्रहसितकम-
 लकुवलालंकृताभिलघणीयजलाशयानि विविधकुसुमसंमोदगन्धा-
 15 धिवासितसुखपवनान्युपवनानि समनुविचरंस्तं देशमुपजगाम ।

विचिच्चपुष्पस्तबकोज्ज्वलानि कृतच्छदानीव वसन्तलक्ष्म्या ।

वाचालपुंस्कोकिलबर्हिणानि सरोहहाकीर्णजलाशयानि ॥ ६ ॥

समुद्रवल्कोमलशाङ्कलानि वनानि मत्तभ्रमराहतानि ।

आक्रीडभूतानि मनोभवस्य द्रष्टुं भवत्येव मनःप्रहर्षः ॥ ७ ॥

20 अथ स राजा सविनयमभिगम्य बोधिसत्त्वं कृतप्रतिसंमोदनक-
 यस्तचैकान्ते न्यषीदत् । स तां प्रव्रजितामतिमनोहरदर्शनामभिवीस्य
 तस्या रूपशेभया समाक्षियमाणहृदयो नूनमस्येयं सहधर्मचारिणी-
 त्यवेत्य लोलस्वभावत्वात्तदपहरणोपायं विमर्श ।

श्रुतप्रभावः स तपोधनानां शापार्चिषः क्रोधहुताशनस्य ।

25 संक्षिप्तदैर्योऽपि मनोभवेन नास्मिन्नवज्ञारभसो बभूव ॥ ८ ॥

तस्य बुद्धिभवत् तपःप्रभावमस्य ज्ञात्वा शक्यमत्र तद्युक्तं प्रवर्त्ति-
तुं नात्यथा । यद्यमस्यां संरागवक्तव्यमतिर्व्यक्तमसिन्न तपःप्रभावो
इस्ति । अथ वीतरागः स्यान्मन्दपेष्ठो वा ततो इस्मिन्संभाव्यं तपः-
प्रभावमाहात्म्यम् । इति विचिन्य स राजा तपःप्रभावजिज्ञासया
५ बोधिसत्त्वं हितैषिवटुवाच । भोः प्रवजित प्रचुरधूर्तसाहसिकपुरुषे
इस्मिन्नोके न युक्तमत्रभवतो निराक्रन्देषु वनेष्वेवं प्रतिरूपयानया
सहर्थमत्त्वारिण्या सह विचरितुम् । अस्यां हि ते कश्चिदपराध्यमानो
नियतमसानप्युपक्रोशभाजनीकुर्यात् । पश्य ।

एवं विविक्तेषु तपःकृशं त्वां धर्मेण सार्थं परिभूय कश्चित् ।

१० इमां प्रसत्यापहरेद्यदा ते शोकात्परं किं बत तत्र कुर्याः ॥ ९ ॥

रोषप्रसङ्गो हि मनःप्रमाणी धर्मोपमर्दाद्यशसश्च हन्ता ।

वसत्वियं तेन जनान्त एव स्त्रीसंनिकर्षेण च किं यतीनाम् ॥ १० ॥

बोधिसत्त्वं उवाच । युक्तमाह महाराजः । अपि तु शूयतां यदे-
वंगते इर्थं प्रपद्येय ।

१५ स्यादत्र मे यः प्रतिकूलवर्तीं दर्पोङ्कवादप्रतिसंख्यया वा ।

व्यक्तं न मुच्येत स जीवतो मे धाराघनस्येव घनस्य रेणुः ॥ ११ ॥

अथ स राजा तीव्रापेष्ठो इयमस्यां तपःप्रभावहीन इत्यवज्ञाय
तं महासत्त्वं तदपायनिराशङ्कः कामरागवशगः स्त्रीसंदर्शनाधिकृता-
न्युरुषान्समादिदेश । गच्छतैतां प्रवजितामन्तःपुरं प्रवेशयतेति ॥ तदु-
२० पश्चुत्य सा प्रवजिता व्याडमृगाभिटुतेव वनमृगी भयविषादविक्लव-
मुखी बाष्पोपरुद्धमाननयना गङ्गदायमानकण्ठी तत्तदार्तिवशाद्वि-
ललाप ।

लोकस्य नामार्तिपराजितस्य परायणं भूमिपतिः पितेव ।

स एव यस्य त्वनयावहः स्यादाक्रन्दनं कस्य नु तेन कार्यम् ॥ १२ ॥

भष्टाधिकारा बत लोकपाला न सन्ति वा मृत्युवशं गता वा ।
 न चातुमार्तानिति ये सयन्ना धर्मोऽपि मन्ये श्रुतिमाचमेव ॥ १३ ॥
 किं वा सुर्वेष्म भगवान्यदेवं मङ्गागधेयैर्धृतमौन एव ।
 परोऽपि तावन्ननु रक्षणीयः पापात्मभिर्विप्रतिकृथमाणः ॥ १४ ॥
 ५ नश्येति शापाशनिनाभिमृष्टः स्याद्वस्य शैलः स्मरणीयमूर्तिः ।
 इत्थंगतायामपि तस्य मौनं तथापि जीवामि च मन्दभाग्या ॥ १५ ॥
 पापा कृपापाचतरा न वाहमेवंविधामापदमन्युपेता ।
 आर्तेषु कास्त्रयमयी प्रवृत्तिस्तपोधनानां किमयं न मार्गः ॥ १६ ॥
 शङ्के तवाद्यापि तदेव चित्ते निवर्त्यमानासि न यन्निवृत्ता ।
 १० तवाप्रियेणापि मयेप्सितं यदात्मप्रियं हा तदितं कथं मे ॥ १७ ॥

इति तां प्रवजितां करुणविलापाक्लिन्दितरुदितमाचपरायणां ते
 राजसमादिष्ठाः पुरुषा यानमारोप्य पश्यत एव तस्य महासञ्चस्या-
 न्तःपुराय निन्युः । बोधिसञ्चोऽपि प्रतिसंख्यानबलात्मतिनुद्घ क्रो-
 धबलं तथैव पांसुकूलानि निःसंक्षोभः प्रशान्तचेताः सीव्यति स ॥
 १५ अथैनं स राजोवाच ।

अमर्षरोषाभिनिपातिताक्षरं तदुच्चकैर्गर्जितमूर्जितं त्वया ।
 हतां च पश्यन्नपि तां वराननामशक्तिदीनप्रशमोऽस्यवस्थितः ॥ १८ ॥
 तदर्शय स्वां भुजयो रुषं वा तेजस्तपःसंश्रयसंभृतं वा ।
 आत्मप्रमाणयहणानभिज्ञो वर्यप्रतिज्ञो त्यधिकं न भाति ॥ १९ ॥

२० बोधिसञ्च उवाच । अवर्यप्रतिज्ञमेव मां विद्धि महाराज ।
 योऽभून्ममाच प्रतिकूलवर्ती विस्पन्दमानोऽपि स मे न मुक्तः ।
 प्रसन्न नीतः प्रशमं मया तु तस्माद्यथायैव मम प्रतिज्ञा ॥ २० ॥

अथ स राजा तेन बोधिसञ्चस्य धैर्यातिशयव्यञ्जकेन प्रशमेन
 समुत्पादिततपस्त्विगुणसंभावनश्चिन्नामापेदे । अन्यदेवानेन ब्राह्मणे-

नाभिसंधाय भाषितम् । तदपरिज्ञायासाभिश्वापलकृतमिदमिति
ज्ञातप्रत्यवमशें बोधिसत्त्वमुवाच ।

को उन्यस्तवाभूत्प्रतिकूलवर्ती यो विस्फुरन्नेव न ते विमुक्तः ।
रेणुः समुद्दिन्निव तोयदेन कश्चोपनीतः प्रशमं त्वयाच ॥ २१ ॥

५ बोधिसत्त्व उवाच । शृणु महाराज ।

जाते न हश्यते यस्मिन्नजाते साधु हश्यते ।

अभून्मे स न मुक्तश्च क्रोधः स्वाश्रयबाधनः ॥ २२ ॥

येन जातेन नन्दन्ति नराणामहितैषिणः ।

सो उभून्मे न विमुक्तश्च क्रोधः शाचवनन्दनः ॥ २३ ॥

१० उत्पद्माने यस्मिंश्च सदर्थं न प्रपद्यते ।

तमन्धीकरणं राजन्नहं क्रोधमशीशमम् ॥ २४ ॥

येनाभिभूतः कुशलं जहाति प्राप्नादपि भश्यत एव चार्थात् ।

तं रोषमुग्यपहवैकृताभं स्फुरन्तमेवानयमन्तमन्तः ॥ २५ ॥

काषाद्यथामिः परिमथ्यमानादुदेति तस्यैव पराभवाय ।

१५ मिथ्याविकल्पैः समुदीर्यमाणस्तथा नरस्यात्मवधाय रोषः ॥ २६ ॥

दहनमिव विजृम्भमाणरौद्रं शमयति यो हृदयज्जरं न रोषम् ।

लघुरयमिति हीयते इस्य कीर्तिः कुमुदसखीव शशिग्रभा प्रभाते ॥ २७ ॥

परजनदुरितान्यचिन्तयिता रिपुमिव पश्यति यस्तु रोषमेव ।

विकसति नियमेन तस्य कीर्तिः शशिन इवाभिनवस्य मण्डलश्रीः ॥

२० इयमपरा च रोषस्य महादोषता ।

न भात्यलंकारगुणान्वितो ऽपि क्रोधामिना संहतवर्णशोभः ।

सरोषशत्ये हृदये च दुःखं महार्हशम्याङ्गतो ऽपि शेते ॥ २९ ॥

विस्मृत्य चात्मक्षमसिद्धिपक्षं रोषात्मयात्येव तदुत्पथेन ।

निहीयते येन यशोऽर्थसिद्धा तामिस्पक्षेन्दुरिवात्मलक्ष्या ॥ ३० ॥

रोषेण गच्छत्यनयप्रपातं निवार्यमाणो ऽपि सुहज्जनेन ।
 प्रायेण वैरस्य जडत्वमेति हिताहितावेक्षणमन्दबुद्धिः ॥ ३१ ॥
 क्रोधाच्च सात्मीकृतपापकर्मा शोचत्यपायेषु समाशतानि ।
 अतः परं किं रिपवश्च कुर्यास्तीव्रापकारोङ्गतमन्यवो ऽपि ॥ ३२ ॥

अन्तः सपल्नः कोपो ऽयं तदेवं विदितं मम ।
 तस्यावलेपप्रसरं कः पुमान्मर्घयिष्यति ॥ ३३ ॥
 अतो न मुक्तः कोपो मे विस्फुरन्नपि चेतसि ।
 इत्यनर्थकरं शब्दं को सुपेक्षितुमर्हति ॥ ३४ ॥
 अथ स राजा तेन तस्याङ्गुतेन प्रशमगुणेन हृदयपाहकेण च व-

१० चसाभिप्रसादितमतिरुचाच ।

अनुरूपः शमस्यास्य तवायं वचनक्रमः ।
 बहुना तु किमुक्तेन वञ्चितास्त्वदर्दर्शिनः ॥ ३५ ॥
 इत्यभिप्रशस्यैनमभिसृत्यैवास्य पादयोर्न्यपतत्तदत्ययदेशनां च च-
 के । तां च प्रवजितां क्षमयित्वा व्यवसर्जयत्परिचारकं चात्मानं बो-
 १५ धिसत्त्वस्य निर्यातयामास ॥

तदेवं क्रोधविनयाच्छबूनुपशमयति वर्धयत्येव तत्यथा । इति
 क्रोधविनये यन्तः कार्यः ॥ एवमवैरेण वैराणि शाम्यनि संयमतच्च
 वैरं न चीयते । एवं चोभयोरर्थं चरत्यक्रोधन इत्येवमादिषु क्षमानु-
 शंसप्रतिसंयुक्तेषु सूचेषु वाच्यम् ॥ क्रोधादीनवकथायां तथागतमा-
 २० हात्ये चेति ॥

॥ इति शुद्धोधिजातकमेकविंशतितमम् ॥

विनिपातगतानामपि सतां वृत्तं नालमनुगन्तुमसत्युरुषाः प्रा-
 गेव सुगतिस्थानाम् ॥ तद्यथानुश्रूयते । बोधिसत्त्वः किल मानसे
 महासरसि नैकशतसहस्रसंख्यस्य महतो हंसयूथस्याधिपतिर्धृतराष्ट्रो

नाम हंसराजो बभूव । तस्य नयानयपरिज्ञाननिपुणमतिर्विप्रकृष्टगो-
चरस्मृतिप्रभावः स्थाघनीयकुलतिलकभूतो दाक्ष्यदाक्षिण्यविनयभू-
षणः स्थिरशुचिशीलवृत्तचारिचशूरः खेदसहिष्णुरप्रमादी समरवि-
वधविशारदः स्वाम्यनुरागसुमुखः सुमुखो नाम सेनापतिर्बभूव
५ [आर्यानन्दस्थविरस्तेन समयेन] ॥ तौ परस्परप्रेमगुणाश्रयाज्जलि-
ततरप्रभावावार्यशिष्टमुख्याविव परिशेषं शिष्टगणं पितृज्येष्ठपुचा-
विव च श्रेष्ठशेषं पुचगणं तद्वंसयूथमभयलोकहितोदयेष्वर्थेषु सम्य-
ग्निवेशयमानौ तत्प्रत्यक्षिणां देवनागयक्षविद्याधरतपस्त्विनां परं वि-
स्यमुपजहूतुः ।

१० तावासत्तुर्हेसगणस्य तस्य श्रेयःशरीरोद्भवनैककायौ ।
नभोगतस्येव विहंगमस्य पक्षौ शरीरोद्भवनैककायौ ॥ १ ॥

एवं ताभ्यां तदनुगृह्यमाणं हंसयूथं जगदिव धर्मार्थविस्तराभ्यां
परां वृद्धिमवाप । तेन च तत्सरः परां शोभां बभार ।

१५ कलनूपुरनादेन हंसयूथेन तेन तत् ।
पुण्डरीकवनेनेव रेजे संचारिणा सरः ॥ २ ॥

क्वचित्प्रविसृतैर्हसैः क्वचिद्विषमसंहतैः ।
छिन्नाखलवचिचस्य जहार नभसः श्रियम् ॥ ३ ॥

अथ तस्य हंसाधिपते: सर्वसञ्चहितसुमुखस्य सुमुखस्य च सेना-
पतेर्गुणातिशयप्रभावविस्तमनसः सिद्धिर्विद्याधरदैवतगणास्त-
२० योः कीर्त्याश्रयाभिः कथाभिस्तत्त्वं तत्त्वाभिरेमिरे ।

उत्तमचामीकरसंनिकाशं श्रीमद्भुपुर्वक्तपदाक्षरा वाक् ।
धर्माभिजातो विनयो नयश्च कावय्यमू केवलहंसवेषौ ॥ ४ ॥

गुणप्रकाशैरपमत्सरैः सा कीर्तिस्तयोर्दिक्षु वित्तन्यमाना ।
श्रद्धेयतामित्यगमन्वयाणां सदस्यु यत्राभृतवच्चचार ॥ ५ ॥

२५ तेन च समयेन ब्रह्मदत्तो नामान्यतमो वाराणस्यां राजा बभूव ।

स तां हंसाधिपतेः ससेनाधिपतेर्गुणातिशयाश्रयां कथां प्रात्ययिका-
मात्यडिजवृद्धैः सदसि संस्लूयमानामसकृदुपश्चुत्य तयोर्दर्शनं प्रत्यभि-
वृष्टकौतूहलो नैकशस्त्राभ्यासनिपुणमतीन्सचिवानुवाच । परिमृश्य-
तां तावद्वोः प्रसृतनिपुणमतयः कश्चिदुपायो येन नस्तौ हंसवर्यो
५ दर्शनपथमपि तावदुपगच्छेतामिति ॥ अथ ते उमात्याः स्वैः स्वैर्म-
तिप्रभावैरनुसृत्य नीतिपथं राजान्मूर्चुः ।

सुखाशा देव भूतानि विकर्षति ततस्ततः ।

सुखहेतुगुणोत्कर्षश्चुतिस्तावानयेद्यतः ॥ ६ ॥

तद्याद्वेषे सरसि तावभिरतरुपावनुश्रूयेते तदुकृष्टतरणुणशोभमिह

१० सरः कस्मिंश्चिदरण्यप्रदेशे कारयितुमर्हति देवः प्रत्यहं च सर्वपक्षि-
णामभयप्रदानघोषणाम् । अपि नाम कौतूहलोत्पादिन्या सुखहेतु-
गुणातिशयश्रुत्या ताविहाकृष्णेयाताम् । पश्यतु देवः ।

प्रायेण प्राप्तिविरसं सुखं देवं न गण्यते ।

परोक्षत्वात् हरति श्रुतिरस्यं सुखं मनः ॥ ७ ॥

१५ अथ स राजास्वेतदित्यल्प्येन कालेन नातिसंनिकृष्टं नगरोपव-
नस्य मानससरसः प्रतिस्पर्धिगुणविभवं पद्मोत्पलकुमुदपुराङ्गीकसौ-
गन्धिकतामरसकल्पारसमुपगृहं विमलसलिलमतिमनोहरं महत्सरः
कारयामास ।

द्वौः कुमुमसंछन्नैश्वलक्षिसलयोज्ज्वलैः ।

२० तत्रेक्षार्थमिवोत्पत्तैः कृततीरपरियहम् ॥ ८ ॥

विहसद्विरिवाभ्योजैस्तरंगोत्कम्पकम्पिभिः ।

विलोभ्यमानाकुलितध्वमङ्गमरसंकुलम् ॥ ९ ॥

ज्योत्त्वासंवाहनोन्निद्रैर्विचिचकुमुदैः क्वचित् ।

तरुच्छायापरिच्छन्नैश्चन्द्रिकाशकलैरिव ॥ १० ॥

तरंगाङ्गुलिसंक्षिप्तैः कमलोत्पलरेणुभिः ।
 अभ्यलंकृततीरान्तं हेमसूचैरिव क्वचित् ॥ ११ ॥
 चित्रैः पद्मोत्पलदलैस्तत्र तत्र सकेशरैः ।
 श्रियं प्रविततां बिभृपहारमयीमिव ॥ १२ ॥
 ५ प्रसन्नस्तिमिताङ्गुलाङ्गुचित्रपुरुणैः ।
 व्योम्नीव परिधावद्विभीन्निवृद्धैरलंकृतम् ॥ १३ ॥
 विच्छिन्नमुक्ताहाराभैः क्वचिद्विरदशीकरैः ।
 उपलास्फालनोत्कीर्णमूर्मिचूर्णमिवोद्धत् ॥ १४ ॥
 १० विद्याधरवधूत्तानैर्मदसेकैश्च दन्तिनाम् ।
 रजोभिः कुसुमानां च सवासमिव कुचचित् ॥ १५ ॥
 ताराणां चन्द्रदाराणां सामान्यमिव दर्पणम् ।
 मुदितविजसंकीर्णे तदुत्प्रतिनादितम् ॥ १६ ॥

तदेवंविधं सरः कारयिन्ता सर्वपक्षिगणस्य चानावृतसुखोपभो-
 ग्यमेतद्व्या प्रत्यहं सर्वपक्षिगणां विश्वासनार्थमित्यभयदानघोषणां
 १५ कारयामास ।

एष पद्मोत्पलदलच्छन्तोयमिदं सरः ।
 ददाति राजा पक्षिभ्यः प्रीत्या साभयदक्षिणम् ॥ १७ ॥

अथ कदाचित्संहतमेघान्यकारयवनिकासु शरद्गुणोपद्धतशेभा-
 स्वालोकनक्षमासु दिक्षु प्रबुद्धकमलबनशेषेषु प्रसन्नसलिलमनो-
 २० हरेषु सरस्सु परं कान्तियैवनमुपगते प्रचेयकिरण इव चन्द्रमसि वि-
 विधसत्यसंपद्विभूषणधरायां वसुंधरायां प्रवृत्ते हंसतरुणजनसंपाते
 मानसात्सरसः शरत्प्रसन्नानि दिग्नतराणयनुविचरदनुपूर्वेणान्यतमं
 हंसमिथुनं तसादेव हंसयूथात्तस्य राज्ञो विषयमुपजगाम । तत्र च
 पक्षिगणकोलाहलोन्नादितमनिभृतमधुकरणं तरंगमालाविचरण-
 २५ कृतव्यापारैः सुखशिशिरैर्मृदुभिरनिलैः समन्ततो विक्षिष्यमाणकमल-

कुवलयरेणुगन्धं ज्वलदिव विकचैः कमलैहसदिव विकसितैः कुमुदै-
स्तस्तसो ददर्श । तस्य मानससरः समुचितस्यापि हंसमिथुनस्य ताम-
तिमनोहरां सरसः श्रियमभिवीक्ष्य प्रादुरभूत् । अहो बत तदपि हंस-
यूथमिहागच्छेदिति ।

5

प्रायेण खलु लोकस्य प्राप्य साधारणं सुखम् ।

सृतिः स्तेहानुसारेण पूर्वमेति सुहज्जनम् ॥ १८ ॥

अथ तच तद्दंसमिथुनं यथाकामं विहत्य प्रवृत्ते जलदसमये वि-
द्युद्दिस्फुरितशस्त्रविक्षेपेषु नातिघनविच्छिन्नान्धकाररूपेषु समभिवर्त-
मानेषु देत्यानीकेष्विव जलधरवृद्देषु परिपूर्णबर्हकलापशेभेषु प्रस-
10 त्केकानिनादोत्कुर्वैर्जलधरविजयमिव संराधयत्सु नृत्प्रवृत्तेषु चि-
त्तेषु बर्हिंगणेषु वाचालतामुपगतेषु स्तोकशकुनिषु प्रविचरत्सु कद-
म्बसर्जार्जुनकेतकीपुष्पगन्धाधिवासितेषु सुखशिशिरेषु काननविनि-
श्वसितेष्विवानिलेषु मेघदशनपङ्किष्विवालस्यमाणरूपासु बला-
कायुवतिषु गमनौत्सुक्यमृदुनिकूजितेषु प्रयाणव्याकुलेषु हंसयूथेषु
15 तद्दंसमिथुनं मानसमेव सरः प्रत्याजगाम । समुपेत्य च हंसाधिपति-
समीपं प्रस्तुतासु दिग्देशकथासु तं तस्य सरसो गुणविशेषं वर्णया-
मास । अस्ति देव दक्षिणेन हिमवतो वाराणस्यां ब्रह्मदत्तो नाम
नराधिपतिः । तेनात्यझुतरूपशेभमनिर्वर्णयगुणसौन्दर्यं महत्सरः प-
क्षिभ्यः स्वच्छन्दसुखोपभोग्यं दत्तमभयं च प्रत्यहमवघुष्टते । रमनो
20 चाच पश्चिणः स्वगृह इव प्रहीणभयाशङ्काः । तदर्हति देवो व्यती-
तासु वर्षासु तच गन्तुमिति । तच्छुत्वा सर्वं एव ते हंसास्तस्तंदर्श-
नसमुत्सुका बभूवुः ॥ अथ बोधिसत्त्वः सुमुखं सेनापतिं प्रभव्यक्ता-
कारः प्रततं ददर्श कथं पश्यसीति चावोचत् ॥ अथ सुमुखः प्रणम्य-
नमुवाच । न प्राप्न तच देवस्य गमनमिति पश्यामि । कुतः । अमू-
25 नि तावल्लोभनीयानि मनोहराण्यामिषभूतानि रूपाणि न च नः

किंचिदिह परिहीयते । कृतकमधुरोपचारवचनपञ्चन्तीद्वैष्णदौरा-
त्मानि च प्रायेण पेलवधृणानि शठानि मानुषहृदयानि । पश्यनु
स्वामी ।

वाशितार्थस्वहृदयाः प्रायेण मृगपक्षिणः ।

मनुषाः पुनरेकीयास्तद्विपर्ययनैपुणाः ॥ १९ ॥

उच्यते नाम मधुरं स्वनुबन्धि निरत्ययम् ।

वण्णजो ऽपि हि कुर्वन्ति लाभसिद्धाशया व्ययम् ॥ २० ॥

यतो नैतावता देव विस्ममः क्षमते क्वचित् ।

कार्यार्थमपि न श्रेयः सात्ययापनयः क्रमः ॥ २१ ॥

10 यदि त्ववश्यमेव तच गन्तव्यं गत्वानुभूय च तस्य सरसो गुणवि-
भूतिरसं न नस्तच चिरं विचरितुं क्षमं निवासाय वा चित्तमभिना-
मयितुमिति पश्यामि ॥ अथ बोधिसत्त्वः प्राप्तायां विमलचन्द्रनक्ष-
चताराविभूषणायां रजन्यां शरदि तेन हंसयूथेन वाराणसीसरःसं-
दर्शनं प्रत्यभिवृद्धकौतूहलेन तदभिगमनार्थं पुनः पुनर्विज्ञायमानस्ते-
15 षां हंसानामनुवृत्या सुमुखप्रमुखेण महता हंसगणेन परिवृत्श्वन्द्रमा
इव शरदभवृद्देन तचाभिजगाम ।

द्वृष्टैव लक्ष्मीं सरसस्तु तस्य तेषां प्रहर्षाकुलविसयानाम् ।

चिचप्रकारा स्त्रिसंनिवेशास्तसंश्रये तुल्यगुणा बभूवः ॥ २२ ॥

यन्मानसादभ्यधिकं बभूव तैस्तैरवस्थातिशयैः सरस्तत् ।

20 अतश्चिरं तद्रत्तमानसानां न मानुसे मानसमास तेषाम् ॥ २३ ॥
तच ते तामभयघोषणामुपलभ्य स्वच्छन्दतां च पक्षिगणस्य तस्य
च सरसो विभूत्या प्रमुदितहृदयास्त्रोद्यानयाचामिवानुभवन्तः परां
प्रीतिसंपदमुपजग्मुः ॥ अथ तस्मिन्सरस्यधिकृताः पुरुषास्तेषां हंसा-
नां तचागमनं राज्ञे प्रत्यवेदयन्त । यादृशगुणरूपौ देव तौ हंसवर्या-
25 वनुश्चयेते तादृशवेव [हंसवर्यौ] कनकावदातस्त्रिचिरपत्रौ तपनीयो-

ज्ज्वलतरवदनचरणशोभावधिकतरप्रमाणै सुसंस्थितदेहौ नैकहंसश-
तसहस्रपरिवारौ देवस्य सरः शोभयितुमिवानुप्राप्नाविति ॥ अथ स
राजा शाकुनिककर्मणि प्रसिद्धप्रकाशनैपुणं शाकुनिकगणे समन्विष्य
तद्रहणार्थं सादरमन्वादिदेश । स तथेति प्रतिश्रुत्य तयोर्हेसयोर्गोच-
५ रविहारप्रदेशं सम्यगुपलभ्य तत्र तत्र दृढान्निगृद्धान्याशाव्यदधात् ॥
अथ तेषां हंसानां विश्वासादपायनिराशङ्कानां प्रमोदोद्भृतमनसां
विचरतां स हंसाधिपतिः पाशेन चरणे न्यबध्यत ।

विसृतात्ययशङ्कानां सूक्ष्मैर्विश्वासनक्रमैः ।

विकरोत्येव विस्तम्भः प्रमादापनयाकरः ॥ २४ ॥

१० अथ बोधिसत्त्वो मा भूदन्यस्यापि कस्यचित्तत्रैवंविधो व्यसनो-
पनिपात इति स्तविशेषेण सप्रतिभयतां सरसः प्रकाशयामास ॥
अथ ते (हंसा) हंसाधिपतिबन्धाद्यथितहृदया भयविरसव्याकुलवि-
रावाः परस्परनिरपेक्षा हतप्रवीरा इव सैनिका दिवं समुत्पेतुः । मु-
मुखस्तु हंससेनाधिपतिर्हेसाधिपतिसमीपान्नैव विचराल ।

१५ खेहावबङ्गानि हि मानसानि प्राणात्ययं स्वं न विचिन्तयन्ति ।
प्राणात्ययाहुःखतरं यदेषां सुहज्जनस्य व्यसनार्तिदैन्यम् ॥ २५ ॥

अथैनं बोधिसत्त्वं उवाच ।

गच्छ गच्छैव मुमुखं स्थामं नेह विलम्बितुम् ।

साहाय्यस्यावकाशो हि कस्तवेत्यंगते मयि ॥ २६ ॥

२० मुमुखं उवाच ।

नैकान्तिको मृत्युरिह स्थितस्य न गच्छतः स्यादजरामरत्वम् ।

मुखेषु च त्वां समुपास्य नित्यमापन्नतं मानद केन जस्याम् ॥ २७ ॥

स्वप्राणतनुमाचार्यं त्यजतस्त्वां खगाधिप ।

धिग्वादवृष्ट्यावरणं कतमन्मे भविष्यति ॥ २८ ॥

नैष धर्मो महाराज त्यजेयं त्वां यदापदि ।
या गतिस्त्वं सा मत्थं रोचते विहगाधिप ॥ २९ ॥

बोधिसत्त्वं उवाच ।

5

का नु पाशेन बद्धस्य गतिरन्या महानसात् ।
सा कथं स्वस्यचित्तस्य मुक्तस्याभिमता तव ॥ ३० ॥

पश्यस्येवं कर्मर्थं वा त्वं ममात्मन एव वा :

ज्ञातीनां वावशेषाणामुभयोर्जीवितक्षये ॥ ३१ ॥

लक्ष्यते च न यचार्थस्तमसीव समासमम् ।

ताटशे संत्यजन्माणान्कर्मर्थं ह्रीतयेन्नवान् ॥ ३२ ॥

10

सुमुखं उवाच ।

कथं नु पततां श्रेष्ठ धर्मं इर्थं न समीक्षसे ।
धर्मो त्युपचितः सम्यगावहत्यर्थमुक्तमम् ॥ ३३ ॥

सो इहं धर्मं च संपश्यन्धर्माच्चार्थं समुत्थितम् ।

तव मानद भक्त्या च नाभिकाङ्क्षामि जीवितम् ॥ ३४ ॥

15

बोधिसत्त्वं उवाच ।

अङ्गा धर्मः सत्तामेष यत्सखा मित्रमापदि ।

न त्यजेज्जीवितस्यापि हेतोर्धर्ममनुस्मरन् ॥ ३५ ॥

तदर्चितस्त्वया धर्मो भक्तिर्मयि च दर्शिता ।

याङ्गामन्यां कुरुष्वेमां गच्छैवानुमतो मया ॥ ३६ ॥

20

अपि चैवंगते कार्यं यदूनं सुहदां मया ।

तत्त्वया मतिसंपन्न भवेत्परमसंभृतम् ॥ ३७ ॥

परस्परप्रेमगुणादिति संजल्पतोस्त्वयोः ।

प्रत्यदृश्यत नैषादः साक्षान्मृत्युरिवापतन् ॥ ३८ ॥

अथ तौ हंसवयौ निषादमापतन्तमालोक्य तूष्णीं बभूवतुः । स

25

च तद्वंसयूथं विदुतमालोक्य नूनमच कश्चिद्द इति निश्चितमतिः

पाशस्थानान्यनुविचरंत्सौ हंसवयों ददर्श । स तदूपशोभया विस्मित-
मना बद्धाविति मन्यमानस्तस्मापन्नौ पाशावुद्धट्यामास । अथैकं
बद्धमबद्धेनेतरेण स्वस्थेनोपास्यमानमवेष्य विस्मिततरहृदयः सुमु-
खमुपेत्योवाच ।

5

अयं पाशेन महता द्विजः संहृतविक्रमः ।

ब्योम नास्मात्प्रपद्येत मन्यर्थनिकमागते ॥ ३९ ॥

अबद्धस्तं पुनः स्वस्यः सज्जपच्चरथी बली ।

कस्मात्प्राप्ने ऽपि मन्येवं वेगान्न भजसे नभः ॥ ४० ॥

तदुपश्रुत्य सुमुखः प्रव्यक्ताक्षरपदविच्यासेन स्वभाववर्णनार्थैर्य-
10 गुणौजस्विना स्वरेण मानुषीं वाचमुवाच ।

शक्तिस्यः सन्न गच्छामि यदिदं तत्र कारणम् ।

अयं पाशपरिक्लेशं विहंगः प्राप्नवानिति ॥ ४१ ॥

अयं पाशेन महता संयतश्चरणे त्वया ।

गुणैरस्य तु बद्धो ऽहमतो हृष्टतर्हृष्टिः ॥ ४२ ॥

15 अथ स नैषादः परमविस्मितमतिः संहृष्टितनूरुहः सुमुखं पुन-
रुवाच ।

त्यहैनं मङ्गयादन्ये दिशो हंसाः समाश्रिताः ।

तं पुनर्न त्यजस्येनं को नवयं भवतो द्विजः ॥ ४३ ॥

सुमुख उवाच ।

20 राजा मम प्राणसमः सखा च सुखस्य दाता विषमस्थितश्च ।

नैवोत्सहे येन विहातुमेनं स्वजीवितस्याथनुरक्षणार्थम् ॥ ४४ ॥

अथ सुमुखः प्रसादविस्मयावर्जितमानसं तं नैषादमवेत्य पुन-
रुवाच ।

अथस्माकमियं भद्रं संभाषा स्यात्सुखोदय ।

अथस्मान्विसृजन्नद्य धर्म्यो कीर्तिमवाप्नुयाः ॥ ४५ ॥

25

नैषाद् उवाच ।

नैव ते दुःखमिञ्चामि न च बद्धो भवान्मया ।

स तं गच्छ यथाकामं पश्य बन्धूंश्च नन्दय ॥ ४६ ॥

सुमुख उवाच ।

५ नो चेदिञ्चसि मे दुःखं तत्कुरुष्व ममार्थनाम् ।

एकेन यदि तुष्टो ऽसि तत्यजैनं गृहाण माम् ॥ ४७ ॥

तुल्यारोहपरिणाहौ समानौ वयसा च नौ ।

विद्धि निष्क्रय इत्यस्य न ते ऽहं लाभहानये ॥ ४८ ॥

तदङ्गं समवेक्षस्व गृद्धिर्भवतु ते मयि ।

१० मां बधातु भवान्मूर्वं पश्चान्मुच्चेह्निजाधिपम् ॥ ४९ ॥

तावानेव च लाभस्ते कृता स्यान्मम चार्थना ।

हंसयूथस्य च प्रीतिमैत्री तेन तथैव च ॥ ५० ॥

पश्यन्तु तावद्भवता विमुक्तं हंसाधिपं हंसगणाः प्रतीताः ।

विरोचमानं नभसि प्रसन्ने दैत्येन्द्रनिर्मुक्तमिवोदुराजम् ॥ ५१ ॥

१५ अथ स नैषादः कूरताभ्यासकठिनहृदयो ऽपि तेन तस्य जीवित-
निरपेक्षेण स्वाम्यनुरागाश्चादिना कृतज्ञतागुणैजस्तिना धैर्यमाधु-
र्यालंकृतवचसा समावर्जितहृदयो विस्मयगौरववशात्समानीताञ्ज-
लिः सुमुखमुवाच । साधु साधु महाभाग ।

मानुषेष्वप्यर्थं धर्म आश्रयो दैवतेषु वा ।

२० स्वाम्यर्थं त्यजता प्राणान्यस्वयाच प्रदर्शितः ॥ ५२ ॥

तदेष ते विमुच्चामि राजानमनुभानयन् ।

को हि प्राणप्रियतरे तवास्मिन्विप्रियं चरेत् ॥ ५३ ॥

इत्युक्ता स नैषादस्तस्य नृपतेः संदेशमनाहृत्य हंसराजं समनुभान-
यन्दयासुमुखं पाशान्मुमोच ॥ अथ सुमुखः सेनापतिर्हसराजविमो-
२५ क्षात्यरमानन्दितहृदयः प्रीत्यभित्तिग्रथमुदीक्षमाणो नैषादमुवाच ।

यथा सुहन्नन्दन नन्दितो इसि त्वयाद्य हंसाधिपतेर्विमोक्षात् ।
 एवं सुहज्जातिगणेन भद्र शरत्सहस्राणि बहूनि नन्द ॥ ५४ ॥
 तन्मा तवायं विफलः अमो भूदादाय मां हंसगणाधिपं च ।
 स्वस्थावबद्धावधिरोप्य काचमन्तःपुरे दर्शय भूमिपाय ॥ ५५ ॥

५ आसंशयं प्रीतमनाः स राजा हंसाधिपं सानुचरं समीक्ष्य ।
 दास्यत्यसंभावितविस्तराणि धनानि ते प्रीतिविवर्धनानि ॥ ५६ ॥

अथ नैषादस्तस्य निर्बन्धात् पश्यतु तावदत्यनुतमिदं हंसयुगं स
 राजेति कृता तौ हंसमुख्यौ काचेनादाय स्वस्थावबद्धौ राजे दर्श-
 यामास ।

१० उपायनाश्वर्यमिदं द्रष्टुमर्हसि मानद ।
 ससेनापतिरानीतः सो इयं हंसपतिर्मया ॥ ५७ ॥

अथ स राजा प्रहर्षविस्मयापूर्णमतिर्द्वृष्टा तौ हंसप्रधानौ काज्ज-
 नपुञ्जाविव श्रियाभिज्जलन्मनोहररूपौ तं नैषादमुवाच ।

स्वस्थावबद्धावमुक्तौ विहंगौ भूमिचारिणः ।
 १५ तव हस्तमनुप्राप्तौ कथं कथय विस्तरम् ॥ ५८ ॥

इत्युक्ते स नैषादः प्रणम्य राजानमुवाच ।

निहिता बहवः पाशा मया दारुणदारुणः ।
 विहगाक्रीडदेशेषु पत्त्वलेषु सरस्मु च ॥ ५९ ॥

अथ विस्मनिःशङ्को हंसवर्यश्वरन्नयम् ।

२० परिच्छन्नेन पाशेन चरणे समबध्यत ॥ ६० ॥

अबद्धस्तमुपासीनो मामयं समयाचत ।
 आत्मानं निष्क्रयं कृता हंसराजस्य जीवितम् ॥ ६१ ॥

विसृजन्मानुषीं वाचं विस्पृष्टमधुराक्षराम् ।

स्वजीवितपरित्यागद्वामप्यूर्जितक्रमाम् ॥ ६२ ॥

तेनास्य वाक्येन सुपेशलेन स्वाम्यर्थधीरेण च चेष्टितेन ।
 तथा प्रसन्नोऽस्मि यथास्य भर्ता मया समं कूरतयैव मुक्तः ॥ ६३ ॥
 अथ विहगपतेरयं विमोक्षान्मुदितमतिर्बहुधा वदन्त्रियाणि ।
 वदभिगम इति न्ययोजयन्मां विफलगुरुः किल मा मम अमो भूत् ॥

५ तदेवमतिधार्मिकः खगवराकृतिः कोऽप्यसौ

ममापि हृदि मार्दवं जनितवान्क्षणेनैव यः ।

खगाधिपतिमोक्षणं कुतमनुसरन्मत्कृते

सहाधिपतिनागतः स्वयमयं च ते ऽन्तःपुरम् ॥ ६४ ॥

तदुपश्चुत्य स राजा सप्रमोदविस्मयेन मनसा विविधरत्नप्रभोङ्गा-

१० सुरसुरुचिरपादं पराध्यास्तरणरचनाभिरामं श्रीमत्सुखोपाश्रयसाटो-
 पमुपहितपादपीठं राजाध्यासनयोग्यं काञ्चनमासनं हंसराजाय स-
 मादिदेश । अमात्यमुख्याध्यासनयोग्यं च वेचासनं सुमुखाय ॥ अथ
 बोधिसत्त्वः काल इदानीं प्रतिसंमोदितुमिति नूपुरारावमधुरेण स्व-
 रेण राजानमावभाषे ।

१५ द्युतिकान्तिनिकेतने शरीरे कुशलं ते कुशलार्ह कञ्चिदस्मिन् ।

अपि धर्मशरीरमवणं ते विपुलैरुच्छसितीव वाक्प्रदानैः ॥ ६६ ॥

अपि रक्षणदीक्षितः प्रजानां समयानुयहवियहप्रवृत्त्या ।

अभिवर्धयसे स्वकीर्तिशोभामनुरागं जगतो हितोदयं च ॥ ६७ ॥

अपि शुद्धतयोपधास्वसक्तैरनुरक्तैर्निपुणक्रियरमात्मैः ।

२० समवेक्षयसे हितं प्रजानां न च तचासि परोक्षबुद्धिरेव ॥ ६८ ॥

नयविक्रमसंहतप्रतापैरपि सामन्तनृपैः प्रयाच्यमानः ।

उपयासि दयानुवृत्तिशोभां न च विश्वासमर्यों प्रमादनिद्राम् ॥ ६९ ॥

अपि धर्मसुखार्थनिर्विरोधास्तव चेष्टा नरवीर सज्जनेष्टाः ।

वितता इव दिक्षु कीर्तिसिद्धा रिपुभिर्निश्चसितैरसत्क्रियन्ते ॥ ७० ॥

२५ अथैनं स नृपतिः प्रमोदादभिव्यज्यमानेन्द्रियप्रसादः प्रत्युवाच ।

अद्य मे कुशलं हंस सर्वत्र च भविष्यति ।
 चिराभिलिष्टः प्राप्नो यदयं सत्समागमः ॥ ७१ ॥
 त्वयि पाशवशं प्राप्ने प्रहर्षोऽष्टतचापलः ।
 कञ्चित्त्वायमकार्षीत्ते दण्डेनाभिरुजनुजम् ॥ ७२ ॥
 एवं ह्यमीषां जालमानां पक्षिणां व्यसनोदये ।
 प्रहर्षाकुलिता बुद्धिरापतत्येव कलमषम् ॥ ७३ ॥

बोधिसत्त्व उवाच ।

ष्टेममासीन्महाराज सत्यामयेवमापदि ।
 न चायं किंचिदस्मासु शचुवत्पत्यपद्यात् ॥ ७४ ॥
 10 अबद्धं बद्धवद्यं मत्स्नेहात्सुमुखं स्थितम् ।
 हृष्टुभाषत साम्नैव सकौतूहलविस्मयः ॥ ७५ ॥
 सूनृतैरस्य वचनैरथावर्जितमानसः ।
 मामयं व्यमुच्याशाद्विनयादनुमानयन् ॥ ७६ ॥
 अतश्च सुमुखेनेदं हितमस्य समीहितम् ।
 15 इहागमनमस्माकं स्यादस्यापि मुखोदयम् ॥ ७७ ॥

नृपतिरुवाच ।

आकाङ्क्षिताभिगमयोः स्वागतं भवतोरिह ।
 अतीव प्रीणितश्चास्मि युष्मत्संदर्शनोत्सवात् ॥ ७८ ॥
 अयं च महतार्थेन नैषादो ऽद्य समेष्यति ।
 20 उभयेषां प्रियं कृत्वा महदर्हत्ययं प्रियम् ॥ ७९ ॥

इत्युक्ता स राजा तं नैषादं महता धनविस्तरप्रदानेन संमान्य पु-
 नहंसराजमुवाच ।

इमं स्वमावासमुपागतौ युवां विसृज्यतां तन्मयि यन्त्रणाव्रतम् ।
 प्रयोजनं येन यथा तदुच्यतां भवत्सहाया हि विभूतयो मम ॥ ८० ॥

अशङ्कितोक्तैः प्रणयाक्षरैः सुहृत्करोति तुष्टिं विभवस्थितस्य याम् ।
न तद्विधां लभ्यते स तां धनैर्महोपकारः प्रणयः सुहृत्स्वतः ॥ ८१ ॥

अथ स राजा सुमुखसंभाषणकुतूहलहृदयः सविस्यमभिवील्य
सुमुखमुवाच ।

५ अलब्धगाधा नवसंस्तवे जने न यान्ति कामं प्रणयप्रगल्भताम् ।
वचस्तु दाक्षिण्यसमाहिताक्षरं न ते न जल्पन्त्युपचारशीभरम् ॥ ८२ ॥

संभाषणेनापि यतः कर्तुमर्हति नो भवान् ।

साफल्यं प्रणयाशायाः प्रीतेष्वोपचयं हृदि ॥ ८३ ॥

इत्युक्ते सुमुखो हंससेनापतिर्विनयादभिप्रणम्बैनमुवाच ।

१० महेन्द्रकल्पेन सह त्वया संभाषणोत्सवः ।

इति दर्शितसौहार्दं कस्य नातिमनोरथः ॥ ८४ ॥

संभाषमाणे तु नराधिपे च सौहार्दरम्यं विहगाधिपे च ।

तत्संकथामध्यमुपेय धार्ष्यान्वन्वक्रमः प्रेषजनस्य वक्तुम् ॥ ८५ ॥

नस्येष मागो विनयाभिजातस्तं चैव जानन्कथमभ्युपेयाम् ।

१५ तूष्णीं महाराज यतः स्थितो ऽहं तन्मर्षणीयं यदि मर्षणीयम् ॥ ८६ ॥

इत्युक्ते स राजा सप्रहर्षविस्यवदनः संराधयन्तुमुखमुवाच ।

स्थाने भवद्गुणकथा रमयन्ति लोकं

स्थाने ऽसि हंसपतिना गमितः सखित्वम् ।

एवंविधं हि विनयं नयसौष्ठवं च

नैवाकृतात्महृदयानि समुद्दहन्ति ॥ ८७ ॥

तदियं प्रस्तुता प्रीतिर्विच्छिद्येत यथा न नः ।

तथैव मयि विस्तम्भ अजर्यं ह्यार्यसंगतम् ॥ ८८ ॥

अथ बोधिसत्त्वस्त्वय राज्ञः परां प्रीतिकामतामवेत्य स्त्रेहप्रवृत्ति-
सुमुखतां च संराधयन्वोचदेनम् ।

यत्कृत्यं परमे मिचे कृतमसासु तत्त्वया ।
 संस्लवे हि नवे ऽप्यस्मिन्स्वमाहात्यानुवर्त्तिना ॥ ८९ ॥
 कथं नाम महाराज नावलम्ब्येत चेतसि ।
 संमानविधिनानेन यस्त्वयास्मासु दर्शितः ॥ ९० ॥

५ प्रयोजनं नाम कियत्किमेव वा मदाश्रयं मानद यस्त्वमीक्षसे ।
 प्रियातिथित्वं गुणवत्सलस्य ते प्रवृत्तमध्यासगुणादिति ध्रुवम् ॥ ९१ ॥
 न चिच्चमेतत्त्वयि वा जितात्मनि प्रजाहितार्थं धृतपार्थिवव्रते ।
 तपःसमाधानपरे मुनाविव स्वभाववृत्त्या हि गुणास्त्वयि स्थिताः ॥
 इति प्रशंसासुभगाः सुखा गुणा न दोषदुर्गेषु वसन्ति भूतयः ।

१० इमां विदित्वा गुणदोषधर्मतां सचेतनः कः स्वहितोत्पर्थं भजेत् ॥ ९३ ॥
 न देशमाप्नोति पराक्रमेण तं न कोशवीर्येण न नीतिसंपदा ।
 अमव्ययाभ्यां नृपतिर्विनैव यं गुणाभिजातेन पथाधिगच्छति ॥ ९४ ॥
 सुराधिपश्चीरपि वीक्षते गुणान् गुणोदितानेव परैति संनतिः ।
 गुणेभ्य एव प्रभवन्ति कीर्तयः प्रभावमाहात्यमिति श्रितं गुणान् ॥

१५ अमर्षदर्पोङ्कवकर्कशान्यपि प्ररुद्धवैरस्थिरमत्सरागण्यपि ।
 प्रसादयन्त्येव मनांसि विद्धिषां शशिप्रकाशाधिककान्तयो गुणाः ॥ ९६ ॥
 तदेवमेव क्षितिपाल पालयन्महीं प्रतापानतहप्रपार्थिवाम् ।
 अमन्दशोभैर्विनयादिभिर्गुणैर्गुणानुरागं जगतां प्रबोधय ॥ ९७ ॥
 प्रजाहितं कृत्यतमं महीपतेस्तदस्य पन्था स्युभयत्र भूतये ।

२० भवेच्च तद्राजनि धर्मवत्सले नृपस्य वृत्तं हि जनो ऽनुवर्तते ॥ ९८ ॥
 प्रशाधि धर्मेण वसुंधरामतः करोतु रक्षां चिदशाधिपश्च ते ।
 तदन्तिकात्संश्रितभावनादपि स्वयूथ्यदुःखं तु विकर्षतीव माम् ॥

अथ स राजा समभिनन्द्य तत्त्वस्य वचनं सपर्षतः संमानप्रियव-
 चनप्रयोगपुरःसरं तौ हंसमुख्यौ विससर्ज ॥ अथ बोधिसत्त्वः समु-
 २५ त्पत्य विमलखड्डाभिनीलं शरत्प्रसन्नशोभं गगनतलं प्रतिबिष्णेनेवानु-

गम्यमानः सुमुखेन हंससेनापतिना समुपेत्य हंसयूयं संदर्शनादेव
परेण प्रहर्षेण संयोजयामास ।

कालेन चोपेत्य नृपं स हंसः परानुकम्पाव्यसनी सहंसः ।

जगाद् धर्मं क्षितिपेन तेन प्रत्यर्थ्यमानो विनयानतेन ॥ १०० ॥

५ तदेवं विनिपाततगतानामपि सतां वृत्तं नालभनुगन्तुमसत्पुरु-
षाः प्रागेव सुगतिस्थानामिति ॥ एवं कल्याणी वागुभयहितावहा
भवतीति कल्याणवचनप्रशंसायामण्युपनेयम् ॥ कल्याणमिचवर्णे
इपि वाच्यम् । एवं कल्याणमिचवतां कृच्छ्रेऽप्यर्थाः संसिध्यन्तीति ॥
स्थविरार्थानन्दपूर्वसभागप्रदर्शने च । एवमयं स्थविरः सहचरितच-
१० रणे बोधिसत्त्वेन चिरकालाभ्यस्तप्रेमबहुमानो भवतीति ॥

॥ इति हंसजातकं द्वाषिंशतितमम् ॥

असत्कृतानामपि सत्पुरुषाणां पूर्वोपकारिष्वनुकम्पा न शिष्ठि-
लीभवति कृतज्ञात्क्षमासात्म्याच्च ॥ तद्यथानुश्रूयते । बोधिसत्त्वभूतः
किलायं भगवान्महाबोधिर्नाम परिव्राजको बभूव । स गृहस्थभाव एव
परिविदितक्रमव्यायामो लोकाभिमतानां विद्यास्थानानां कृतज्ञान-
१५ कौतूहलश्चिचासु च कलासु प्रव्रज्याश्रयाल्लोकहितोद्योगाच्च विशेष-
वज्ञरं धर्मशास्त्रेष्ववहितमतिस्तेष्वाचार्यकं पदमवाप । स कृतपुण्य-
त्वाज्ञानमाहात्म्याल्लोकज्ञतया प्रतिपत्तिगुणसौष्ठवाच्च यच यच ग-
च्छति स्म तच तचैव विदुषां विडित्रियाणां च राज्ञां ब्राह्मणगृहपती-
नामन्यतीर्थिकानां च प्रवजितानामभिगमनीयो भावनीयश्च बभूव ।
२० गुणा हि पुण्याश्रयलब्धदीप्तयो गताः प्रियतं प्रतिपत्तिशोभया ।
अपि विषद्यः स्वयशोऽनुरक्षया भवन्ति सत्कारविशेषभागिनः ॥ १ ॥

अथ स महात्मा लोकानुयहार्थमनुविचरन्प्यामनगरनिगमजनप-
दराष्ट्रराजधानीरन्यतमस्य राज्ञो विषयानारम्मुपजगाम । श्रुतगुणवि-

स्त्ररम्भावस्तु स राजा तस्यागमनं दूरत एवोपलभ्य प्रीतमना रमणीये स्वस्मिन्नद्यानवनप्रदेशे तस्यावसथं कारयामास । अभ्युक्तमनादिसत्कारपुरःसरं चैनं प्रवेश्य स्वविषयं शिष्ठ इवाचार्ये परिचरणपर्युपासनविधिना संमानयामास ।

५ विभूतिगुणसंपन्नमुपेतः प्रणयान्नृहम् ।

गुणप्रियस्य गुणवानुत्सवातिशयो ऽतिथिः ॥ २ ॥

बोधिसत्त्वो ऽपि चैनं श्रुतिहृदयह्नादिनीभिर्धर्म्याभिः कथाभिः श्रेयोमार्गमनुप्रतिपाद्यमानः प्रत्यहमनुजयाह ।

अदृष्टभक्तिष्वपि धर्मवत्सला हितं विवक्षन्ति परानुकम्पिनः ।

१० क एव वादः श्रुचिभाजनोपमे हितार्थनि प्रेमगुणोत्सुके जने ॥ ३ ॥

अथ तस्य राज्ञो ऽमात्या लब्धविङ्गत्संभावना लब्धसंमानाश्च स-दस्याः प्रत्यहमभिर्वर्धमानसत्कारां बोधिसत्त्वस्य गुणसमृद्धिमीर्योपहतबुद्धित्वान्न सेहिरे ।

स्वगुणातिशयोदितैर्यशोभिर्जगदावर्जनदृष्टशक्तियोगः ।

१५ रचनागुणमाचसत्कृतेषु ज्वलयत्येव परेष्वर्मर्षवहृम् ॥ ४ ॥

प्रसद्य चैनं शास्त्रकथास्वभिभवितुमशक्ता धर्मप्रसङ्गममृथमा-

णाश्च राज्ञस्तेन तेन क्रमेण राजानं बोधिसत्त्वं प्रति वियाहयामा-

मुः । नार्हति देवो बोधिपरिवाजके विश्वासमुपगनुम् । व्यक्तमयं

२० देवस्य गुणप्रियतां धर्माभिमुखतां चोपलभ्य व्यसनप्रतारणाद्वाक्षण-

शठमधुरवचनः प्रवृत्तिसंचारणहेतुभूतः कस्यापि प्रत्यर्थिनो राज्ञो

निपुणः प्रणिधिप्रयोगः । तथा हि धर्मात्मको नाम भूत्वा देवमेका-

नोन कार्हण्यप्रवृत्तौ हीदैन्ये च समनुशास्यर्थकामोपरोधिषु च कृच-

नीति ॥ अथ तस्य राजा पुनः पुनर्भेदोपसंहितं हितमिव बहुभिरुच्य-
मानस्य बोधिसत्त्वं प्रति परिशङ्कासंकोचितस्तेहगौरवप्रसरमन्याहृष्णं
चित्तमभवत् ।

पैशुन्यवज्ञाशनिसंनिपाते भीमस्वने चाशनिसंनिपाते ।

३ विस्मभवान्मानुषमाचर्धैर्यः स्यान्विर्विकारो यदि नाम कश्चित् ॥ ५ ॥

अथ स राजा विस्मभविरहान्मन्दीभूतप्रेमबहुमानस्तस्मिन्महा-
सत्त्वे न यथापूर्वं सल्कारप्रयोगसुमुखो बभूव । बोधिसत्त्वोऽपि शुद्ध-
स्वभाववात् बहुकार्यव्यासङ्गा राजान इति न तन्मनसि चकार ।
तत्समीपवर्त्तिनां तु विनयोपचारशैथिल्यसंदर्शनाद्विरक्तहृदयमवेत्य
१० राजानं समादाय चिदण्डकुरिडकाद्यां परिव्राजकभारिडकां प्रक्रमण-
सव्यापारः समभवत् । तदुपश्चुत्य स राजा सावशेषस्तेहतया दाक्षि-
ण्यविनयानुवृत्य चैनमभिगम्य प्रदर्शितसंभ्रमो विनिवर्तयितुकाम
इव तमुवाच ।

अस्मानकस्मादपहाय कस्मान्नतत्य एव प्रणता मतिस्ते ।

१५ व्यलोकशङ्काजनकं नु किंचिद्दृष्टं प्रमादस्त्वलितं त्वया नः ॥ ६ ॥

अथैनं बोधिसत्त्वं उवाच ।

नाकस्मिकोऽयं गमनोद्यमो मे नासत्क्रियामाचकरुद्धितत्वात् ।

अभाजनवं तु गतोऽसि शास्त्रार्थस्य तेनाहमितो व्रजामि ॥ ७ ॥

अथास्य सरभसभितमतिविवृतवदनमभिद्रवनं वल्लभं श्वानं
२० तचागतमभिप्रदर्शयनुनरुवाच । अयं चाच महाराजामानुषः सा-
क्षिनिर्देशो दृश्यताम् ।

अयं हि पूर्वं पटुचाटुकर्मा भूत्वा मयि श्वा भवतोऽनुवृत्या ।

आकारगुम्यज्ञतया त्विदानीं त्वज्ञावसूचां भषितैः करोति ॥ ८ ॥

तत्रः श्रुतं किंचिदनेन नूनं मदन्तरे भक्तिविपत्तिरुक्षम् ।

२५ अतोऽनुवृत्तं ध्रुवमित्यनेन त्वत्रीतिहेतोरनुजीविवृत्तम् ॥ ९ ॥

अथ स राजा तत्रत्यादेशाद्वीडावनामितवदनस्तेन चास्य मति-
नैपुण्येन समावर्जितमतिर्जातसंवेगो नेदानीं शास्त्रानुवृत्तिकाल
इति बोधिसत्त्वमभिप्रणम्योवाच ।

तदाश्रया काचिद्भूक्यैषा संप्रस्तुता नः सदसि प्रगत्मैः ।

⁵ उपेक्षिता कार्यवशान्मया च तत्क्षम्यतां तिष्ठ च साधु मा गाः ॥ १० ॥

बोधिसत्त्व उवाच । नैव खल्व हं महाराजासत्कारप्रकृतत्वादक्षम-
या वा प्रणुद्यमानो गच्छामि । न त्वयं महाराजावस्थानकाल इति
न तिष्ठामि । पश्यतु भवान् ।

विमध्यभावादपि हीनशेषे यायां न सत्कारविधौ स्वयं चेत् ।

¹⁰ सङ्गादगत्या जडताबलाद्वा नन्वर्धचन्द्राभिनयोत्तरः स्याम् ॥ ११ ॥

प्राप्तक्रमो ऽयं विधिरच तेन यास्यामि नाप्रीत्यभितप्रचित्तः ।

एकावमानाभिहता हि सत्सु पूर्वोपकारा न समीभवन्ति ॥ १२ ॥

अस्तिग्रधभावस्तु न पर्युपास्यस्तोयार्थिना शुष्क इवोदपानः ।

प्रयत्नसाध्यापि ततो ऽर्थसिद्धिर्यस्माङ्गेवदाकलुषा कृशा च ॥ १३ ॥

¹⁵ प्रसन्न एव त्वभिगम्यरूपः शरद्विशुद्धानुमहाहृदाभः ।

मुखार्थिनः क्लेशपराङ्गुखस्य लोकप्रसिद्धः स्फुट एष मार्गः ॥ १४ ॥

भक्त्युन्मुखाद्यो ऽपि पराङ्गुखः स्यात्पराङ्गुखे चाभिमुखत्वदीनः ।

पूर्वोपकारस्मरणालसो वा नराकृतिश्चिन्त्यविनिश्चयः सः ॥ १५ ॥

असेवना चात्युपसेवना च याज्ञाभियोगात् दहन्ति मैत्रीम् ।

²⁰ रक्ष्यं यतः प्रीत्यवशेषमेतत्त्विवासदोषादिति यामि तावत् ॥ १६ ॥

राजोवाच । यद्यवश्यमेव गन्तव्यमिति निश्चितात्त्वभवतो मति-
सत्सुनरपीदानीमिहागमनेनासाननुयहीतुमर्हति भवान् । असेवना-
दपि हि प्रीतिरनुरक्षितव्यैव ॥ बोधिसत्त्व उवाच । बहून्तरायो म-
हाराज बहूपद्रवप्रत्यर्थिकत्वाल्लोकसंनिवेश इति न शक्यमेतदवधार-

²⁵ णया प्रतिज्ञातुमागमिष्यामीति । सति त्वागमनकारणसाकल्ये ऽपि

नाम पुनर्भवत्तं पश्येमेत्यनुनीय स महात्मा तं राजानं कृताभ्यनुज्ञा-
सत्कारस्तेन राज्ञा तद्विषयात्रचक्राम ॥ स तेन गृहिजनसंस्तवेनाकु-
लितहृदयोऽन्यतमदरण्यायतनमुपश्रित्य ध्यानाभियुक्तमतिस्तत्र वि-
हरन्नचिरेणैव चत्वारि ध्यानानि पञ्चाभिज्ञाः प्रतिलेखे । तस्य समा-
5 स्वादितप्रशमसुखरसस्य सृतिरनुकम्पानुसारिणी तं राजानं प्रति
प्रादुरभूत् । का नु खलु तस्य राज्ञो ऽवस्थेति । अथैनं दर्दश तैरमा-
त्यैर्यथाभिनिविश्वानि हृष्टिगतानि प्रति प्रतार्यमाणम् । कश्चिदेनम-
मात्यो दुर्विभाव्यहेतुभिन्निर्दर्शनैरहेतुवादं प्रति प्रचकर्ष ।

कः पद्मनालदलकेशरकर्णिकानां
10 संस्थानवर्णरचनामृदुतादिहेतुः ।
पञ्चाणि चिचयति कोऽत्र पतचिणां वा
स्वाभाविकं जगदिदं नियतं तथैव ॥ १७ ॥

अपर ईश्वरकारणमसै स्वबुद्धिरुचितमुपवर्णयामास ।

नाकस्मिकं भवितुमर्हति सर्वमेत-
15 दस्त्यच सर्वमधि कश्चिदनन्त एकः ।
स्वेच्छाविशेषनियमाद्य इमं विचिचं
लोकं करोति च पुनश्च समीकरोति ॥ १८ ॥

सर्वमिदं पूर्वकर्मकृतं सुखासुखम् । न प्रयत्नसामर्थ्यमस्तीत्येवमन्य
एनं वियाहयामास ।

20 एकः करिष्यति कथं नु समानकालं
भिन्नाश्रयान्बहुविधानमितांश्च भावान् ।
सर्वं तु पूर्वकृतकर्मनिमित्तमेत-
स्वौख्यप्रयत्ननिपुणोऽपि हि दुःखमेति ॥ १९ ॥
अपर उच्छेदवादकथाभिरेनं कामभोगप्रसङ्ग एव प्रतारयामास ।

दारुणि नैकविध्वर्णगुणाकृतीनि
कर्मात्मकानि न भवन्ति भवन्ति चैव ।

नष्टानि नैव च यथा पुनरुद्धवन्ति

लोकस्तथायमिति सौख्यपरायणः स्यात् ॥ २० ॥

५ अपर एनं क्षचविद्यापरिहृषेषु नीतिकौटिल्यप्रसङ्गेषु नैर्घृण्यम-
लिनेषु धर्मविरोधिष्वपि राजधर्मो इयमिति समनुशशास ।

छायादुमेष्विव नरेषु कृताश्रयेषु
तावल्कृतज्ञचरितैः स्वयशः परीप्सेत् ।

नार्थो ऽस्ति यावदुपभोगनयेन तेषां

कृत्ये तु यज्ञ इव ते पश्वो नियोज्याः ॥ २१ ॥

इति ते ऽमात्यास्तं राजानं तेन तेन हृष्टिकृतोन्मार्गेण नेतुमीषुः ॥

अथ बोधिसञ्चः पापजनसंपर्कवशात्यप्रत्ययनेयबुद्धित्वाच्च हृष्टिकृ-
तप्रपाताभिमुखमवेष्य राजानं तदनुकम्पासमावर्जितहृदयस्तच्चि-
वर्तनोपायं विमर्शं ।

१५ गुणाभ्यासेन साधूनां कृतं तिष्ठति चेतसि ।

भृश्यत्यपकृतं तस्माज्जलं पद्मदलादिव ॥ २२ ॥

अथ बोधिसञ्च इदमच प्राप्तकालमिति विनिश्चित्य स्वस्मिन्ना-
थमपदे महानं वानरमभिनिर्मायर्जिप्रभावात्तस्य चर्मापनीय शेष-
मन्तर्धापयामास । स तच्चिर्मितं महावानरचर्म विभ्रत्तस्य नृपतेर्भव-

२० नद्वारे प्रादुरभूत् । निवेदिताभ्यागमनश्च दौवारिकैर्यथाक्रममायुधीय-
गुप्तपर्यन्तामात्यद्विजयोधूतपौरमुख्याभिकीर्णो विनीतधीरोदात्त-
वेषजनां सासियष्टिभिः प्रतीहारैरधिष्ठितप्रद्वारां सिंहासनावस्थितन-
राधिपामनाकुलां राजपर्षदमवजगाहे । प्रत्युम्भमनादिविधिना चा-
तिथिजनोपचारेण प्रतिपूज्यमानः कृतप्रतिसंभोदनकथासत्कारास-

२५ नाभिनिर्हारश्च तेन राजा कौतूहलानुवृत्या वानरचर्मप्रतिलभं

प्रत्यनुयुक्तः केनेदमार्याय वानरचर्मोपनयता महतानुय्येणात्मा सं-
 योजित इति ॥ बोधिसत्त्वं उवाच । मैयैवेदं महाराज स्वयमधिगतं
 नान्येन केनचिदुपहतम् । कृशतृणमाचास्तीर्णायां हि पृथिव्यां स्व-
 भावकठिनायां निषखेन स्वपता वा प्रतपत्तमानशरीरेण न सुखं धर्म-
 ५ विधिरनुष्ठीयते । अयं च मयाश्रमपदे महान्वानरो दृष्टः । तस्य मे
 बुद्धिभवदुपपत्तं बत मे धर्मसाधनमित्यस्य वानरस्य चर्म । शक्य-
 मत्त निषखेन स्वपता वा परार्थास्त्ररणास्तीर्णेभ्यो राजशयनेभ्यो
 उपि निवृत्तस्पृहेण स्वधर्मविधिरनुष्ठातुमिति मया तस्येदं चर्म प्रगृ-
 हीतं स च प्रशमित इति ॥ तच्छुला स राजा दाक्षिण्यविनयानुवृ-
 10 त्या न बोधिसत्त्वं किंचित्प्रत्युवाच । सब्रीडहृदयस्तु किंचिद्वाङ्मुखो
 बभूव ॥ अथ ते उमात्याः पूर्वमपि तस्मिन्महासत्त्वे सामर्षहृदया ल-
 व्यवचनावकाशत्वात्प्रविकसितवदना राजानमुदीक्ष्य बोधिसत्त्वमुप-
 दर्शयन्त ऊचुः । अहो भगवतो धर्मानुरागैकरसा मतिः । अहो धैर्यम् ।
 अहो व्यवसायसाधुसामर्थ्यम् । आश्रमपदमभिगत एव महान्नाम
 15 वानर एकाकिना तपःक्षामशरीरेण प्रशमित इत्याश्वर्यम् । सर्वथा
 तपःसिद्धिरस्तु ॥ अथैनानसंरब्ध एव बोधिसत्त्वः प्रत्युवाच । नार्हन्त्य-
 चभवन्तः स्ववादशेभानिरपेक्षमित्यसान्विगर्हितुम् । नल्ययं क्रमो
 विद्वद्वाशः समुद्भावयितुम् । पश्यन्त्वचभवन्तः ।

स्ववादम्भेन वचसा यः परान्विजुगुप्सते ।

स खत्वात्मवधेनेव परस्याकीर्तिमिच्छति ॥ २३ ॥

इति स महात्मा तानमात्यान्सामान्येनोपालभ्य प्रत्येकशः पुनरु-
 पालव्युकामस्तमहेतुवादिनमामन्त्योवाच ।

स्वाभाविकं जगदिति प्रविकल्पसे तं
 तत्त्वं च तद्यादि विकुत्सयसे किमसान् ।

शाखामृगे निधनमापतिते स्वभावा-

त्यापं कुतो मम यतः सुहतो मयायम् ॥ २४ ॥

अथ पापमस्ति मम तस्य वधाच्चनु हेतुतस्तदिति सिद्धमिदम् ।

तदहेतुवादमिदमुत्सृज वा वद वाच यत्त्व न युक्तमिव ॥ २५ ॥

^५ यदि पद्मनालरचनादि च यत्तदहेतुकं ननु सदैव भवेत् ।

सलिलादिबीजकृतमेव तु तत्सति तत्र संभवति नह्यसति ॥ २६ ॥

अपि चायुष्मन्सम्यगुपधारय तावत् ।

न हेतुरस्तीति वदन्सहेतुकं ननु प्रतिज्ञां स्वयमेव हापयेत् ।

अथापि हेतुप्रणयालसो भवेत्प्रतिज्ञाया केवलयास्य किं भवेत् ॥ २७ ॥

१० एकत्र ऋचिदनवेक्ष्य यश्च हेतुं

तेनैव प्रवदति सर्वहेतुभावम् ।

प्रत्यक्षं ननु तदवेत्य हेतुसारं

तद्वेषी भवति विरोधदुष्टवाक्यः ॥ २८ ॥

न लक्ष्यते यदि कुहचिच्च कारणं

कथं नु तदृढमसदेव भाषसे ।

न दृश्यते सदपि हि कारणान्तरा-

द्विनात्यये विमलमिवार्कमरडलम् ॥ २९ ॥

ननु च भोः ।

सुखार्थमिष्टान्विषयान्वपद्यसे निषेवितुं नेच्छसि तडिरोधिनः ।

^{२०} नृपस्य सेवां च करोषि तत्कृते न हेतुरस्तीति च नाम भाषसे ॥ ३० ॥

तदेवमपि चेन्नावाननुपश्यस्यहेतुकान् ।

अहेतोर्वानरवधे सिद्धे किं मां विगर्हसे ॥ ३१ ॥

इति स महात्मा तमहेतुवादिनं विशदैर्हेतुभिर्निष्प्रतिभं कृत्वा

तमीश्वरकारणिकमामन्त्योवाच । आयुष्मानयसाक्षार्हत्येव विगर्हि-

^{२५} तुम् । ईश्वरः सर्वस्य हि ते कारणमभिमतः । पश्य ।

कुरुते यदि सर्वमीश्वरो ननु तेनैव हतः स वानरः ।
तत्र केयममैच्चित्तता परदोषान्मयि यन्निषिद्धसि ॥ ३२ ॥

अथ वानरवीरवैशसं न कृतं तेन दयानुरोधिना ।
बृहदित्यवधुष्टते कथं जगतः कारणमीश्वरस्त्वया ॥ ३३ ॥

5 अपि च भद्र सर्वमीश्वरकृतमिति पश्यतः ।

ईश्वरे प्रसादाशा का स्तुतिप्रणामाद्यैः ।

स स्वयं स्वयंभूत्से यत्करोति तत्कर्म ॥ ३४ ॥

तत्कृताथ यदीज्या न त्वसौ तदकर्ता ।

आत्मनो हि विभूत्या यः करोति स कर्ता ॥ ३५ ॥

10 ईश्वरः कुरुते चेत्पातकान्यखिलानि ।

तत्र भक्तिनिवेशः कं गुणं नु समीक्ष्य ॥ ३६ ॥

तान्यधर्मभयाङ्गा यद्ययं न करोति ।

तेन वक्तुमयुक्तं सर्वमीश्वरसृष्टम् ॥ ३७ ॥

तस्य चेश्वरता स्याङ्गर्मतः परतो वा ।

15 धर्मतो यदि न प्रागीश्वरः स ततो भूत् ॥ ३८ ॥

दासतैव च सा स्याद्या क्रियेत परेण ।

स्यादथापि न हेतोः कस्य नेश्वरता स्यात् ॥ ३९ ॥

एवमपि तु गते भक्तिरागादविगणितयुक्तायुक्तस्य ।

यदि कारणमीश्वर एव विभुर्जगतो निखिलस्य तवाभिमतः ।

20 ननु नाहेसि मय्यधिरोपयितुं विहितं विभुना कपिराजवधम् ॥ ४० ॥

इति स महात्मा तमीश्वरकारणिकं सुश्छिष्ठैर्हेतुभिर्मूकतामिवोपनीय तं पूर्वकर्मकृतवादिनमामन्त्रणासौष्ठवेनाभिमुखीकृत्योवाच ।
भवानप्यसान्न शोभते विकुलस्यमानः । सर्वे हि ते पूर्वकर्मकृतमित्यभिमानः । तेन च त्वां ब्रवीमि ।

स्यात्सर्वमेव यदि पूर्वकृतप्रभावा-
ञ्चाखामृगः सुहत एव मयैष तस्मात् ।
दग्धे हि पूर्वकृतकर्मदवापिनासि-
न्यापं किमच मम येन विगर्हसे माम् ॥ ४१ ॥

5 अथास्ति पापं मम वानरं भ्रतः कृतं मया तर्हि न पूर्वकर्मणा ।
यदीष्टते कर्म च कर्महेतुकं न कश्चिदेवं सति मोक्षमेष्टति ॥ ४२ ॥
भवेच्च सौख्यं यदि दुःखहेतुषु स्थितस्य दुःखं सुखसाधनेषु वा ।
अतो ऽनुमीयेत सुखासुखं ध्रुवं प्रवर्तते पूर्वकृतैकहेतुकम् ॥ ४३ ॥
न दृष्टमेवं च यतः सुखासुखं न पूर्वकर्मैकमतो ऽस्य कारणम् ।
10 भवेदभावश्च नवस्य कर्मणस्तदप्रसिद्धौ च पुरातनं कुतः ॥ ४४ ॥
पूर्वकर्मकृतं सर्वमयैवमपि मन्यसे ।
वानरस्य वधः कस्मान्मत्कृतः परिकल्प्यते ॥ ४५ ॥

इति स महात्मा निरनुयोज्यैर्हेतुभिस्तस्य मौनव्रतमिवोपदिश्य
तमुच्छेदवादिनं सितपूर्वकमुवाच । आयुष्मतः को ऽयमत्यादरो
15 ऽस्मिंगर्हायां यदि तत्त्वमुच्छेदवादं मन्यसे ।

लोकः परो यदि न कश्चन किं विवर्ज्य
पापं शुभं प्रति च किं वहुमानमोहः ।
स्वच्छन्दरस्यचरितो ऽच विचक्षणः स्या-
देवं गते सुहत एव च वानरो ऽयम् ॥ ४६ ॥
20 जनवादभयादथाशुभं परिवर्ज्य शुभमार्गसंश्रयात् ।
स्ववचःप्रतिलोमचेष्टैर्जनवादानपि नातियात्ययम् ॥ ४७ ॥
स्वकृतान्तपथागतं सुखं न समाप्नोति च लोकशङ्क्षया ।
इति निष्फलवादविभ्रमः परमो ऽयं ननु बालिशाधमः ॥ ४८ ॥
यदपि च भवानाह ।

दाहणि नैकविधवर्णगुणाकृतीनि
 कर्मात्मकानि न भवन्ति भवन्ति चैव ।
 नष्टानि नैव च यथा पुनरुद्धवन्ति
 लोकस्तथायमिति कोऽत्र च नाम हेतुः ॥ ४९ ॥
 ५ उच्छेदवादवात्सल्यं स्यादेवमपि ते यदि ।
 विर्गर्हणीयः किं हन्ता वानरस्य नरस्य वा ॥ ५० ॥

इति स महासत्त्वस्तमुच्छेदवादिनं विस्पष्टशेषेनोत्तरक्रमेण तू-
 णींभावपरायणं कृत्वा तं क्षब्दविद्याविद्गम्भमात्यमुवाच । भवान-
 असान्कसादिति विकुत्सयते यदि न्यायमर्थशस्त्रपरिहृष्टं विधिं
 10 मन्यसे ।

अनुष्टेयं हि तचेष्टमर्थार्थं साध्वसाधु वा ।
 अथोऽवृत्य किलात्मानमर्थैर्धर्मं करिष्यते ॥ ५१ ॥

आतस्त्वां ब्रवीमि ।

प्रयोजनं प्राप्य न चेदवेश्यं स्तिर्घेषु बन्धुष्वपि साधुवृत्तम् ।
 15 हते मया चर्मणि वानरे ऽस्मिन्का शास्त्रहृष्टे ऽपि नये विर्गर्हा ॥ ५२ ॥

दयावियोगादथ गर्हणीयं कर्मेहशं दुःखफलं च हृष्टम् ।

यचाभ्यनुज्ञातमिदं न तत्वे प्रपद्यसे केन सुखेन तत्त्वम् ॥ ५३ ॥

इयं विभूतिश्च नयस्य यत्र तचानयः कीदृशविभ्रमः स्यात् ।

अहो प्रगत्यैः परिभूय लोकमुन्नीयते शस्त्रपरैर्धर्मः ॥ ५४ ॥

20 अदृष्टमेवाथ तवैतदिष्टं शास्त्रे किल स्पृष्टपथो पदिष्टम् ।

शस्त्रप्रसिद्धेन नयेन गच्छन्न गर्हणीयो ऽस्मि कर्पेवधेन ॥ ५५ ॥

इति स महात्मा जितपर्षत्कान्यरिचितप्रागलभ्यानपि च तान-
 मात्यान्व्रसत्याभिभूय समावर्जितहृदयां च सराजिकां पर्षदमवेत्य ते-
 षां वानरवधहृष्टेखविनयनार्थं राजानमावभाषे । नैव च खत्वाहं
 25 महाराज प्राणिनं वानरं हतवान् । निर्माणविधिरयम् । निर्मितस्य

हि वानरस्येदं चर्म मया गृहीतमस्यैव कथाक्रमस्य प्रस्तावार्थम् ।
तदलं मामन्यथा प्रतियहीतुमियुक्ता तमृद्याभिसंस्कारं प्रतिसंहत्य
परया च माचयाभिप्रसादितमानसं राजानं सपर्षलक्मवेत्योवाच ।

संपश्यन्हेतुतः सिद्धिं स्वतन्त्रः परलोकवित् ।

5 साधुप्रतिज्ञः सधृणः प्राणिनं को हनिष्ठति ॥ ५६ ॥

पश्य महाराज ।

अहेतुवादी परतन्त्रहृष्टिरनास्तिकः क्षचनयानुगो वा ।

कुर्यान्न यन्नाम यशोलवार्थं तन्प्रायवादी कथमभ्युपेयात् ॥ ५७ ॥

हृष्टिर्नरश्चेष्ट शुभाशुभा वा सभागकर्मप्रतिपत्तिहेतुः ।

10 हृष्यन्वयं हि प्रविकल्प्य तत्त्वाग्निः क्रियाभिश्च विदर्शयन्ति ॥ ५८ ॥

सद्गृष्टिरसाच्च निषेवितव्या त्याज्या त्वसद्गृष्टिरनर्थवृष्टिः ।

लभ्यश्च सत्सञ्चयिणा क्रमो ऽयमसज्जनाद्वरचरेण भूत्वा ॥ ५९ ॥

असंयताः संयतवेषधारिणश्चरन्ति कामं भुवि भिक्षुराक्षसाः ।

विनिर्दहन्तः खलु बालिशं जनं कुद्गृष्टिभिर्हृष्टिविषा इवोरगाः ॥ ६० ॥

15 अहेतुवादादिविलक्षवाशितं शृगालवत्तच विशेषलक्षणम् ।

अतो न तानर्हति सेवितुं बुधश्चरेत्तदर्थं तु पराक्रमे सति ॥ ६१ ॥

लोके विलुढयशसापि तु नैव कार्या

कार्यार्थमप्यसद्वेशेन जनेन मैची ।

हेमन्तादुर्दिनसमागमदूषितो हि

20 सौभाग्यहानिमुपयाति निशाकरो ऽपि ॥ ६२ ॥

तद्वर्जनान्नुणविवर्जयितुर्जनस्य

संसेवनाच्च गुणसेवनपरिग्राहितस्य ।

स्वां कीर्तिमुज्ज्वलय संजनयन्नजानां

दोषानुरागविलयं गुणसौहदं च ॥ ६३ ॥

त्वयि च चरति धर्मे भूयसायं नृलोकः
 सुचरितसुमुखः स्यात्स्वर्गमार्गप्रतिष्ठः ।
 जगदिदमनुपाल्यं चैवमभ्युद्यमस्ते
 विनयहचिरमार्गे धर्मसमाङ्गजस्व ॥ ६४ ॥
 ५ शीलं विशेषधय समार्जय दातृकीर्ति
 मैत्रं मनः कुरु जने स्वजने यथैव ।
 धर्मेण पालय महीं चिरमप्रमादा-
 देवं समेष्टसि सुखं चिदिवं यशश्च ॥ ६५ ॥

कृषिप्रधानान्यशुपालनोद्यतान्महीरुहान्युष्टफलान्वितानिव ।

१० अपालयज्ञानपदान्बलिप्रदान्त्रो हि सर्वौषधिभिर्विरुद्धते ॥ ६६ ॥
 विचित्रपरण्यक्रयविक्रयाश्रयं वण्णिगजनं पौरजनं तथा नृपः ।
 न पाति यः शुल्कपथोपकारिणं विरोधमायाति स कोशसंपदा ॥ ६७ ॥
 अहृष्टदोषं युधि हृष्टविक्रमं तथा बलं यः प्रथितास्त्वकौशलम् ।
 विमानयेहृष्टपतिरथुपेक्षया ध्रुवं विरुद्धः स रणे जयश्चिया ॥ ६८ ॥

१५ तथैव शीलश्चुतयोगसाधुषु प्रकाशमाहात्म्यगुणेषु साधुषु ।
 चरन्नवज्ञामलिनेन वर्त्मना नराधिपः स्वर्गसुखैर्विरुद्धते ॥ ६९ ॥
 द्रुमाद्यथामं प्रचिनोति यः फलं स हन्ति बीजं न रसं च विन्दति ।
 अधर्म्यमेवं बलिमुद्धरन्त्रपः क्षिणोति देशं न च तेन नन्दति ॥ ७० ॥
 यथा तु संपूर्णगुणो महीरुहः फलोदयं पाकवशात्मयच्छति ।

२० तथैव देशः क्षितिपाभिरक्षितो युनक्ति धर्मार्थसुखैर्नराधिपम् ॥ ७१ ॥
 हितानमात्यान्निपुणार्थदर्शिनः शुचीनि मिचाणि जनं स्वमेव च ।
 बन्धान चेतसु तदिष्टया गिरा धनैश्च संमाननयोपपादितैः ॥ ७२ ॥
 तस्माद्धर्मं त्वं पुरस्कृत्य नित्यं श्रेयःप्राप्नौ युक्तचेताः प्रजानाम् ।
 रागदेषोन्मुक्तया दण्डनीत्या रक्षङ्गोकानात्मनो रक्ष लोकान् ॥ ७३ ॥

२५ इति स महात्मा तं राजानं हृष्टिकृतकापथाद्विवेच्य समवतार्य च

सन्मार्गं सपर्षत्कं तत एव गगनतलं समुत्पत्य प्राञ्जलिना तेन जनेन
सबहुमानप्रणेतेन प्रत्यर्थ्यमानस्तदेवारण्यायतनं प्रतिजगाम ॥

तदेवमसत्कृतानामपि सत्पुरुषाणां पूर्वोपकारिष्वनुकम्प्या न शि-
थिलीभवति कृतज्ञवात्क्षमासात्प्याच्च । इति नासत्कारमाचकेण पूर्व-
5 कृतं विसर्तव्यम् ॥ एवं स भगवाननभिसंबुद्धो ऽपि परवादानभिभूय
सत्त्वविनयं कृतवानिति बुद्धवर्णे ऽपि वाच्यम् । एवं मिथ्याद्विष्टि-
ननुयोगक्षमा इनुपाश्रयत्वादसेव्या चेति मिथ्याद्विष्टिविगर्हायामणु-
पनेयम् । विपर्ययेण सम्यग्द्विष्टिप्रशंसायामिति ॥

॥ इति महाबोधिज्ञातकं त्रयोविंशतितमम् ॥

नात्मदुःखेन तथा सन्तः संतथने यथापकारिणां कुशलपक्षहा-
10 न्या ॥ तद्वाथानुश्रूयते । बोधिसत्त्वः किल श्रीमति हिमवत्यार्षे वि-
विधधातुरुचिरचिचाङ्गरागे नीलकौशेयप्रावारकृतोऽपरामङ्ग इव व-
नगहनलक्ष्म्या प्रयलरचितैरिवानेकवर्णसंस्थानविकल्पैवेषम्यभक्ति-
चिचैर्विभूषिततटान्तदेशे प्रविसृतनैकप्रस्तवणजले गम्भीरकन्दरान्त-
रप्रपातसंकुले पटुतरमधुकरनिनादे मनोऽभास्तोपवीज्यमानविचि-
15 चपुष्पफलपादपे विद्याधराङ्गीडभूते महाकायः कपिरेकचरो बभूव ।
तदवस्थमपि चैनमपरिलुप्तधर्मसंज्ञं कृतज्ञमक्षुद्रस्वभावं धृत्या महत्या
समन्वितमनुरागवशादिव कस्त्रणा नैव मुमोच ।

सकानना साद्रिवरा सप्तागरा गता विनाशं शतशो वसुंधरा ।
युगान्तकाले सलिलानलानिलैर्न बोधिसत्त्वस्य महाकृपालुता ॥ १ ॥

20 अथ स महात्मा तापस इव वनतरुपर्णफलमाचवृत्तिरनुकम्प-
मानस्तेन तेन विधिना गोचरपतितान्त्राणिनस्तमरण्यप्रदेशमध्याव-
सति स ॥ अथान्यतमः पुरुषो गां प्रनष्ठामन्वेषितुं कृतोद्योगः सम-
न्तातो इनुविचरन्मार्गान्तर्षो दिग्भागसंमूढमतिः परिभ्रमसं देशमु-

पञ्जगाम । स शुत्रिपासाधर्मश्रमपरिष्ठानतनुदौर्मनस्यवह्निर्वाचानः प्रदीप्यमानो विषादातिभारादिवाच्यतमसिन्वृक्षमूले निषखो दर्दशं परिपाकवशाद्विच्युतानि परिपञ्चराणि कतिचित्तिन्दुकीफलानि । स तान्यास्वाद्य शुत्यरिक्षामतया परमस्वादूनि मन्यमानस्तत्प्रभवान्वेषणं प्रत्यभिवृद्धोत्साहः समन्ततो इनुविलोकयन्ददर्शं प्रपाततटान्विरुद्धं परिपञ्चफलानमितपिञ्चरायशाखं तिन्दुकीवृक्षम् । स तत्फलतृष्णायाकृथमाणस्तं गिरितटमधिरूप्य तस्य तिन्दुकीवृक्षस्य फलिनीं शाखां प्रपाताभिनतामध्याहरोह फललोभेन चास्याः प्रान्तामुपजगाम ।

१० शाखाथ सा तस्य महीरुहस्य भारातियोगाच्चमिता कृशत्वात् । परश्चधेनेव निकृत्तमूला सशब्दभङ्गं सहसा पपात् ॥ २ ॥

स तया सार्थं महति गिरिदुर्गे समन्ततः शैलभित्तिपरिक्षिप्ते कूप इव न्यपतत् । पर्णसंचयगुणात्त्वस्य गाभीर्याच्च सलिलस्य न किंचिदङ्गमभज्यत । स तस्मादुक्तीर्य सलिलात्समन्ततः परिसर्पन्न कुतश्चिदुत्तरणमार्गं दर्श । स निष्ठ्रतीकारं मर्तव्यमिह मया नचिरादिति विस्त्रयमानजीविताशः शोकाश्रुपरिष्कृदीनवदनस्तीव्रेण दीर्घनस्यशल्येन प्रतुद्यमानः कातरहृदयस्तत्तदार्तिवशाद्विललाप ।

कानारे दुर्गे इस्मिञ्चनसंपातरहिते निपतितं माम् ।

यन्नादपि परिमृगयन्मृत्योरन्यः क इव पश्येत् ॥ ३ ॥

२० बन्धुजनमिच्चवर्जितमेकनिपानीकृतं मशकसंघैः ।

अवपाताननमयं मृगमिव को इभुद्धरिष्यति माम् ॥ ४ ॥

उद्यानकाननविमानसरिद्विचित्रं

ताराविकीर्णमणिरल्विराजिताभ्यम् ।

तामित्रपक्षरजनीव घनान्यकारा

२५ कष्टं जगन्मम तिरस्तुरुते इन्नरात्रिः ॥ ५ ॥

इति स पुरुषस्तत्तद्विलपं स्तेन सलिलेन तैश्च सहनिपतितैस्ति-
न्दुकफलैर्वर्तयमानः कतिचिह्नानि तचावसत् ॥ अथ स महाक-
पिराहरहेतोस्तद्वनमनुविचरन्नाहूयमान इव मारुताकम्पिताभिस्तस्य
तिन्दुकीवृक्षस्यायशाखाभिस्तं प्रदेशमभिजगाम । अभिरुद्ध्य चैनं त-
प्रपातमवलोकयन्ददर्शं तं पुरुषं क्षुत्परिक्षामनयनवदनं परिपाणु-
कृशदीनगाचं पर्युत्सुकं तच विचेष्टमानम् । स तस्य परिद्वूनतया स-
मावर्जितानुकम्पो महाकपिर्निक्षिप्ताहरत्वापारस्तं पुरुषं प्रततं वी-
क्षमाणो मानुषों वाचमुवाच ।

मानुषाणामगम्ये ऽस्मिन्प्रपाते परिवर्तसे ।

10 वक्तुमर्हसि तत्साधु को भवानिह वा कुतः ॥ ६ ॥

अथ स पुरुषस्तं महाकपिमार्ततया समभिप्रणम्योद्दीक्षमाणः
साञ्जलिरुवाच ।

मानुषो ऽस्मि महाभाग प्रनष्ठो विचरन्वने ।

फलार्थीं पादपादसादिमामापदमागमम् ॥ ७ ॥

15 तत्सुहद्व्युहीनस्य प्राप्तस्य व्यसनं महत् ।

नाथ वानरयूथानां ममापि शरणं भव ॥ ८ ॥

तच्छुत्वा स महासत्त्वः परां करुणामुपजगाम ।

आपन्नतो बन्धुसुहद्विहीनः कृताञ्जलिर्दीनिमुदीक्षमाणः ।

करोति शबूनपि सानुकम्पानाकम्पयत्येव तु सानुकम्पान् ॥ ९ ॥

20 अथैनं बोधिसत्त्वः करुणायमाणस्तत्कालदुर्लभेन स्त्रिग्धेन वचसा
समाश्वासयामास ।

प्रपातसंक्षिप्तपराक्रमो ऽहमबान्धवो वेति कृषाः शुचं मा ।

यद्व्युकृत्यं तव किंचिदत्र कर्तास्मि तत्सर्वमलं भयेन ॥ १० ॥

इति स महासत्त्वस्तं पुरुषमाश्वास्य ततश्चासै तिन्दुकाच्यपराणि
25 च फलानि समुपहत्य तदुद्धरणयोग्यया पुरुषभागुर्वा शिलयान्यच

योग्यां चकार । ततश्चात्मनो बलप्रभाणमवगम्य शक्तो इहमेनमेत-
स्मात्पातादुद्धर्तुमिति निश्चितमतिरिवतीर्य प्रपातं करुणाया परि-
चोद्यमानस्तं पुरुषमुवाच ।

एहि पृष्ठं ममारुद्य सुलग्नो इस्तु भवान्मयि ।

5 यावदभ्युद्धरामि त्वां स्वदेहात्सारमेव च ॥ ११ ॥

असारस्य शरीरस्य सारो ह्येष मतः सताम् ।

यत्परेषां हितार्थेषु साधनीक्रियते बुधैः ॥ १२ ॥

स तथेति प्रतिश्रुत्याभिप्रणम्य चैनमध्याह्वरोह ।

अथाभिरुद्धः स नरेण तेन भारातियोगेन विहन्यमानः ।

10 सत्त्वप्रकर्षादविपञ्चधैर्यः परेण दुःखेन तमुज्जहार ॥ १३ ॥

उद्धृत्य चैनं परमप्रतीतः खेदात्परिव्याकुलखेलगामी ।

शिलातलं तोयधराभिनीलं विश्रामहेतोः शयनीचकार ॥ १४ ॥

अथ बोधिसत्त्वः शुद्धस्वभावतया कृतोपकारत्वाच्च तस्मात्पुरुषा-
दपायनिराशङ्को विस्पभादेनमुवाच ।

15 अव्याहतव्याडमृगप्रवेशे वनप्रदेशे इच समन्नमार्गे ।

खेदप्रसुप्तं सहसा निहन्ति कश्चित्पुरा मां स्वहितोदयं च ॥ १५ ॥

यतो भवान्दिस्तु विकीर्णचक्षुः करोतु रक्षां मम चात्मनश्च ।

दृढं अमेणासि परीतमूर्तिस्तस्त्वमुभिच्छामि मुहूर्तमाचम् ॥ १६ ॥

अथ स मिथ्याविनयप्रगल्भः स्वपितु भवान्यथाकामं सुखप्रबो-
धाय । स्थितो इहं त्वसंरक्षणायेयसै प्रतिशुश्राव ॥ अथ स पुरुष-
स्तस्मिन्महासत्त्वे अमबलाच्चिद्रावशमुपगते चिन्नामशिवामापेदे ।

मूलैः प्रयत्नातिशयाधिगम्यैर्बन्यैर्यहच्छाधिगतैः फलैर्बां ।

एवं परिक्षीणतनोः कथं स्याद्याचापि तावत्कुत एव पुष्टिः ॥ १७ ॥

इदं च कान्तारमसुप्रतारं कथं तरिष्यामि बलेन हीनः ।

25 पर्याप्तरूपं विदमस्य मांसं कान्तारटुगोत्तरणाय मे स्यात् ॥ १८ ॥

कृतोपकारो ऽपि च भस्य एव निसर्गयोगः स हि तादृशो ऽस्य ।
 आपत्रसिद्धश्च किलैषं धर्मः पाथेयतामित्युपनेय एषः ॥ १९ ॥
 यावच्च विस्तभसुखप्रसुप्तावन्मया शक्यमयं निहनुम् ।
 इमं हि युद्धाभिमुखं समेत्य सिंहो ऽपि संभाष्यपराजयः स्यात् ॥ २० ॥

५ तत्त्वायं विलम्बितुं मे काल इति विनिश्चित्य स दुरात्मा लोभदो-
 षब्द्यामोहितमतिरकृतज्ञो विपच्चधर्मसंज्ञः प्रनष्टकारुण्यसौम्यस्वभा-
 वः परिदुर्बलो ऽप्यकार्यातिरागान्महतीं शिलामुद्घम्य तस्य महाकपे:
 शिरसि मुमोच ।

शिलाथ सा दुर्बलविद्वलेन कार्यातिरागात्मरितेन तेन ।

१० अत्यन्तनिद्रोपगमाय मुक्ता निद्राप्रवासाय कपेक्षभूव ॥ २१ ॥

सर्वात्मना सा न समाससाद् मूर्धानमस्माच्च विनिष्ठिपेष ।
 कोन्द्येकदेशेन तु तं रुजन्ती शिला तले साशनिवत्यपात ॥ २२ ॥
 शिलाभिधातादवभिन्नमूर्धा वेगादवस्त्रुत्य च बोधिसत्त्वः ।
 केन हतो ऽस्मीति ददर्श नान्यं तमेव तु हीतमुखं ददर्श ॥ २३ ॥

१५ वैलक्ष्यपीतप्रभमप्रगत्यं विषाददैन्यात्परिभिन्नवर्णम् ।

चासोदयादागतकरणशोषं स्वेदार्द्मुद्दीक्षितुमप्यशक्तम् ॥ २४ ॥

अथ स महाकपिरस्यैव तत्कर्मेति निश्चितमतिः स्वमभिधातदु-
 खमचिन्तयित्वा तेन तस्यात्महितनिरपेक्षेणातिकष्टेन कर्मणा समु-
 पजातसंवेगकारुण्यः परित्यक्तक्रोधसंरभदोषः सबाष्यनयनस्तं पुरु-
 २० षमवेक्ष्य समनुशोचन्नुवाच ।

मानुषेण सता भद्र त्वयेदं कृतमीहशम् ।

कथं नाम व्यवसितं प्रारब्धं कथमेव वा ॥ २५ ॥

मदभिद्रोहसंरब्धं त्वं नामापत्तिं परम् ।

विनिवारणशौटीरविक्रमो रोद्धुर्महसि ॥ २६ ॥

दुष्करं कृतवानस्मीत्यभून्मानोन्नतिर्मम ।
त्वयापविज्ञा सा दूरमतिदुष्करकारिणा ॥ २७ ॥
परलोकादिवानीतो मृत्योर्वक्षान्तरादिव ।
प्रपातादुडृतो इन्यसादन्यच पतितो स्यसि ॥ २८ ॥

5 धिगहो बत दुर्वृत्तमज्ञानमतिदाहणम् ।
यत्पातयति दुःखेषु सुखाशाकृपणं जगत् ॥ २९ ॥
पातितो दुर्गतावात्मा क्षिप्तः शोकानलो मयि ।
निमीलिता यशोलक्ष्मीर्गुणमैची विरोधिता ॥ ३० ॥
गत्वा धिग्वादलक्ष्मवं हता विश्वसनीयता ।
का नु खल्वर्थनिष्पत्तिरेवमाकाङ्क्षिता त्वया ॥ ३१ ॥

10 दुनोति मां नैव तथा त्वियं रूजा यथैतदेवाच मनः क्षिणोति माम् ।
गतो इसि पापे तव यन्निमित्ततां न चाहमेनस्तदपोहितुं प्रभुः ॥ ३२ ॥

संहृथमानवपुरेव तु पार्श्वतो मां
तत्साध्वनुव्रज दृढं स्यसि शङ्खनीयः ।

15 यावद्दहुप्रतिभयान्नहनादितस्त्वां
यामान्तपद्धतिमनुप्रतिपादयामि ॥ ३३ ॥

एकाकिनं क्षामशरीरकं त्वां मार्गानभिज्ञं हि वने भ्रमन्तम् ।

कश्चित्समासाद्य पुरा करोति तत्पीडनाद्यर्थपरिश्रमं माम् ॥ ३४ ॥

इति स महात्मा तं पुरुषमनुशोचञ्जनान्तमानीय प्रतिपाद्य चैनं
20 तन्मार्गं पुनरुवाच ।

प्राप्नो जनान्तमसि कान्त वनान्तमेत-

त्वान्तारदुर्गमयमुत्सृज गच्छ साधु ।

पापं च कर्म परिवर्जयितुं यतेषा

दुःखो हि तस्य नियमेन विपाककालः ॥ ३५ ॥

25 इति स महाकपिस्तं पुरुषमनुकम्पया शिष्यमिवानुशिष्य तमेव

वनप्रदेशं प्रतिजगाम ॥ अथ स पुरुषस्तदतिकाष्टं पापं कृत्वा पश्चात्ता-
पवहृना संप्रदीयमानचेता महता कुष्ठब्याधिना रूपान्तरमुपनीतः
किलासचिच्छविः प्रभिद्यमानव्रणविस्तवार्द्गाचः परमदुर्गन्धशरीरः
सद्यः समपद्यत । स यं यं देशमभिजगाम ततस्तत एवैनमतिबीभ-
५ त्सविकृतरदर्शनं मानुष इत्यश्वेयरूपं भिन्नदीनस्वरमभिवीक्ष्य पु-
रुषाः साक्षादयं पापमेति मन्यमानाः समुद्यतलोटदण्डा निर्भर्त्सनप-
रुषवचसः प्रवासयामासुः ॥ अथैनमन्यतमो राजा मृगयामनुविच-
रणेतमिवारण्ये परिख्यमन्तं प्रक्षीणमलिनवसनं नातिप्रच्छन्नकौपी-
नमतिरुदर्शनमभिवीक्ष्य ससाध्वसकौतूहलः पप्रच्छ ।

10

विहृपिततनुः कुष्टैः किलासशबलच्छविः ।

पाण्डुः कृशतनुर्दीनो रजोरुक्षशिरोरुहः ॥ ३६ ॥

कस्त्वं प्रेतः पिशाचो वा मूर्त्तः पाप्माथ पूतनः ।

अनेकरोगसंघातः कतमो वासि यक्षमणाम् ॥ ३७ ॥

स तं दीनेन करणेन समभिप्रणमन्त्रुवाच । मानुषो इस्म महाराज
१५ नामानुष इति । तत्कथमिमामवस्थामनुप्राप्तो इसीति च पर्यनुयुक्तो
राजा तदस्मै स्वं दुश्चरितमाविष्कृत्योवाच ।

मिच्छ्रोहस्य तस्येदं पुष्पं तावदुपस्थितम् ।

अतः कष्टतरं व्यक्तं फलमन्यज्ञविष्टति ॥ ३८ ॥

तस्मान्मिच्छ्रभिद्रोहं शञ्चुवद्वृष्टमर्हसि ।

20

भावस्त्रिग्धमवेक्षस्व भावस्त्रिग्धं सुहज्जनम् ॥ ३९ ॥

मिच्छ्रमिच्छचरितं परिगृह्य वृत्त-

मेवंविधां समुपयान्ति दशमिहैव ।

लोभादिदोषमलिनीकृतमानसानां

मिच्छ्रुहां गतिरतः परतो ज्ञुमेया ॥ ४० ॥

वात्सल्यसौम्यहृदयस्तु सुहत्सु कीर्ति
विश्वासभावमुपकारसुखं च तेष्यः ।
प्राप्नोति संनतिगुणं मनसः प्रहर्षं
दुर्धर्षतां च रिपुभिस्तिदशालयं च ॥ ४१ ॥

५ इमं विदित्वा नृप मिचपष्टे प्रभावसिङ्गी सदसत्त्ववृत्त्योः ।
भजस्व मार्गं सुजनाभिपन्नं तेन प्रयातमनुयाति भूतिः ॥ ४२ ॥
तदेवं नात्मदुःखेन तथा सन्तः संतप्तन्ते यथापकारिणां कुशल-
पक्षहान्या । इति तथागतमाहात्म्ये वाच्यम् ॥ सत्कृत्य धर्मश्ववणे क्षा-
न्तिकथायां मिचानभिद्रोहे पापकर्मादीनवप्रदर्शने चेति ॥

॥ इति महाकपिजातकं चतुर्विंशतितमम् ॥

१० जिधांसुमध्यापक्तमनुकम्पन्त एव महाकारुणिका नोपेष्ठन्ते ॥
तद्यथानुश्रूयते । बोधिसत्त्वः किलान्यतमस्मिन्नरण्यवनप्रदेशे निर्मा-
नुषसंपातनीरवे विविधमृगकुलाधिवासे तृणगहननिमयमूलवृक्ष-
स्तुपबहुले पथिकयानवाहनचरणैरविन्यस्तमार्गसीमान्तलेखे सलिल-
मार्गवल्मीकश्वभविषमभूमागे बलजववर्णसत्त्वसंपन्नः संहननवत्का-

१५ योपपन्नः शरभो मृगो बभूव । स कास्त्रयाभ्यासादनभिदुग्धचित्तः
सत्त्वेषु तृणपर्णसलिलमाचवृत्तिः संतोषगुणादरण्यवासनिरतमतिः
प्रविवेककाम इव योगी तमरण्यप्रदेशमभ्यलंचकार ।

मृगाकृतिर्मानुषधीरचेतास्तपस्तिवत्माणिषु सानुकम्पः ।
चचार तस्मिन्स वने विविक्ते योगीव संतुष्टमतिस्तृणयैः ॥ १ ॥

२० अथ कटाच्चिदन्यतमो राजा तस्य विषयस्याधिपतिस्तृणगवराधि-
रुढः सज्यचापवाण्यथपाणिर्मृगेष्वस्त्रकौशलमात्मनो जिज्ञासमा-
नः संरागवशज्जवेन मृगाननुपतञ्जुत्तमजवेन वाजिना दूरादपसृत-
हस्त्यश्वरथपदातिकायस्तं प्रदेशमुपजगाम । दूरादेव चालोक्य तं म-

हासत्वं हन्तुमुत्पतितनिश्चयः समुक्तृष्टनिश्चितसायको यतः स महात्मा
तेन तुरगवरं संचोदयामास ॥ अथ बोधिसत्त्वः समालोक्यैव तुरगव-
रातं सायुधमभिपतनं तं राजानं शक्तिमानपि प्रत्यवस्थातुं निवृत्त-
साहससंभवात्परेण जवातिशयेन समुत्पपात । सो इनुगम्यमानस्तेन
५ तुरंगमेणानुमार्गागतं महच्छब्दं गोष्ठदमिव जवेन लङ्घयित्वा प्रटु-
द्राव ॥ अथ तुरगवरस्तेनैव मार्गेण तं शखमनुपतत्त्वमेन जवप्रमा-
णेन तच्छब्दमासाद्य लङ्घयित्वमनध्यवसितमतिः सहसा व्यतिष्ठत ।

अथाश्वपृष्ठादुन्नीर्णः सायुधः स महीपतिः ।

पपात महति श्वेतैव दैत्ययोध इवोदधौ ॥ २ ॥

१० निबद्धचक्षुः शरभे स तस्मिन्सँलक्ष्यामास न तं प्रपातम् ।

विस्तम्भदोषाच्चलितासनो ऽथ द्रुताश्ववेगोपरमात्पपात ॥ ३ ॥

अथ बोधिसत्त्वस्तुरगखुरशब्दप्रशमात्किं नु खलु प्रतिनिवृत्तः
स्यादयं राजेति समुत्पन्नवित्तर्कः पश्चादावर्जितवदनः समालोकयन्द-
दर्श तमश्वमनारोहकं तस्मिन्प्रपातोद्देशे ऽवस्थितम् । तस्य बुद्धिरभ-
१५ वत् नियतमच प्रपाते निपतितः स राजा । न त्वं किंचिद्विश्रमहेतोः
संश्ययणीयहृपं घनप्रच्छायं वृक्षमूलमस्ति नीलोत्पलदलनीलविम-
लसलिलमवगाहयोग्यं वा सरः । न चैव व्याडमृगानुविचरितमर-
ण्यवनमवगाढेन यच्च क्लिच्छिपसृज्य तुरगवरं विश्रम्यते मृगया वा-
नुष्ठीयते । न चाच किंचित्तृणगहनमपि तद्विधं यच्च निलीनः स्यात् ।
२० तद्विक्तमच श्वेतैव निपतितेन तेन राजा भवितव्यमिति । ततः स म-
हात्मा निश्चयमुपेत्य वधके ऽपि तस्मिन्परां करुणामुपजगाम ।

अद्वैत चित्तधजभूषणेन विभाजमानावरणायुधेन ।

रथाश्वपत्तिद्विरदाकुलेन वादित्तचित्तधनिना बलेन ॥ ४ ॥

कृतानुयाचो रुचिरातपचः परिस्फुरच्चामरहारशोभः ।

२५ देवेन्द्रवत्त्राञ्जलिभिर्जनैघैरभ्यर्चितो राजसुखान्यवाप्य ॥ ५ ॥

अद्वैत मग्नो महति प्रपाते निपातवेगादभिरुणगाचः ।

मूर्खान्वितः शोकपरायणो वा कष्टं बत क्षेशमयं प्रपन्नः ॥ ६ ॥

कीणाङ्कितानीव मनांसि दुःखैर्न हीनवर्गस्य तथा व्यथने ।

अदृष्टदुःखान्यतिसौकुमार्याद्यथोत्तमानां व्यसनागमेषु ॥ ७ ॥

5 न चायमतः शस्यति स्वयमुत्तर्तुम् । यद्यपि सावशेषप्राणस्तत्त्वायमुपेक्षितुं युक्तमिति वितर्कयन्स महात्मा करुणया समाकृथमाणहृदयस्तं प्रपाततटान्तमुपजगाम । दर्दशं चैनं तच रेणुसंसर्गान्मृदितवारबाणशोभं व्याकुलितोष्णीषवसनसंनाहं प्रपातपतननिधातसंजनिताभिर्वेदनाभिरापीद्यमानहृदयमापतितवैतान्यं विचेष्टमानम् ।

10 दृष्टाथ तं तच विचेष्टमानं नराधिपं बाष्पपरीतनेचः ।

कृपावशाद्विसृतशत्रुसंज्ञस्तदुःखसामान्यमुपाजगाम ॥ ८ ॥

उवाच चैनं विनयाभिजातमुद्भावयन्साधुजनस्वभावम् ।

आश्वासयन्स्पृष्टपदेन साम्भा शिष्टोपचारेण मनोहरेण ॥ ९ ॥

कच्चिन्महाराज न पीडितो इसि प्रपातपातालमिदं प्रपन्नः ।

15 कच्चिन्त ते विक्षतमच गाचं कच्चिद्गुजस्ते तनुतां गच्छन्ति ॥ १० ॥

नामानुषश्चास्मि मनुष्यवर्यं मृगो इष्यहं त्वद्विषयान्तवासी ।

वृद्धस्त्वदीयेन तृणोदकेन विस्तमित्यर्हसि मय्युपेतुम् ॥ ११ ॥

प्रपातपातादधृतिं च मा गाः शक्तो इहमुद्गुर्तुमितो भवन्तम् ।

विस्तमितव्यं मयि मन्यसे चेत्तन्त्वप्रमाजापय यावदैमि ॥ १२ ॥

20 अथ स राजा तेन तस्याद्वुतेनाभिष्याहारेण विस्यावर्जितहृदयः संजायमानवीडो नियतमिति चिन्तामापेदे ।

दृष्टावदाने द्विषति का नामास्य दया मयि ।

मम विप्रतिपत्तिश्च केयमस्मिन्ननागसि ॥ १३ ॥

अहो मधुरतीद्वरेण प्रत्यादिष्ठो इसि कर्मणा ।

25 अहमेव मृगो गौर्वा को इष्यं शरभाकृतिः ॥ १४ ॥

तर्दहत्ययं प्रणयप्रतियहसंपूजनमिति विनिश्चिन्यैनमुवाच ।

वारबाणावृतमिदं गाचं मे नातिविक्षतम् ।

प्रपातनिष्ठेषकृताः सत्या एव च मे रुजः ॥ १५ ॥

प्रपातपतनक्षेषान्न त्वहं पीडितस्तथा ।

इति कल्याणहृदये त्वयि प्रस्तुलनाद्यथा ॥ १६ ॥

आकृतिप्रत्ययाद्यच्च दृष्टो ऽसि मृगवन्मया ।

अविज्ञाय स्वभावं ते तच्च मा हृदये कृषाः ॥ १७ ॥

5

अथ शरभस्तस्य राज्ञः प्रीतिसूचकेन तेनाभिष्याहारेणानुमतमुद्भ-
रणमवेत्य पुरुषभारगुरुर्बा शिलया तदुद्धरणयोग्यां कृत्वा विदितात्म-
१० बलप्रमाणस्तं नृपतिमुद्धर्तुं व्यवसितमतिरवतीर्यं तं प्रपातं सविन-
यमभिगम्योवाच ।

मन्नाचसंसर्शमिमं मुहूर्तं कार्यानुरोधात्मनुक्षमस्त्व ।

यावत्करोमि स्वहिताभिपत्त्या प्रीतिप्रसादाभिमुखं मुखं ते ॥ १८ ॥

तदारोहतु मत्पृष्ठं महाराजः सुलगश्च मयि भवत्विति ॥ स तथेति

१५ प्रतिश्रुत्यैनमश्ववदारुरोह ।

ततः समभ्युक्तपूर्वकायस्तेनाधिरुद्धः स नराधिपेन ।

समुत्पत्तञ्चुत्तमसत्त्ववेगः खे तोरणव्यालकवद्भासे ॥ १९ ॥

उद्धृत्य दुर्गादयं तं नरेन्द्रं प्रीतः समानीय तुरंगमेण ।

निवेद्य चासै स्वपुराय मार्गं वनप्रयाणाभिमुखो बभूव ॥ २० ॥

अथ स राजा कृतज्ञत्वात्तेन तस्य विनयमधुरेणोपचारेण समा-
वर्जितहृदयः संपरिष्वज्य शरभमुवाच ।

प्राणा अमी मे शरभ त्वदीयाः प्रागेव यचास्ति मम प्रभुत्वम् ।

तर्दहसि द्रुष्टमिदं पुरं मे सत्यां रुचौ तत्र च ते ऽस्तु वासः ॥ २१ ॥

व्याधाभिकीर्णे सभये वने ऽसिज्ज्वीतोषावर्षीद्वापसर्गदुःखे ।

२५ हित्वा भवत्तां मम नन्वयुक्तमेकस्य गेहाभिमुखस्य गन्तुम् ॥ २२ ॥

तदेहि गच्छाव इति ॥ अथैनं बोधिसत्त्वः सविनयमधुरोपचारं
संराधयन्त्रयुवाच ।

भवद्विधेष्वेव मनुष्यवर्य युक्तः क्रमो ऽयं गुणवत्सलेषु ।

अभ्यासयोगेन हि सज्जनस्य स्वभावतामेव गुणा व्रजन्ति ॥ २३ ॥

5 अनुयहीतव्यमवैषि यत्तु वनोचितं मां भवनाश्चयेण ।

तेनालमन्यद्विं सुखं नराणामन्याहृशं जात्युचितं मृगाणाम् ॥ २४ ॥

चिकीर्षितं ते यदि मत्रियं तु व्याधवतं वीर विमुच्च तस्मात् ।

तिर्यङ्कभावाज्जडेतनेषु कृपैव शोच्येषु मृगेषु युक्ता ॥ २५ ॥

सुखाश्रये दुःखविनोदने च समानचिज्ञानवगच्छ सत्त्वान् ।

10 इत्यात्मनः स्यादनभीस्तिं यत्त तत्परेष्वाचरितुं क्षमं ते ॥ २६ ॥

कीर्तिक्षयं साधुजनाद्विगर्ही दुःखं च पापप्रभवं विदित्वा ।

पापं द्विषत्प्रक्षमिवोद्धरस्व नोपेक्षितुं व्याधिरिव क्षमं ते ॥ २७ ॥

लक्ष्मीनिकेतं यदपाश्रयेण प्राप्नो ऽसि लोकाभिमतं नृपत्वम् ।

तात्येव पुण्यानि विवर्धयेथा न कर्शनीयो खुपकारिपक्षः ॥ २८ ॥

15 कालोपचारसुभगौर्विपुलैः प्रदानैः

शीलेन साधुसंगतनिश्चयेन ।

भूतेषु चात्मनि यथा हितबुद्धिसिद्धा

पुण्यानि संचिनु यशःसुखसाधनानि ॥ २९ ॥

इति स महात्मा तं राजानं दृढं सांपरायिकेष्वर्थेष्वनुगृह्य संप्र-
20 तिगृहीतवचनस्तेन राजा सबहुमानमभिवीक्ष्यमाणस्तमेव वनानं
प्रविवेश ॥

तदेवं जिधांसुमयापन्नतमनुकम्पन्त एव महाकारुणिका नोपे-
क्षन्त इति ॥ करुणावर्णे ऽपि वाच्यम् । तथागतमाहात्म्ये सत्कृत्य
धर्मश्रवणे । अवैरेण वैरप्रशमननिर्दर्शने च क्षान्तिकथायामयुपने-
25 यम् ॥ एवं तिर्यग्गतानामपि महात्मनां वधकेष्वर्पि सानुक्रोशा प्र-

वृत्तिर्दृष्टा । को नाम मनुष्यभूतः प्रव्रजितप्रतिज्ञो वा सत्त्वेष्वनुक्रो-
शविकलः शोभेतेति प्राणिषु सानुक्रोशेनार्यणं भवितव्यम् ॥

॥ इति शरभजातकं पञ्चविंशतितमम् ॥

परदुःखमेव दुःखं साधूनाम् । तद्विन न सहने नात्मदुःखम् ॥ त-
द्वाथानुश्रूयते । बोधिसत्त्वः किल सालबकुलपियालहिनालतमाल-
५ नक्तमालविदुलनिचुलक्षुपबहुले शिंशपातिनिशशमीपलाशशाककु-
शवंशशरवणगहने कदम्बसर्जार्जुनधवखदिरकुटजनिचिते विविधव-
लीप्रतानावगुणितबहुतरुविटपे रुरुषतस्मृतरचमरगजगवयमहिष-
हरिणन्यङ्कवराहडीपितरक्षुव्याघ्रवृक्षसिंहक्षर्दादिमृगविचरिते मनुष्यसं-
पातविराहिते महत्यरण्यवनप्रदेशे तप्तकाञ्चनोऽज्ज्वलवर्णः सुकुमारो-
१० मा नानाविधपद्मरागेन्द्रनीलमरकतवैदूर्यरुचिरवर्णविन्दुविद्योतित-
विचिच्चगाचः स्त्रियाभिनीलविमलविपुलनयनो मणिमयैरिवाप-
रुषप्रभैर्विधाणस्तुरप्रदेशैः परमदर्शनीयहूपो रत्नाकर इव पादचारी
रुरुमृगो बभूव । स जानानः स्वस्य वपुषो उत्तिलोभनीयतां तनुका-
रुरुयतां च जनस्य निर्जनसंपातेषु वनगहनेष्वभिरेमे पटुविज्ञान-
१५ त्वाच्च तत्र तत्र व्याधजनविरचितानि यन्त्रकूटवागुरापाशवपातले-
पकाष्ठनिवापभोजनानि सम्यक्परिहरन्ननुगामिनं च मृगसार्थमव-
बोधयन्नाचार्य इव पितेव च मृगाणामाधिपत्यं चकार ।

रूपविज्ञानसंपत्तिः क्रियासौष्ठवसंस्कृता ।

स्वहितान्वेषिणि जने कुच नाम न पूज्यते ॥ १ ॥

२० अथ स कदाचिन्महात्मा तस्मिन्वनगहने वासोपगतस्तत्समीप-
वाहिन्या नवाङ्गुपूर्णया महावेगया नद्या ह्रियमाणस्य पुरुषस्याङ्ग-
न्दितशब्दं शुश्राव ।

ह्रियमाणमनाथमङ्गवं सरितोदीर्णजलौघवेगया ।

अभिधावत दीनवत्सलाः कृपणं तारयितुं जवेन माम् ॥ २ ॥

न विलच्छितुमच शक्यते अमदोषादविधेयबाहुना ।

न च गाधमवायते छचित्तदयं मां समयो इभिधावितुम् ॥ ३ ॥

अथ बोधिसत्त्वस्तेन तस्य करुणेनाक्रन्दितशब्देन हृदीव समभि�-
हन्यमानो मा भैर्मा भैरिति जन्मशताभ्यस्तां भयविषाददैन्यश्रमाप-
नोदिनीमाम्रेडिताभिनिष्ठीडितस्पृष्टपदामुच्चैर्मानुषीं वाचं विसृजं-
स्तस्ताङ्गहनाद्विनिष्ठपात । दूरत एव च तं पुरुषमिष्टमिवोपाय-
नमानीयमानं सलिलौघेन ददर्श ।

१० ततस्तदुक्तारणनिश्चितात्मा स्वं प्राणसंदेहमचिन्तयित्वा ।

स तां नदीं भीमरयां जगाहे विक्षोभयन्वीर इवारिसेनाम् ॥ ४ ॥

आवृत्य मार्गं वपुषाथ तस्य मामाश्रयस्वेति तमभ्युवाच ।

चासातुरत्वाद्घूमविह्लाङ्गः स पृष्ठमेवाधिरूपोह तस्य ॥ ५ ॥

संसाद्यमानो इपि नरेण तेन विवर्त्यमानो इपि नदीरयेण ।

१५ सत्त्वोद्घृयादस्त्वलितोरुवीर्यः कूलं ययौ तस्य मनोऽनुकूलम् ॥ ६ ॥

प्रापय्य तीरमय तं पुरुषं परेण

प्रीत्युद्गमेन विनिवर्तितखेटुःखम् ।

स्वेनोष्मणा समपनीय च शीतमस्य

गच्छेति तं स विसर्ज निवेद्य मार्गम् ॥ ७ ॥

२० अथ स पुरुषः स्त्रिग्धबान्धवसुहज्जनदुर्लभेन तेन तस्याङ्गुतेनाभ्यु-
पपत्तिसौमुखेन समावर्जितहृदयस्तया चास्य रूपशेभया समुत्थाप्य-
मानविस्मयबहुमानः प्रणम्यैनं तत्त्वियमुवाच ।

आ बाल्यात्मंभृतस्त्वेहः सुहड्डान्धव एव वा ।

नालं कर्तुमिदं कर्म मदर्थं यत्कृतं त्वया ॥ ८ ॥

आ बाल्यात्संभूतस्तेहः सुहृदान्धव एव वा ।
 नालं कर्तुमिदं कर्म मदर्थे यत्कृतं त्वया ॥ ८ ॥
 त्वदीयास्तदिमे प्राणास्तदर्थे यदि नाम मे ।
 स्वत्प्ये ऽपि विनियुज्येन्स मे स्यादत्यनुप्रहः ॥ ९ ॥
 ५ तदाज्ञासंप्रदानेन कर्तुमर्हस्यनुप्रहम् ।
 विनियोगक्षमत्वं मे भवान्यचावगच्छति ॥ १० ॥

अथैनं बोधिसत्त्वः संराधयन्त्रत्युवाच ।

न चिच्छपा सुजने कृतज्ञता निसर्गसिद्धैव हि तस्य सा स्थितिः ।
 जगन्नु दृष्ट्वा समुदीर्णविक्रियं कृतज्ञतायद्या गुणेषु गणयते ॥ ११ ॥

१० यतस्त्वां ब्रवीमि कृतमिदमनुस्मरता भवता नायमर्थः कस्मैचि-
 चिवेद्य ईशेनास्मि सत्त्वविशेषेणोक्तारित इति । आमिषभूतमति-
 लोभनीयमिदं हि मे रूपम् । पश्य । तनुधृणानि बहुलौत्यादनिभृ-
 तानि च प्रायेण मानुषहृदयानि ।

तदात्मनि गुणांश्चैव मां च रक्षितुमर्हसि ।

१५ नहि मिचेष्वभिद्रोहः क्वचिङ्गवति भूतये ॥ १२ ॥

मा चैवमुच्यमानो मन्युप्रणयविरसं हृदयं काषीः । मृगा हि वय-
 मनभ्यस्तमानुषोपचारशान्ध्याः । अपि च ।

तत्कृतं वच्चनादक्षैर्मिथ्याविनयपरिइतैः ।

येन भावविनीतो ऽपि जनः साशङ्कमीक्ष्यते ॥ १३ ॥

२० तदेतत्रियं भवता संपाद्यमानमिच्छामीति ॥ स तथेति प्रति-
 श्चुत्य प्रणम्य प्रदक्षिणीकृत्य च तं महासत्त्वं स्वगृहमध्याजगाम ॥
 तेन खलु समयेन तचान्यतमस्य राज्ञो देवी सत्यस्वप्रा बभूव । सा
 यं यमातिशयिकं स्वप्नं ददर्श स तथैवाभवत् । सा कदाचिच्चिद्रा-
 वशमुपगता प्रत्यूषसमये स्वप्नं पश्यति स चर्वरलसमाहारमिव
 २५ श्रिया जलनां सिंहासनस्यं रुस्मृगं सराजिकया पर्षदा परिवृतं

विस्पृष्टाक्षरपदन्यासेन मानुषेण वचसा धर्मे देशयनं विस्मयाद्विभ-
हृदया च भर्तुः प्रबोधपटहृथनिना सह सा व्यबुध्यत । यथाप्रस्तावं
च समुपेत्य राजानं लब्धप्रसरण्यसंमाना

सा विस्मयोत्कुञ्जतरेषणश्रीः प्रीत्या समुक्तम्पिकपोलशोभा ।

५ उपायनेनेव नृपं ददर्श तेनाङ्गुतस्वप्रनिवेदनेन ॥ १४ ॥

निवेद्य च तं स्वप्रातिशयं राजे सादरं पुनरूवाच ।

तत्साधु तावन्त्रियतां मृगस्य तस्योपलभ्यं प्रति देव यत्नः ।

अन्तःपुरं रज्ञमृगेण तेन तारामृगेणेव नभो विराजेत् ॥ १५ ॥

अथ स राजा दृष्टप्रत्ययस्तस्याः स्वप्रदर्शनस्य प्रतिगृह्य तडचनं

१० तत्त्वियकाम्यया रज्ञमृगाधिगमलोभाच्च तस्य मृगस्यान्वेषणार्थं सर्वं
व्याधगणं समादिदेश । प्रत्यहं च पुरवरे घोषणामिति कारयामास ।

हेमच्छविर्मणिशतैरिव चिचगाचः

ख्यातो मृगः श्रुतिषु दृष्टचरश्च कैश्चित् ।

यस्तं प्रदर्शयति तस्य ददाति राजा

यामोक्तमं परिदृशा स्त्रियश्च ॥ १६ ॥

अथ स पुरुषस्तां घोषणां पुनः पुनरूपश्रुत्य

दारिद्र्यदुःखगणनापरिखिन्नचेताः

सूक्ष्मा च तं रूपमृगस्य महोपकारम् ।

लोभेन तेन च कृतेन विकृष्टमाणो

दोलायमानहृदयो विमर्शं तत्तत् ॥ १७ ॥

२० किं नु खलु करोमि । गुणं पश्याम्युत धनसमृद्धिम् । कृतमनुपा-
लयाम्युत कुटुम्बतन्त्रम् । परलोकमुञ्जावयाम्यथेमम् । सद्वृत्तमनुग-
च्छाम्युताहो लोकवृत्तम् । श्रियमनुगच्छाम्युताहो स्वित्साधुदयितां
श्रियम् । तदात्मं पश्याम्युतायतिमिति ॥ अथात्य लोभाकुलितमते-
२५ रेवमभूत् शक्यमधिगतविपुलधनसमृद्धिना स्वजनमिचातिशिप्रण-

यिजनसंमाननपरेण सुखान्यनुभवता परो इपि लोकः संपादयितु-
 मिति निश्चितमतिर्विसृत्य तं रुहमृगस्योपकारं समुपेत्य राजानमु-
 वाच । अहं देव तं मृगवरमधिवासं चास्य जानामि । तदाङ्गापय
 कस्मै प्रदर्शयाम्येनमिति । तच्छुत्वा स राजा प्रमुदितमना ममैवैनं
 ५ भद्र प्रदर्शयेत्युक्ता मृगयाप्रयाणानुरूपं वेषमास्थाय महता बलका-
 येन परिवृतः पुरवरान्निर्गम्य तेन पुरुषेणादेश्यमानमार्गसं नदीती-
 रमुपजगाम । परिक्षिप्य च तद्वनगहनं समयेण बलकायेन धन्वी
 हस्तावापी व्यवसिताप्तपुरुषपरिवृतः स राजा तेनैव पुरुषेणादेश्य-
 10 मानमार्गस्तद्वनगहनमनुप्रविवेश ॥ अथ स पुरुषस्तं रुहमृगं विश्व-
 स्तस्थितमालोक्य प्रदर्शयामास राजे । अयमयं देव स मृगवरः । प-
 श्यत्वेन देवः प्रयत्नश्च भवत्विति ।

तस्योक्त्वामयतो बाहुं मृगसंदर्शनादरात् ।

प्रकोष्ठान्यपतत्याणिर्विनिकृत इवासिना ॥ १८ ॥

आसाद्य वस्त्रूनि हि तादृशानि क्रियाविशेषैभिसंसृतानि ।
 15 लब्धप्रयामाणि विपक्षमान्द्यात्कर्माणि सद्यः फलतां व्रजन्ति ॥ १९ ॥

अथ स राजा तत्प्रदर्शितेन मार्गेण रुहसंदर्शनकुतूहले नयने
 विचिक्षेप ।

वने इथ तस्मिन्वमेघनीले ज्वलत्तनुं रननिधानलक्ष्म्या ।
 गुणैरुहं तं स रुहं दर्दश शातहृदं वह्निमिवाभकुक्षे ॥ २० ॥

20 तदूपशेभाहतमानसो इथ स भूमिपस्तद्वह्नेणातिलोभात् ।
 कृत्वा धनुर्बाणविदृष्टमौर्वि बिभित्सया चैनमुपारुरोह ॥ २१ ॥

अथ बोधिसत्त्वः समन्ततो जनकोलाहलमुपश्रुत्य व्यक्तं सम-
 न्नात्परिवृतो इसीति निश्चितमतिर्व्यङ्गुकाममुपारुदं चावेत्य राजानं
 नायमपयानकाल इति विदित्वा विशदपदाक्षरेण मानुषेण वचसा
 25 राजानमाबभाषे ।

तिष्ठ तावन्महाराज मा मां व्यासीर्नर्षभं ।
 कौतूहलमिदं तावद्विनोदयितुमर्हसि ॥ २२ ॥
 अस्मिन्निर्जनसंपाते निरतं गहने बने ।
 असावच मृगो इस्तीति को नु ते मां व्यवेदयत् ॥ २३ ॥

5 अथ स राजा तस्याङ्गुतेन मानुषेणाभिव्याहारेण भृशतरमावर्जितहृदयस्तमसै पुरुषं शरायेण निर्दिदेश । अयमस्यात्यङ्गुतस्य नो दर्शयितेति ॥ अथ बोधिसत्त्वस्तं पुरुषं प्रत्यभिज्ञाय विगर्हमाण उवाच । कष्टं भोः ।

सत्य एव प्रवादो इयमुट्कौघगतं किल ।
 10 दार्वेव वरमुड्डर्तुं नाकृतज्ञमतिं जनम् ॥ २४ ॥
 परिश्रमस्य तस्येयमीदृशी प्रत्युपक्रिया ।
 आत्मनो इपि न हृष्टो इयं हितस्यापनयः कथम् ॥ २५ ॥

अथ स राजा किं नु खल्वयमेवं विजुगुप्सत इति समुत्पन्नकौतूहलः सावेगस्तं रुमुवाच ।

15 अनिर्भिन्नार्थगम्भीरमनारभ्यविगर्हितम् ।
 त्वदिदं समुपश्रुत्य साकम्पमिव मे मनः ॥ २६ ॥
 मृगातिशय तद्गूहि कमारभ्येति भाषसे ।
 मनुष्यममनुष्यं वा पक्षिणं मृगमेव वा ॥ २७ ॥

बोधिसत्त्व उवाच ।

20 नायं विगर्हादर एव राजन्कुसार्हमेतत्त्ववगम्य कर्म ।
 नायं पुनः कर्तुमिति व्यवस्येतीक्षणाक्षरं तेन मैवमुक्तम् ॥ २८ ॥
 को हि क्षते क्षारमिवावसिञ्चेत्क्षाक्षरं विस्त्रिलितेषु वाक्यम् ।
 प्रिये तु पुचे इपि चिकित्सकस्य प्रवर्तते व्याधिवशाच्चिकित्सा ॥ २९ ॥
 यमुखमानं सलिलेन हारिणा कृपावशादभ्युपपन्नवानहम् ।
 25 ततो भयं मां नृवेदमागतं न खल्वसत्संगतमस्ति भूतये ॥ ३० ॥

अथ स राजा तं पुरुषं तीक्ष्णण्या हृष्या निर्भर्त्सनहृष्मवेष्यो-
वाच । सत्यमरेरे पुरा त्वमनेनैवमापन्नोऽभ्युदृत इति ॥ अथ स पुरु-
षः समापत्तिभयविषादस्वेदवैर्वर्णदैन्यो ह्रीमन्दं सत्यमित्यवोचत् ॥
अथ स राजा धिक्षामित्येनमवभर्त्सयन्धनुषि शरं संधायाब्रवीत् । मा-
५ तावद्भोः ।

एवंविधेनापि परिश्वमेण मृदूकृतं यस्य न नाम चेतः ।

तुत्याकृतीनामयशोधजेन किं जीवतानेन नराधमेन ॥ ३१ ॥

इत्युक्ता मुष्टिमाबध्य तद्वधार्थं धनुः प्रचकर्ष ॥ अथ बोधिसञ्चः
करुण्या महत्या समुपरुद्यमानहृदयस्तदन्तरा स्थित्वा राजानमुवाच ।

१० अलमलं महाराज हतं हत्वा ।

यदेव लोभद्विषतः प्रतारणां विगर्हितामप्ययमभ्युपेयिवान् ।

हतस्तदेवेह यशःपरिक्षयाङ्गुवं परचापि च धर्मसंक्षयात् ॥ ३२ ॥

असत्यदुखोदयपीतमानसाः पतन्ति चैवं व्यसनेषु मानुषाः ।

प्रलोभ्यमानाः फलसंपदाशया पतंगमूर्खा इव दीपशोभया ॥ ३३ ॥

१५ अतः कृपामन्त्रं कुरुष्व मा रुषं यदीप्सितं चैवमनेन किंचन ।

कुरुष्व तेनैनमवन्ध्यसाहसं स्थितं त्वदाज्ञाप्रवणं हि मे शिरः ॥ ३४ ॥

अथ स राजा तेन तस्यापकारिण्यपि सदयत्वेनाकृतकेन च तत्प्र-
त्युपकारादरेण परमविस्तितमतिर्जातप्रसादः सबहुमानमुदीक्षामा-
णस्तं रुहवरमुवाच । साधु साधु महाभाग ।

२० प्रत्यक्षोयापकारे ऽपि दया यस्येयमीदृशी ।

गुणतो मानुषस्त्वं हि वयमाकृतिमानुषाः ॥ ३५ ॥

येनानुकम्प्यस्तु तवैष जाल्मो हेतुश्च नः सज्जनदर्शनस्य ।

ददामि तेनेप्सितमर्थमसै राज्ये तवास्मिंश्च यथेष्टचारम् ॥ ३६ ॥

रुहस्तवाच । प्रतिगृहीतो ऽयं मयावन्ध्यो महाराजप्रसादः । तदा-
२५ ज्ञापय यावदिह संगमनप्रयोजनेन तवोपयोगं गच्छाम इति ॥ अथ

स राजा तं रुहं गुरुमिव रथवरमारोष्य महता सत्कारेण पुरवरं प्रवे-
श्य कृतातिथिसत्कारं महति सिंहासने निवेश्य समुत्साहयमानः
सानाः पुरो उमात्यगणपरिवृतः प्रीतिबहुमानसौम्यमुदीक्षमाणो धर्मे
पप्रच्छ ।

5 धर्मे प्रति मनुष्याणां बहुधा बुद्धयो गताः ।

निश्चयस्त्व धर्मे तु यथा तं वक्तुमर्हसि ॥ ३७ ॥

अथ बोधिसत्त्वस्त्वस्य राज्ञः सपर्षक्तस्य स्फुटमधुरचिच्चाक्षरेण व-
चसा धर्मे देश्यामास ।

दयां सञ्चेषु मन्ये इहं धर्मे संक्षेपतो नृप ।

10 हिंसास्त्वेयनिवृत्यादिप्रभेदं विविधक्रियम् ॥ ३८ ॥

पश्य महाराज ।

आत्मनीव दया स्याचेत्स्वजने वा यथा जने ।

कस्य नाम भवेच्चित्तमधर्मप्रणाशिवम् ॥ ३९ ॥

दयावियोगात् जनः परमामेति विक्रियाम् ।

15 मनोवाक्यायविस्पन्दैः स्वजने इपि जने यथा ॥ ४० ॥

धर्मार्थीं न त्यजेदस्माहयामिष्टफलोदयाम् ।

सुवृष्टिरिव सत्यानि गुणान्स हि प्रसूयते ॥ ४१ ॥

दयाक्रान्तं चित्तं न भवति परद्रोहरभसं

श्रुचौ तस्मिन्वाणी ब्रजति विकृतं नैव च तनुः ।

20 विवृद्धा तस्यैवं परहितरुचिः प्रीत्यनुसृता-
व्रदानक्षान्यादीञ्जनयति गुणान्कीर्त्यनुगुणान् ॥ ४२ ॥

दयालुनोद्देवं जनयति परेषामुपशमा-

हयावान्विश्वास्यो भवति जगतां बान्धव इव ।

न संरम्भक्षोभः प्रभवति दयाधीरहदये

25 न कोपामिश्रिते ज्वलति हि दयातोयशिशिरे ॥ ४३ ॥

संक्षेपेण दयामतः स्थिरतया पश्यन्ति धर्मं बुधाः
 को नामास्ति गुणः स साधुदयितो यो नानुयातो दयाम् ।
 तस्मात्मुच्च इवात्मनीव च दयां नीत्वा प्रकर्षं जने
 सदृज्जेन हरन्मनांसि जगतां राजत्वमुद्भावय ॥ ४४ ॥

5 अथ स राजा समभिनन्द्य तत्त्वस्य वचनं सपौरजानपदो धर्मपरायणो बभूव । अभयं च सर्वमृगपक्षिणां दत्तवान् ॥

तदेवं परदुःखमेव दुःखं साधूनाम् । तद्विन न सहन्ते नात्मदुःख-
 मिति ॥ करुणावर्णं ऽपि वाच्यम् । सज्जनमाहात्म्ये खलजनकुसायामषुपनेयमिति ॥

॥ इति रुद्धजातकं षड्क्षिंश्चतितमम् ॥

10 द्विषतामपि मानसान्यावर्जयन्ति सदृज्जानुवर्त्तिनः ॥ तद्वाथानुशू-
 यते । बोधिसत्त्वः किल श्रीमति हिमवत्कुशौ विविधरसवीर्यविपा-
 कगुणैर्बहुभिरोषधिविशेषैः परिगृहीतभूमिभागे नानाविधपुष्पफल-
 पञ्चवपत्तविटपरचनैर्महीरुहशतैराकीर्णे स्फटिकदलामलसलिलप्र-
 स्त्रवणे विविधपक्षिगणनादनादिते वानरयूधाधिपतिर्बभूव । तद्व-
 15 स्यमपि चैनं त्यागकारुण्याभ्यासात्मतिपञ्चसेवाविरोधितानीवेष्टा-
 मात्सर्यक्रौर्याणि नोपजग्मुः । स तत्र महान्तं त्योधपादपं पर्वत-
 शिखरमिव व्योमोळ्ळिखन्तमधिपतिमिव तस्य वनस्य मेघसंघात-
 मिव प्रत्यन्धकारविटपमाकीर्णपर्णतया तालफलाधिकतरप्रमाणैः
 20 परमस्वादुभिर्मनोङ्गवर्णगन्धैः फलविशेषैरानम्यमानशाखं निश्चित्य
 विजहार ।

तिर्यग्गतानामपि भाग्यशेषं सतां भवत्येव सुखाश्रयाय ।
 कर्तव्यसंबन्धि सुहज्जनानां विदेशगानामिव वित्तशेषम् ॥ ९ ॥

तस्य तु वनस्पतेरेका शास्त्रा तस्मीपगां निष्ठगामभिग्रणताभवत् ॥
 अथ बोधिसत्त्वो दीर्घदर्शित्वासद्वानरयूथं समनुशशास । अस्यां च्यो-
 धशाखायामफलायामकृतायां न वः केनचिदन्यतः फलमुपभोक्तव्य-
 मिति ॥ अथ कदाचित्स्यां शास्त्रायां पिपीलिकाभिः पर्णपुटावच्छा-
 ५ दितं तरुणत्वान्नातिमहदेकं फलं न ते वानरा दहशुः । तत्क्रमेणाभि-
 वर्धमानं वर्णगन्धरसमार्ददोपपन्नं परिपाकवशाच्छ्रिलबन्धनं त-
 स्यां नद्यां निपपात । अनुपूर्वेण वास्त्रमानं नदीस्रोतसान्यतमस्य
 राज्ञः सान्तःपुरस्य तस्यां नद्यां सलिलक्रीडामनुभवतो जालकराङ-
 कपार्षे व्यासञ्जत ।

१० तत्त्वानमाल्यासववासगन्धं संष्टेषसंपिणिडतमङ्गनानाम् ।
 विसर्पिणा स्वेन तिरश्चकार ग्राणाभिरामेण गुणोदयेन ॥ २ ॥
 तत्त्वान्यमत्ताः क्षणमङ्गनास्ता दीर्घकृतोच्छासविकुञ्जितास्यः ।
 भूत्वाथ कौतूहलचञ्चलानि विचिक्षिपुर्दिष्टु विलोचनानि ॥ ३ ॥
 कौतूहलप्रसृतलोलतरनयनास्तु ता योषितस्तन्ययोधफलं प-

१५ रिपक्षातालफलाधिकतरप्रमाणं जालकराङकपार्षतो विलयमवेष्य
 किमिदमिति तदावर्जितनयनाः समपद्यन्त सह राजा ॥ अथ स राजा
 तत्कलमानाय प्रात्ययिकवैद्यजनपरिहृष्टं स्वयमास्वादयामास ।

अङ्गुतेन रसेनाथ नृपतस्य विसिस्मये ।
 अङ्गुतेन रसेनेव प्रयोगगुणहारिणा ॥ ४ ॥
 २० अपूर्ववर्णगन्धाभ्यां तस्याकलितविसयः ।
 ययौ तद्रससंरागात्परां विसयविक्रियाम् ॥ ५ ॥

अथ तस्य राज्ञः स्वादुरसभोजनसमुचितस्यापि तद्रससंरागवश-
 गस्यैतदभवत् ।

यो नाम नामूनि फलानि भुङ्गे स कानि राज्यस्य फलानि भुङ्गे ।
 २५ यस्यान्नमेतत्तु स एव राजा विनैव राजत्वपरिश्रमेण ॥ ६ ॥

स तत्रभवान्वेषणकृतमतिः स्वबुद्धा विमर्शं । अक्लमयं तस्वर
 इतो नातिदूरे नदीतीरसंनिविष्टश्च यस्येदं फलम् । तथा खनुपहत-
 वर्णगन्धरसमदीर्घकालसलिलसंपर्कादपरिक्षतमजर्जं च यतः शक्य-
 मस्य प्रभवो उधिगन्तुमिति निश्चयमुपेत्य तद्रसतृष्णयाकृथमाणो
 5 विरस्य जलक्रीडायाः सम्यक्पुरवरे स्वे रक्षाविधानं संदिश्य याचा-
 सज्जेन महता बलकायेन परिवृतस्तं नदीमनुससार । क्रमेण चोत्सा-
 दयनसश्चापदगणानि वनगहनानि समनुभवंश्चिचाणि रसान्तराणि
 पश्यन्वकृचिभरमणीयशेभानि वनान्तराणि संचासयन्पटहरसितैर्व-
 च्यगजमृगान्मानुषजनदुर्गमं तस्य वनस्पतेः समीपमुपजगाम ।

10

तं मेघवृद्धमिव तोयभरावसन्न-
 मासन्नशैलमपि शैलवदीक्ष्यमाणम् ।
 दूरादर्दशं नृपतिः स वनस्पतीन्द्र-
 मुखोक्यमानमधिराजमिवान्यवृक्षैः ॥ ७ ॥

परिपक्षसहकारफलसुरभितरेण च निर्हारिणातिमनोद्देन गन्धेन
 15 प्रत्युक्त इव तस्य पादपस्यायं स वनस्पतिरिति निश्चयमुपज-
 गाम । समुपेत्य चैनं दर्दशं तत्कलोपभोगव्यापृतैरनेकवानरशतैरा-
 कीर्णविटपम् ॥ अथ स राजा समभिलषितार्थविप्रलोपिनस्तान्वा-
 नरान्तर्यभिक्रुद्धमतिर्हत हत्तैतान् । विध्वंसयत विनाशयत सर्वान्वा-
 नरजात्मानिति सपरुषाक्षरं स्वान्युरुषानादिदेश ॥ अथ ते राजपु-
 20 रुषाः सज्यचापबाणव्ययकराया वानरावभर्त्सनमुखराः समुद्यतलो-
 ष्टदण्डशस्त्राश्चापरे परदुर्गमिवाभिरोडुकामास्तं वनस्पतिभभिससुः ॥
 अथ बोधिसत्त्वस्तुमुलं तद्राजबलमनिलजवाकलितमिवार्णवजल-
 मनिभृतकलकलारावमभिपतदालोक्याशनिवर्षेणोव समनतो वि-
 कीर्णमाणं तस्वरं शरलोष्टदण्डशस्त्रवर्षेण भयविरसविरावमाचपरा-
 25 यणं च विकृतदीनमुखमुन्मुखं वानरगणमवेष्य महत्या करुणया

समाक्रम्यमाणचेतास्यक्तविषादैन्यसंचासः समाश्वास्य तद्वानरयूथं
तत्परिचाणग्यवसितमतिरभिरुद्ध्य तस्य वनस्पतेः शिखरं तत्समासनं
गिरितटं लङ्घयितुमियेष । अथानेकप्रस्कृद्दनक्रमप्रायमपि तं गिरि-
तटं स महासञ्चवः स्ववीर्यातिशयान्खग इवाधिरुरोह ।

५ द्वाभ्यामपि लङ्घनक्रमाभ्यां गम्यं नैव तदन्यवानराणाम् ।

वेगेन यदन्तरं तरस्वी प्रतताराल्पमिवैकविक्रमेण ॥ ८ ॥

कृपयाभिविवर्धितः स तस्य व्यवसायः पदुतां जगाम शौर्यात् ।

स च यन्मविशेषमस्य चक्रे मनसैवाथ जगाम यन्मतैष्ट्रयात् ॥ ९ ॥

अधिरुद्ध्य च गिरेहृच्छतरं तटप्रदेशं तदन्नरालाधिकप्रमाणया म-
१० हत्या विरुद्धयाशिथिलमूलया हृदया वेचलतया गाढमावध्य च-
रणै पुनस्तं वनस्पतिं प्रचस्कृद् । विप्रकृष्टत्वात् तस्यान्नरालस्य
चरणबन्धनव्याकुलत्वाच्च स महासञ्चवः कर्थंचित्तस्य वनस्पतेरपशाखां
कराभ्यां समाप्तसाद् ।

ततः समालम्ब्य हृदं स शाखामातत्य तां वेचलतां च यन्मात् ।

१५ स्वसंज्ञया यूथमथादिदेश दुमादतः शीघ्रमभिप्रयायात् ॥ १० ॥

अथ ते वानरा भयातुरखादपयानमार्गमासाद्य चपलतरगतय-
स्तदाक्रमणनिर्विशङ्कास्तया स्वस्त्यपचक्रमुः ।

भयातुरैस्तस्य तु वानरैस्तैराक्रम्यमाणं चरणैः प्रसक्तम् ।

गाचं ययौ स्वैः पिशितैर्वियोगं न त्वेव धैर्यातिशयेन चेतः ॥ ११ ॥

२० तदृष्टा स राजा ते च राजपुरुषाः परां विस्मयवक्तव्यतामुपजग्मुः ।
एवंविधा विक्रमबुद्धिसंपदात्मानपेक्षा च दया परेषु ।

आश्र्यबुद्धिं जनयेच्छुतापि प्रत्यक्षतः किं पुनरीक्ष्यमाणा ॥ १२ ॥

अथ स राजा तान्युरुषान्समादिदेश । भयोङ्गान्तवानरगणचरण-
क्षोभितक्षतशरीरश्चिरमेकक्रमावस्थानाच्च हृदं परिश्रान्तो व्यक्तमयं
२५ वानराधिपतिर्न चायमतः शक्षयति स्वयमात्मानं संहर्तुम् । तच्छी-

ग्रमस्थाधः पटवितानं वितत्य वेचलतेर्यं च न्ययोधशाखा शराभ्यां
युगपत्रच्छिद्येतामिति ॥ ते तथा चक्रः ॥ अथैनं स राजा शनकै-
वितानादवतार्य मूर्ख्या ब्रणवेदनाङ्गमोपजातया समाङ्गम्यमाणचे-
तसं मृदुनि शयनीये संवेशयामास । सद्यः क्षतप्रशमनयोग्यैश्च सर्पि-
5 रादिभिरस्य ब्रणान्यभ्यज्य मन्दीभूतपरिश्रमं समाश्वस्तमेनमभ्युपगम्य
स राजा सकौतूहलविसयबहुमानः कुशलपरिप्रभूर्वकमुवाच ।

गत्वा स्वयं संक्रमताममीषां स्वजीविते त्यक्तदेयेन भूत्वा ।

समुद्भृता ये कपयस्त्वयेमे को नु त्वमेषां तव वा क एते ॥ १३ ॥

श्रोतुं वयं चेदिदर्महरूपास्तत्त्वावदाचक्ष्य कपिप्रधान ।

10 नखल्पसौहार्दनिबन्धनानामेवं मनांसि प्रतरन्ति कर्तुम् ॥ १४ ॥

अथ बोधिसत्त्वस्तस्य राजस्तदभ्युपपत्तिसौमुख्यं प्रतिपूजयन्ना-
त्मनिवेदनमनुगुणेन क्रमेण चकार ।

एभिर्मदाङ्गाप्रतिपत्तिदक्षैरारोपितो मर्यधिपत्वभारः ।

पुच्छिववैतेष्वववद्धार्दस्तं वोदुमेवाहमभिप्रपन्नः ॥ १५ ॥

15 इयं महाराज समं ममैभिः संबन्धजातिश्चिरकालरुढा ।

समानजातित्वमयी च मैत्री ज्ञातेयजाता सहवासयोगात् ॥ १६ ॥

तच्छुचा स राजा परं विसयमुपेत्य पुनरेनमुवाच ।

अधिपार्थममात्यादि न तदर्थं महीपतिः ।

इति कस्मात्स्वभृत्यार्थमात्मानं त्यक्तवान्भवान् ॥ १७ ॥

20 बोधिसत्त्व उवाच । काममेवं प्रवृत्ता महाराज राजनीतिर्दुरु-
वर्त्या तु मां प्रतिभाति ।

असंस्तुतस्याप्यविषयतीवमुपेक्षितुं दुःखमतीव दुःखम् ।

प्रागेव भक्ष्युन्मुखमानसस्य गतस्य बन्धुप्रियतां जनस्य ॥ १८ ॥

इदं च हृष्टा व्यसनार्तिदैन्यं शाखामृगान्त्यभिवर्धमानम् ।

25 स्वकार्यचिन्तावसरोपरोधि प्रादुदुवन्मां सहसैव दुःखम् ॥ १९ ॥

आनन्दमानानि धनूंषि हृष्टा विनिष्ठतदीप्तशिलीमुखानि ।
भीमस्वनज्यान्यविचिन्य वेगादसात्तरोः शैलमिमं गतो इस्मि ॥ २० ॥

वैशेषिकचासपरीतचित्तैराकृथमाणो इहमथ स्वयूथैः ।

आलक्षितायामगुणां सुमूलां स्वपादयोर्बलतां निबध्य ॥ २१ ॥

^५ प्रास्तुन्दमसात्पुनरेव शैलादिमं दुमं तारयितुं स्वयूथान् ।

ततः कराभ्यां समवापमस्य प्रसारितं पाणिमिवायशाखाम् ॥ २२ ॥

समातताङ्गं लतया तया च शाखायहस्तेन च पादपस्य ।

अमी मदध्याक्रमणे विशङ्का निश्चित्य मां स्वस्ति गताः स्वयूथाः ॥

अथ स राजा प्रामोद्यजातं तस्यामप्यवस्थायां तं महासत्त्वम-
^{१०} वेष्य परं विसयमुड्हन्युनरेनमुवाच ।

परिभूयात्मनः सौख्यं परब्यसनमापतत् ।

इत्यात्मनि समारोप्य प्राप्तः को भवता गुणः ॥ २४ ॥

बोधिसत्त्व उवाच ।

कामं शरीरं क्षितिप द्वातं मे मनः परस्वास्थमुपागतं तु ।

^{१५} अकारि येषां चिरमाधिपत्यं तेषां मयार्तिर्विनिवर्तितेति ॥ २५ ॥

जित्वाहवे विद्विषतः सर्दर्पान्गाचेष्वलंकारवदुड्हहन्ति ।

वीरा यथा विक्रमचिह्नशेभां प्रीत्या तथेमां रुजमुड्हहामि ॥ २६ ॥

प्रणामसत्कारपुरसरस्य भक्तिप्रयुक्तस्य समानजात्यैः ।

ऐश्वर्यलब्धस्य सुखक्रमस्य संप्राप्तमानृण्यमिदं मयाद्य ॥ २७ ॥

^{२०} तन्मां तपत्येष न दुःखयोगः सुहृद्वयोगः सुखविष्णवो वा ।

ऋग्मेण चानेन समभ्युपेतो महोत्सवाभ्यागम एष मृत्युः ॥ २८ ॥

पूर्वोपकारानृणतात्मतुष्टिः संतापशान्तिर्विमलं यशश्च ।

पूजा नृपान्निर्भयता च मृत्योः कृतज्ञभावाद्ग्रहणं च सत्सु ॥ २९ ॥

एते गुणाः सन्तुणवासवृक्ष प्राप्ता मयैतद्ग्रसनं प्रपद्य ।

^{२५} एषां विपक्षांस्तु समभ्युपैति दयाविहीनो नृपतिः श्रितेषु ॥ ३० ॥

गुणैर्विहीनस्य विपन्नकीर्तेदोषोदयैरावसथीकृतस्य ।

गतिर्भवेत्तस्य च नाम कान्या ज्वालाकुलेभ्यो नरकानलेभ्यः ॥ ३१ ॥

तद्दर्शितो इयं गुणदोषयोस्ते मया प्रभावः प्रथितप्रभाव ।

धर्मेण तस्मादनुशाधि राज्यं स्त्रीचञ्चलप्रेमगुणा हि लक्ष्मीः ॥ ३२ ॥

⁵ युग्यं बलं जानपदानमात्यान्वैराननाथाञ्छुमणान्विजातीन् ।

सर्वान्सुखेन प्रयतेत योक्तुं हितानुकूलेन पितेव राजा ॥ ३३ ॥

एवं हि धर्मार्थयशःसमृद्धिः स्यात्ते सुखायेह परत्र चैव ।

प्रजानुकम्पार्जितया त्वमस्माद्राजर्षिलक्ष्म्या नरराज राज ॥ ३४ ॥

इति नृपमनुशिष्य शिष्यवद्द्वितीयताकप्रयतेन तेन सः ।

¹⁰ रुग्भिभवनसंहतक्रियां तनुमपहाय ययौ चिपिष्टपम् ॥ ३५ ॥

तदेवं द्विषतामपि मनांस्यावर्जयन्ति सदृक्तानुवर्तिनः । इति
लोकं समावर्जयितुकामेन सदृक्तानुवर्तिना भवितव्यम् ॥ न स-
मर्थास्तथा स्वार्थमपि प्रतिपत्तुं सत्त्वा यथा परार्थं प्रतिपन्नवान्त्स
भगवानिति तथागतवर्णे इपि वाच्यम् ॥ सत्कृत्य धर्मश्रवणे करुणा-
¹⁵ वर्णे राजाववादे च । एवं राजा प्रजासु दयापन्नेन भवितव्यम् ।
कृतज्ञकथायामण्युपनेयम् । एवं कृतज्ञाः सन्तो भवन्तीति ॥

॥ इति महाकपिजातकं सप्तविंशतितम् ॥

सात्मीभूतक्षमाणां प्रतिसंख्यानमहतां नाविष्यत्यं नाम किंचि-
दस्ति ॥ तद्यथानुश्रूयते । बोधिसत्त्वः किलानेकदोषव्यसनोपसृष्टमर्थ-
कामप्रधानत्वादनौपशमिकं रागदोषमोहामर्षसंभमदमानमात्सर्या-
²⁰ दिदोषरजसामापातं पातनं हीर्घमपरियहस्यायतनं लोभासद्वाहस्य
कुकार्यसंबाधत्वाकृशावकाशं धर्मस्यावेत्य गृहवासं परियहविषय-
परिवर्जनात्तद्वोषविवेकसुखां प्रवज्यामनुपश्यञ्छीलश्चुतप्रशमवि-
नयनियतमानसस्तापसो बभूव । तमस्त्वलितसमादानं क्षान्तिवर्ण-

वादिनं तदनुरूपधर्माख्यानक्रमं व्यतीत्य स्वे नामगोचे क्षान्तिवादि-
नमित्येव लोकः स्वबुद्धिपूर्वकं संज्ञे ।

ऐश्वर्यविद्यातपसां समृद्धिर्लब्धप्रयामश्च कलासु सङ्गः ।

शरीरवाङ्केष्टितविक्रियाश्च नामापरं संजनयन्ति पुंसाम् ॥ १ ॥

५ जानन्स तु क्षान्तिगुणप्रभावं तेनात्मवज्ञोकमलंकरिथ्यन् ।

चकार यत्क्षान्तिकथाः प्रसक्तं तत्क्षान्तिवादीति ततो विज्ञे ॥ २ ॥

स्वभावभूता महती क्षमा च परापकारेष्वविकारधीरा ।

तदर्थयुक्ताश्च कथाविशेषाः कीर्त्या मुनिं तं प्रथयांबभूवुः ॥ ३ ॥

अथ स महात्मा प्रविविक्तरमणीयं समर्तुसुलभपुष्पफलं पद्मो-

१० त्पलालंकृतविमलसलिलाशयमुद्यानरम्यशोभं वनप्रदेशमध्यासनात्त-
पोवनमङ्गल्यतामानिनाय ।

निवसन्ति हि यच्चैव सन्तः सङ्गुणभूषणाः ।

तन्मङ्गल्यं मनोज्ञं च तत्तीर्थं तत्तपोवनम् ॥ ४ ॥

स तच बहुमन्यमानस्तदध्युषितैर्देवताविशेषैरभिगम्यमानश्च श्रे-

१५ योऽभिलाषिणा गुणवत्सलेन जनेन क्षान्तिप्रतिसंयुक्ताभिः श्रुतिह-
दयह्नादिनीभिर्धर्म्याभिः कथाभिस्तस्य जनकायस्य परमनुयहं च-
कार ॥ अथ कदाचित्ततस्यो राजा यीष्मकालप्रभावादभिलषणीय-
तरां सलिलक्रीडां प्रति समुत्सुकमतिरुद्यानगुणातिशयनिकेतभूतं तं
वनप्रदेशं सान्तःपुरः समभिजगाम ।

२० स तद्वनं नन्दनरम्यशोभमाकीर्णमन्तःपुरसुन्दरीभिः ।

अलंचकारेव चरन्विलासी विभूतिमत्या ललितानुवृत्या ॥ ५ ॥

विमानदेशेषु लतागृहेषु पुष्पप्रहासेषु महीरुहेषु ।

तोयेषु चोन्मीलितपङ्कजेषु रेमे स्वभावातिशयैर्वधूनाम् ॥ ६ ॥

माल्यासवत्त्वानविलेपनानां समोदगन्धाकुलितैङ्गिरफैः ।

२५ दर्शं कासांचिदुपोद्यमाना जातसितस्त्वासविलासशेभाः ॥ ७ ॥

प्रत्ययशोभैरपि कर्णपूरैः पर्याप्नमात्यैरपि मूर्धजैश्च ।
 तृप्तिर्थासीकुसुमैर्न तासां तथैव नासां ललितैर्नृपस्य ॥ ८ ॥
 विमानदेशेषु विषज्यमाना विलङ्घमानाः कमलाकरेषु ।
 ददर्श राजा भ्रमरायमाणाः पुष्पदुमेषु प्रमदाक्षिमालाः ॥ ९ ॥
 ५ मदप्रगल्भान्यपि कोकिलानां स्तानि नृत्यानि च बर्हिणानाम् ।
 द्विरेफगीतानि च नाभिरेजुस्तचाङ्गनाजल्पितनृत्तगीतैः ॥ १० ॥
 पयोदधीरस्तनिर्मृदङ्गैरुदीर्णकोकास्ततबर्हचकाः ।
 नटा इव स्वेन कलागुणेन चक्रुर्मयूराः क्षितिपस्य सेवाम् ॥ ११ ॥

स तत्र सान्तःपुर उद्यानवनविहारसुखं प्रकाममनुभूय क्रीडाप्र-
 १० सङ्गपरिखेदान्मदपरिष्वङ्गाच्च श्रीमति विमानप्रदेशे महार्हशयनीय-
 वरगतो निद्रावशमुपजगाम ॥ अथ ता योषितः प्रस्तावान्तरगतम-
 वेत्य राजानं वनशोभाभिराक्षियमाणहृदयास्तदर्शनावितृप्ता यथा-
 प्रीतिकृतसमवायाः समाकुलभूषणनिनादसंमिश्रकलप्रलापाः सम-
 न्ताः प्रससुः ।

१५ ताञ्छन्त्रवालव्यजनासनादैः प्रेषाधृतैः काञ्चनभक्तिचितैः ।
 ऐश्वर्यचिह्नैरनुगम्यमानाः स्त्रियः स्वभावानिभृतं विचरेः ॥ १२ ॥
 ताः प्राणहृष्टाणि महीरुहाणां पुष्पाणि चारुणि च पल्लवानि ।
 प्रेषाप्रयन्नानतिपत्य लोभादालेभिरे स्वेन पराक्रमेण ॥ १३ ॥
 मार्गोपलब्धान्कुसुमाभिरामानगुल्मांश्चलत्पल्लविनश्च वृक्षान् ।
 २० पर्याप्नपुष्पाभरणस्त्रजो ऽपि लोभादनालुप्य न ता व्यतीयुः ॥ १४ ॥

अथ ता वनरमणीयतयाक्षियमाणहृदया राजयोषितस्तद्वनम-
 नुविचरन्यः क्षान्तिवादिन आश्रमपदमुपजग्मुः । विदिततपःप्रभा-
 वमाहात्यास्तु तस्य मुनेः स्त्रीजनाधिकृता राजो वालभ्याद्वारासद-
 त्वाच्च तासां नैनास्ततो वारयितुं प्रसेहिरे । अभिसंस्काररमणीयतरया

चाश्रमपदश्रिया समाकृष्टमाणा इव ता योषितः प्रविश्याश्रमपदं
दहशुस्तत्र तं मुनिवरं प्रशमसौम्यदर्शनमतिगम्भीर्यातिशयाद्वारासद-
मभिज्वलन्तमिव तपःश्रिया ध्यानाभियोगादुदारविषयसंनिकर्षे उप-
क्षुभितेन्द्रियनैभृत्यशेषं साक्षाङ्कर्ममिव मङ्गल्यं पुण्यदर्शनं वृक्षमूले
५ बद्धासनमासीनम् ॥ अथ ता राजस्त्रियस्तस्य तपस्तेजसाक्रान्तसत्त्वाः
संदर्शनादेव त्यक्तविभ्रमविलासौञ्चत्या विनयनिभृतमभिगम्यैनं पर्यु-
पासांचक्रिरे । स तासां स्वागतादिप्रियवचनपुरः सरमतिथिजनम-
नोहरमुपचारविधिं प्रवर्त्य तत्परिप्रश्नोपपादितप्रस्तावाभिः स्त्रीजन-
सुखयहणार्थाभिर्दृष्टान्तवतीभिः कथाभिर्धर्मातिथ्यमासां चकार ।

१० अगर्हितां जातिमवाय मानुषीमनूनभावं पटुभिस्तथेन्द्रियैः ।
अवश्यमृत्युर्न करोति यः श्रुमं प्रमादभाकप्रत्यहमेष वज्यते ॥ १५ ॥
कुलेन रूपेण वयोगुणेन वा बलप्रकर्षेण धनोदयेन वा ।
परत्र नाप्रोति सुखानि कश्चन प्रदानशीलादिगुणैरसंस्कृतः ॥ १६ ॥
कुलादिहीनो उपि हि पापनिःस्यृहः प्रदानशोलादिगुणाभिपत्तिमान् ।

१५ परत्र सौख्यैरभिसार्यते ध्रुवं घनागमे सिन्धुजलैरिवार्णवः ॥ १७ ॥
कुलस्य रूपस्य वयोगुणस्य वा बलप्रकर्षस्य धनोच्छ्रुयस्य वा ।
इहाप्तलंकारविधिर्गुणादरः समृद्धिसूचैव तु हेममालिका ॥ १८ ॥
अलंक्रियते कुमुमैर्महीरुहास्तडिङ्गुणस्तोयविलम्बिनो घनाः ।
सरांसि मत्तभमरैः सरोरुहैर्गुणैर्विशेषाधिगतैस्तु देहिनः ॥ १९ ॥

२० अरोगतायुर्धनरूपजातिभिर्निकृष्टमध्योक्तमभेदचित्ता ।
जनस्य चेयं न खलु स्वभावतः पराश्रयाद्वा चिविधा तु कर्मणः ॥ २० ॥
अवेत्य चैवं नियतां जगत्स्थितिं चलं विनाशप्रवणं च जीवितम् ।
जहीत पापानि श्रुभक्रमाशयादयं हि पन्था यशसे सुखाय च ॥ २१ ॥
मनःप्रदोषस्तु परात्मनोर्हितं विनिर्देहन्नमिरिव प्रवर्तते ।

२५ अतः प्रयत्नेन स पापभीरुणा जनेन वर्ज्यः प्रतिपक्षसंश्यात् ॥ २२ ॥

यथा समेत्य ज्वलितो ऽपि पावकस्तटान्तसंसक्तजलां महानदीम् ।
प्रशान्तिमायाति मनोज्वलस्तथा श्रितस्य लोकद्वितयक्षमां क्षमाम् ॥

इति क्षान्त्या पापं परिहरति तद्देवभिभवा-

दतश्चायं वैरं न जनयति मैत्राश्रयबलात् ।

5 प्रियः पूज्यश्चास्माङ्गवति सुखभागेव च ततः

प्रयात्यन्ते च द्वां स्वगृहमिव पुण्याश्रयगुणात् ॥ २४ ॥

अपि च भवत्यः क्षान्तिर्नामैषा ।

शुभस्वभावातिशयः प्रसिद्धः पुण्येन कीर्त्या च परा विवृद्धिः ।

अतोयसंपर्ककृता विशुद्धिस्तैस्तैर्गुणैघैश्च परा समृद्धिः ॥ २५ ॥

10 परोपरोधेषु सदानभिज्ञा व्यवस्थितिः सच्चवतां मनोज्ञा ।

गुणाभिनिर्वर्तितचारुसंज्ञा क्षमेति लोकार्थकरी कृपाज्ञा ॥ २६ ॥

अलंक्रिया शक्तिसमन्वितानां तपोधनानां बलसंपदग्या ।

व्यापाददावानलवारिधारा प्रेत्येह च क्षान्तिरनर्थशान्तिः ॥ २७ ॥

क्षमामये वर्मणि सज्जनानां विकुण्ठिता दुर्जनवाक्यबाणाः ।

15 प्रायः प्रशंसाकुसुमत्वमेत्य तत्कीर्तिमालावयवा भवन्ति ॥ २८ ॥

हन्तीति या धर्मविपक्षमायां प्राहुः सुखां चैव विमोक्षमायाम् ।

तस्माच्च कुर्यात्क इव क्षमायां प्रयत्नमेकान्तहितक्षमायाम् ॥ २९ ॥

इति स महात्मा तासां धर्मातिथ्यं चकार ॥ अथ स राजा निद्राङ्गमविनोदनात्मतिविबुद्धः सावशेषमदगुरुनयनो मदनानुवृत्या
20 कुच देव्य इति शयनपालिकाः सभूक्षेपं पर्यपृच्छत् । एता देव वनान्तराण्युपशेभयमानास्तद्विभूतिं पश्यन्तीति चोपलभ्य शयनपालिकाभ्यः स राजा देवीजनस्य विस्मनिर्यन्वणहसितकथितद्रवचिचेष्टितदर्शनोत्सुकमतिरुत्थाय शयनाद्युवतिधृतच्छच्चव्यजनोत्तरीयखङ्गः सकञ्चुकर्वेचदण्डपाणिभिरन्तःपुरावचरैः कृतानुयाचस्तव्वनमनुविच्चार । स तच युवतिजनानैभृत्यविरचितां विविधकुसुमस्तवकप-

ज्ञवनिकरपद्धतिं ताष्ठूलसरागविचिचामनुसंस्तदाश्रमपदमभिज-
गाम । दृष्टैव तु स राजा क्षान्तिवादिनं तमृषिवरं देवीजनपरिवृतं
पूर्ववैरानुशयदोषान्मदपरिभ्रमितस्त्रित्वादीर्थापराभूतमतित्वाच्च परं
कोपमुपजगाम । प्रतिसंख्यानबलवैकल्याच्च भृष्टविनयोपचारसौष-
वः ५ संरम्भपाप्माभिभवादापतितस्वेदवैवर्ण्यवेपथुभूमङ्गजिह्वविवृत्त-
स्थिराभिताम्रनयनो विरक्तकान्तिलावरण्यशोभः प्रचलत्कनकवलयौ
परिमृद्धन्साङ्गुलिविभूषणौ पाणी तमृषिवरमधिक्षिप्तंसत्तदुवाच ।
हंहो ।

अस्मत्तेजः खलीकृत्य पश्यन्तःपुराणि नः ।

१० मुनिवेषप्रतिच्छन्नः को इयं वैतंसिकायते ॥ ३० ॥

तच्छुत्वा वर्षवराः ससंभ्रमावेगा राजानमूचुः । देव मा मैवम् ।
चिरकालसंभृतव्रतनियमतपोभावितात्मा मुनिरयं क्षान्तिवादी ना-
मेति । उपहताध्याशयत्वात् स राजा तत्त्वेषां वचनमप्रतिगृह्णन्तु-
वाच । कष्टं भोः ।

१५ चिरात्प्रभृति लोको इयमेवमेतेन वज्ज्यते ।

कुहनाजिह्वभावेन तापसाकुम्भसात्मना ॥ ३१ ॥

तद्यमस्य तापसनेपथ्यावच्छादितं मायाशान्ध्यसंभृतं कुहकस्व-
भावं प्रकाशयामीत्युक्ता प्रतिहारीहस्तादसिमादाय हन्तुमुत्पत्तित-
निश्चयस्तमृषिवरं सपल्नवदभिजगाम ॥ अथ ता देव्यः परिजननि-
२० वेदिताभ्यागमनमालोक्य राजानं क्रोधसंक्षिप्तसौम्यभावं वितानीभू-
तहदयाः ससंभ्रमावेगचञ्चलनयनाः समुत्थायाभिवाद्य च तमृषिवरं
समुद्घाताङ्गुलिकुड्डलाः शरन्गलिन्य इव समुद्रतैकपङ्गजाननमुकुला
राजानमभिजग्मुः ।

तत्त्वासां समुदाचारलीलाविनयसौष्ठवम् ।

२५ न तस्य शमयामास क्रोधामिज्जलितं मनः ॥ ३२ ॥

लब्धतरप्राणप्रसरास्तु ता देव्यः संसरभविकारसमुदाचारख्षक्रमं
सायुधमभिपतनं तमुदीक्ष्य राजानं तमृषिवरं प्रति विवर्तिताभि-
निविष्टहृष्टे इति समावृत्तव्य ऊचुः । देव मा मा खलु साहसं कार्षीः ।
क्षान्तिवादी भगवानयमिति । प्रदुष्टभावात् स राजा समावर्जित-
भावा नूनमनेनेमा इति सुषुतरं कोपमुपेत्य स्फुटतरं भूभङ्गैरसूयास-
मावेशतीक्षणैस्त्विर्यगवेश्वितैस्त्वासां प्रणयप्रागल्भ्यमवभत्स्य सरोष-
मवेशमाणः स्त्रीजनाधिकृताञ्छिरःकम्पादाकम्पमानकुरडलमुकुट-
विटपस्ता योषितो ऽभिवीक्षमाण उवाच ।

वदत्येव क्षमामेष न त्वेनां प्रतिपद्यते ।

10 तथा हि योषितसंपर्कतृष्णां न क्षान्तवानयम् ॥ ३३ ॥

वागन्यथा ऽन्यैव शरीरचेष्टा दुष्टाशयं मानसमन्यथैव ।

तपोवने को ऽयमसंयतात्मा दम्भव्रताऽम्बरधीरमास्ते ॥ ३४ ॥

अथ ता देव्यस्तस्मिन्नाजनि क्रोधसंसर्भकर्कशहृदये प्रत्याहतप्रण-
याः प्रजानानाश्च तस्य राजश्वरण्डतां दुरनुनेयतां च वैमनस्यदैन्याक्रा-
15 न्तमनसः स्त्रीजनाधिकृतैर्भयविषादव्याकुलितैर्हस्तसंज्ञाभिरपसार्यमा-
णा व्रीडावनतवदनास्तमृषिवर्यं समनुशोचन्यस्ततो ऽपचक्रमुः ।

अस्मन्निमित्तमपराधविवर्जिते ऽपि

दाने तपस्त्विनि गुणप्रथिते ऽप्यमुष्मिन् ।

को वेत्ति कामपि विवृत्य विकारलीलां

20 केनापि यास्यति पथा क्षितिपस्य रोषः ॥ ३५ ॥

क्षितीशवृत्तिं प्रतिलब्धकीर्ति तनुं मुनेरस्य तपस्तनुं च ।

अमूल्यनागांसि च नो मनांसि तुल्यं हि हन्यादपि नाम राजा ॥ ३६ ॥

इति तासु देवीष्वनुशोचितविनिश्चसितमाचपरायणास्तपया-
तासु स राजा तमृषिवरं संतर्जयनोषवशशन्निष्कृष्ट खङ्गं स्वयमेव

च्छेत्तुमुपचक्रमे । निर्विकारधीरमसंभान्तस्वस्थचेष्टिं च तं महास-
त्वमासाद्यमानमथवेक्ष्य संरभितरमेनमुवाच ।

दाराडाजिनिकतानेन प्रकर्षं गमिता यथा ।

उद्भवन्कपटाटोपं मुनिवन्मामपीक्षते ॥ ३७ ॥

5 अथ बोधिसत्त्वः क्षान्तिपरिचयादविचलितधृतिस्तेनासत्कारप्र-
योगेण तं राजानं रोषसंरभविरूपचेष्टिं भ्रष्टविनयोपचारश्चियं वि-
सृतात्महिताहितपथमागतविस्मयः क्षणमभिवीक्ष्य करुणायमाणः
समनुनेष्ठन्नियतमीदृशं किंचिदुवाच ।

भाग्यापराधजनितो उथपमानयोगः

10 संहश्यते जगति तेन न मे उच्च चिना ।

दुःखं तु मे यदुचिताभिगतेषु वृत्ति-

र्वाचापि न त्वयि मया क्रियते यथार्हम् ॥ ३८ ॥

अपि च महाराज ।

असत्त्रवृत्तात्मयिति संनियोक्ष्यतां भवद्विधानां जगदर्थकारिणाम् ।

15 न युक्तरूपं सहसा प्रवर्तितुं विमर्शमार्गो उथनुगम्यतां यतः ॥ ३९ ॥

अयुक्तवत्साध्वपि किंचिदीक्ष्यते प्रकाशते उसाध्वपि किंचिदन्यथा ।

न कार्यतत्त्वं सहसैव लक्ष्यते विमर्शमप्राप्य विशेषहेतुभिः ॥ ४० ॥

विमृश्य कार्यं त्ववगम्य तत्त्वतः प्रपद्य धर्मेण च नीतिवर्त्मना ।

महान्ति धर्मार्थमुखानि साधयञ्जनस्य तैरेव न हीयते नृपः ॥ ४१ ॥

20 विनीय तस्मादतिचापलान्मतिं यशस्यमेवार्हसि कर्म सेवितुम् ।

अभिप्रथने त्यभिलक्षितात्मनामदृष्टपूर्वाश्वरितेष्वतिक्रमाः ॥ ४२ ॥

तपोवने त्वद्वजवीर्यरक्षिते परेण यन्नाम कृतं न मर्षयेः ।

हितक्रमोन्मायि यदार्यगहितं स्वयं महीनाथ कथं व्यवस्थसि ॥ ४३ ॥

स्त्रियो उभियाता यदि ते ममाश्रमं यद्वच्छयान्तःपुररक्षिभिः सह ।

25 व्यतिक्रमस्त्वच च नो भवेत्कियानुषा यदेवं गमितो उसि विक्रियाम् ॥

अथाप्यं स्यादपराध एव मे क्षमा तु शेभेत तथापि ते नृप ।
 क्षमा हि शक्तस्य परं विभूषणं गुणानुरक्षानिपुणत्वसूचनात् ॥ ४५ ॥
 कपोललोलद्वितीलकुण्डले न मौलिरजनद्वातयः पृथग्विधाः ।
 तथाभ्यलंकर्तुमलं नृपान्यथा क्षमेति नैनामवमन्तुमर्हसि ॥ ४६ ॥
 ५ त्यजाक्षमां नित्यमसंश्रयक्षमां क्षमामिवारक्षितुमर्हसि क्षमाम् ।
 तपोधनेष्वभ्युदिता हि वृत्तयः क्षितीश्वराणां बहुमानपेशलाः ॥ ४७ ॥

इत्यनुनीयमानो ऽपि स राजा तेन मुनिवरेणानार्जवोपहतमति-
 स्तमन्यथैवाभिशङ्कमानः पुनरुवाच ।
 न तापसच्छद्व विभर्ति चेद्वान्विष्टतो ऽसि वा स्वे नियमवते यदि ।

१० क्षमोपदेशब्यपदेशसंगतं किमर्थमसादभयं प्रयाचसे ॥ ४८ ॥

बोधिसत्त्वं उवाच । श्रूयतां महाराज यदर्थो ऽयं मम प्रयत्नः ।

अनागसं प्रव्रजितमवधीद्वास्तणं नृपः ।
 इति ते मत्कृते मा भूद्यशो वाच्यविजर्जरम् ॥ ४९ ॥

मर्तव्यमिति भूतानामयं नैयमिको विधिः ।

इति मे न भयं तस्मान्स्वं वृत्तं चानुपश्यतः ॥ ५० ॥
 सुखोर्कस्य धर्मस्य पीडा मा भूत्वैव तु ।

क्षमामित्यवदं तुभ्यं श्रेयोऽभिगमनक्षमाम् ॥ ५१ ॥

गुणानामाकरत्वाच्च दोषाणां च निवारणात् ।

प्राभृतातिशयप्रीत्या कथयामि क्षमामहम् ॥ ५२ ॥

२० अथ स राजा सूनृतान्यपि तान्यनाहत्य तस्य मुनेर्वचनकुसुमानि
 सासूयं तमृषिवरमुवाच । द्रष्ट्याम इदानीं ते क्षान्त्यनुरागमित्युक्ता
 निवारणार्थमीषदभिप्रसारितमभ्युच्छ्रुतप्रतनुदीर्घाङ्गुलिं तस्य मुने-
 र्दक्षिणं पाणिं निश्चितेनासिना कमलमिव नालदेशाङ्गयोजयत् ।
 छिन्ने ऽप्यहस्ते ऽपि तु तस्य नासीहुःखं तथा क्षान्तिद्वयतस्य ।

२५ सुखोच्चितस्याप्रतिकारघोरं छेत्रुर्यथागामि समीक्ष्य दुःखम् ॥ ५३ ॥

अथ बोधिसत्त्वः कष्टमतिक्रान्तो इयं स्वहितर्मर्यादामपाचीभूतो
इनुनयस्येति वैद्यप्रत्याख्यातमातुरमिवैनं समनुशोचंस्तूषणीं बभूव ।
अथैनं स राजा संतर्जयन्पुनरुवाच ।

एवं चाच्छिद्यमानस्य नाशमेष्यति ते तनुः ।

⁵ मुञ्च दम्भवतं चेदं खलबुद्धिप्रलभनम् ॥ ५४ ॥

बोधिसत्त्वस्वनुनयाक्षममेनं विदित्वायं च नामास्य निर्बन्ध इति
नैनं किंचिदुवाच ॥ अथ स राजा तस्य महात्मनो द्वितीयं पाणि-
मुभौ बाहू कर्णनासं चरणौ तथैव निचकर्त ।

पतति तु निश्चिते इष्यसौ शरीरे न मुनिवरः स शुशोच नो चुकोप ।

¹⁰ परिविदितशरीरयन्वनिष्ठः परिचितया च जने क्षमानुवृत्या ॥ ५५ ॥

गात्रच्छेदे इष्यक्षतक्षान्तिधीरं चित्तं तस्य प्रेक्षमाणस्य साधोः ।

नासीद्वुःखं प्रीतियोगाकृपं तु भ्रष्टं धर्माद्वीक्ष्य संतापमाप ॥ ५६ ॥

प्रतिसंख्यानमहतां न तथा करुणात्मनाम् ।

बाधते दुःखमुत्पन्नं परानेव यथाश्रितम् ॥ ५७ ॥

¹⁵ घोरं तु तत्कर्म नृपः स कृत्वा सद्यो ज्वरेणानुगतो इग्निनेव ।

विनिर्गतश्चोपवनान्तदेशान्तां चावदीर्णां सहसा विवेश ॥ ५८ ॥

निमग्ने तु तस्मिन्नाजनि भीमशब्दमवदीर्णायां वह्निज्वालाकु-
लायां वसुंधरायां समुद्भूते महति कोलाहले समन्तातः प्रक्षुभिते
व्याकुले राजकुले तस्य राज्ञो इमात्या जानानास्तस्य मुनेस्तपःप्रभा-
²⁰ वमाहात्यं तत्कृतं च राज्ञो धरणीतलनिमज्जनं मन्यमानाः पुराय-
मृषिवरस्तस्य राज्ञो दोषात्सर्वमिदं जनपदं निर्दहतीति जातभयाश-
ङ्काः समभिगम्य तमृषिवरमभिप्रणाम्य क्षमयमाणाः कृताङ्गलयो
विज्ञापयमासुः ।

इमामवस्थां गमितो इसि येन नृपेण मोहादतिचापलेन ।

²⁵ शपानलस्येन्धनतां स एव प्रयातु ते मा पुरमस्य धाष्टीः ॥ ५९ ॥

स्त्रीबालवृद्धानुरविप्रदीनाननागसो नार्हसि दग्धुमत् ।
तत्साधु देशं क्षितिपस्य तस्य स्वं चैव धर्मं गुणपक्षं रक्ष ॥ ६० ॥

अशैतान्बोधिसत्त्वः समाश्वासयन्नुवाच । मा भैषायुष्मन्तः ।

सपाणिपादमसिना कर्णनासमनागसः ।

⁵ छिन्नवान्यो ऽपि तावन्मे वने निवसतः सतः ॥ ६१ ॥

कथं तस्यापि दुःखाय चिन्तयेदपि महिधः ।

चिरं जीवत्वसौ राजा मा चैनं पापमागमत् ॥ ६२ ॥

मरणव्याधिदुःखाते लोभदेषवशीकृते ।

दग्धे दुश्चरितैः शोच्ये कः कोपं कर्तुमर्हति ॥ ६३ ॥

१० स्याज्ञभ्यरूपस्तु यदि क्रमो ऽयं मर्येव पर्येत तदस्य पापम् ।

दुःखानुबन्धो हि सुखोचितानां भवत्यदीर्घो ऽप्यविषयतीक्षणः ॥ ६४ ॥

चातुं न शक्यस्तु मया यदेवं विनिर्देहन्नात्महितं स राजा ।

उत्सृज्य तामात्मगतामशक्तिं राजे करिष्यामि किमित्यसूयाम् ॥ ६५ ॥

ज्ञृते ऽपि राज्ञो मरणादिदुःखं जातेन सर्वेण निषेवितव्यम् ।

१५ जन्मैव तेनाच न मरणीयं तन्नास्ति चेकिं च कुतश्च दुःखम् ॥ ६६ ॥

कल्प्याननल्पान्बहुधा विनष्टं शरीरकं जन्मपरंपरासु ।

जह्यां कथं तत्प्रलये तितिक्षां तृणस्य हेतोरिव रलजातम् ॥ ६७ ॥

वने वसन्त्रजितप्रतिज्ञः क्षमाभिधायी नचिरान्मरिष्यन् ।

किमक्षमायां प्रणयं करिष्ये तद्देष मा स्वस्ति च वो ऽस्तु यात ॥ ६८ ॥

२० इति स मुनिवरो ऽनुशिष्य तान्समसुपनीय च साधुशिष्यताम् ।

अविचलितधृतिः क्षमाश्रयात्समधिरूपो ह दिवं क्षमाश्रयात् ॥ ६९ ॥

तदेवं सात्मीभूतक्षमाणां प्रतिसंख्यानमहतां नाविषयं नामास्तीति क्षान्तिगुणसंवर्णने मुनिसुपनीय वाच्यम् ॥ चापलाक्षान्तिदोषनिर्दर्शने राजानसुपनीय कामादीनवकथायामपि वाच्यम् । एवं

कामहेतोर्दुश्चरितमासेष्य विनिपातभागिनो भवन्तीति ॥ संपदाम-
नित्यतासंदर्शने चेति ॥

॥ इति ज्ञानिजातकमष्टाधिंशतितम् ॥

मिथ्याहृष्टिपरमारण्यवद्यानीति विशेषानुकम्प्याः सतां हृष्टिव्यस-
नगताः ॥ तद्यथानुश्रूयते । बोधिसञ्चः किलायं भगवान्ध्यानाभ्या-
ः सोपचितस्य कुशलस्य कर्मणो विपाकप्रभावाङ्गलोके जन्म प्रति-
लेभे । तस्य तन्महदपि ध्यानविशेषाधिगतं ब्राह्मं सुखं पूर्वजन्मसु
कारण्यपरिचयान्वैव परहितकरणव्यापारनिरुत्सुकं मनश्चकार ।

विषयसुखेनापि परां प्रमादवक्तव्यतां ब्रजति लोकः ।

ध्यानसुखैरपि तु सतां न तिरस्क्रियते परहितेच्छा ॥ १ ॥

अथ कदाचित्स महात्मा करुणाश्रयभूतं विविधदुःखव्यसनश-
तोपसृष्टमुत्क्रिष्टव्यापादविहिंसाकामधातुं कामधातुं व्यवलोकयन्द-
दर्श विदेहराजमङ्गदिनं नाम कुमिचसंपर्कदोषादसन्मनस्कारपरि-
चयाच्च मिथ्याहृष्टिगहने परिख्यमन्तं नास्ति परलोकः कुतः शुभा-
शुभानां कर्मणां विपाक इत्येवं स निश्चयमुपेत्य प्रशान्तर्धर्मज्ञि-
यौत्सुक्यः प्रदानशीलादिसुकृतप्रतिपत्तिविमुखः संरूढपरिभवबुद्धि-
र्धार्मिकेष्वश्रद्धाहृष्टमतिर्धर्मशास्त्रेषु परिहासचित्तः परलोककथासु
शिथिलविनयोपचारगौरववहुमानः श्रमणब्राह्मणेषु कामसुखपरा-
यणो बभूव ।

शुभाशुभं कर्म सुखासुखोदयं ध्रुवं परचेति विरुद्धनिश्चयः ।

अपास्य पापं यतते शुभाश्रयो यथेष्टमश्रद्धतया तु गम्यते ॥ २ ॥

अथ स महात्मा देवर्धिस्तस्य राजस्तेन हृष्टिव्यसनोपनिपातेना-
पायिकेन लोकानर्थाकरभूतेन समावर्जितानुकम्पस्तस्य राजो विष-
यसुखाकलितमते: श्रीमति प्रविविक्ते विमानदेशे ऽवतिष्ठमानस्या-

भिज्बलन्न्रस्तलोकात्पुरस्तास्तमवततार ॥ अथ स राजा तमपिस्त्वन्ध-
मिव ज्वलन्तं विद्वृत्समूहमिव चावभासमानं दिनकरकिरणसंधात-
मिव च परया दीप्त्या विरोचमानमभिवीक्ष्य तत्तेजसाभिभूतमतिः
ससंभ्रमः प्राञ्जलिरेनं प्रत्युत्थाय सबहुमानमुदीक्षमाण इत्युवाच ।

५ करोति ते भूरिव संपरियहं नभो ऽपि पद्मोपमपाद पादयोः ।
विभासि सौरीभिव चोद्दहन्त्रभां विलोचनानन्दनरूप को भवान् ॥

बोधिसत्त्व उवाच ।

जित्वा हप्तौ शाचवमुख्याविव संख्ये

रागद्वेषौ चित्तसमादानबलेन ।

१० ब्राह्मं लोकं ये ऽभिगता भूमिप तेषां

देवर्षीणामन्यतमं मां त्वमवेहि ॥ ४ ॥

इत्युक्ते स राजा स्वागतादिप्रियवचनपुरःसरं पाद्यार्थसत्कारमस्मै
समुपहत्य सविस्मयमेनमभिवीक्षमाण उवाच । आश्चर्यरूपः खलु
ते मर्हष चृद्धिप्रभावः ।

१५ प्रासादभित्तिष्वविषज्यमानश्चङ्गम्यसे व्योम्नि यथैव भूमौ ।

शतहृदोन्मेषसमृद्धदीप्ते प्रचल्य तत्केन तवेयमृद्धिः ॥ ५ ॥

बोधिसत्त्व उवाच ।

ध्यानस्य शीलस्य च निर्मलस्य वरस्य चैवेन्द्रियसंवरस्य ।

सात्मीकृतस्यान्यभवेषु राजचेवंप्रकारा फलसिद्धिरेषा ॥ ६ ॥

२० राजोवाच । किं सत्यमेवेदमस्ति परलोक इति ॥ ब्रह्मोवाच ।
आमस्ति महाराज परलोकः ॥ राजोवाच । कथं पुनरिदं मार्ष शक्य-
मस्माभिरपि श्रद्धातुं स्यात् ॥ बोधिसत्त्व उवाच । स्थूलमेतन्महाराज
प्रत्यक्षादिप्रमाणयुक्तियात्यमाप्नजननिदर्शितक्रमं परीक्षाक्रमगम्यं च ।
पश्यतु भवान् ।

चन्द्रार्केनक्षत्रविभूषणा द्यौस्तिर्यग्वकल्पाश्च बहुप्रकाराः ।
 प्रत्यक्षरूपः परलोक एष मा ते ऽत्र संदेहजडा मतिर्भूत् ॥ ७ ॥
 जातिस्मराः सन्ति च तत्र तत्र ध्यानाभियोगात्सृतिपाटवाच्च ।
 अतोऽपि लोकः परतोऽनुमेयः साक्ष्यं च नन्वत्र कृतं मयैव ॥ ८ ॥
 ५ यद्बुद्धिपूर्वैव च बुद्धिसिद्धिर्लोकः परोऽस्तीति ततोऽथवेहि ।
 आद्या हि या गर्भगतस्य बुद्धिः सानन्तरं पूर्वकजन्मबुद्धेः ॥ ९ ॥
 ज्ञेयावबोधं च वदन्ति बुद्धिं जन्मादिबुद्धेर्विषयोऽस्ति तस्मात् ।
 न चैहिकोऽसौ नयनाद्यभावात्सिद्धौ यदीयस्तु परः स लोकः ॥ १० ॥
 पिच्यं स्वभावं व्यतिरिच्य हृष्टः शीलादिभेदश्च यतः प्रजानाम् ।

१० नाकस्मिकस्यास्ति च यत्प्रसिद्धिर्जात्यन्तराभ्यासमयः स तस्मात् ॥
 पटुत्वहीने ऽपि मतिप्रभावे जडप्रकारेष्वपि चेन्द्रियेषु ।
 विनोपदेशात्प्रतिपद्यते यत्प्रसुप्तमात्रः स्तनपानयन्म ॥ १२ ॥
 आहारयोग्यासु कृतश्चमत्वं तद्वर्णयत्यस्य भवान्तरेषु ।
 अभ्याससिद्धिर्हि पटूकरोति शिक्षागुणं कर्मसु तेषु तेषु ॥ १३ ॥

१५ तत्र चेत्परलोकसंप्रत्ययापरिचयात्यादियमाशङ्का भवतः ।
 यत्संकुचन्ति विकसन्ति च पङ्कजानि
 कामं तदन्यभवचेष्टितसिद्धिरेषा ।
 नो चेत्तदिष्टमय किं स्तनपानयन्म
 जात्यन्तरीयकपरिश्रमजं करोषि ॥ १४ ॥

२० सा चाशङ्का नानुविधेया नियमानियमदर्शनात्रयन्लानुपपत्युप-
 पत्तिभ्यां च ।
 हृष्टो हि कालनियमः कमलप्रबोधे
 संमीलने च न पुनः स्तनपानयन्मे ।
 यन्मश्च नास्ति कमले स्तनपे तु हृष्टः
 सूर्यप्रभाव इति पद्मविकासहेतुः ॥ १५ ॥

तदेवं महाराज सम्युपपरीक्षमाणेन शक्यमेतच्छुद्धातुमस्ति परलोक इति ॥ अथ स राजा मिथ्याहृष्टपरिप्रहाभिनिविष्टबुद्धिवादुपचितपापत्वाच्च तां परलोककथां श्रुत्वासुखायमान उवाच । भो महर्षे ।

5 लोकः परो यदि न बालविभीषिकैषा
याह्यं मयैतदिति वा यदि मन्यसे त्वम् ।
तेनेह नः प्रदिश निष्कशतानि पञ्च
तत्र सहस्रमहमन्यभवे प्रदास्ये ॥ १६ ॥

अथ बोधिसत्त्वस्तदस्य प्रागलभ्यपरिचयनिर्विशङ्कं मिथ्याहृष्ट-
१० विषोद्ग्राभूतमसमुदाचारवचनं युक्तेनैव क्रमेण प्रत्युवाच ।
इहापि तावङ्गनसंपदर्थिनः प्रयुज्ञते नैव धनं दुरात्मनि ।
न घस्मे नानिपुणे न चालसे गतं हि यत्तत्र तदन्तमेति तत् ॥ १७ ॥
यमेव पश्यन्ति तु सत्यपत्रपं शमाभिजातं व्यवहारनैपुण्यम् ।
ज्ञाणं प्रयच्छन्ति रहो ऽपि तद्विधे तदर्पणं स्यभ्युदयावहं धनम् ॥ १८ ॥
१५ क्रमश्च तावद्विध एव गम्यतामृणप्रयोगे नृप पारलौकिके ।
त्वयि त्वसहर्शनदुष्टचेष्टिते धनप्रयोगस्य गतिर्न विद्यते ॥ १९ ॥
कुहृष्टिदोषप्रभवैर्हि दास्त्रैर्निपातितं त्वां नरके स्वकर्मभिः ।
विचेतसं निष्कसहस्रकारणादुजातुरं कः प्रतिचोदयेत्ततः ॥ २० ॥
न तत्र चन्द्रार्ककर्तिर्दिग्ङुना विभान्ति संक्षिप्तमोऽवगुणनाः ।
२० न चैव तारागणभूषणं नभः सरः प्रबुद्धैः कुमुदैरिवेष्यते ॥ २१ ॥
परत्र यस्मिन्निवसन्ति नास्तिका धनं तमस्तत्र हिमश्च मारुतः ।
करोति यो ऽस्यीन्यपि दारयनुजं तमात्मवान्कः प्रविशेष्वनेष्यता ॥
घनान्धकारे पटुधूमदुर्दिने भ्रमन्ति केचिच्चरकोदरे चिरम् ।
स्ववध्रचीरप्रविकर्षणातुराः परस्परप्रस्तलनार्तनादिनः ॥ २३ ॥

विशीर्यमाणैश्चरणैर्मुहुर्मुहुर्जलत्कूकूले नरके तथापरे ।

दिशः प्रधावन्ति तदुन्मुक्षया न चान्तमायान्यशुभस्य नायुषः ॥

आतक्ष्य तक्षाण इवापरेषां गाचाणि रौद्रा विनियम्य याम्याः ।

निस्तद्धुवन्येव शितायशस्त्राः सार्देषु दारुष्विव लब्धहर्षाः ॥ २५ ॥

^५ समुक्तृत्सर्वत्वचो वेदनार्ता विमांसीकृताः केचिदप्यस्थिशेषाः ।

न चायान्ति नाशं धृता दुष्कृतैः स्वैस्तथा चापरे खराऽश्छिद्यमानाः ॥

ज्वलितपृथुखलीनपूर्णवक्त्राः स्थिरदहनासु महीष्वयोमयीषु ।

ज्वलनकपिलयोक्तोन्नवश्याश्चिरमपरे ज्वलतो रथान्वहन्ति ॥ २६ ॥

संघातपर्वतसमागमपिष्टदेहाः

१० केचित्तदाक्रमणचूर्णितमूर्तयो ऽपि ।

दुःखे महत्यविकले ऽपि च नो म्रियन्ते

यावत्परिक्षयमुपैति न कर्म पापम् ॥ २८ ॥

द्रोणीषु केचिज्ज्वलनोज्ज्वलासु लौहैर्महङ्गमुसलैर्ज्वलङ्गिः ।

समानि पञ्चापि समाशतानि संचूर्ण्यमाना विसृजन्ति नासून् ॥ २९ ॥

१५ तीक्ष्णायसज्ज्वलितकरण्टकाकर्कशेषु

तप्तेषु विद्वमनिभेष्वपरे द्रुमेषु ।

पात्यन्ते ऊर्ध्वमध एव च कृथमाणाः

क्लौरै रवैरपुरुषैः पुरुषैर्यमस्य ॥ ३० ॥

ज्वलितेषु तप्तपनीयनिभेष्वज्ञारराशिषु महत्स्वपरे ।

२० उपभुञ्जते स्वचरितस्य फलं विस्पन्दितारसितमाचबलाः ॥ ३१ ॥

केचित्तीक्ष्णैः शङ्कुशैराततजिङ्गा

ज्वालामालादीप्ततरायां वसुधायाम् ।

रात्यन्ते तीव्ररुजाविष्टशरीराः

प्रत्याव्यन्ते ते च तदानीं परलोकम् ॥ ३२ ॥

आवेष्यन्ते लोहपृज्वलद्विनिष्काथ्यन्ते लोहकुभीष्वथान्ये ।
 केचित्तीक्ष्णैः शस्त्रवर्षैः स्रताङ्गा निस्त्रडग्गांसा व्याडसंघैः क्रियन्ते ॥
 केचित्कान्ता वह्वसंस्पर्शतीक्ष्णं क्षारं तोयं वैतरण्यां विशक्ति ।
 संशीर्यन्ते यत्र मांसानि तेषां नो तु प्राणा दुष्कृतैर्धार्यमाणाः ॥ ३४ ॥

⁵ अशुचिकुण्णपमभ्युपेयिवांसो हृदमिव दाहपरिश्रमार्तचित्ताः ।
 अनुलमनुभवन्ति तत्र दुःखं क्रिमिशतजर्जरितास्थिभिः शरीरैः ॥ ३५ ॥
 ज्वलनपरिगता ज्वलच्छरीराश्चिरमपरे इनुभवन्ति दाहदुःखम् ।
 ज्वलनपरिगतायसप्रकाशाः स्वकृतधृता न च भस्साङ्गवन्ति ॥ ३६ ॥

पाठ्यन्ते क्वचिज्वलद्विरपरे केचित्तिशतैः स्त्रौः

¹⁰ केचिन्मुन्नरवेगपिष्टशिरसः कूजन्ति शोकात्तुराः ।

पच्यन्ते पृथुश्रूलभिन्नवपुषः केचिद्विधूमे इनले
 पाय्यन्ते ज्वलितामिवर्णमपरे लौहं रसन्तो रसम् ॥ ३७ ॥

अपरे श्वभिर्भृशबलैः शबलैरभिपत्य तीक्ष्णदशनैर्देशनैः ।

परिलुभ्मांसतनवस्तनवः प्रपतन्ति दीनविरुता विरुताः ॥ ३८ ॥

¹⁵ एवंप्रकारमसुखं निरयेषु घोरं

प्राप्नो भविष्यसि स्वकृतप्रणुन्नः ।

शोकात्तुरं श्रमविषादपरीतचित्तं

याचेहणं क इव नाम तदा भवन्तम् ॥ ३९ ॥

लौहीषु दुर्जनकलेवरसंकुलासु

कुम्भीष्वभिज्वलितवह्विदुरासदासु ।

प्रकाशवेगवश्गं विवशं भ्रमनां

याचेहणं क इव नाम तदा भवन्तम् ॥ ४० ॥

यद्वायसज्वलितकीलनिबद्धदेहं

निर्धूमवह्विकपिले वसुधातले वा ।

निर्देखमानवपुषं करुणं रुदनं

याचेहणं क इव नाम तदा भवन्तम् ॥ ४१ ॥

प्राप्तं पराभवं तं दुःखानि महान्ति कस्तदानुभवन्तम् ।

याचेहणं भवन्तं प्रतिवचनमपि प्रदातुमप्रभवन्तम् ॥ ४२ ॥

⁵ विश्वस्यमानं हिममारुतेन वा निकूजितव्ये इपि विपन्नविक्रमम् ।
विदार्यमाणं भृशमार्तिनादिनं परत्र कस्त्वाहैति याचितुं धनम् ॥ ४३ ॥
विहिंस्यमानं पुरुषैर्यमस्य वा विचेष्टमानं ज्ञलिते उथवानले ।
श्वायसैर्व्याहृतमांसशोणितं परत्र कस्त्वा धनयाङ्गया नुदेत् ॥ ४४ ॥
वधविकर्तनताडनपाटनैर्देहनतक्षणपेषणभेदनैः ।

¹⁰ विशसनैर्विविधैश्च सदातुरः कथमृणं प्रतिदास्यसि मे तदा ॥ ४५ ॥

अथ स राजा तां निरयकथामतिभीषणां समुपश्चुत्य जातसंवेगस्य-
क्तमिथ्यादृष्ट्यनुरागो लब्धसंप्रत्ययः परलोके तमृषिवरं प्रणम्योवाच ।
निशम्य तावन्नरकेषु यातनां भयादिदं विद्रवतीव मे मनः ।

¹⁵ कथं भविष्यामि न तां समेयिवान्वितर्कवहृदहतीव मां पुनः ॥ ४६ ॥

मया ह्यसद्वर्णनस्तेतसा कुवर्मना यातमदीर्घदर्शिना ।

तदत्र मे साधुगतिर्गतिर्भवान्परायणं त्वं शरणं च मे मुने ॥ ४७ ॥

यथैव मे हृष्टिमस्त्वयोऽहृतं दिवाकरेणोव समुद्घाता तमः ।

तथैव मार्गं त्वमृषे प्रचक्ष्य मे भजेय येनाहमितो न दुर्गतिम् ॥ ४८ ॥

अथैनं बोधिसत्त्वः संविष्यमानसमृजूभूतहृष्टिं धर्मप्रतिपत्तिपात्र-
²⁰ भूतमवेष्य पितेव पुचमाचार्य इव च शिष्यमनुकम्पमान इति सम-
नुशशास ।

सुशिष्यवृत्या अमण्डिजेषु पूर्वे गुणप्रेम यथा विचक्षुः ।

नृपाः स्ववृत्या च दयां प्रजासु कीर्तिक्षमः स चिदिवस्य पन्थाः ॥

अर्धमेस्माङ्गुशदुर्जयं जयन्कदर्यभावं च दुरुत्तरं तरन् ।

²⁵ उपैहि रत्नातिशयोज्जलं ज्ञलन्दिवस्पतेः काञ्जनगोपुरं पुरम् ॥ ५० ॥

मनस्यसद्वर्णनसंस्तुते उस्तु ते रुचिस्थिरं सज्जनसंभतं मतम् ।
जहीहि तं बालिशरङ्गनैर्जनैः प्रवेदितो उधर्मविनिश्चयश्च यः ॥ ५१ ॥

त्वया हि सद्वर्णनसाधुना उधुना नरेन्द्र वृत्तेन यियासता सता ।
यदैव चित्ते गुणरूपता क्षता तदैव ते मार्गकृतास्पदं पदम् ॥ ५२ ॥

५ कुरुष्व तस्माद्गुणसाधनं धनं शिवां च लोके स्वहितोदयां दयाम् ।
स्थिरं च शीलेन्द्रियसंवरं वरं परच हि स्यादशिवं न तेन ते ॥ ५३ ॥

स्वपुण्यलक्ष्म्या नृप दीप्तयाप्तया सुकृत्सु शुक्लमनोदयाज्ञया ।
चरात्मनो उर्ध्मप्रतिसंहितं हितं जगद्यथां कीर्तिमनोहरं हरन् ॥ ५४ ॥

त्वमत्र सन्माननसारथी रथी स्व एव देहो गुणसूरथो रथः ।

१० अरुद्धताक्षो दमदानचक्रवान्समन्वितः पुण्यमनीषयेषया ॥ ५५ ॥

यतेन्द्रियाश्चः सृतिरश्मसंपदा मतिप्रतोदः श्रुतिविस्तरायुधः ।
ह्युपस्त्रः संनतिचारुकूवरः क्षमायुगो दाक्षगतिर्धृतिस्थिरः ॥ ५६ ॥

असद्वचः संयमनादकूजनो मनोद्वाद्बन्दगभीरनिस्त्वनः ।
अमुक्तसंधिर्नियमाविखणडनादसत्क्रियाजिह्वविवर्जनार्जवः ॥ ५७ ॥

१५ अनेन यानेन यशः पताकिना दयानुयाचेण शमोच्चकेतुना ।
चरन्परात्मार्थममोहभास्ता न जातु राजनिरयं गमिष्यसि ॥ ५८ ॥

इति स महात्मा तस्य राज्ञस्तदसद्वर्णनात्मकारं भास्वरैर्चनकिर-
णैर्वर्वधूय प्रकाश्य चासै सुगतिमार्गं तचैवान्तर्देहे ॥ अथ स राजा
समुपलब्धपरलोकवृत्तान्ततत्त्वः प्रतिलब्धसम्यग्दर्शनचेताः सामात्य-
२० पौरजानपदो दानदमसंयमपरायणो बभूव ॥

तदेवं मिथ्यादृष्टिपरमाण्यवद्यानीति विशेषेणानुकम्प्याः सतां
दृष्टिव्यसनगताः ॥ एवं सद्वर्मश्ववणं परिपूर्णं श्रद्धां परिपूरयतीत्ये-
वमप्युपनेयम् । एवं परतो धर्मश्ववणं सम्यग्दृष्ट्युत्पादप्रत्ययो भवती-
त्येवमप्युपनेयम् ॥ एवमासादनामपि सन्तास्तद्वितोपदेशेन प्रतिनु-

दन्ति क्षमापरिचयान् पारुषेणेति सत्प्रशंसायां क्षमावर्णे इपि वा-
च्यम् ॥ संवेगादेवमाशु श्रेयोऽभिमुखता भवतीति संवेगकथाया-
मपि वाच्यमिति ॥

॥ इति ब्रह्मजातकमेकोननिंशतमम् ॥

परहितोदर्के दुःखमपि साधवो लाभमिव बहुमन्यन्ते ॥ तद्यथा-
५ नुश्चूयन्ते । बोधिसत्त्वः किलान्यतमसिन्नागवने पुष्टफलपल्लवाल-
क्षितशिखरैरलंकृत इव तच तरुवरतरुणैर्विविधवीरुत्तरुणपिहित-
भूमिभागे वनरामणीयकनिबद्धहृदयैनुक्तगिरितमध्यास्यमान इव प-
र्वतस्थलैराश्रयभूते वनचराणां गम्भीरविपुलसलिलाशयसनाथे म-
हता निर्वृक्षक्षुपसलिलेन कानारेण समन्नातस्तिरस्कृतजनान्ते महा-
१० काय एकचरो हस्ती बभूव ।

स तच तरुपर्णेन विसेन सलिलेन च ।

अभिरेमे तपस्वीव संतोषेण शमेन च ॥ १ ॥

अथ कदाचित्स महासत्त्वस्तस्य वनस्य पर्यन्ते विचरन्यतस्तत्का-
नारं ततो जनशब्दमुपशुश्राव । तस्य चिन्ता प्रादुरभूत् । किं नु ख-
१५ ल्विदम् । न तावदेनन् प्रदेशेन कश्चिद्देशान्तरगामी मार्गोऽस्ति ।
एवं महत्कानारं च व्यतीत्य मृगयापि न युज्यन्ते प्रागेव महासमा-
रम्भपरिखेदमस्तस्यूथ्यपहणम् ।

व्यक्तं त्वेते परिभृष्टा मार्गाद्वा मूढैशिकाः ।

निर्वासिता वा कुड्डेन राज्ञा स्वेनानयेन वा ॥ २ ॥

२० तथा स्यमनोजस्को नष्टहर्षोऽवद्रवः ।

केवलार्तिंबलः शब्दः श्रूयन्ते स्तुतामिव ॥ ३ ॥

तज्ज्ञास्यामि तावदेनमिति स महासत्त्वः करुणया समाकृष्य-
माणो यतः स जननिर्धोषो बभूव ततः प्रससार । विस्पष्टतरविलापं

च विषादैन्यविरसं तमाक्रन्दितशङ्खमुपशृग्बन्कारुण्यपर्युत्सुकमनाः
स महात्मा दुततरं ततो ऽभ्यगच्छत् । निर्गम्य च तस्माद्बनगहना-
च्चिर्वृक्षाक्षुपत्वात्तस्य देशस्य दूर एवावलोकयन्ददर्श सप्तमाचाणि पु-
रुषशतानि क्षुत्तर्षपरिश्रममन्दानि तद्बनमभिमुखानि ग्रार्थयमाना-
5 नि । ते ऽपि च पुरुषास्तं महासत्त्वं दद्वुर्जङ्गममिव हिमगिरिशि-
खरं नीहारपुञ्जमिव शरडलाहकमिव पवनबलावर्जितमभिमुखमा-
यानं हृष्टा च विषादैन्यपरीता हन्तेदानीं नष्टा वयमिति भयप्रस्त-
मनसो ऽपि क्षुत्तर्षपरिश्रमविहतोत्साहा नापयानप्रयत्नपरा बभूवुः ।

ते विषादपरीतत्वात्क्षुत्तर्षश्चमविहृलाः ।

10 नापयानसमुद्घोगं भये ऽपि प्रतिपेदिरे ॥ ४ ॥

अथ बोधिसत्त्वो भीतानवेत्यतान् मा भैष मा भैष । न वो भय-
मस्ति मत्त इति समुच्छ्रुतेन स्त्रिग्धाभितामपृथुपुष्करेण करेण स-
माश्वासयन्नभिगम्य करुणायमाणः पग्नच्छ । के उच्चभवनः केन चेमां
दशमनुप्राप्नाः स्य ।

15 रजःसूर्याशुसंपर्काविवर्णाकृतयः कृशाः ।

शोकङ्गमार्ताः के यूयमिह चाभिगताः कुतः ॥ ५ ॥

अथ ते पुरुषास्तस्य तेन मानुषेणाभिव्याहारेणाभयप्रदानाभिव्य-
ञ्जकेन चाभ्युपपत्तिसौमुख्येन प्रत्यागतहृदयाः समभिप्रणम्यैनमूर्च्चुः ।

कोपोत्पातानिलेनेह क्षिप्ताः क्षितिपतेर्वयम् ।

पश्यतां शोकदीनानां बन्धूनां द्विरदाधिप ॥ ६ ॥

अस्ति नो भाग्यशेषस्तु लक्ष्मीश्चाभिमुखी ध्रुवम् ।

सुहृदन्युविशिष्टेन यहृष्टा भवता वयम् ॥ ७ ॥

निल्लीर्णमापदं चेमां विद्यस्त्वहर्शनोत्सवात् ।

स्वप्ने ऽपि तद्विधं हृष्टा को हि नापदमुत्तरेत् ॥ ८ ॥

अथैनान्स द्विरदवर उवाच । अथ कियनो उच्भवना इति ॥
मनुष्या ऊचुः ।

सहस्रमेतद्द्विसुधाधिपेन त्यक्तं नृणामन्त्र मनोङ्गगान् ।

अहृष्टदुःखा बहवस्ततस्तु स्तुत्तर्षशोकाभिभवाद्विनष्टाः ॥ ९ ॥

५ एतानि तु स्युर्द्विरदप्रधान सप्तावशेषाणि नृणां शतानि ।

निमज्जतां मृत्युमुखे तु येषां मूर्तस्त्वमाश्वास इवाभ्युपेतः ॥ १० ॥

तच्छुत्वा तस्य महासञ्चस्य कारुण्यपरिचयादशूणि प्रावर्तन्त
समनुशोचन्श्वैनाच्चियतमीष्टशं किंचिदुवाच । कष्टं भोः ।

घृणाविमुक्ता बत निर्वपचपा नृपस्य बुद्धिः परलोकनिर्वया ।

१० अहो तदिच्चञ्चलया नृपश्चिया हतेन्द्रियाणां स्वहितानवेक्षिता ॥ ११ ॥

अवैति मन्ये न स मृत्युमयतः शृणोति पापस्य न वा दुरन्तताम् ।

अहो बतानाथतमा नराधिपा विमर्शमान्द्याद्वचनक्षमा न ये ॥ १२ ॥

देहस्यैकस्य नामार्थं रोगभूतस्य नाशिनः ।

इदं सञ्चेषु नैर्घृण्यं धिगहो बत मूढताम् ॥ १३ ॥

१५ अथ तस्य द्विरदपतेस्तान्युरुषान्करुणास्त्रिग्रधमवेक्षमाणस्य चिन्ना

प्रादुरभूत् । एवममी श्वुत्तर्षश्चमपीडिताः परिदुर्बलशरीरा निरुदकम-

प्रच्छायमनेकयोजनायामं कान्तारमपथ्यादनाः कथं व्यतियास्यन्ति ।

नागवने ऽपि च किं तदस्ति येनैषामेकाहमपि तावदपरिक्लेशेन वार्ता

स्यात् । शक्येयुः पुनरेते मदीयानि मांसानि पाथेयतामुपनीय दृति-

२० भिरिव च ममान्वैः सलिलमादाय कान्तारमेतन्निस्तरितुं नान्यथा ।

करोमि तदिदं देहं बहुरोगशतालयम् ।

एषां दुःखपरीतानामापदुत्तरणम्भवम् ॥ १४ ॥

स्वर्गमोक्षमुखप्राप्तिसमर्थं जन्म मानुषम् ।

दुर्लभं च तदेषां मैवं विलयमागमत् ॥ १५ ॥

स्वगोचरस्य स्य ममाभ्युपेता धर्मेण चेमे उतिथयो भवन्ति ।

आपद्रता बन्धुविवर्जिताश्च मया विशेषेण यतो उनुकम्प्याः ॥ १६ ॥

चिरस्य तावद्भुरोगभाजनं सदानुरत्नाद्विविधश्चमाश्रयः ।

शरीरसंज्ञो उयमनर्थविस्तरः परार्थकृत्ये विनियोगमेष्टति ॥ १७ ॥

५ अथैनमन्ये स्फुर्त्तर्षश्चमधर्मदुखानुरथरीराः कृताञ्जलयः साश्रुनय-
नाः समभिप्रणाम्यार्ततया हस्तसंज्ञाभिः पनीयमयाचन्त ।

तं नो बन्धुरबन्धूनां तं गतिः शरणं च नः ।

यथा वेत्सि महाभाग तथा नस्तानुमर्हसि ॥ १८ ॥

इत्येनमन्ये सकरुणमूचुः । अपरे त्वेन धीरतरमनसः सलिलप्रदेशं

१० कान्तारदुर्गोत्तारणाय च मार्गं पप्रच्छुः ।

जलाशयः शीतजला सरिष्ठा यद्यत्र वा नैर्भरमस्ति तोयम् ।

छायाद्रुमः शाङ्कलमण्डलं वा तत्रो द्विपानामधिप प्रचक्ष ॥ १९ ॥

कान्तारं शक्यमेतत्त्वं निस्तर्तुं मन्यसे यतः ।

अनुकम्पां पुरस्कृत्य तां दिशं साधु निर्दिश ॥ २० ॥

१५ संबहुलानि हि दिनान्यत्र नः कान्तारे परिभ्रमताम् । तदर्हसि नः

स्वामिनिस्तारयितुमिति ॥ अथ स महात्मा तैः करुणैः प्रयाचित्तै-
स्तेषां भृशतरमाङ्गेदितहृदयो यतस्तत्कान्तारं शक्यं निस्तर्तुं बभूव तत
एषां पर्वतस्यलं संदर्शयन्नभ्युच्छ्रुतेन भुजगवरभोगपीवरेण करेणो-
वाच । अस्य पर्वतस्यलस्याधस्तात्प्रद्योत्पलालंकृतविमलसलिल-

२० मस्ति महत्सरः । तदनेन मार्गेण गच्छत । तत्र च व्यपनीतधर्मतर्ष-
ङ्गमास्तस्यैव नातिदूरे उस्तात्पर्वतस्यलात्पतितस्य हस्तिनः शरीरं द्र-

स्यथ । तस्य मांसानि पाथेयतामानीय दृतिभिरिव तस्यान्वैः सलि-

लमुपगृह्यान्यैव दिशा यातव्यम् । एवमत्पकृच्छ्रेण कान्तारमिदं

व्यतियास्यथ । इति स महात्मा तान्युरुषान्समाश्वासनपूर्वकं ततः प्र-

२५ स्याप्य ततो द्रुततरमन्येन मार्गेण तङ्गिरिशिखरमारुद्ध तस्य जनका-

यस्य निस्तारणापेक्षया स्वशरीरं ततो मुमुक्षुर्नियतमिति प्रणिधि-
मुपबृंहयामास ।

नायं प्रयत्नः सुगतिं ममाप्नुं नैकातपचां मनुजेन्द्रलक्ष्मीम् ।
सुखप्रकर्षैकरसां न च द्यां ब्राह्मीं श्रियं नैव न मोक्षसौख्यम् ॥ २१ ॥

⁵ यन्त्रस्ति पुण्यं मम किंचिदेवं कान्तारमणं जनमुज्जिहीर्णोः ।
संसारकान्तारगतस्य तेन लोकस्य निस्तारयिता भवेयम् ॥ २२ ॥

इति विनिश्चित्य स महात्मा प्रमोदादगणितप्रपातनिष्ठेषम-
णदुःखं स्वशरीरं तस्मान्निरिताद्यथोदेशं मुमोच ।

रेते ततः स निपतञ्छरदीव मेघः

पर्यस्तबिष्म इव चास्तगिरेः शशाङ्कः ।

तार्थ्यस्य पष्टपवनोयजवापविष्टं

शृङ्गं गिरेरिव च तस्य हिमोन्तरीयम् ॥ २३ ॥

आकम्पयन्नथ धरां धरणीधरांश्च

मारस्य च प्रभुमदाध्युषितं च चेतः ।

निर्धातपिण्डितरवं निपपात भूमा-

वावर्जयन्वनलता वनदेवताश्च ॥ २४ ॥

असंशयं तद्वनसंचयास्तदा मनस्तु विस्फारितविस्याः सुराः ।

विचिक्षिपुर्वोच्चि मुदोत्तनूरुहाः समुच्छूतैकाङ्गुलिपञ्चवान्भुजान् ॥

सुगन्धिभिष्मन्दनचूर्णरञ्जितैः प्रसक्तमन्ये कुसुमैरवाकिरन् ।

²⁰ अतानवैः काञ्चनभक्तिराजितैस्तमुत्तरीयैरपरे विभूषणैः ॥ २६ ॥

स्तवैः प्रसादयथितैस्तथापरे समुद्यैश्चाञ्गुलिपञ्चकुञ्जलैः ।

शिरोभिरावर्जितचास्मौलिभिर्नमस्क्याभिष्म तमन्धपूजयन् ॥ २७ ॥

सुगन्धिना पुष्परजोविकर्षणात्तरंगमालात्तनेन वायुना ।

तमन्धजन्केचिदथास्त्रे ऽपरे वितानमस्योपदर्थुर्धैर्नैर्धनैः ॥ २८ ॥

तमर्चितुं भक्तिवशेन केचन व्यरासयन्दा॒ं सुरुदुभिस्वनैः ।

अकालजैः पुष्पफलैः सपल्लवैर्यभूषयंस्तच तरुनथापरे ॥ २९ ॥

दिशः शरन्कान्तिमयीं दधुः श्रियं रवेः कराः प्रांशुतरा इवाभवन् ।

मुदाभिगन्तुं तमिवास चार्णवः कुतूहलोत्कम्पितवीचिविभ्रमः ॥ ३० ॥

5 अथ ते पुरुषाः क्रमेण तत्सरः समुपेत्य तस्मिन्विनीतधर्मतर्षक्ष-
मा यथाकथितं तेन महात्मना तदविदूरे हस्तिशरीरं नचिरमृतं द-
द्वशुः । तेषां बुद्धिरभवत् । अहो यथायं सद्वशस्तस्य द्विरटपतेर्हस्ती ।
भाता नु तस्यैष महाद्विपस्य स्याद्वान्यवो वान्यतमः सुतो वा ।
तस्यैव खल्वस्य सिताद्रिशोभं संचूर्णितस्यापि विभाति रूपम् ॥ ३१ ॥

10 कुमुदश्रीरिवैकस्या ज्योत्त्वा पुञ्जीकृतेव च ।

छायेव खलु तस्येयमादर्शतलसंश्रिता ॥ ३२ ॥

अथ तचैकेषां निपुणतरमनुपश्यतां बुद्धिरभवत् । यथा पश्यामः
स एव खल्वयं दिग्वारणेन्द्रप्रतिस्पर्धिरूपातिशयः कुञ्जरवर आप-
क्रतानामबन्धुसुहृदामस्माकं निस्तारणापेक्षया गिरितटादस्माक्षिप-
तित इति ।

यः स निर्धातवद्भूलकम्पयन्निव मेदिनीम् ।

व्यक्तमस्यैव पततः स चास्माभिर्धनिः श्रुतः ॥ ३३ ॥

एतद्वपुः खलु तदेव मृणालगौरं

चन्द्रांशुशुक्तनुजं तनुबिन्दुचिच्चम् ।

20 कूर्मोपमाः सितनखाश्वरणास्त एते

वंशः स एव च धनुर्मधुरानतो ऽयम् ॥ ३४ ॥

तदेव चेदं मदराजिराजितं सुगन्धिवाव्यायतपीनमाननम् ।

समुक्तं श्रीमदनर्पिताङ्कुशं शिरस्तदेतच्च बृहच्छिरोधरम् ॥ ३५ ॥

विषाणुयुग्मं तदिदं मधुप्रभं सदर्पच्छिहूं तटरेणुनारुणम् ।

25 आदेशयन्मार्गमिमं च यैन नः स एष दीर्घाङ्गुलिपुष्करः करः ॥ ३६ ॥

आश्र्यमत्यङ्गुतरूपं बत खल्विदम् ।

अदृष्टपूर्वान्वयशीलभक्तिषु क्षतेषु भाग्यैपरिश्रुतेष्वपि ।

सुहत्त्वमसामु बतेदमीदृशं सुहत्सु वा बन्धुषु वास्य कीदृशम् ॥ ३७ ॥

सर्वथा नमो इस्त्वस्मै महाभागाय ।

५ आपत्परीतान्भयशोकदीनानस्मद्विधानभ्युपपद्मानः ।

को इषेष मन्ये द्विरदावभासः सिषत्सतामुद्भवतीव वृत्तम् ॥ ३८ ॥

ङ्ग शिष्टितो इसावतिभद्रतामिमामुपासितः को न्वमुना गुरुर्वने ।

न रूपशोभा रमते विना गुणैर्जनो यदित्याह तदेतदीक्ष्यते ॥ ३९ ॥

अहो स्वभावातिशयस्य संपदा विदर्शितानेन यथार्हभद्रता ।

१० हिमाद्रिशोभेन मृतो इपि खल्वयं कृतात्मतुष्ठिर्हसतीव वर्षणा ॥ ४० ॥

तत्क इदानीमस्य त्रिग्राम्यवसुहत्प्रतिविशिष्टवात्सत्यस्यैवम-
भ्युपपत्तिसुमुखस्य स्वैः प्राणैरप्यसदर्थमुपकर्तुमभिप्रवृत्तस्यातिसा-
धुवृत्तस्य मांसमुपभोक्तुं शक्षति । युक्तं त्वस्माभिः पूजाविधिपूर्वकम-
ग्यिसल्कारेणास्यानृण्यमुपगन्तुमिति ॥ अथ तान्बन्धुव्यसन इव शोका-

१५ नुवृत्तिप्रवणहृदयान्साश्रुनयनान्गदायमानकरणानवेष्य कार्यान्तर-
मवेक्षमाणा धीरतरमनस ऊचुरन्ये । न खल्वेवमसाभिरयं द्विरदवरः
संपूजितः सल्कृतो वा स्यात् । अभिप्रायसंपादनेन त्वयमसाभिर्युक्तः
पूजयितुमिति पश्यामः ।

अस्मन्निस्तारणापेक्षी स खसंस्तुतबान्धवः ।

२० शरीरं त्यक्तवानेवमिष्टमिष्टतरातिथिः ॥ ४१ ॥

अभिप्रायमतस्त्वत्य युक्तं समनुवर्त्तितुम् ।

अन्यथा हि भवेद्यर्थो ननु तस्यायमुद्घामः ॥ ४२ ॥

खेहादुद्घतमातिथ्यं सर्वस्वं तेन खल्विदम् ।

अप्रतियहणाद्यर्थो कुर्यात्को न्वस्य सञ्क्रियाम् ॥ ४३ ॥

गुरोरिव यतस्तस्य वचसः संप्रतियहात् ।

सत्क्रियां कर्तुमर्हामः क्षेममात्मन एव च ॥ ४४ ॥

निस्तीर्य चेदं व्यसनं समयैः प्रत्येकशो वा पुनरस्य पूजा ।

करिष्ठते नागवरस्य सर्वे बन्धोरतीतस्य यथैव कृत्यम् ॥ ४५ ॥

अथ ते पुरुषाः कान्तारनिस्तारणपेक्षया । तस्य ड्विरटपतेरभिप्रायमनुस्मरन्तास्तद्वचनमप्रतिश्छिष्य तस्य महासत्त्वस्य मांसान्यादाय द्वितिभिरिव च तदन्वैः सलिलं तत्प्रदर्शितया दिशा स्वस्ति तस्मान्कान्नाराड्विनिर्युः ॥

तदेवं परहितोदर्कं दुःखमपि साधवो लाभमिव बहुमन्यन्ते । इति

साधुजनप्रशंसायां वाच्यम् ॥ तथागतवर्णेऽपि सत्कृत्य धर्मश्ववर्णे च भद्रप्रकृतिनिष्पादनवर्णेऽपि वाच्यम् । एवं भद्रा प्रकृतिरभ्यस्ता जन्मान्तरेष्वनुवर्तत इति ॥ त्यागपरिचयगुणनिर्दर्शने ऽपि वाच्यम् । एवं द्रव्यत्यागपरिचयादात्मस्तेहपरित्यागमप्यकृच्छ्रेण करोतीति ॥ यच्चोक्तं भगवता परिनिर्वाणसमये समुपस्थितेषु दिव्यकुमुमवादिचादिषु न खलु पुनरानन्दैतावता तथागतः सत्कृतो भवतीति । तच्चैव निर्दर्शयितव्यम् । एवमभिप्रायसंपादनात्पूजा कृता भवति न गच्छमाल्याद्यभिहारेणेति ॥

॥ इति हस्तिजातकं त्रिंशत्तमम् ॥

श्रेयः समाधत्ते यथा तथाप्युपनतः सत्संगम इति सज्जनापाश्रयेण श्रेयोऽर्थिना भवितव्यम् ॥ तद्यथानुश्रूयते । बोधिसत्त्वभूतः किलायं भगवान्यशः प्रकाशवर्णं गुणपरिवहप्रसङ्गात्सात्मीभूतप्रजानुरागे प्रतापानतद्वस्तामन्ते श्रीमति कौव्यराजकुले जन्म प्रतिलेभे । तस्य गुणशतकिरणमालिनः सोमप्रियदर्शनस्य सुतस्य सुतसोम इत्येवं पिता नाम चक्रे । स शुक्लपक्षचन्द्रमा इव प्रतिदिनमभिवर्धमानका-

निलावण्यः कालक्रमादवाय साङ्गेषु सोपवेदेषु च वेदेषु वैचक्षण्यं
हृष्टक्रमः सोस्तरकलानां कलानां लोक्यानां लोकप्रेमबहुमाननिकोत-
भूतः सम्यगभ्युपपत्तिसौमुख्यादभिवर्धमानादरात्परिपालननियमाच्च
बन्धुरिव गुणानां बभूव ।

५ शीलश्रुतत्यागदयाद्भानां तेजःक्षमाधीधृतिसंनतीनाम् ।
अनुब्रतिहीमतिकान्तिर्तिदाक्षिण्यमेधाबलशुक्लतानाम् ॥ १ ॥
तेषां च तेषां स गुणोदयानामलंकृतानामिव यौवनेन ।
विशुद्धतौदार्यमनोहराणां चन्द्रः कलानामिव संश्यो ऽभूत् ॥ २ ॥
अतश्चैनं स राजा लोकपरिपालनसामर्थ्यादसुद्भद्रप्रकृतित्वाच्च

१० यौवराज्यविभूत्या संयोजयामास ।
विद्वत्या त्वासुरतीव तस्य प्रियाणि धर्म्याणि सुभाषितानि ।
आनर्चं पूजातिशयैरतस्तं सुभाषितैरेनमुपागमद्यः ॥ ३ ॥

अथ कदाचित्स महात्मा कुसुममासप्रभावविरचितकिसलयल-
स्थीमाधुर्याणि प्रविक्षसन्कुसुममनोङ्गप्रहसितानि प्रविततनवशाद्ब-
१५ लकुथास्तरणसनाथधरणीतलानि कमलोत्पलदलास्तीर्णनिर्मलनी-
लसलिलानि भ्रमद्भ्रमधुकरीगणोपगीतान्यनिभृतपरभृतबहिंगण-
नि मृदुसुरभिशिरसुखपवनानि मनःप्रसादोङ्गावनानि नगरोपव-
नान्यनुविचरत्वन्यतमसुद्यानवनं नातिमहता बलकायेन परिवृतः
क्रीडार्थमुपनिर्जगाम ।

२० स तत्र पुंस्कोकिलनादिते वने मनोहरोद्यानविमानभूषिते ।
चचार पुष्पानतचिचपादपे प्रियासहायः सुकृतीव नन्दने ॥ ४ ॥

गीतस्वनैर्मधुरतूर्यवानुविड्ध-
र्नृत्यैश्च हावचतुर्लुलिताङ्गहरैः ।
स्त्रीणां मदोपहतया च विलासलक्ष्या
रेमे स तत्र वनचारुतया तया च ॥ ५ ॥

तचस्यं चैनमन्यतमः सुभाषितारथ्यायी ब्राह्मणः समभिजगाम ।
 कृतोपचारसत्कारश्च तदूपशेभापहतमनास्त्वोपविवेश ॥ इति स म-
 हासत्वो यौवनानुवृत्त्या पुण्यसमृद्धिप्रभावोपनतं क्रीडाविधिमनुभ-
 वंस्तदागमनादुत्पन्नबहुमान एव तस्मिन्ब्राह्मणे सुभाषितश्चवणादन-
 ५ वाप्नागमनफले सहसैवोत्पत्तितं गीतवादिचस्वनोपरोधि क्रीडाप्रस-
 द्वजनितप्रहर्षोपहन्त् प्रमदाजनभयविषादजननं कोलाहलमुपश्चुत्य
 ज्ञायतां किमेतदिति सादरमन्तःपुरावचरान्तमादिदेश ॥ अथास्य
 दौवारिका भयविषाददीनवदनाः ससंभ्रमं द्रुततरमुपेत्य न्यवेदयन्त ।
 एष स देव पुरुषादः कल्माषपादः सौदासः साक्षादिवान्तको नरश-
 10 तकदनकरणपरिचयादाक्षसाधिकक्रूरतरमतिरतिमानुषबलवीर्यदर्पो
 रक्षःप्रतिभयरौद्रमूर्तिर्मूर्तिमानिव जगत्संचास इत एवाभिवर्तते ।
 विदुतं च नस्तसंचासप्यस्तर्थैर्यमुद्भान्तरथतुरगद्विरदव्याकुलयोधं ब-
 लम् । यतः प्रतियत्नो भवतु देवः प्राप्नकालं वा संप्रधार्यतामिति ॥
 अथ सुतसोमो जानानोऽपि तानुवाच । भोः क एष सौदासो नाम ॥
 15 ते तं प्रोचुः । किमेतदेवस्य न विदितं यथा सुदासो नाम राजा ब-
 भूव । स मृगयानिर्गतो ऽशेनापहतो वनगहनमनुप्रविष्टः सिंखा
 सार्धं योगमगमदापन्नसत्त्वा च सा सिंही संवृत्ता कालान्तरेण च
 कुमारं प्रसुषुवे ॥ स वनचैर्गृहीतः सुदासायोपनीतः । अपुचो ऽह-
 मिति च कृत्वा सुदासेन संवर्धितः । पितरि च सुरपुरमुपगते स्वं
 20 राज्यं प्रतिलेभे । स मातृदोषादामिषेष्वभिसक्तः । इदमिदं रसवरं मां-
 समिति स मानुषं मांसमास्वाद्य स्वपौरानेव च हत्वा हत्वा भक्षयि-
 तुमुपचक्रमे ॥ अथ पौरास्तद्वधायोद्योगं चक्रुः । यतोऽसौ भीतः सौ-
 दासो नरस्तिरपिशितबलिभुग्भ्यो भूतेभ्य उपशुश्राव । अस्मात्संक-
 टान्मुक्तो ऽहं राज्ञां कुमारशतेन भूतयज्ञं करिष्यामीति ॥ सोऽयं त-
 25 स्मात्संकटान्मुक्तः । प्रसत्य प्रसत्य चानेन राजकुमारापहरणं कृतम् ।

सो इयं देवमपुपहर्तुमायातः । श्रुत्वा देवः प्रमाणमिति ॥ अथ स
बोधिसत्त्वः पूर्वमेव विदितशीलदीषविभ्रमः सौदासस्य कारण्यात्-
च्चिकित्सावहितमतिराशंसमानश्चात्मनि तच्छीलविकृतप्रशमनसा-
मर्थ्ये प्रियाख्यान इव च सौदासाभियाननिवेदने प्रीतिं प्रतिसंवेद-
५ यन्नियतमित्युवाच ।०

राज्याञ्जुते इस्मिन्नरमांसलोभादुन्मादवक्तव्य इवास्तवतन्वे ।

त्यक्तस्वधर्मे हतपुरुषकीर्तौ शोच्यां दशमित्यनुवर्तमाने ॥ ६ ॥

को विक्रमस्याच ममावकाश एवंगताङ्गा भयसंभ्रमस्य ।

अयल्लसंरभपराक्रमेण पाप्मानमस्य प्रसम्भन्निमि ॥ ७ ॥

१० गत्वापि यो नाम मयानुकम्प्यो मन्त्रोचरं स स्वयमभ्युपेतः ।

युक्तं मयातिथ्यमतो इस्य कर्तुमेवं हि सन्तो इतिषिषु प्रवृत्ताः ॥ ८ ॥

१५ तद्यथाधिकारमचावहिता भवन्तु भवन्त इति स तानन्तःपुरा-
वचराननुशिष्य विषादविपुलतरपारिष्ठवाक्षमाग्रदविलुलितकण्ठं
मार्गावरणसोद्धाममाश्चासनपूर्वकं विनिवर्त्य युवतिजनं यतस्तत्को-
लाहलं ततः प्रससार । हृष्टैव च व्यायताबद्धमलिनवसनपरिकरं व-

२० ल्कलपट्टविनियतं रेणुपरुषप्रलम्बव्याकुलशिरोरुहं प्रहृष्टशमश्चुजाला-
वनद्वान्यकारवदनं रोषसंरभव्यावृत्तरौद्रनयनमुद्यतासिचर्माणं सौदा-
सं विद्रवदनुपतन्तं राजबलं विगतभयसाध्वसः समाजुहाव । अयम-
हमरे सुतसोमः । इत एव निर्वर्तस्व । किमनेन कृपणजनकदनक-

२५ रणप्रसङ्गेनेति ॥ तत्समाद्वानशब्दाकलितदर्पसु सौदासः सिंह इव
ततो न्यवर्तत । निरावरणप्रहरणमेकाकिनं प्रकृतिसौम्यदर्शनमभि-
वीक्ष्य च बोधिसत्त्वमहमपि त्वामेव मृगयामीन्युक्ता निर्विशङ्कः
सहसा संरभद्रुततरमभिसृत्यैनं स्वन्धमारोष्य प्रदुद्राव । बोधिसत्त्वो
इषि चैनं संरभदर्पोऽद्वितमानसं संसंभ्रमाकुलितमतिं राजबलविद्रा-

२५ वणादुपहृष्टप्रहर्षावलेपं साभिशङ्कमवेत्य नायमस्यानुशिष्टिकाल

इत्युपेक्षांचके । सौदासो इष्टभिमतार्थप्रसिद्धा परमिव लाभमधि-
गम्य प्रमुदितमनाः स्वमावासदुर्गं प्रविवेश ।

हतपुरुषकलेवराकुलं रुधिरसमैक्षितरौद्रभूतलम् ।

पुरुषमिव रुषावभर्त्यस्फुटदहनैरशिवैः शिवारुतैः ॥ ९ ॥

५ गृधध्वाङ्गाध्यासनरुक्षारुणपणैः कीर्णं वृक्षैनैकचिताधूमविवर्णैः ।

रक्षःप्रेतानर्तनबीभत्समशानं दूराहृष्टं चासजडैः सार्थिकनेचैः ॥ १० ॥

समवतार्य च तच बोधिसत्त्वं तदूपसंपदा विनिबद्धमाननयनः
प्रततं वीक्षमाणो विशश्राम ॥ अथ बोधिसत्त्वस्य सुभाषितोपाय-
नाभिगतं ब्राह्मणमकृतसत्कारं तदुद्यानविनिवर्तनप्रतीक्षिणमाशाव-

१० बद्धदद्यमनुसृत्य चिन्ता प्रादुरभूत् । कष्टं भोः ।

सुभाषितोपायनवानाशया दूरमागतः ।

स मां हतमुपश्चुत्य विप्रः किं नु करिष्यति ॥ ११ ॥

आशाविधातामिपरीत चेता वैतान्यतीव्रेण परिश्रमेण ।

विनिश्चसिथत्यनुशोच्य वा मां स्वभाग्यनिन्दां प्रतिपत्स्यते वा ॥ १२ ॥

१५ इति विचिन्तयतस्तस्य महासत्त्वस्य तदीयदुखाभितप्तमनसः
कारुण्यपरिचयादशूणि प्रावर्तनं ॥ अथ सौदासः साश्रुनयनमभि-
वीक्ष्य बोधिसत्त्वं समभिप्रहसन्नुवाच । मा तावद्गोः ।

धीर इत्यसि विख्यातस्त्वैश्च बहुभिर्गुणैः ।

अथ चासद्वशं प्राप्य त्वमयशूणि मुच्चसि ॥ १३ ॥

२० सुषु खल्विदमुच्यते ।

आपत्सु विफलं धैर्यं शोके श्रुतमपार्थकम् ।

नहि तद्विद्यते भूतमाहतं यत्र कम्पते ॥ १४ ॥

इति । तत्सत्यं तावद्गृहि ।

प्राणनियानय धनं सुखसाधनं वा

बन्धून्नराधिपतितामयवानुशोचन् ।

पुच्चियं पितरसञ्चुमुखान्मुतान्वा

सृतेति साश्रुनयनत्वमुपागतो इति ॥ १५ ॥

बोधिसत्त्व उवाच ।

न प्राणान्वितरौ न चैव तनयान्बन्धून् दारान् च

५ नैवैश्वर्यसुखानि संसृतवतो बाष्पोद्गमो इयं मम ।

आशावांस्तु सुभाषितैरभिगतः श्रुत्वा हतं मां द्विजो

नैराश्येन स दत्यते ध्रुवमिति सृत्वासि सास्तेष्टणः ॥ १६ ॥

१० तस्माद्विसर्जयितुमर्हसि तस्य याव-

दाशाविधातमथितं हृदयं द्विजस्य ।

संमाननास्तुपरिषेकनवीकरोमि

तस्मात्सुभाषितमधूनि च संबिभर्मि ॥ १७ ॥

प्राणैवमाननृण्यमहं द्विजस्य गन्तासि भूयो इनृणतां तवापि ।

इहागमात्रीतिकृतक्षणाभ्यां निरीक्ष्यमाणो भवदीक्षणाभ्याम् ॥ १८ ॥

मा चापयातव्यनयो इयमस्येत्येवं विशङ्काकुलमानसो भूः ।

१५ अन्यो हि मार्गो नृप मद्विधानामन्यादृशस्त्वन्यजनाभिपन्नः ॥ १९ ॥

सौदास उवाच ।

इदं त्वया ह्याहतमुच्यमानं अङ्गेयतां नैव कथंचिदेति ।

को नाम मृत्योर्वदनाद्विमुक्तः स्वस्यः स्थितस्त्वयुनरभ्युपेयात् ॥ २० ॥

दुरुत्तरं मृत्युभयं व्यतीत्य सुखे स्थितः श्रीमति वेशमनि स्वे ।

२० किं नाम तत्कारणमस्ति येन त्वं मत्समीपं पुनरभ्युपेयाः ॥ २१ ॥

बोधिसत्त्व उवाच । कथमेवं महदपि ममागमनकारणमचभवान्नावबुध्यते । ननु मया प्रतिपन्नमागमिष्यामीति । तदलं मां खल-जनसमतयैवं परिशङ्कितुम् । सुतसोमः खल्वहम् ।

लोभेन मृत्योश्च भयेन सत्यं सत्यं यदेके तृणवत्यजन्ति ।

२५ सतां तु सत्यं वसु जीवितं च कृच्छ्रे इष्टस्त्वत्परित्यजन्ति ॥ २२ ॥

न जीवितं यसुखमैहिकं वा सत्याद्युतं रक्षति दुर्गतिभ्यः ।
सत्यं विजयादिति कस्तदर्थं यज्ञाकरः स्तुतियशः मुखानाम् ॥ २३ ॥
संदृश्यमानव्यभिचारमार्गं त्वदृष्टकल्प्याणपराक्रमे वा ।
अङ्गेयतां नैति शुभं तथा च किं वीक्ष्य शङ्खा तव मध्यपीति ॥ २४ ॥

५ तत्त्वे भयं यदि च नाम समाभविष्य-
त्सङ्घः सुखेषु करुणाविकलं मनो वा ।
विख्यातरौद्रचरितं ननु वीरमानी
त्वामुद्यतप्रहरणावरणो उभ्युपैष्यम् ॥ २५ ॥
१० त्वसंस्तवस्त्रयमभीप्सित एव मे स्या-
त्तस्य द्विजस्य सफलश्रमतां विधाय ।
एषाम्यहं पुनरपि स्वयमन्तिकं ते
नास्मद्विधा हि वितथां गिरमुक्तिरन्ति ॥ २६ ॥

अथ सौदामस्त्वद्वोधिसञ्चवचनं विकल्पितमिवामृष्यमाणश्च-
नामापेदे । सुषु खल्यं सत्यवादितया च धार्मिकतया च विक-
१५ त्थते । तत्पश्यामि तावदस्य सत्यानुरागं धर्मप्रियतां च । किं च ता-
वन्मानेन नष्टेनापि स्यात् । अस्ति हि मे स्वभुजवीर्यप्रतापाद्वशी-
कृतं शतमाचं क्षत्रियकुमाराणाम् । तैर्यथोपयाचितं भूतयज्ञं करि-
थामीति विचिन्य बोधिसञ्चमुवाच । तेन हि गच्छ । द्रष्ट्यामस्ते
सत्यप्रतिज्ञतां धार्मिकतां च ।

२० गत्वा कृत्वा च तस्य त्वं द्विजस्य यदभीप्सितम् ।
शीघ्रमायाहि यावत्ते चितां सज्जीकरोम्यहम् ॥ २७ ॥

अथ बोधिसञ्चस्तथेत्यसै प्रतिश्रुत्य स्वभवनमभिगतः प्रतिन-
न्द्यमानः स्वेन जनेन तमाहूय ब्राह्मणं तस्माद्वायाचतुष्टयं शुश्राव ।
२५ तच्छ्रुत्वा सुभाषिताभिप्रसादितमनाः स महासञ्चः संराधयन्त्रियव-
चनसत्कारपुरःसरं साहस्रिकों गाथां कृत्वा समभिलषितेनार्थेन तं

ब्राह्मणं प्रतिपूजयामास । अथैनं तस्य पितास्थानातिव्ययनिवार-
णोद्युतमतिः प्रस्तावकमागतं सानुनयमित्युवाच । तात सुभाषित-
प्रतिपूजने साधु माचां ज्ञातुर्मर्हसि । महाजनः खलु ते भर्तव्यः को-
शसंपदेक्षिणी च राजश्रीरतश्च त्वां ब्रवीमि ।

⁵ शतेन संपूजयितुं सुभाषितं परं प्रमाणं न ततः परं क्षमम् ।
अतिप्रदातुर्हि कियच्चिरं भवेष्टनेश्वरस्यापि धनेश्वरद्युतिः ॥ २८ ॥
समर्थमर्थः परमं हि साधनं न तद्विरोधेन यतश्चरेत्रियम् ।
नराधिपं श्रीर्नहि कोशसंपदा विवर्जितं वेशवधूरिवेक्षते ॥ २९ ॥

बोधिसत्त्व उवाच ।

¹⁰ अर्धप्रमाणं यदि नाम कर्तुं शक्यं भवेदेव सुभाषितानाम् ।
अक्लं न ते वाच्यपथं ब्रजेयं तन्निष्क्रयं राज्यमपि प्रयच्छन् ॥ ३० ॥
श्रुत्वैव यज्ञाम मनः प्रसादं श्रेयोऽनुरागः स्थिरतां च याति ।
प्रज्ञा विवृद्धा वित्तमस्ततां च क्रयं ननु स्यादपि तत्स्वमांसैः ॥ ३१ ॥
दीपः श्रुतं मोहतमः प्रमाणी चौराद्यहार्यं परमं धनं च ।
¹⁵ संमोहशचुव्यथनाय शस्त्रं नयोपदेष्टा परमश्च मन्त्री ॥ ३२ ॥
आपद्रत्तस्याथविकारि मिचमपीडनी शोकरुजश्चिकित्सा ।
बलं महद्विषवलावमर्दि परं निधानं यशसः श्रियश्च ॥ ३३ ॥
सत्संगमे प्राभृतशीभरस्य सभासु विद्वज्जनरञ्जनस्य ।
परप्रवादद्युतिभास्करस्य स्पर्धावतां कीर्तिमदापहस्य ॥ ३४ ॥
²⁰ प्रसन्ननेत्राननवर्णरागैरसंस्कृतैरप्यतिर्हष्टलब्धैः ।
संराधनव्ययकरायदेशैर्विरख्याप्यमानातिशयक्रमस्य ॥ ३५ ॥
विस्पृष्टहेत्वर्थनिर्दर्शनस्य विच्चित्तशास्त्रागमपेशलस्य ।
माधुर्यसंस्कारमनोहरत्वादङ्गिष्ठमाल्यप्रकरोपमस्य ॥ ३६ ॥
विनीतदीप्तप्रतिभोज्जलस्य प्रसद्य कीर्तिप्रतिबोधनस्य ।
²⁵ वाक्सौष्टवस्यापि विशेषहेतुर्योगात्प्रसन्नार्थगतिः श्रुतश्रीः ॥ ३७ ॥

श्रुत्वा च विरोधिकदोषमुक्तं चिर्वर्गमार्गं समुपाश्रयन्ते ।
 श्रुतानुसारप्रतिपत्तिसारास्तरन्यकृच्छेण च जन्मदुर्गम् ॥ ३८ ॥
 गुणैरनेकैरिति विश्रुतानि प्राप्नान्यहं प्राभृतवच्छ्रुतानि ।
 शक्तः कथं नाम न पूजयेयमाज्ञां कथं वा तव लङ्घयेयम् ॥ ३९ ॥

५ यास्यामि सौदाससमीपमस्मादर्थो न मे राज्यपरिश्रमेण ।
 निवृत्तसंकेतगुणोपमर्दे लभ्यश्च यो दोषपथानुवृत्त्या ॥ ४० ॥

अथैनं पिता स्त्रेहासमुत्पत्तितसंभ्रमः सादरमुवाच । तवैव खलु
 तात हितावेक्षणा मयैवमभिहितम् । तदलमत्र ते मन्युवशमनु-
 भवितुम् । द्विषन्तस्ते सौदासवशं गमिष्यन्ति । अथापि प्रतिज्ञातं
 १० त्वया तत्समीपोपगमनमतः सत्यानुरक्षी तत्संपादयितुमिच्छसि ।
 तदपि ते नाहमनुज्ञास्यामि । अपातकं हि स्वप्राणपरिक्षानिमित्तं
 गुरुजनार्थं चानुत्तमार्गो वेदविहित इति । तत्परिहारश्चमेण तव
 को ऽर्थः । अर्थकामाभ्यां च विरोधिदृष्टं धर्मसंश्रयमनयमिति व्यस-
 नमिति च राज्ञां प्रचक्षते नीतिकुशलाः । तदलमनेनासन्मनस्ता-
 १५ पिना स्वार्थनिरपेक्षेण ते निर्बन्धेन । अथायशस्यं मार्ष धर्मविरो-
 धि चेति प्रतिज्ञाविसंवादनमनुचितत्वात् व्यवस्थति ते मतिः । एव-
 मपीटं तद्विमोक्षणार्थं समुद्दुक्तं सज्जमेव नो हस्यश्वरथपत्तिकायं
 संपन्नमनुरक्तं कृतास्त्रूरपुरुषमनेकसमरनीराजितं महन्महौघभीमं
 बलम् । तदनेन परिवृतः समभिगम्यैनं वशमानयान्तकवशं वा प्रा-
 २० पय । एवमव्यर्थप्रतिज्ञाता संपादिता स्यादात्मरक्षा चेति ॥ बोधिस-
 त्व उवाच । नोत्सहे देवान्यथा प्रतिज्ञातुमन्यथा कर्तुं शोच्येषु वा
 व्यसनपङ्कनिमयेषु नरकाभिमुखेषु सुहत्सु स्वजनपरित्यक्तेष्वनाथेषु च
 तद्विधेषु प्रहर्तुम् ।

अपि च ।

दुष्करं पुरुषादो ऽसावुदारं चाकरोन्मयि ।
 मद्वचःप्रत्ययाद्यो मां व्यसृज्वशमागतम् ॥ ४१ ॥
 लब्धं तत्कारणाच्चेदं मया तात सुभाषितम् । .
 उपकारी विशेषेण सो ऽनुकम्प्यो मया यतः ॥ ४२ ॥

5 अलं चाच देवस्य मदत्ययाशङ्क्या । का हि तस्य शक्तिरस्ति मा-
 मेवमभिगतं विहिंसितुमिति ॥ एवमनुनीय स महात्मा पितरं वि-
 निवारणसोद्यमं च विनिवर्त्य प्रणयिजनमनुरक्तं च बलकायमेका-
 की विगतभयदैन्यः सत्यानुरक्षी लोकहितार्थं सौदासमभिविनेष्टं-
 न्निकेतमभिजगाम ॥ दूरादेवावलोक्य सौदासस्तं महासत्त्वमतिवि-
 10 सयादभिवृद्धबहुमानप्रसादश्चिराभ्यासविरुद्धकूरतामलिनमतिरपि
 अक्षमिति चिन्नामापेदे । अहहहह ।

आश्चर्याणां बताश्चर्यमङ्गुतानां तथाङ्गुतम् ।
 सत्यौदार्यं नृपस्येदमतिमानुषदैवतम् ॥ ४३ ॥
 मृत्युरौद्रस्वभावं मां विनीतभयसंभ्रमः ।
 15 इति स्वयमुपेतो ऽयं ही धैर्यं साधु सत्यता ॥ ४४ ॥
 स्थाने खत्वस्य विख्यातं सत्यवादितया यशः ।
 इति प्राणान्स्वराज्यं च सत्यार्थं यो ऽयमत्यजत् ॥ ४५ ॥

अथ बोधिसत्त्वः समभिगम्यैनं विस्मयबहुमानावर्जितमानस-
 मुवाच ।

20 प्राप्नं सुभाषितधनं प्रतिपूजितो ऽर्थी
 प्रीतिं मनश्च गमितं भवतः प्रभावात् ।
 प्राप्नस्तदस्ययमशान यथेष्पितं मां
 यज्ञाय वा मम पशुवतमादिश त्वम् ॥ ४६ ॥
 सौदास उवाच ।

नात्येति कालो मम खादितुं त्वां धूमाकुला तावदियं चितापि ।
विधूमपक्षं पिशितं च हृदयं शृणुमस्तदेतानि सुभाषितानि ॥ ४७ ॥

बोधिसत्त्वं उवाच । कस्त्वार्थं इत्थंगतस्य सुभाषितश्चवरणे ।

इमामवस्थामुदरस्य हेतोः प्राप्नोऽसि संत्यक्तधृणः प्रजासु ।

५ इमाश्च धर्मं प्रवदन्ति गाथाः समेत्यधर्मेण यतो न धर्मः ॥ ४८ ॥

रक्षोविकृतवृत्तस्य संत्यक्तार्थपथस्य ते ।

नास्ति सत्यं कुतो धर्मः किं श्रुतेन करिष्यसि ॥ ४९ ॥

अथ सौदासस्त्वामवसादनाममृथमाणः प्रत्युवाच । मा तावद्बोः ।

को ऽसौ नृपः कथय यो न समुद्घातास्त्वः

क्रीडावने वनमृगीदयिताच्चिहन्ति ।

१० तद्वच्चिहन्ति मनुजात्यदि वत्तिहेतो-

राधर्मिकः किल ततोऽस्मि न ते मृगमाः ॥ ५० ॥

बोधिसत्त्वं उवाच ।

धर्मे स्थिता न खलु ते ऽपि नमन्ति येषां

१५ भीतद्रुतेष्वपि मृगेषु शरासनानि ।

तेभ्योऽपि निन्द्यतम एव नराशनस्तु

जात्युच्छ्रुता हि पुरुषा न च भक्षणीयाः ॥ ५१ ॥

अथ सौदासः परिकर्षाक्षरमप्यभिधीयमानो बोधिसत्त्वेन त-

न्मैतीगुणप्रभावादभिभूतरौद्रस्वभावः सुखायमान एव तद्वचनमभि-

२० प्रहसन्नुवाच । भोः सुत्सोम ।

मुक्तो मया नाम समेत्य गेहं समन्ततो राज्यविभूतिरम्यम् ।

यन्मत्समीपं पुनरागतस्त्वं न नीतिमार्गे कुशलोऽसि तस्मात् ॥ ५२ ॥

बोधिसत्त्वं उवाच । नैतदस्ति । अहमेव तु कुशलो नीतिमार्गे
यदेनं न प्रतिपत्तुमिच्छामि ।

यं नाम प्रतिपन्नस्य धर्मादैकान्तिकी चुतिः ।

न तु प्रसिद्धिः सौख्यस्य तच किं नाम कौशलम् ॥ ५३ ॥

किं च भूयः ।

ये नीतिमार्गप्रतिपत्तिधीराः प्रायेण ते प्रेत्य पतन्त्यपायान् ।

^५ अपास्य जिह्वानिति नीतिमार्गान्सत्यानुरक्षी पुनरागतो इसि ॥ ५४ ॥

अतश्च नीतौ कुशलो ज्हमेव त्यक्तानृतं यो इभिरतो इसि सत्ये ।

न तत्सुनीतं हि वदन्ति तज्ज्ञा यन्नानुबभन्ति यशःसुखार्थाः ॥ ५५ ॥

सौदास उवाच ।

प्राणान्नियान्स्वजनमश्चुमुखं च हिता

१० राज्याश्रयाणि च सुखानि मनोहराणि ।

कामर्थसिद्धिमनुपश्यसि सत्यवाक्ये

तदक्षणार्थमपि मां यदुपागतो इसि ॥ ५६ ॥

बोधिसत्त्व उवाच । बहवः सत्यवचनाश्रया गुणातिशयाः । सं-

क्षेपस्तु शूयताम् ।

^{१५} माल्यश्रियं हृदयतयातिशेते सर्वान्वसान्स्वादुतया च सत्यम् ।

अमाहृते पुण्यगुणप्रसिद्धा तपांसि तीर्थाभिगमश्रमांश्च ॥ ५७ ॥

कीर्तेजगद्याप्निकृतक्षणाया मार्गस्त्रिलोकाक्रमणाय सत्यम् ।

द्वारं प्रवेशाय सुरालयस्य संसारदुर्गोक्तरणाय सेतुः ॥ ५८ ॥

अथ सौदासः साधु युक्तमित्यभिप्रणम्यैनं सविस्मयमभिवीक्ष-

^{२०} माणः पुनरुवाच ।

अन्ये नरा मदशणा भवन्ति दैन्यार्पणात्त्रासविलुप्तैर्याः ।

संत्यज्यसे त्वं तु न धैर्यलक्ष्म्या मन्ये न ते मृत्युभयं नरेन्द्र ॥ ५९ ॥

बोधिसत्त्व उवाच ।

महतापि प्रयत्नेन यच्छक्यं नातिवर्त्तितुम् ।

प्रतीकारासमर्थेन भयक्त्वैवेन तच किम् ॥ ६० ॥

इति परिणामितलोकस्थितयोऽपि तु कापुरुषाः

पापप्रसङ्गादनुतथमानाः शुभेषु कर्मस्वकृतश्चमाश्च ।

अशङ्कमानाः परलोकदुःखं मर्तव्यसंचासजडा भवन्ति ॥ ६१ ॥

तदेव कर्तुं न तु संसरामि भवेद्यातो मे मनसो ऽनुतापः ।

५ सात्मीकृतं कर्म च शुङ्गमसाङ्गर्मस्थितः को मरणाद्विभीयात् ॥ ६२ ॥

न च सराम्यर्थिजनोपयानं यत्र प्रहर्षाय ममार्थिनां वा ।

इति प्रदानैः समवाप्तुष्टिर्धर्मे स्थितः को मरणाद्विभीयात् ॥ ६३ ॥

चिरं विचिन्न्यापि च नैव पापे मनःपदन्यासमपि सरामि ।

विशोधितस्वर्गपथोऽहमेवं मृत्योः किमर्थं भयमन्युपेयाम् ॥ ६४ ॥

१० विप्रेषु बन्धुषु सुहत्सु समाश्रितेषु

दीने जने यतिषु चाश्रमभूषणेषु ।

न्यस्तं मया बहु धनं ददता यथाहं

कृत्यं च यस्य यदभूतदकारि तस्य ॥ ६५ ॥

१५ श्रीमन्ति कीर्तनशतानि निवेशितानि

सत्त्वाजिराश्रमपदानि सभाः प्रपाश्च ।

मृत्योर्न मे भयमतस्तदवाप्तुष्टे-

र्यज्ञाय तत्समुपकल्पय भुद्दस्त्र वा माम् ॥ ६६ ॥

२० तदुपश्चुत्य सौदासः प्रसादाश्रुव्याप्तनयनः समुद्दिद्यमानरोमाश्च-
पिटको विसृतपापस्वभावतामिस्तः सबहुमानमवेक्ष्य बोधिसत्त्व-

मुवाच । शान्तं पापम् ।

अद्याद्विषं स खलु हालहलं प्रजान-

न्नाशीविषं प्रकुपितं ज्वलदायसं वा ।

मूर्धापि तस्य शतधा हृदयं च याया-

द्यस्त्वद्विधस्य नृपपुङ्गवं पापमिच्छेत् ॥ ६७ ॥

तर्दहति भवांस्तान्यपि मे सुभाषितानि वक्तुम् । अनेन हि ते व-
चनकुमुमवर्षेणाभिप्रसादितमनसः सुषुतरमभिवृद्धं च तेषु मे कौतू-
हलम् । अपि च भोः ।

दृष्टा मे चरितच्छायावैरूप्यं धर्मदर्पणे ।

अपि नामागतावेगं स्यान्मे धर्मोत्सुकं मनः ॥ ६८ ॥

अथैनं बोधिसत्त्वः पाचीकृताशयं धर्मश्चवण्णप्रवणमानसमवेत्यो-
वाच । तेन हि धर्मार्थिना तदनुरूपसमुदाचारसौष्ठवेन धर्मः श्रोतुं
युक्तम् । पश्य ।

नीचैस्तरासनस्थानाद्विबोध्य विनयश्चियम् ।

प्रीत्यर्पिताभ्यां चक्षुभ्यां वाङ्गम्बास्वादयन्निव ॥ ६९ ॥

गौरवावर्जितैकायप्रसन्नामलमानसः ।

सत्कृत्य धर्मं शृणुयाद्विषग्वाक्यमिवानुरः ॥ ७० ॥

अथ सौदासः स्वेनोत्तरीयेण समास्तीयोच्चैस्तरं शिलातलं तत्र
चाधिरोप्य बोधिसत्त्वं स्वयमनास्तरितायामुपविश्य भूमौ बोधिस-
त्त्वस्य पुरस्तादाननोद्विक्षणव्यापृतनिरीक्षणस्तं महासत्त्वमुवाच ब्रू-
हीदानीं मार्षेति ॥ अथ बोधिसत्त्वो नवाभ्योधरनिनदमधुरेण गम्भी-
रेणापूरयन्निव तद्वनं व्यापिना स्वरेणोवाच ।

यद्यच्छयाप्युपानीतं सकृत्सज्जनसंगतम् ।

भवत्यचलमत्यन्तं नाभ्यासक्रममीक्षते ॥ ७१ ॥

तदुपश्चुत्य सौदासः साधु साध्विति स्वशिरः प्रकम्प्याङ्गुलीविक्षेपं
बोधिसत्त्वमुवाच । ततस्ततः ॥

अथ बोधिसत्त्वो द्वितीयां गाथामुदाजहार ।

न सज्जनादूरचरः क्वचिङ्गवेङ्गजेत साधून्विनयक्रमानुगः ।

स्यृशन्त्ययन्तेन हि तत्समीपगं विसर्पिणस्तद्विष्णुपुष्परेणवः ॥ ७२ ॥

सौदास उवाच ।

सुभाषितान्यर्चयता साधो सर्वात्मना त्वया ।

स्थाने खलु नियुक्तोऽर्थः स्थाने नावेक्षितः अमः ॥ ७३ ॥

ततस्ततः ॥ बोधिसत्त्वं उवाच ।

रथा नृपाणां मणिहेमभूषणा व्रजन्ति देहाश्च जराविहृपताम् ।

५ सतां तु धर्मं न जराभिवर्तते स्थिरानुरागा हि गुणेषु साधवः ॥ ७४ ॥

अमृतवर्षे खल्विदम् । अहो संतर्पिताः स्मः । ततस्ततः ॥ बोधि-
सत्त्वं उवाच ।

नभश्च दूरे वसुधातलाच्च पारादवारं च महार्णवस्य ।

अस्ताचलेन्द्रादुदयस्ततोऽपि धर्मः सतां दूरतरे इसतां च ॥ ७५ ॥

१० अथ सौदासः प्रसादविस्याभ्यामावर्जितप्रेमबहुमानो बोधि-
सत्त्वमुवाच ।

चिचाभिधानातिशयोज्ज्वलार्था गाथास्त्वदेता मधुरा निशम्य ।

आनन्दितस्तत्प्रतिपूजनार्थं वरानहं ते चतुरो ददामि ॥ ७६ ॥

१५ तद्वृणीष्व यद्यन्मत्तोऽभिकाङ्क्षसीति ॥ अथैनं बोधिसत्त्वः सवि-
स्यबहुमान उवाच । कस्त्वं वरप्रदानस्य ।

यस्यास्ति नात्मन्यपि ते प्रभुत्वमकार्यसंरागपराजितस्य ।

स त्वं वरं दास्यसि कं परस्मै शुभप्रवृत्तेरपवृत्तभावः ॥ ७७ ॥

अहं च देहीति वरं वदेयं मनश्च दित्साशिशिलं तव स्यात् ।

तमन्ययं कः सघृणोऽभ्युपेयादेतावदेवालमलं यतो नः ॥ ७८ ॥

२० अथ सौदासः किंचिद्वीडावनतवदनो बोधिसत्त्वमुवाच । अलम-
चभवतो मामेवं विशङ्कितुम् ।

प्राणानपि परित्यज्य दास्यामि तानहं वरान् ।

विस्मयं तद्वृणीष्व त्वं यद्यदिङ्गसि भूमिप ॥ ७९ ॥

बोधिसत्त्वं उवाच । तेन हि

सत्यव्रतो भव विसर्जय सत्त्वहिंसां
 बन्दीकृतं जनमशेषभिमं विमुच्च ।
 अद्या न चैव नरवीर मनुष्यमांस-
 मेतान्वराननवरांश्चतुरः प्रयच्छ ॥ ८० ॥

५ सौदास उवाच ।

ददामि पूर्वाभवते वरांस्तीनन्यं चतुर्थं तु वरं कृणीष्व ।
 अवैषि किं न त्वमिदं यथाहमीशो विरन्तुं न मनुष्यमांसात् ॥ ८१ ॥
 बोधिसत्त्व उवाच । हन्त तवैतत्संवृत्तं ननूक्तं मया कस्त्वं वरप्र-
 दानस्येति । अपि च भोः ।

१० सत्यव्रतत्वं च कथं स्यादहिंसकता च ते ।

अपरित्यजतो राजन्मनुष्यपिशिताशिताम् ॥ ८२ ॥

आह । ननूक्तं भवता पूर्वं दास्याम्येतानहं वरान् ।

प्राणानपि परित्यज्य तदिदं जायते ऽन्यथा ॥ ८३ ॥

अहिंसकत्वं च कुतो मांसार्थं ते भ्रतो नरान् ।

सत्येवं कतमे दक्षा भवता स्युर्वास्त्रयः ॥ ८४ ॥

सौदास उवाच ।

त्वक्का राज्यं वने क्लेशो यस्य हेतोर्धृतो मया ।

हतो धर्मः क्षता कीर्तिस्त्यस्थामि तदहं कथम् ॥ ८५ ॥

बोधिसत्त्व उवाच । अत एव तद्वांस्त्यकुर्महृति ।

धर्मादर्थात्सुखाकीर्तेभ्रष्टो यस्य कृते भवान् ।

अनर्थायतनं तादृक्षणं न त्यक्तुर्महृसि ॥ ८६ ॥

दक्षानुशयिता चेयमनौदार्यहते जने ।

नीचता सा कथं नाम त्वामप्यभिभवेदिति ॥ ८७ ॥

तदलं ते पाप्मानमेवानुभवितुम् । अवबोद्धुर्महस्यात्मानम् । सौ-

२५ दासः खत्वचभवान् ।

वैद्येक्षितानि कुशलैरूपकल्पितानि
 याम्याख्यनूपजलजान्यथ जाङ्गलानि ।
 मांसानि सन्ति कुरु तैर्हृदयस्य तुष्टिं
 निन्दावहाद्विरम साधु मनुष्मांसात् ॥ ८८ ॥
 5
 तूर्यस्वनान्सजलतोयदनादधीरा-
 न्गीतस्वनं च निशि राज्यमुखं च तत्तत् ।
 बन्धून्सुतान्यरिजनं च मनोऽनुकूलं
 हित्वा कथं नु रमसे ऽच वने विविक्ते ॥ ८९ ॥
 10
 चित्तस्य नार्हसि नरेन्द्र वशेन गन्तुं
 धर्मार्थयोरनुपरोधपर्यं भजस्व ।
 एको नृपान्युधि विजित्य समस्तसैव्या-
 न्मा चित्तवियप्रविधौ परिकातरो भूः ॥ ९० ॥
 15
 लोकः परो ऽपि मनुजाधिप नन्ववेष्य-
 स्तसात्मियं यदहितं च न तन्निषेष्यम् ।
 यत्सात् कीर्त्यनुपरोधि मनोऽभार्गं
 तद्विप्रियं सदपि भेषजवद्वजस्व ॥ ९१ ॥
 अथ सौदासः प्रसादाश्रुष्याभ्यनयनो गन्तदायमानकरणः समभि-
 सृत्यैव बोधिसत्त्वं पादयोः संपरिष्वज्योवाच ।
 20
 गुणकुसुमरजोभिः पुरायगन्धैः समन्ता-
 ज्जगदिदमवकीर्णे कारणे तद्वशोभिः ।
 इति विचरति पापे मृत्युदूतोयवृत्तौ
 त्वमिव हि क्ष इवान्यः सानुकम्पो मयि स्यात् ॥ ९२ ॥
 शास्त्रा गुरुश्च मम दैवतमेव च त्वं
 मूर्धा वचांस्यहममूर्धि तवार्चयामि ।

भोक्ष्ये न चैव सुतसोम मनुष्यमांसं

यन्मां यथा वदसि तच्च तथा करिष्ये ॥ १३ ॥

नृपात्मजा यज्ञनिमित्तमाहता मया च ये बन्धनखेदपीडिताः ।

हतत्विषः शोकपरीतमानसास्तदेहि मुच्चाव सहैव तानपि ॥ १४ ॥

५ अथ बोधिसत्त्वस्तथेत्यसै प्रतिश्रुत्य यच ते नृपसुतास्तेनावरुद्धा-
स्त्वचैवाभिजगाम । दृष्टैव च ते नृपसुताः सुतसोमं हन्त मुक्ता वय-
मिति परं हर्षमुपजग्मुः ।

विरेजिरे ते सुतसोमदर्शनात्तरेन्द्रपुत्राः स्फुटहासकान्तायः ।

शरन्मुखे चन्द्रकरोपबृहिता विजृभमाणाः कुमुदाकरा इव ॥ १५ ॥

१० अथैनानभिगम्य बोधिसत्त्वः समाश्वासयन्त्रियवचनपुरःसरं च प्र-
तिसंमोद्य सौदासस्याद्रोहाय शपथं कारयित्वा बन्धनादिमुच्य सार्थं
सौदासेन तैश्च नृपतिपुत्रैनुगम्यमानः स्वं राज्यमुपेत्य यथार्हकृतसं-
स्कारांस्तानाजपुत्रान्सौदासं च स्वेषु स्वेषु राज्येषु प्रतिष्ठापयामास ॥

तदेवं श्रेयः समाधत्वे यथा तथाप्युपनतः सत्संगम इति श्रेयोऽर्थि-

१५ ना सज्जनसमाश्रयेण भवितव्यम् ॥ एवमसंस्तुतसुहत्पूर्वजन्मस्वप्युप-
कारपरत्वाद्बुद्धो भगवानिति तथागतवर्णे ऽपि वाच्यम् ॥ एवं सङ्खर्म-
श्रवणं दोषापचयाय गुणसमाधानाय च भवतीति सङ्खर्मश्रवणे ऽपि
वाच्यम् । श्रुतप्रशंसायामपि वाच्यम् । एवमनेकानुशंसं श्रुतमिति ॥
सत्यकथायामपि वाच्यम् । एवं सज्जनेष्टं पुण्यकीर्त्याकरं सत्यवचन-
२० मित्येवं स्वप्राणसुखैश्चर्यनिरपेक्षाः सत्यमनुरक्षन्ति सत्युरुषा इति स-
त्यप्रशंसायामप्युपनेयं करुणावर्णे ऽपि चेति ॥

॥ इति सुतसोमजातकमेकंशत्तमम् ॥

राजलक्ष्मीरपि श्रेयोमार्गं नावृणोति संविग्मानसानामिति स-
वेगपरिचयः कार्यः ॥ तद्यथानुश्रूयते । बोधिसत्त्वभूतः किलायं भग-

वान्याधिजरामरणप्रियविप्रयोगादिव्यसनशतोपनिषातं दुःखितम-
नाथमचाणमपरिणायकं लोकमवेक्ष्य करुणया समुत्साहमानस्त-
त्परिचाणव्यवसितमतिरत्निसाधुस्वभावस्तत्संपादयमानो विमुख-
स्यासंस्तुतस्यापि च लोकस्य हितं सुखविशेषं च कदाचिदन्यतम-
५ स्मिन्नाजकुले प्रजानुरागसौमुख्यादस्वलिताभिवृद्ध्या च समद्या स-
मानतद्वप्तसामन्तया चाभिव्यज्यमानमहाभाग्ये विनयश्चाधिनि जन्म
प्रतिलेभे । स जायमान एव तद्राजकुलं तत्समानसुखदुःखं च पुरवरं
परयाभ्युदयश्चिया संयोजयमास ।

प्रतिप्रहव्याकुलतुष्टविप्रं मदोङ्गताभ्युज्ज्वलवेषभृत्यम् ।

१० अनेकतूर्यस्वनपूर्णकूजमानन्दनृत्तानयवृत्तभावम् ॥ १ ॥

संसक्तगीतद्रवहासनादं परस्पराश्वेषविवृत्तहर्षम् ।

नरैः प्रियाख्यानकदानतुष्टैराशास्यमानाभ्युदयं नृपस्य ॥ २ ॥

विघटितद्वारविमुक्तबन्धनं समुच्छृतायधजचिच्चत्वरम् ।

विचूर्णपृष्ठासवसिक्तभूतलं बभार रम्यां पुरमुत्सवश्रियम् ॥ ३ ॥

१५ महागृहेभ्यः प्रविकीर्यमाणैर्हिरण्यवस्त्राभरणादिवर्षैः ।

लोकं तदा आप्नुभिवोद्यता श्रीरूपमहाललितं चकार ॥ ४ ॥

तेन च समयेन तस्य राज्ञो जाता जाताः कुमारा मियन्ते स ।

स तं विधिममानुषकृतमिति मन्यमानस्तस्य तनयस्य रक्षार्थं मणि-
काञ्चनरजतभक्तिचित्ते श्रीमति सर्वायसे प्रसूतिभवने भूतविद्यापरि-

२० दृष्टेन वेदविहितेन च क्रमेण विहितरक्षोभ्यप्रतीकारे समुचितैश्च कौ-
तुकमङ्गलैः कृतस्वस्ययनपरियहे जातकर्मादिसंस्कारविधिं संवर्धनं

च कारयामास । तमपि च महासञ्चं सञ्चसंपत्तेः पुण्योपचययप्रभा-
वात्सुसंविहितत्वाच्च रक्षाया नामानुषाः प्रसेहिरे ॥ स कालकमाद-

वाप्तसंस्कारकर्मा श्रुताभिजनाचारमहङ्गो लब्धविद्यशःसंमाननेभ्यः
२५ प्रशमविनयमेधागुणवर्जितेभ्यो गुरुभ्यः समधिगतानेकविद्याः प्रत्य-

हमापूर्यमाणमूर्तियौवनकान्या निसर्गसिद्धेन च विनयानुरागेण परं
प्रेमास्पदं स्वजनस्य जनस्य च बभूव ।

असंस्तुतमसंबन्धं दूरस्थमपि सज्जनम् ।

जनोऽन्वेति सुहमीत्या गुणश्रीस्तच कारणम् ॥ ५ ॥

५ हासभूतेन नभसः शरद्विकचरश्मिना ।

संबन्धसिद्धिर्लोकस्य का हि चन्द्रमसा सह ॥ ६ ॥

अथ स महासञ्चः पुण्यप्रभावसुखोपनतैर्दिव्यकल्पैरनल्पैरपि च
विषयैरूपलाल्यमानः स्नेहबहुमानसुमुखेन च पिचा विश्वासनिर्विशङ्कं
दृश्यमानः कदाचित्स्वस्मिन्युरवरे प्रविततरमणीयशोभां कालक्रमो-
१० पनतां कौमुदीविभूतिं दिव्याः कृताभ्यनुज्ञाः पिचा काञ्चनमणिरज-
तभक्तिचिचालंकारं समुच्छ्रुतनानाविधरागप्रचलितोज्ज्वलपताक-
ध्वजं हैमभारडाभ्यलंकृतविनीतचतुरतुरुंगं दक्षदाक्षिण्यनिपुणशुचि-
विनीतधीरसारथिं चिचोज्ज्वलवेषप्रहरणावरणानुयाचं रथवरमधि-
रुद्ध मनोऽन्तर्यस्वनपुरःसरस्त्युरवरमनुविचरंस्तदर्शनाक्षिप्तहृदयस्य
१५ कौतूहललोलचक्षुषः सुतिसभाजनाञ्जलिप्रयहप्रणामाशीर्वचनप्र-
योगसव्यापारस्योत्सवरम्यतरवेषरत्नस्य पौरजानपदस्य समुदयशो-
भामालोक्य लब्धप्रहर्षावकाशे ऽपि मनसि कृतसंवेगपरिचयत्वात्पूर्व-
जन्मसु सृतिं प्रतिलेभे ।

कृपणा बत लोकस्य चलत्वविरसा स्थितिः ।

२० यदियं कौमुदीलक्ष्मीः सर्तव्यैव भविष्यति ॥ ७ ॥

एवंविधायां च जगत्प्रवृत्तावहो यथा निर्भयता जनानाम् ।

यन्मृत्युनाधिष्ठितसर्वमार्गा निःसंभवा हर्षमनुभवन्ति ॥ ८ ॥

अवार्यवीर्येष्वरिषु स्थितेषु जिद्यांसया व्याधिजराजाकेषु ।

अवश्यगम्ये परलोकतुर्गे हर्षावकाशे ऽच सचेतसः कः ॥ ९ ॥

स्वनानुकृत्येव महार्णवानां संरभरौद्राणि जलानि कृत्वा ।
 मेघास्तु दिङ्गासु रहेममालाः संभूय भूयो विलयं वजन्ति ॥ १० ॥
 तटैः समं तद्विनिबद्धमूलान्हत्वा तरुण्णव्यजवैः पयोभिः ।
 भवन्ति भूयः सरितः क्रमेण शोकोपतापादिव दीनहृपाः ॥ ११ ॥
 ५ हत्वापि शृङ्गाणि महीधराणां वेगेन वृद्धानि च तोयदानाम् ।
 विघूर्ण्य चोद्वर्त्य च सागराभः प्रयाति नाशं पवनप्रभावः ॥ १२ ॥
 दीप्तोद्धतार्चिर्विकसत्स्फुलिङ्गः संक्षिप्य कक्षं क्षयमेति वह्निः ।
 क्रमेण शोभाश्च वनान्तराणामुद्यन्ति भूयश्च तिरोभवन्ति ॥ १३ ॥
 कः संप्रयोगो न वियोगनिष्ठः काः संपदो या न विपत्परैति ।
 १० जगत्प्रवृत्ताविति च चलायामप्रत्यवेक्ष्यैव जनस्य हर्षः ॥ १४ ॥

इति स परिगणयन्महात्मा संवेगाद्यावृत्प्रमोदोद्भवेन मनसा
 रमणीयेष्वपि पुरवरविभूषार्थमभिप्रसारिषु लोकचिचेष्वविषज्यमा-
 नबुद्धिः क्रमेण स्वभवनमनुप्राप्तमेवात्मानमपश्यत्तदभिवृद्धसंवेगश्च
 विषयसुखेष्वनास्थो धर्म एकः शरणमिति तत्रतिपत्तिनिश्चितमति-
 १५ र्यथाप्रस्तावमभिगम्य राजानं कृताञ्जलिस्तपोवनगमनायानुज्ञाम-
 याचत ।

प्रवज्यासंश्रयात्कर्तुमिच्छामि हितमात्मनः ।
 कृतां तत्राभ्यनुज्ञां च त्वयानुयहपद्धतिम् ॥ १५ ॥
 तच्छ्रुत्वा प्रियतनयः स तस्य राजा
 २० दिग्धेन द्विरदे इवेषुणाभिविद्धः ।
 गम्भीरो इष्टुदधिरिवानिलावधूत-
 स्तुच्छोकव्यथितमनाः समाचकम्ये ॥ १६ ॥
 निवारयिथन्नथ तं स राजा स्नेहात्परिष्वज्य सवाष्पकण्ठः ।
 उवाच कस्मात्सहस्रैव तात संत्यकुमस्मान्मतिमित्यकार्षीः ॥ १७ ॥

त्वदप्रियेणात्मविनाशहेतुः केनायमित्याकलितः कृतान्तः ।
 शोकाश्रुपर्याकुललोचनानि भवन्तु कस्य स्वजनाननानि ॥ १८ ॥
 अथापि किंचित्परिशङ्कितं वा मयि व्यलीकं समुपश्चुतं वा ।
 तद्वृहि यावद्बिरमामि तस्मात्पश्यामि न त्वात्मनि किंचिदीष्टक् ॥ १९ ॥

५ बोधिसत्त्व उवाच ।

इत्यभिस्त्रेहसुमुखे व्यलीकं नाम किं त्वयि ।
 विप्रियेण समर्थः स्यान्मामासादयितुं च कः ॥ २० ॥

अथ किं तर्हि नः परित्यक्तुमिछसीति चाभिहितः साश्रुनयनेन
 राजा स महासत्त्वस्तमुवाच । मृत्युभयात् । पश्यतु देवः ।

१० यामेव रात्रिं प्रथमामुपैति गर्भे निवासं नरवीर लोकः ।
 ततः प्रभृत्यस्तलितप्रयाणः स प्रत्यहं मृत्युसमीपमेति ॥ २१ ॥
 नीतौ मुयुक्तो ऽपि बले स्थितो ऽपि नात्येति कश्चिन्मरणं जरां वा ।
 उपद्रुतं सर्वमितीदमाभ्यां धर्मार्थमस्माइनमाश्रयिष्ये ॥ २२ ॥

ब्यूढान्युदीर्णनरवाजिरथद्विपानि

१५ सैन्यानि दर्परभसाः क्षितिपा जयन्ति ।

जेतुं कृतान्तरिपुमेकमपि त्वशक्ता-
 स्तन्मे मतिर्भवति धर्ममभिप्रपत्तुम् ॥ २३ ॥

हष्टाश्वकुञ्जरपदातिरथैरनीकै-

र्गुप्ता विमोक्षमुपयान्ति नृपा द्विषट्टः ।

२० सार्दि बलैरतिबलस्य तु मृत्युशत्रो-

र्मन्वादयो ऽपि विवशा वशमभ्युपेताः ॥ २४ ॥

संचूर्ण्य दन्तमुसलैः पुरगोपुराणि

मत्ता द्विपा युधि रथांश्च नरान्द्रिपांश्च ।

२५ नैवान्तकं प्रतिमुखाभिगतं नुदन्ति

वप्रान्तलव्यविजयैरपि तैर्विषाणैः ॥ २५ ॥

हृष्टचित्रवर्मकवचावरणान्युधि दारयन्यपि विदूरचरान् ।
इषुभिस्तदस्त्वकुशला द्विषतश्चिरवैरिणं न तु कृतान्तमरिम् ॥ २६ ॥

सिंहा विकर्तनकरैर्नखरैर्द्विपानां
कुम्भायममशिखरैः प्रशमय्य तेजः ।

⁵ भित्तैव च श्रुतमनांसि रवैः परेषां
मृत्युं समेत्य हतदर्पबलाः स्वपन्ति ॥ २७ ॥

दोषानुरूपं प्रणयन्ति दण्डं कृतापराधेषु नृपाः परेषु ।
महापराधे यदि मृत्युशब्दौ न दण्डनीतिप्रवणा भवन्ति ॥ २८ ॥
नृपाश्च सामादिभिरपुपायैः कृतापराधं वशमानयन्ति ।
१० रौद्रश्चिराभ्यासद्वावलेषो मृत्युः पुनर्नानुनयादिसाध्यः ॥ २९ ॥

क्रोधानलज्जलितघोरविषामिगमे-
द्दैष्टाङ्गुरैरभिदशन्ति नरान्भुजंगाः ।
दंष्टव्ययनविधुरास्तु भवन्ति मृत्यौ
वधे ऽपि नित्यमपकारविधानदक्षे ॥ ३० ॥

¹⁵ दृष्टस्य कोपभसैरपि पञ्चगैश्च
मन्त्रैर्विषं प्रशमयन्यगदैश्च वैद्याः ।
आशीविषस्त्वन्तिविषो ऽयमरिष्टदंष्टो
मन्त्रागदादिभिरसाध्यबलः कृतानाः ॥ ३१ ॥

पक्षानिलैर्लिङ्गितमीनकुलं व्युदस्य
²⁰ मेघौघभीमरसितं जलमण्णवेभ्यः ।
सर्पान्हरन्ति विततयहणाः सुपर्णा ।

मृत्युं पुनः प्रमथितुं न तथोत्सहने ॥ ३२ ॥
भीतद्वृतानपि जवातिशयेन जित्वा
सप्ताद्य चैकभुजवज्जविलासवृत्त्या ।

व्याघ्राः पिबन्ति रुधिराणि वनमृगाणां
 नैवंप्रवृत्तिपटवस्तु भवन्ति मृत्यौ ॥ ३३ ॥
 दंष्ट्राकरालमपि नाम मृगः समेत्य
 वैयाघ्रमाननमुपैति पुनर्विमोक्षम् ।
 ५ मृत्योमुखं तु पृथुरोगजरार्तिदंष्ट्रं
 प्राप्नस्य कस्य च पुनः शिवतातिरस्ति ॥ ३४ ॥

पिबन्ति नृणां विकृतोयवियहा सहौजसायूषि दृढयहा यहाः ।
 भवन्ति तु प्रस्तुतमृत्युवियहा विपन्नदर्पोल्कटतापरियहाः ॥ ३५ ॥
 पूजारतद्रोहकृते ऽभ्युपेतान्प्रहान्नियच्छन्ति च सिद्धविद्याः ।
 १० तपोबलस्त्वस्त्वयनोषधैश्च मृत्युयहस्त्वप्रतिवार्य एव ॥ ३६ ॥
 मायाविधिज्ञाश्च महासमाजे जनस्य चक्षुंषि विमोहयन्ति ।
 को ऽपि प्रभावस्त्वयमन्तकस्य यज्ञाम्यते तैरपि नास्य चक्षुः ॥ ३७ ॥

हत्वा विषाणि च तपोबलसिद्धमन्त्रा
 व्याधीन्नृणामुपशमम्य च वैद्यवर्याः ।
 १५ धन्वन्तरिप्रभृतयो ऽपि गता विनाशं
 धर्माय मे नमति तेन मतिर्वनानो ॥ ३८ ॥
 आविर्भवन्ति च पुनश्च तिरोभवन्ति
 गच्छन्ति वानिलपथेन मर्हीं विशन्ति ।
 विद्याधरा विविधमन्त्रबलप्रभावा
 मृत्युं समेत्य तु भवन्ति हतप्रभावाः ॥ ३९ ॥
 हप्तानपि प्रतिनुदन्त्यसुरान्सुरेन्द्रा
 हप्तानपि प्रतिनुदन्त्यसुराः सुरांश्च ।
 मानाधिरुद्धमतिभिः समुदीर्णसैन्ये-
 २० स्तैः संहतैरपि तु मृत्युरजम्य एव ॥ ४० ॥

इमामवेत्याप्रतिवार्यौद्रतां कृतान्तशब्दोर्भवने न मे मतिः ।
न मन्युना स्नेहपरिक्षयेण वा प्रयामि धर्माय तु निश्चितो वनम् ॥ ४१ ॥
राजोवाच । अथ वने तव क आश्वास एवमप्रतिक्रिये मृत्युभये
सति धर्मपरियहे च ।

5 किं त्वा वने न समुपैष्टति मृत्युशतु-
धर्मे स्थिताः किमृष्यो न वने विनष्टाः ।
सर्वच नाम नियतः क्रम एष तत्र
को ऽर्थो विहाय भवनं वनसंश्रयेण ॥ ४२ ॥

बोधिसत्त्व उवाच ।

10 कामं स्थितेषु भवने च वने च मृत्यु-
धर्मात्मकेषु विगुणेषु च तुल्यवृत्तिः ।
धर्मात्मनां भवति न त्वनुतापहेतु-
धर्मश्च नाम वन एव सुखं प्रपन्नुम् ॥ ४३ ॥
पश्यतु देवः ।

15 प्रमादमदकन्दर्पलोभद्वेषास्पदे गृहे ।
तद्विरुद्धस्य धर्मस्य को ऽवकाशपरियहः ॥ ४४ ॥
विकृथमाणो बहुभिः कुकर्मभिः परियहोपार्जनरक्षणाकुलः ।
अशान्तचेता व्यसनोदयागमैः कदा गृहस्थः शममार्गमेष्टति ॥ ४५ ॥
वने तु संत्यक्तकुकार्यविस्तरः परियहक्षेशविवर्जितः सुखी ।
20 शमैककार्यः परितुष्टमानसः सुखं च धर्मं च यशांसि चार्छति ॥ ४६ ॥
धर्मश्च रक्षति नरं न धनं बलं वा
धर्मः सुखाय महते न विभूतिसिद्धिः ।
धर्मात्मनश्च मुद्भेव करोति मृत्यु-
नर्त्यस्ति दुर्गतिभयं निरतस्य धर्मे ॥ ४७ ॥

क्रियाविशेषश्च यथा व्यवस्थितः शुभस्य पापस्य च भिन्नलक्षणः ।
तथा विपाको इयशुभस्य दुर्गतिश्चित्स्य धर्मस्य सुखाश्रया गतिः ॥

इत्यनुनीय स महात्मा पितरं कृताभ्यनुज्ञः पिचा तृणवदपास्य
राज्यलक्ष्मीं तपोवनाश्रयं चकार । तत्र च ध्यानान्यप्रमाणानि चौ-
५ त्पाद्य तेषु च प्रतिष्ठाप्य लोकं ब्रह्मलोकमधिरुहोह ॥

तदेवं संविप्रमनसां राजलक्ष्मीरपि श्रेयोमार्गं नावृणोतीति सं-
वेगपरिचयः कार्यः । मरणसंज्ञावर्णे इपि वाच्यम् । एवमाशुमरणसं-
ज्ञा संवेगाय भवतीति ॥ तथा मरणानुसृतिवर्णे इनित्यताकथाया-
मषुपनेयम् । एवमनित्याः सर्वसंख्यारा इति ॥ तथा सर्वलोके इन-
१० भिरतिसंज्ञायाम् । एवमनाश्वासिकं संस्कृतमिति ॥ एवमचाणो इय-
मसहायश्च लोक इत्येवमपि वाच्यम् ॥ एवं वने धर्मः सुखं प्रतिपत्तुं
न गेह इत्येवमषुपनेयम् ॥

॥ इत्ययोग्यजातकं द्वात्रिंशत्तमम् ॥

सति क्षन्तव्ये क्षमा स्यान्नासतीत्यपकारिणमपि साधवो लाभमि-
व बहुमन्यन्ते ॥ तद्यथानुश्रूयते । बोधिसत्त्वः किलान्यतमस्तित्वरएय-
१५ प्रदेशे पङ्कसंपर्कात्परुषवपुर्नीलमेघविच्छेद इव पादचारी वनमहि-
षवृषो बभूव । स तस्यां दुर्लभधर्मसंज्ञायां संमोहबहुलायामपि ति-
र्यगतौ वर्तमानः पटुविज्ञानत्वात् धर्मचर्यानिरुद्धोगमतिर्बभूव ।
चिरानुवृत्येव निबद्धभावा न तं कटाचित्करुणा मुमोच ।

को इपि प्रभावः स तु कर्मणो वा तस्यैव वा यस्तथा बभूव ॥ १ ॥
२० अतश्च नूनं भगवानवोचदचिन्त्यतां कर्मविपाकगुक्तेः ।

कृपात्मकः सत्त्वपि यस्त भेजे तिर्यगतिं तत्र च धर्मसंज्ञाम् ॥ २ ॥

विना न कर्मास्ति गतिप्रबन्धः शुभं न चानिष्टविपाकमस्ति ।

स धर्मसंज्ञी इपि तु कर्मलेशांस्तान्समासाद्य तथा तथासीत् ॥ ३ ॥

अथान्यतमो दुष्टवानरस्तस्य कालान्तराभिव्यक्तां प्रकृतिभद्रतां द-
यानुवृत्त्या च विगतक्रोधसंरभतामवेत्य नास्माङ्ग्रयमस्तीति तं महा-
सत्त्वं तेन तेन विहिंसाक्रमेण भृशतरमबाधत ।

दयामृदुषु दुर्जनः पदुतरावलेपोऽवः

५ परां ब्रजति विक्रियां नहि भयं ततः पश्यति ।

यतस्तु भयशङ्क्या सुकृशयापि संस्पृश्यते

विनीत इव नीचकैश्चरति तत्र शान्तोऽवः ॥ ४ ॥

स कदाचित्तस्य महासत्त्वस्य विस्पव्यप्रसुप्तस्य निद्रावशाढा प्रच-
लायतः सहस्रौपरि निपतति स्म । दुममिव कदाचिदेनमधिरूप
१० भृशं संचालयामास । क्षुधितस्यापि कदाचिद्स्य मार्गमावृत्य व्यति-
ष्टत । काष्ठेणायेनमेकदा श्रवणयोर्घट्यामास । सलिलावगाहनस-
मुत्सुकस्यायस्य कदाचिच्छिरः समभिरूप्य पाणिभ्यां नयने समा-
वन्ने । अणेनमधिरूप्य समुद्घतदण्डः प्रसर्यैव वाहयन्यमस्य लीला-
मनुचकार । बोधिसत्त्वोऽपि महासत्त्वः सर्वं तदस्याविनयचेष्टितमु-
१५ पकारमिव मन्यमानो निःसंक्षोभसंरभमन्युर्मर्षयामास ।

स्वभाव एव पापानां विनयोन्मार्गसंश्रयः ।

अभ्यासात्तत्र च सतामुपकार इव क्षमा ॥ ५ ॥

अथ किलान्यतमो यक्षस्तमस्य परिभवममृथमाणो भावं वा
जिज्ञासयमानस्तस्य महासत्त्वस्य तेन दुष्टकपिना वास्यमानं तं म-
२० हिष्वृष्टमं मार्गं स्थितेदमुवाच । मा तावन्नोः । किं परिक्रीतोऽस्य-
नेन दुष्टकपिना । अथ द्यूते पराजित उताहो भयमस्माक्तिंचिदाश-
ङ्कसे । उताहो बलमात्मगतं नावेषि । यदेवमनेन परिभूय वास्यसे ।
ननु भोः ।

वेगाविद्धं त्वद्विषाणायवज्जं वज्जं भिन्द्याद्यजवदा नगेन्द्रान् ।

२५ पादाश्वेमे रोषसंरभमुक्ता मज्जेयुस्ते पङ्कवच्छैलपृष्ठे ॥ ६ ॥

इदं च शैलोपमसंहतस्थिरं समयशेभं बलसंपदा वपुः ।
 स्वभावसौजस्कनिरीक्षितोर्जितं दुरासदं केसरिणोऽपि ते भवेत् ॥ ७ ॥
 मथान धृत्वा तदिमं क्षुरेण वा विषाणकोट्या मदमस्य वोद्धर ।
 किमस्य जाल्मस्य कपेरशक्तव्यबाधनादुःखमिदं तितिक्षसे ॥ ८ ॥
^५ असज्जनः कुच यथा चिकित्यते गुणानुवृत्त्या सुखशीलसौम्यया ।
 कटूषणरूक्षाणि हि यच सिद्धये कफात्मको रोग इव प्रसर्पति ॥ ९ ॥

अथ बोधिसत्त्वस्तं यक्षमवेक्षमाणः क्षमापक्षपतितमरूक्षाक्षर-
 मित्युवाच ।

अवैम्येनं चलं नूनं सदा चाविनये रतम् ।

¹⁰ अत एव मया त्वस्य युक्तं मर्षयितुं ननु ॥ १० ॥

प्रतिकर्तुमशक्तस्य क्षमा का हि बलीयसि ।

विनयाचारधीरेषु क्षन्तव्यं किं च साधुषु ॥ ११ ॥

शक्त एव तितिक्षेत दुर्बलस्वलितं यतः ।

वरं परिभवस्तस्मान्न गुणानां पराभवः ॥ १२ ॥

¹⁵ असत्क्रिया हीनबलाच्च नाम निर्देशकालः परमो गुणानाम् ।

गुणप्रियस्तत्र किमित्यपेक्ष्य स्वर्धैर्यभेदाय पराक्रमेत् ॥ १३ ॥

नित्यं क्षमायाश्च ननु क्षमायाः कालः परायत्तया दुरापः ।

परेण तस्मिन्नुपपादिते च तचैव कोपप्रणयक्रमः कः ॥ १४ ॥

स्वां धर्मपीडामविचिन्त्य योऽयं मत्यापशुद्यर्थमिव प्रवृत्तः ।

²⁰ न चेत्क्षमामप्यहमत्र कुर्यामन्यः कृतम्भो वत कीदृशः स्यात् ॥ १५ ॥

यक्ष उवाच । तेन हि न त्वमस्याः कदाचित्प्रबाधनाया मोक्षसे ।

गुणेष्वबहुमानस्य दुर्जनस्याविनीतताम् ।

क्षमानैभृत्यमत्यक्षा कः संकोचयितुं प्रभुः ॥ १६ ॥

बोधिसत्त्व उवाच ।

परस्य पीडाप्रणयेन यत्सुखं निवारणं स्यादसुखोदयस्य वा ।
 सुखार्थिनस्तत्र निषेवितुं क्षमं न तद्विपाको हि सुखप्रसिद्धये ॥ १७ ॥
 क्षमाश्रयादेवमसौ मर्यार्थतः प्रबोधमानो यदि नावगच्छति ।
 निवारणिष्ठनिति त एनमुत्पथादमर्थिणो यानयमभ्युपैष्टति ॥ १८ ॥
 ५ असत्क्रियां प्राप्त च तद्विधाज्जनात्र माहशे उपेवमसौ करिष्यति ।
 न लब्धदोषो हि पुनस्तथाचरेदतस्य मुक्तिर्मम सा भविष्यति ॥ १९ ॥

अथ यक्षस्तं महासत्त्वं प्रसादविस्मयबहुमानावर्जितमतिः साधु
 साध्विति सशिरः प्रकम्प्याङ्गुलिविक्षेपमभिसंराध्य तत्त्वियमुवाच ।
 कुतस्त्रिरश्चामियमीहशी स्थितिर्गुणेष्वसौ चादरविस्तरः कुतः ।

१० कयापि बुद्ध्या त्रिदमास्थितो वपुस्तपोवने को उपि भवांस्तपस्यति ॥
 इत्येनमभिप्रशस्य तं चास्य दुष्टवानरं पृष्ठादवधूय समादिश्य
 चास्य रक्षाविधानं तचैवान्तर्दधे ॥

तदेवं सति क्षन्तव्ये क्षमा स्यान्नासतीत्यपकारिणमपि साधको
 लाभमिव बहुमन्यन्ते । इति क्षान्तिकथायां वाच्यम् ॥ एवं तिर्य-
 १५ गतानां बोधिसत्त्वानां प्रतिसंख्यानसौष्ठवं दृष्टम् । को नाम मनु-
 ष्यभूतः प्रवजितप्रतिज्ञो वा तद्विकलः शोभेत । इत्येवमपि वाच्यम् ॥
 तथागतवर्णे सत्कृत्य धर्मश्रवणे चेति ॥

॥ इति महिषजातकं त्रयस्तिंशत्तमम् ॥

प्रोत्साह्यमानो उपि साधुर्नालं पापे प्रवर्तितुमनभ्यासात् ॥ तद्य-
 थानुश्रूयते । बोधिसत्त्वः किलान्यतमसिन्वनप्रदेशे नानाविधरागर्ह-
 २० चिरचिचपत्रः शतपत्रो बभूव । करुणापरिचयाच्च तदवस्थो उपि
 न प्राणिहिंसाकलुषां शतपत्रवृत्तिमनुवर्त ।

बालैः प्रवालैः स महीरुहाणां पुष्पाधिवासैर्मधुभिष्व हृदैः ।

फलैश्च नानारसगन्धवर्णैः संतोषवृत्तिं बिभारांचकार ॥ १ ॥

धर्मं परेभ्यः प्रवदन्यथार्हमार्तान्यथाशक्ति समुद्धरन्श्च ।

निवारयंश्चाविनयादनार्यानुद्गावयामास परार्थचर्याम् ॥ २ ॥

इति परिपाल्यमानस्तेन महासत्त्वेन तस्मिन्वनप्रदेशे सत्त्वकायः
साचार्यक इव बन्धुमानिव सवैद्य इव राजन्वानिव सुखमभ्यवर्धत ।

५ दयामहत्वात्परिपाल्यमानो वृद्धिं यथासौ गुणतो जगाम ।

स सत्त्वकायोऽपि तथैव तेन संरक्ष्यमाणो गुणवृद्धिमाप ॥ ३ ॥

अथ कदाचित्स महासत्त्वः सत्त्वानुकम्यया वनान्तराणि समनु-
विचरंस्तीवेदनाभिभवाद्विचेष्टमानं दिग्धविष्णुमिवान्यतमस्मिन्वन-
प्रदेशे रेणुसंपर्कात्याकुलमलिनकेसरस्टं सिंहं दर्श । समभिगम्य चैनं
१० करुणया परिचोद्यमानः पप्रच्छ । किमिदं मृगराज बाढं खल्वकल्य-
शरीरं तां पश्यामि ।

द्विपेषु दर्पातिरसानुवृत्या जवप्रसङ्गादथवा मृगेषु ।

कृतं तवास्वास्थ्यमिदं अमेण आधेषुणा वा रूजया कयाचित् ॥ ४ ॥

तदूहि वाच्यं मयि चेदिदं ते यदेव वा कृत्यमिहोच्यतां तत् ।

१५ ममास्ति या मिचगता च शक्तिस्तसाथसौख्यस्य भवान्सुखी च ॥ ५ ॥

सिंहं उवाच । साधो पक्षिवर न मे अमजातमिदमस्वास्थ्यं रु-
जया आधेषुणा वा । इदं त्वस्थिशकलं गलान्तरे विलयं शल्यमिव
मां भृशं दुनोति । नखेनच्छक्कोम्यभ्यवहर्तुमुक्तिं वा । तदेषु कालः
२० सुहदाम् । यथेदार्नीं जानासि तथा मां सुखिनं कुरुष्वेति ॥ अथ
बोधिसत्त्वः पदुविज्ञानत्वाद्विचिन्य शल्योद्गरणोपायं तदृदनविष्क-
भप्रमाणं काष्ठमादाय तं सिंहमुवाच । या ते शक्तिस्तया सम्यक्ता-
वत्स्वमुखं निर्बादेहीति । स तथा चकार ॥ अथ बोधिसत्त्वस्तदस्य
काष्ठं दन्तपाल्योरन्तरे सम्यग्मिवेश्य प्रविश्य चास्य गलमूलं तत्त्विर्य-
गवस्थितमस्थिशकलं वदनायेणाभिहृत्यैकस्मिन्वदेशे समुत्पादितशै-

थिल्यमितरस्मिन्परिगृह्य पर्यन्ते विचकर्ष । निर्गच्छेव तत्स्य वद-
नविष्कम्भणकाहं निपातयमास ।

सुहृष्टकर्मा निपुणो ऽपि शत्यहन्त तत्रयनादपि शत्यमुद्धरेत् ।
यदुज्जहारानभियोगसिद्धया स मेधया जन्मशतानुबद्धया ॥ ६ ॥

^५ उद्धृत्य शत्येन सहैव तस्य दुःखं च तत्संजनितां शुचं च ।

प्रीतः स शत्योद्धरणाद्यथासीत्रीतः सशत्योद्धरणात्थासीत् ॥ ७ ॥

धर्मता ह्येषा सज्जनस्य ।

प्रसाध्य सौख्यं व्यसनं निवर्त्य वा सहापि दुःखेन परत्य सज्जनः ।

उपैति तां प्रीतिविशेषसंपदं न यां स्वसौख्येषु सुखागतेष्वपि ॥ ८ ॥

¹⁰ इति स महासत्त्वस्य तद्विद्वानुपशमय्य प्रीतहृदयस्तमामन्त्य
सिंहं प्रतिनन्दितस्तेन यथेष्टं जगाम ॥ अथ स कदाचित्प्रविततरुचि-
रचिचपन्त्रः शतपन्त्रः परिभ्रमन्किंचित्क्षचित्तद्विधमाहारजातमना-
साद्य शुद्धिपरिगततनुस्तमेव सिंहमचिरहतस्य हरिणतरुणस्य मां-
समुपभुज्ञानं तदुधिरानुरक्षितवदननखरकेसरायं संध्याप्रभासमालव्यं

¹⁵ शरन्मेधविच्छेदमिव दर्श ।

कृतोपकारो ऽपि तु न प्रसेहे वकुं स याङ्गाविरसाक्षरं तम् ।

विशारदस्यापि हि तस्य लज्जा तत्कालमौनवतमादितेश ॥ ९ ॥

कार्यानुरोधात् तथापि तस्य चक्षुष्यये हीविधुरं चचार ।

स चानुपश्यन्तपि तं दुरात्मा निमन्त्रणामयकरोन्न तस्य ॥ १० ॥

²⁰ शिलातले बीजमिव प्रकीर्णं हुतं च शानोष्मणि भस्पुञ्जे ।

समप्रकारं फलयोगकाले कृतं कृतम्भे विदुले च पुष्पम् ॥ ११ ॥

अथ बोधिसत्त्वो नूनमयं मां न प्रत्यभिजानीत इति निर्विशङ्क-
तरः समभिगम्यैनमर्थिवृत्या प्रयुक्तयुक्ताशीर्वादः संविभागमयाचत ।

पथ्यमस्तु मृगेन्द्राय विक्रमार्जितवृत्तये ।

²⁵ अर्थसंमानमिच्छामि त्वद्यशः पुण्यसाधनम् ॥ १२ ॥

इत्याशीर्वादमधुरमप्युच्यमानो ऽय सिंहः कौर्यमात्सर्यपरिचयाद-
नुचितार्यवृत्तिः कोपामिदीप्रयातिपिङ्गलया दिघक्षन्निव विवर्तित-
या दृष्ट्या बोधिसत्त्वमीक्षमाण उवाच । मा तावद्भोः ।

दयाक्लैब्यं न यो वेद खादन्विस्फुरतो मृगान् ।

⁵ प्रविश्य तस्य मे वक्तं यज्जीवसि न तद्भु ॥ १३ ॥

मां पुनः परिभूयैवमासादयसि याद्वया ।

जीवितेन नु खिन्नो ऽसि परं लोकं दिद्वक्षसे ॥ १४ ॥

अथ बोधिसत्त्वस्तेन तस्य दृष्ट्याक्षरक्मेण प्रत्याख्यानवचसा स-
मुपजातव्रीडस्तचैव नभः समुत्पात । पश्चिमो वयमित्यर्थतः प-
१० क्षविस्फारणशब्देनैनमुक्ता प्रचक्राम ॥ अथान्यतमा वनदेवता तस्य
तमसत्कारमसहमाना धैर्यप्रयामजिज्ञासया वा समुत्पत्य तं महास-
त्त्वमुवाच । पश्चिवर कस्मादिममसत्कारमस्य दुरात्मनः कृतोपकारः
सन्संविद्यमानायां शक्तावपि मर्षयसि । को ऽर्थः कृतज्ञेनानेनैवमु-
पेक्षितेन ।

¹⁵ शक्तस्त्वमस्य नयने वदनाभिधाता-

द्विस्फूर्जितः प्रमथितुं बलशालिनो ऽपि ।

दंष्ट्रान्तरस्यमपि चामिषमस्य हर्तुं

तन्मृथते किमयमस्य बलावलेपः ॥ १५ ॥

अथ बोधिसत्त्वस्तथाप्यसत्कारविप्रकृतः प्रोत्साह्यमानो ऽपि तथा
२० वनदेवतया स्वां प्रकृतिभद्रातां प्रदर्शयन्नुवाच । अलमलमनेन क्र-
मेण । नैष मार्गो ऽस्मद्विधानाम् ।

आर्तं प्रवृत्तिः साधूनां कृपया न तु लिप्सया ।

तामवैतुं परो मा वा तत्र कोपस्य को विधिः ॥ १६ ॥

वज्जना सा च तस्यैव यन्न वेत्ति कृतं परः ।

²⁵ को हि प्रत्युपकारार्थी तस्य भूयः करिष्यति ॥ १७ ॥

उपकर्ता तु धर्मेण परतस्तफलेन च ।

योगमायाति नियमादिहापि यशसः श्रिया ॥ १८ ॥

कुतश्चेष्वर्म इत्येव कस्तचानुशयः पुनः ।

अथ प्रत्युपकारार्थमृणदानं न तत्कृतम् ॥ १९ ॥

५ उपकृतं किल वेत्ति न मे परस्तदपकारमिति प्रकरोति यः ।

ननु विशेष्य गुणैः स यशस्तनुं द्विरदवृत्तिमभिप्रतिपद्यते ॥ २० ॥

न वेत्ति चेदुपकृतमातुरः परो न योक्ष्यते इपि स गुणकान्तया श्रिया ।

सचेतसः पुनरथ को भवेत्क्रमः समुच्छ्रुतं प्रमणितुमात्मनो यशः ॥

इदं त्वच मे युक्तरूपं प्रतिभाति ।

१० यस्मिन्साधूपचीर्णे इपि मिच्चधर्मो न लभ्यते ।

अनिष्टुरमसंख्यमपयायाच्छनैस्ततः ॥ २२ ॥

अथ सा देवता तत्सुभाषितप्रसादितमनाः साधु साधिति पुन-
रुक्तमभिप्रशस्य तत्त्वियमुवाच ।

चृते जटावल्कलधारणश्चमाङ्गवानृषिस्त्वं विदितायतिर्यतिः ।

१५ न वेषमानं हि मुनित्वसिष्ठये गुणैरूपेतस्त्विह तत्त्वतो मुनिः ॥ २३ ॥

इत्यभिलक्ष्य प्रतिपूज्यैनं तच्चवान्तर्देष्ये ॥

तदेवं प्रोत्सास्यमानो इपि साधुर्नालं पापे प्रवर्तितुमनभ्यासादि-
ति सज्जनप्रशंसायां वाच्यम् ॥ एवं क्षान्तिकथायामप्युपनेयम् । एवं
क्षमापरिचयान्व वैरबहुलो भवति । नावद्यबहुलो बहुजनप्रियो म-

२० नोऽनश्वेति ॥ एवं प्रतिसंख्यानवहुलाः स्वां गुणशोभामनुरक्षन्ति प-

रिडता इति प्रतिसंख्यानवर्णे वाच्यम् ॥ तथागतमाहात्म्ये च भद्रप्र-
कृत्यभ्यासवर्णे च । एवं भद्रप्रकृतिरभ्यस्ता तिर्यग्गतानामपि न नि-
वर्तत इति ॥

॥ इति शतपञ्चांशकं चतुर्द्विंशत्तमम् ॥

॥ कतिरियमार्यशूरपादानाम् ॥

APPENDIX.

अनेकबुद्धविशेषेण भगवता कच्छपभूतो मारस्य हस्तगतो वश-
गतो पञ्चलगतो सुक्तः । अन्यदापि बुद्धविशेषे(षे)ण एतस्य मारस्य
गतो वशगतो करण्डगतो सुक्तः ॥ भूतूपर्वं हि भुवः अतीतमध्वानं
नगरे वाराणसी काश्मिजनपदे पारिपाढीका नाम नदी तस्य कूले
अपरमालाकारस्य वनमालमसौ दानि मालाकाला मालस्यैव तं
वनं मालाकाल आगत्वा पुष्पाणि उज्जरिय पुष्पकलण्डकमादाय
मालाकारणतो निर्धावति । यामाभिमुखो च प्रस्थितो ततः च न-
दीतो कच्छपो उज्जरित्वा गोमयं भक्षयति तस्य मालाकारस्य अवि-
द्वे सो तं मालाकारेण हृष्ट ॥ तस्य उतदभूषि शोभणं मम अयं अथ
कच्छपो ओलंको भविष्यति । तद्वाधानुश्रूयते बोधिसत्त्वः करुणाति-
शयपरित्यच्चित्तमपि परहितमुखोपवादनपरः पुण्यं प्रतिपदमुद्भाव-
यन्दानमदसंयमादिभिः कदाचिच्छक्रो देवेन्द्रो बभूव ॥ तेन दानि
पुष्पकलण्डं एकान्ते स्थपित्वा सो कच्छपो गृहीतो । सो तं तच पु-
ष्पकलण्डं प्रक्षिप्य (या)ति । तदा सो तं मानुषिकाय वाचाय आह ॥

प्राणेनमसिं यदि मान्सयोगा इमामहं कर्दमसो च मुक्षिते ।

अनेकतीव्रव्यसनानि तं च ।

सुरेन्द्र[ल]देवा भुवि करण्डे वा निधौतगाचं उटके सुसिंक्ताः ॥

इमाहं कर्दममुक्तितो ततः मयं तं पुष्पं कर्दमेन विनासिष्यति ।
अच मे उटके धोवित्वा करण्डे प्रक्षिपतः तदेते पुष्पां न विनश्य-
न्ति ॥ तदा मालाकारस्य पश्यति शोभनो खत्वयं कच्छपो मानुषि-

काये वाचाये कञ्चपो गञ्चाहि तं अच उदके धोवामि । ततो एष पुष्पाणि न विनाशिष्यति । कर्दमेन मातापैतृकविषये शुणिकपञ्च-मानि च अंगानि प्रसारेत्वा तस्य मालाकारहस्तातो भष्टो । तच उदके बुड्ठाये नदीये अविदूरे त्वात् मुडित्वा तं मालाकारं वाचाये भाषति । तीरमये पारिपाचिका कृष्णकारणा च मे कालेन शक्तिं कर्दमकृतोस्मि पालिके धोविपानं पैलाय प्रक्षिप्तः ॥ अथ खलु महात्मः स मालाकारः कञ्चपमेतदुवाच । बहुकामये सन्धित सुराज्ञा चिगन्धो बहुको समागतः । तच च तं भद्रकञ्चप करण्डमालकृता तहिं तच रमिष्यतीव ॥ अथ खलु महात्मानः स कञ्चपं तं मालाकारं गाथाये अध्यभाषे ॥

बहुकालं सन्धिता सुराज्ञा चिगणो बहुको समागतः ।

मत्तो प्रलापेसि मालिक तैलं भुंजिथ भद्रकञ्चपं ।

तदुपश्चुत्य शक्रो देवेन्द्रः परमविस्तिमनाः साक्षादभिसंराध्य यरित्युवाच ॥

कञ्चपैव खल्वेष महानुभावः कूर्मन्द्र स द्यतिशयप्रभावः ।

आवर्जिता यत्कलशा इवेमे क्षरन्ति रम्यस्तनिताः पयोदाः ।

महत्रमादस्तलितं त्विदं मे यन्नाम कृत्येषु भवदिधानां

लोकाद्यमभ्युद्यतमानसानां व्यापादयोगा न समभ्युपैमि ॥

इत्येवं कञ्चपं प्रियवचनैः संराध्य मालाकारहस्तातो मुक्तः तदाप्यहमेतस्य मालाकारस्य हस्तातो बुद्धिविशेषेण मुक्तरिति ॥

इति शोजातकमालायां कञ्चपजातकं नाम सप्तादशो ज्यायः ॥ १७ ॥

VARIOUS READINGS.

Page 1.

Line 13. A चन्द्रातिभं.—16. All दीर्घि.
—All वस्त्र.—

Page 2.

Line 1. B कानुच्य.—All निष्पन्नै०, equally
good.—17. MSS निश्चय.—

Page 3.

Line 2. MSS लोक.—7. MSS विनिश्चयन्त,
but यि erased in B.—11. All भत्सय०.—
23. All पदन्यास०.—

Page 4.

Line 19. A अद्वायुतं, B अद्वायत, P अद्वापतं.

Page 5.

Line 3. MSS दृष्टगुणे.—20. P कटुक्ता,
equally good.—

Page 6.

Line 9. All वाच्यमेव.—After 11. इति
wanting in B. P has इति शोजातकमालायां
व्याघ्रोजातकं प्रथमो ज्यायाः, which formula
recurs at the end of each following
Jātaka, *mut. mut.*—

Page 7.

Line 20. MSS भवदत्तिस०.—

Page 8.

Line 1. A रक्षप्रभासिनि.—10. A, P यि-
श्लिष्माणपुटासु; in B the words यि० till
युगेषु omitted. My reading conjectural.—
21. All यिमर्द०.—

Page 9.

Line 22. MSS विमल्यता०.—26. All
अपेक्षते.—

Page 10.

Line 22. A on the margin °मध्यमत्य सां
वा पाठः; P °प्रा नपतितां वदमत्य.—

Page 11.

Line 8. A याचकमभिं०.—

Page 12.

Line 2. MSS सोपचार०.—5. All य for
वि.—14. MSS व्रजेच्च.—

Page 13.

Line 6. MSS नभस्यलात्.—16. A मे, P
मो for नो.—17. All यवं तु.—21. A मन्त्र
only once.—MSS °यातैः.—24. MSS प्रसु-
त्यस्य.—25. All आत्मोपनायिकं, cp. Pali
upanāyika.—

Page 15.

Line 19. A वागत्याद०, B वान्मत्याद०, P
वागत्याद०.—

Page 16.

Line 18. A, B निधित्तः; P निधित्ताः.—
24. B °शक्तिष्वपिमुखः; P °शक्तिष्वविमुखः.—
24. MSS परिपालना०, not faulty, but
ambiguous.—25. All °गुणा० and °भि-
मुख II.—

Page 18.

Line 1. All वृद्धं for वृमं.—10. दानं added
by me.—22. MSS °हेत्रे.—

Page 19.

Line 7. All दीर्घि०.—9. विचार my reading
for विचाल of the MSS.—12. A स
त्वर्थी०.—13. A, B स्नानानु०, P स्नानाता०.—
22. Anusvāra of गम्भौरं added by me.—
25. All पिरदपात्रं.—

Page 20.

Line 6. All पिण्डपात्रः—A, P विनिसूत्यः—
—9. MSS ऋक्षे.—11. All दिसन्ति.—12. A
शत्, B शत् for शरत्.—14. P प्रविष्टः—

Page 21.

Line 1. MSS यच्छान्ति.—2. I have left
the reading प्रयास of the MSS, though
I suspect that the word intended is
प्रयाम्.—7. A, B सतु, P सुस्तु.—A, B प्रस-
स्तादविं, P प्रसस्तादभिं.—14. All एनां.—
20. MSS सन्मानः—

Page 22.

Line 4. स before विद्युं added by me.—
13. All ज्ञानविस्मयः—

Page 23.

Line 11. B on the margin and A, P
अज्जना दा०—

Page 24.

Line 13. A अज्जना०, B अज्जना०, P
अंजना०—

Page 25.

Line 2. MSS स्वत्पस्तुर्हर्षन्तु.—A, B ल-
भेत्. P केन निदानसुखोदयं.—4. All प्रवृत्तिः—
9. A, B सपत्न, P संपत्न.—11. A, B सत्ताना,
P सन्नान.—All काम्यया.—

Page 26.

Line 8. MSS खं विदधाति.—

Page 27.

Line 19. All चदानेन.—20. B first
hand ज्ञमित्.—Read with the MSS शि-
ष्मुखाः.—22. All यः for ये.—23. MSS
भ्राननावरुठः—

Page 28.

Line 3. MSS ज्ञानत्वाविनः—5. A, P
गुणवोधिनिः—6. A किम्बित; B, P किम्बवत्;
for my reading cp. Catapatha-Brāhm.
1, 1, 1, 8.—

Page 29.

Line 5. All शासनी०—15. MSS विम-
ष्टन्; cp. above at p. 8, l. 21.—23. All

प्रीतिं०.—24. A शयस्तं, B, P शयः तः०—
All हृदयः and ज्ञमितः—

Page 30.

Line 2. MSS वितस्तङः—13. MSS
र्घमाक्लमा०.—19. For तु a second hand r.
in A and B has त्रः; P त्र तु०—All द्वाष्ययेत्—

Page 31.

Line 3. MSS write तूष्णी०, and एकाज्ज-
गोथां०.—11. All प्रीतिं०.—15. B छायश्च,
P छायाश्च.—All शीताः—

Page 32.

Line 10. All नावास्तुमे०.—12. MSS
सहस्रैव.—14. MSS तं दृष्ट्वा and स्वयमेव.—

Page 33.

Line 18. A समुत्पत्तिविधि, B, P समुपचेष्ट—

Page 34.

Line 2. MSS निशाकरस्तैव.—4. All
विरोध.—18. All कान्तित्वे०—

Page 35.

Line 22. MSS तूष्णी०—

Page 36.

Line 10. All स्वयमेव.—18. MSS ऋ-
पता च.—

Page 37.

Line 17. MSS तेनेदमः—

Page 38.

Line 1. All न चैवमा०.—20. MSS भर्त्यः
for आर्थः—MSS एतद्वृं—

Page 40.

Line 18. MSS समेन.—After 23. A
समाप्त for सप्तमम्—

Page 41.

Line 2. A प्रसन्नो०—16. B, P निवा-
सिनां०.—23. All जनस्य ओजो०—

Page 42.

Line 2. MSS वाया०—6. All व्याकूलं०—
7. यथादव wanting in A and P; like-
wise काकाकाका in P.—देवेन्द्रेण्या० my reading
for देवेन्द्रैर० of the MSS.—

Page 43.

Line 5. Perhaps to read देशे.—6. MSS °भ्युपेतः; with the correction भ्युपेषः in A.—21. All स्तुतिम्.—

Page 44.

Line 1. A, P तथा तथा, B तथा तथा या.—9. MSS °विधञ्च.—14. All अत्यन्तः.—15. B, P दीर्घपि०.—16. All चिपिति.—17. B °धराकाराणि०.—25. All परः.—

Page 45.

Line 1. MSS प्रत्यह०, but the metre requires a long syllable; प्रत्याहम् we find in Rāja-tarānginī (Calc. ed.) VII, 145 and 459.—21. All स्थयं.—

Page 47.

Line 1. MSS समैक्यमाण०.—12. All क्षमेयं.—

Page 48.

Line 24. MSS सावर्णी०

Page 49.

Line 8. All स्म for स्मै०

Page 50.

Line 2. MSS किस्तेऽ; cp. above at p. 28, l. 6.—11. A, B आदरस्त्वेष; P आदयस्त्वेषा०.—

Page 51.

Line 3. पत्त्रि my reading for पत्त्र of the MSS.—13. All प्रशंस्यै०.—15. MSS °जगमेति०.—19. B यपोत्तं०.—

Page 52.

Line 13. MSS प्रयामासु०.—15. All प्रभ-तावसेयं०.—10. B व्यां (meant व्येग) for ज्याव०.—

Page 53.

Line 7. सतो conjectural; A, B have तान्, P तां०

Page 54.

Line 8. A एनम् for एवम्.—21. MSS °हृषेन०

Page 55.

Line 2. MSS निक्षियः०.—21. MSS रा-कुलायेति०

Page 56.

Line 16. MSS किस्तेऽ; cp. above at p. 28, l. 6 and p. 50, l. 2.—17. All पूजितुं, but B adds on the margin our reading.

Page 57.

Line 2. B, P दद्याक्षानं०.—9. MSS दा-स्यति०.—23. B second hand नृत्यानि०

Page 58.

Line 12. A अत्०

Page 59.

Line 9. MSS तपोवनाऽ०.—A, B इति तयोरतेषाम्०, B इति तेषाम्०.—A, B वदत-मस्त्वा०.—A गच्छतः ॥ अथा०, B गच्छतः तां ॥ अथा०, P गच्छतस्तां ॥ अथा०

Page 60.

Line 6. MSS प्राप्त for प्राप्त०

Page 61.

Line 3, seq. °कारणान्ये, an emendation by Böhtlingk for °कारे नान्ये of the MSS.—11, sq. All द्वेष्टव्यगा०.—21. All °भवतो०

Page 62.

Line 12. MSS ससंभमा०.—14. A नि-क्षाशयितु०, P निष्काशयितु०

Page 63.

Line 3. MSS जालिनो०.—5. All °दार-यतीति०.—7. A चाटको०.—19. B शौतनिल, P शौतानिल०

Page 64.

Line 4. MSS तु० for तु०.—18. A, P. रु-दन्ति०.—21. All निवेदितानां०

Page 66.

Line 16. A °सचिभा यां०, B °सचिभां यां०.—24. MSS विप्रकृष्ट०

Page 67.

Line 7. All स्वयमेव०.—17. MSS °छा-पयामासुरिति०

Page 68.

Line 3. A सर्वभावं०, B स्वभावं०, omitting स०.—10. MSS सर्वठ०.—22. All °तन्त्रेव०

Page 69.

Line 13. B असत्तं, P असत्तं and all शून्येनिवर्त्तं.—23. MSS °मात्याः परोद्देवन्तां and निषेद्वन् (*sic*).—25. A यज्ञस्यावभये.—

Page 70.

Line 6. मयार्हः my conjecture for मया of the MSS.—

Page 71.

Line 2. MSS तमन्वेष्य.—

Page 72.

Line 1. All दशः for यशः.—13. MSS संध्यापारे.—19. A प्रश्नमितानोता, B प्रश्नमितानित, P प्रश्नमिता नोलमां.—MSS छांपिता.—21. गात्रे न my reading for गात्रेण of the MSS.—All मन्दोद्यामाः, corrected by Böhtlingk.—

Page 73.

After the colophon the MSS give a résumé of the contents of the preceding ten Jātakas as follows ॥ उत्थानं ॥ व्याची शिखिः कौशलेशः भेदिनो शश एव च ॥ आगस्य मांसदो विश्वन्तर-यज्ञविर्दो तथा ॥ ० ॥.—

Page 74.

Line 2. All निषिद्धं.—8. All °मूर्ख-माया (*sic*).—10. °रोद्देण.—16. Not clear whether अभ्यु or अन्यु.—18. MSS ज्व-लितं.—21. MSS दारण्यः.—23. A, P मम, omitted in B.—

Page 75.

Line 2. B °ध्वनितो, equally good.—

Page 76.

Line 7. A दृष्टापदाना, P दृष्टाध्ययाना; in B by oversight a whole line omitted.—8. A, P द्रुतस्वलिताः, in B wanting.—°तुका my conjecture for °तिका in A, इका in P.—10. MSS अपि सम्भाव्या.—17. एव तु conjectural for एवंविद्यं in B, P, एवंविद्यत in A, on the margin एवंविद्य.—22. MSS °यज्ञेन आर्येण.—23. All हि for हृ, but see Comm. on Dhammapada

p. 126; Jātaka (Fausböll) I, 31; IV, 496; Theragāthā 35.—

Page 77.

Line 2. MSS अनुपाकुष्टं.—8. सततं added conjecturally.—

Page 78.

Line 16. MSS अदृष्टः for अदुष्टः.—आहमणानां conjectural for आहमयं of the MSS.—

Page 79.

Line 6. परिक्राशे conjectural reading for परिक्रोशे in A, P, परिक्रोशी in B.—7. All स्वस्यवदिय.—11. A, B रहोदनुपपत्तेः, P रहारपुनपत्तेः.—22. All एव for एवं.—

Page 80.

Line 22. A अधर्मं, B, P अधर्मं for अधर्म्य.—

Page 82.

Line 12. MSS विषत्तं.—

Page 83.

Line 2. All अनिमिषलोचनो.—17. च added by me.—

Page 84.

Line 4. MSS write काश्चन.—

Page 85.

Line 1. A विघातैः.—4. MSS उपेक्षितं.—10. All समाप्तुयात्.—

Page 86.

Line 1. B विरुद्धं.—5. All भवति.—9. All अन्यलोके.—15. A सम्मितोद्ब, but on the margin as in B, P and the printed text.—23. All repeat स्यात् after प्रसिद्ध-स्यातः.—25. All °प्रणायः.—

Page 87.

Line 1. MSS add च before तत्त्व.—7. A रस्ये, B रस्ये; the reading of P unknown owing to some lines having been omitted.—21. The Avagraha added by me.—At the end A, B °दृश्यम्.—

Page 88.

Line 3. MSS एवां.—6, seq. All °तानिय° and °तिकानिमित्तः.—11. MSS इत्येवं.—12. The form Supāraga as a name of the wellknown seaport is wrong, but an error of the author himself. The Prākrit name of the city may have been Sūpāraka, Suppāraka, or °ga, but never Sū-pāraga; cp. Pāli Suppāraka, Skr. Cūr-pāra. The name of the man should be Supāraka = Supāra, though the author takes it to be *supāra+ga*, as appears from his words: *tasya paramasiddhayā-tratvāt*.—The sentence पदेनहि सूपारगमिति ज्ञायते,—the MSS have सु—looks as if it were an interpolation.—

Page 90.

Line 5. All धीर्यात् and 11 अपथाये, for which I read उप°, but अव° would do as well.—19. A हृताः.—23. All अनिलफेन.—

Page 91.

Line 15. All साधुः.—

Page 92.

Line 2. A बह्वरागा.—13. A, P समुप-दृत्तमान्येव, B समुपकर्त्तमान्येव; my reading conjectural.—19. All भयेष्वचे.—

Page 94.

Line 8. MSS आरोप्यतां.—A शौता पा-तपटविशेष (r. पोत°) इति, B, P सितानि इति. As vs. 10 the sails are compared to the wings of a Rājahamsī, we should expect a dual शौते, in which case the true reading would be आरोप्यतां. As to the word, cp. Jātaka IV, p. 21 (ed. Fausböll).—13. MSS वाभि°.—14. All °मानातमो°.—18. All वालिकाः and l. 21 वालिका, but l. 16 वालुकाः.—23. All °पूर्णा नौका.—

Page 95.

In the colophon A, B चतुर्दशमं, P च-तुर्दशमो.—6. All कारणडचक°.—8. MSS

परमार्द°.—17. All विकल्पात्.—21. All गतेनैव.—

Page 97.

Line 4. MSS धरण्या.—

Page 98.

In the colophon A, P °दशमं, P °दश-मो.—7. MSS °यतन, and आलह्य°.—9. All समाता° and °गृहु.—

Page 99.

Line 21. MSS विवर्द्ध°.—

Page 100.

After l. 8. A, B षोडशमं.—In P the next following Jātaka is the कच्छपजातक; s. Appendix.—

Page 101.

Line 1. B पापं, P पापा.—

Page 102.

Line 7. MSS विनिमय°.—19. All चत्तेत् for चत्तेत्.—

Page 103.

Line 7. A द्रष्ट्यान्यका, B विवन्धका, P कष्ट्यान्यका.—12. All जल°.—18. एतं my reading for इमं of the MSS.—22. All पद्धतीं.—

Page 105.

Line 8. A, P लोकावहितः.—A, B स-पादशमं, P अष्टादशो ज्यायः.—21. All °मर्षात्.—

Page 106.

Line 14. MSS °श्येनैव.—24. All त्वे-क्ष्यमाणा.—

Page 107.

Line 1. All निरसंस्त्व°.—

Page 108.

Line 16. A first hand °प्यत्रोरने, B °प्यत्रावने, P °प्यतोरमेहं.—18. MSS सबहु-मानम्, perhaps intended for स्वबहुमानम्, which reading would be better than that adopted by me in the text.—After 22. A, B अष्टादशमं, P उचितिशतिमो ज्यायः.—Then the MSS have: प्रविवेकसुरवर

(evidently the first words of the following Jātaka) धगित्युपत्राव्यजातकं (A °धगि० for °धगि०) । शटि श्लोकास्त्रिभिर्नूना शर्णानां विश्वातिसत्या ॥.—

Page 109.

Line 17. All °वसितव्यं.—24. A, P °ताक्षरेण, B ताक्षारेण.—

Page 110.

Line 5. MSS प्रवज्यामः.—12. All ता-पसः.—15. MSS °घनमः.—16. MSS सु-चिःस्त्रयः.—

Page 112.

Line 6. MSS ददृशुश्चेन.—18. All मालां and °मूलां, which I ought to have left.—

Page 113.

Line 8. चतुःशत is a mistake of the author himself; the parallel passage in Pāli has *catussada*, to which would answer a Skr. चतुरत्सुदः.—9. अषि conjecturally added by me.—12. MSS लक्ष्या.—

Page 114.

Line 1. A प्राणश्चेतः.—16. All कृत्सयव्यं.

Page 115.

Line 10. MSS °धात्र्यं.—14. All क्षमा-पयामासः.—16. A first hand नो, sec. hand मे for सदः.—17. MSS स्वलितं, admissible. 20. All द्विवेक, but see the beginning of the J.—21. The words in brackets have their counterpart in the Pāli redaction of the tale, where the addition is necessary according to the rule that at the end of the Jātaka the incident in hand is connected with the tale related in illustration of it. Such a rule, however, does not apply to the Skr. redaction by Cūra. I therefore suppose that the lines have been added by another hand.—

Page 116.

After 1. 2. A, B °विश्वतिमं, P विश्वति-मो ज्यायाः.—Then follows: शूरभिर्गणितं

सम्पादिवसजातकमादरात् । षट्श्लोकोनं शतं विश्व-वर्णद्वादशकं तथा (A °दशसत्या, B °दस्तया).—

4. MSS प्रतिसत्यं.—13. All प्रस्तावागतं.—17. It would seem preferable to read दुर्लभो य.—

Page 117.

Line 2. तस्य है conjectural reading for तस्येव in A, तस्य मे in B, P.—B कुतः, not bad.—3. MSS चोपः.—10. All क्रमः.—16. MSS °सम्बन्धात्.—

Page 118.

Line 7. MSS °चैनां.—9. All च for च.—13. A प्रती०.—

Page 119.

Line 9, seq. MSS °पादनवि०, admissible.—11. B second hand प्रयस्ता, A प्रयत्ना.—18. MSS °र्मण०.—21. A अहो० for युतो, but on the margin the latter.—24. B कतानुज०.—A तत्र एव, B ततेव.—B तपो-वनाय.—

Page 120.

Line 1 and 3. ईयु०: conjectural reading for ईयु०: of the MSS.—6. MSS °समाप्त्यायात्प्रव्या०; a substantive आयात्प्रव्या being unknown, the true r. will be °समाप्तिन्दिप्पत्या०.—8. All प्रायच्छन्त, and A on the margin प्रायतन्त, admissible.—

Page 121.

Line 6. All अयं स्थितो.—14. All प्रसुहं.—20. MSS उपेचेयं, which points to a confusion of two readings: उच्चेयं and उपनेयं.—After 20. A, B विश्वतिमं, P एकविश्वतिमो.—Then follows: द्वितीयश्लोकमधिकं वर्णिनं श्रेष्ठजातकं । सक्षोकानां शतं याद्य चिभिर्न्यौ मनोरिभिः । शतानि सप्त संख्या (!) द्वितीया दृश्यते दशत (P °ते) । (r. तो, which syllable belongs to संख्या) शट्टा-शीतिरथान्या च वर्णानाम्यज्ञविश्वितिः ॥ उद्धानं ॥ शक्तिद्विजोन्मादयन्तोसुपारगजलोभवाः । पक्षिकुमेत्यतनयासापायभेष्टिनो तथा ॥.—

Page 122.

Line 16. All भवत्या.—

Page 123.

Line 10. All मूलमुपः, quite nonsensical, but my conjecture in the text is hardly the true reading; the author probably wrote मूलमुपशेषमाना; cp. p. 185, l. 21.—

Page 124.

Line 8. MSS उपाक्रोश.—12. MSS रा-जो अधिगु—14. All प्रपद्येष—18. B तदु-पाय—19. All गच्छतेनां—A प्रवेशयेत्, B, P प्रवेशयेत्—

Page 127.

Line 19. MSS शंसा—The title of this Jāt. in the MSS, खुद्धबोधि, is meaningless; the corresponding Pāli Jāt. is called *Culla-bodhi*, in contradistinction with *Mahā-bodhi*. I have therefore changed *buddha* into *culla*, i. e. *culla*, though *khudda* would do as well.—The number is एकविंशतितमं in A, एकविंशतमं in B, द्विविंशतौनमे in P.—

Page 128.

Line 4. MSS विविध, A adding on the margin भाव, which I take to be a misread भार, meant as a gloss to विविध; here, however, विविध is not synonymous with भार, but with मार्ग—18. A only once सुमुखस्य—

Page 129.

Line 9. B अतिरत—12. MSS ऋष्ये-येतां—16. MSS मानसरसः—20. A इवो-त्यतैः, B इवोत्यतैः—

Page 131.

Line 2. All समुपचित्तस्य—9. B वहिं-साय—15. MSS समुत्पत्य—All तत्तस्य—16. MSS अपत्तत्तेनां and निवार्य—20. MSS शक्तास्तद—23. All ऋकार—

Page 132.

Line 1. All केचिं and परिहौयन्ते—4. MSS वासिता—11. MSS या for वा—13. तारा omitted in A. The reading of the MSS as given in the text cannot be right; I suppose the author wrote विभू-पणरजन्यां—21. तस्य wanting in B.—22. A, P सरसि, B सरस्य, which points to a reading सरसच—

Page 133.

Line 3. MSS गण—11. B विभृ—13. All दिवः—18. All गच्छेत्—

Page 136.

Line 2. ते my addition.—

Page 137.

Line 7. MSS नैर्देन्यात् and हंसयूर्ण—22. All निष्क्रियं—

Page 138.

Line 3. All विहगाधिपते—10. MSS परात्मा—16. All उच्छ्वसतीव—19. MSS उपधासु शक्ते—22. All शोभ्य—

Page 139.

Line 17. All तागमयोः, either ताग-मनयोः or the reading adopted in the printed text is required.—

Page 140.

Line 16. MSS प्रहर्य without स—22. All विष्वममज्ञये; grammatical would be विष्वमस्य—

Page 141.

Line 3. MSS लम्बेत—9. A and second hand B सुखो—13. MSS सन्तति—

Page 142.

Line 1. A समुत्पत्य, B, P समुत्पत्य—9. All स्यविर आयो—After 10. P चयो-विद्यतिमो—14. MSS क्रमतायामो—15. MSS च कलासु च; I think the author wrote लस्य वित्रासु कलासु—

Page 143.

Line 9. All विचर्जनिः—12. A and

second hand B अति for अभि.—19. MSS °मुख्यतां.—24. All °एक्षणिते.—

Page 144.

Line 20. MSS °राज अ°, a manner of writing more logical than the common one, but disregarded by me because the MSS are not consistent in it.—

Page 145.

Line 6. MSS °राज अस°.—19. A, P चाभ्युप°.—All सेवनाच्च.—24. All °सचिवे-शस्यति ।.—25. MSS seem to have साकल्ये.—All अपि.—

Page 146.

Line 1. All पञ्चेम इ°.—6. Probably to read पञ्च चाभिं.—9. All केशल.—18. B पूर्वकंते.—

Page 147.

Line 22. A and second hand B प्रति-द्वारां.—

Page 148.

Line 13. MSS °मतिरहो.—16. All °नान् संरब्धः.—20. All परस्य को°.—22. A first hand अमात्यम् for आमन्त्य.—24. वि my addition.—

Page 149.

Line 21. All °भावादनु°.—24. All एवं for एव.—

Page 151.

Line 1. MSS पूर्वकर्मकंते.—

Page 152.

Line 12. MSS अथोदृष्ट्य, but not quite distinct.—17. A second hand तु for न.—मुखेन is strange; perhaps to read मुखेन = उपाय, i. e. means.—23. All omit स before राजिकां.—

Page 153.

Line 8. All यं न.—

Page 154.

Line 10. MSS सर्वोषं.—

Page 155.

Line 4. A चमायासारः.—After 8. A,

B चयोविंशतिमं, P चतुर्विंशतितमः.—Then follows: महाबोधिविग्णितः प्रतिवर्णं पश्च-स्थिभिः । एकः इलोकशते ह्य च धर्मानां सम्बद्धूयं ॥.—18. All, except A on the margin सादिवना.—

Page 156.

Line 18. MSS कान्त्तारगिरिदुर्गो.—

Page 157.

Line 25. A, B °भाव°.—

Page 158.

Line 9. MSS भाराभिं.—11. A first hand and B खेद.—

Page 159.

Line 1. A on the margin भस्यो निर्वा वा पाठः.—24. A सोतीर, B सोधीर; in P some lines wanting.—

Page 160.

Line 8. MSS निमीलित°.—

Page 161.

Line 6. All °दशडनिर्भस्यन°.—8. MSS °सः को°.—21. All चरितां.—

Page 162.

Line 5. All सिद्धि.—Colophon P च-चयिंशतितमं.—Then follows: प्रसिवर्णं विग-णितं सत्यग्वानरजातकं । दशोत्तरं इलोकशतं धर्म-त्रिकसमन्वितं ॥.—

Page 163.

Line 17. All न चैवं.—

Page 164.

Line 8. MSS निर्धात.—12. All विन-याभियात°.—19. All एमि.—22. MSS द्व-ष्टापदाने, admissible.—

Page 165.

Line 9. All शिरया.—

Page 166.

Line 1. MSS °सुत्यो विनय°.—19. All द्वृ-

Page 167.

In the colophon A and B चयोविंश-तिमं, P चतुर्विंशतितमः.—Then the MSS

have: एकोनाशीसिरन्वय वर्णानां पञ्चकटुयं । स्पृशेत्सावतीं संख्यां समाप्तः शरभस्त्वयं ॥.—5. MSS तिनिष.—10. All वैदुर्य.—15. All विचरितानि.—

Page 168.

Line 2. MSS अस्त्वा.—3. All विलम्ब-
चितुम्.—4. MSS कवचिदयं.—9. All सलि-
सोधनं.—11. All तिक्ष्णपथन्.—17. B first
hand and P °दुःखः.—21. Read सौमुख्येन.—

Page 169.

Line 11. MSS निवेद्यः—13. MSS दृढ-
यानि । इति—19. All रूपते—

Page 170.

Line 1. MSS सा विस्मया°—21. MSS
गुणाम्य°, intended, perhaps, for गुणान्य°—
24. All आयतीमिति—

Page 171.

Line 8. All दृहस्तापो—

Page 173.

Line 1. MSS निर्भत्सन.—11. All उपे-
षिवान्; अभि my addition.—16. MSS से-
नेवम्.—B गिरः—25. MSS दृहा.—A, P
संगमनं—

Page 175.

Line 6. MSS दत्तवानिति.—After 9.
A, B जिवंजतिम्, P सप्तविंशतिमः—
Then follows: प्रत्यक्षं भलोकां गणितं रु-
पाताकं । एकाचत्रिंशद्वन्ये च भलोका वर्णास्त्रय-
स्तया ॥—10. MSS °नुदृतिनः—19. All
निःचित्य—

Page 176.

Line 6. MSS °पच—20. A स्त्रयाकुलित°—

Page 177.

Line 6. A, B °सज्जनेन—11. MSS
ैर्जमायं—14. MSS अभि for अति—16.
A व्याधते, B, P व्यावृते—20. A, B स-
रजाचाप°—All °वधत्सन°—21. All परम-
दुर्ग° and °कामा—24. MSS भयविषरस°—

Page 178.

Line 7. MSS दृष्ट्याति°—20. All तं
दृष्ट्या—22. All रूपमाणाः—

Page 179.

Line 1. अथ: only in P.—2. All अ-
चिक्ष्यतामिति—13. All °भावः—

Page 180.

Line 3. MSS °यौधैः—8. All निःचित्य—

Page 181.

Line 5. All द्विजासान्—13. यथा my
addition.—In the colophon A, B सुमा-
विशसिम्. P अष्टाविंशतिमः—Then fol-
lows: यथा निगद्यते (संख्या) संख्यायैकेकमङ्गां ।
कपिराजजातकं (sic) भलोकं शतमेकादशोत्तरं ॥—
21. MSS दृहायासं—

Page 182.

Line 6. MSS °कथान्य° and तं for सत्—
25. All °स्मितत्रासु°—

Page 183.

Line 2. P शलिसै°, A सलिसै°, but on
the margin ललितैर्या पाठः—3. MSS °देष-
व्यविष्य—24. All नैनांस्ततो—

Page 184.

Line 14. MSS निस्युहः—16. All अ-
पुर्णाम्य—

Page 185.

Line 8. MSS निशय without Visarga.—

Page 186.

Line 5. MSS वैर्वयवेणयुम्—7. All
°मृदन्—8. A भम्मो, B हम्मो, and all Av-
agraha instead of अ°—14. All भोविष्व-
रात्—19. A, P संपद्म, B सपद्म°—

Page 187.

Line 3. A, P °दृष्ट्यन्त्य, B °दृष्ट्यन्त्य—
6. A, B °द्वागतो—9. All रुद्धं for रुद्ध—
10. A °दृष्टो for °तृष्णां, pointing to a
reading °तृष्टो—24. A निक्षित्य, B, P
निष्क्रित्य—

Page 188.

Line 2. All संरम्भतरम्—8. A, B दृढं—
9. A on the margin and P अव° for
अप°, equally good.—11. A, B उण्डित

for उचित्.—16. MSS पकाश्यते; the Avagraha my addition.—21. MSS अतिप्रथन्ते.

—25. All क्रियान् for क्रियान्.—6. A अत्युदिता.—

Page 190.

Line 22. A, B क्रमायमाणाः, A second hand क्रमायमाणाः.—

Page 191.

Line 17. All तितित्वं.—20. All समुपनौय.—21. A, B अवचं.—

Page 192.

Line 1. A सम्पादमित्यता, B सम्पादननित्यता; these syllables omitted in P.—

After 2. A, B अष्टाविंशतिमि, P उन्निंशतिमः.—Then follows: इलोकचतुष्टयसहितं

इलोकानां सप्ततं शतं : ज्ञानित्वर्णा विंशतिरप्ये द्विकुक्ता नात्र सन्देतः ||.—10. B °भूतां.—

All उत्स्फृटा°.—16. MSS अशाच्छादा°.—20. All °यथा and °अद्धता.—

Page 193.

Line 14. B, P महेष.—15. MSS °विषयमान°.—16. A, B °दौप्तः.—21. All आमास्ति माहा°.—

Page 195.

Line 8. अहम् added by me.—15. तावद्विधि is unknown from elsewhere, at least to me; ताद्विधि would equally suit the metre.—24. A स्वच्चपं, B स्वच्चन्थं.—

Page 196.

Line 3. All आनक्ष.—6. All न च यान्ति.—14. MSS निसुजन्ति.—15. All कणठक, as in Pāli, and 17 ऊर्ज्जं.—20. MSS विस्तन्दता°.—

Page 197.

Line 19. MSS कण्डेव, remarkable because the Pāli word has the dental l.—23. All यज्ज्वा°.—

Page 198.

Line 6. MSS °दार्यमाणशतार्चिः; my read-

ing conjectural.—8. MSS तुदेत्.—19. All चक्षु°.—22. MSS विवक्षुः.—

Page 200.

After 1. 3. A, B एकोननिंशतमः: (sic), P निंशतितमः.—Then follows: पञ्चविंशतिः तं ब्रह्म वर्णानां पञ्चविंशतिः । इति प्रसभमाचार्यरजसं ख्याप्यमुच्चकैः ॥.—17. All स्वदृष्ट्य°.—20. MSS अनांजस्को.—

Page 201.

Line 13. All except second hand A कुञ्च भवन्तः.—16. MSS वाभिगताः.—17. B मानुष्येणाः.—

Page 202.

Line 7. All प्रावर्तयन्त्.—8. B first hand वैतान्.—12. ये my reading for या of the MSS.—17. All योजनायातं; °नायतं would do.—

Page 203.

Line 11. A जलाश्रयः.—All क्षे for वा.—16. MSS °मित्यथ and 20 सरस्तद°.—22. A, B आदाया, P अहाय for आनोय.—23. MSS °तव्यमेव.—24. MSS °यास्यथेति । तदच्छत धूयमनेन मार्गेणेति.—

Page 204.

Line 1. B गावेच्या.—11. MSS तार्जस्य.—16. °लतां.—23. MSS °विकर्षणा तः; possible would be °विकर्षिणा.—

Page 205.

Line 1. All व्यहासयन्द्यां and 2 लिपूं for व्यभूं.—4. MSS °विक्रमः.—9. All गितादि, but cp. 206, 10.—14. MSS °गावेच्या and 23 °धनं.—

Page 206.

Line 3. MSS चास्य.—6. All सौदत्सतासु°.—14. All °मित्यथ.—15. MSS गर्गराय and 16 °बेद्यमाणा.—24. को न्वस्य my reading for कामास्य of the MSS.—

Page 207.

Line 5. MSS °वेच्या.—8. All °र्घ्युरिति ॥.—11. च wanting after भद्रा in all.—

16. MSS निर्देशयिः.—After 17. P एक-
विश्वासितमःः—Then follows: द्वाविंशश्लोक-
शतं वर्णाः समेति एषातां छस्ते । यन्यान्वेषणा-
मतिभिः पूज्येद्वैधायथं त्यत्त्वा ॥ Then the
summary: उक्तानं ॥ बोधिहसो महाक्षोधिवा-
नरः शरभो इहः । कपिराद् चान्तिवादी च अस्म
द्वस्ते च ते दग्धः (*sic*) ॥—20. A, B प्रसं-
सास्, P यसंगात्.—22. A सुगतस्य for सुसत्य;
in P some syllables wanting.—

Page 208.

Line 2. A लोकानां लोके, B लोके लोका-
नां लोके, P लो, the rest wanting. My
reading conjectural.—11. MSS विद्वन्न-
यासुः; the insertion of च would do as
well as that of सु.—16. परभत wanting in
B, P.—18. All अन्यतमदुः.—23. MSS
स्त्रिसाः—24. च added by me.—

Page 209.

Line 2. MSS कृतोपकारः—11. All
इष्टेत एवाः—17. All संवृत्ताः—19. One
would rather expect स्वयं than स्वं—
21. All स्पौरानेव.—

Page 210.

Line 12. B यद् for तद्—All यथा-
कारः—13. MSS आगर्गः—14. A, B
मार्गमावरणः, P मार्गमावरणः—15. MSS
अक्षर without Anusvāra.—16. A, B षट्—
—All विनियत—17. All वर्माण—19. All
एवानिवर्तस्वा किं—25. MSS एष्यापलेयं—

Page 211.

Line 3. MSS कडेवरा—9. MSS अतो-
द्धाण—10. B, P कस्त्वं for कष्टं—22, seq.
All कम्पत इति—

Page 212.

Line 22. A second hand and P अति-
कात for प्रतिपक्ष—23. MSS अर्यं for अहम्—

Page 213.

Line 13. All विक्षम्यित for विक्षम्यित—
17. B सुभूसः—

Page 214.

Line 11. A निःक्रियं, B निःक्रयं, P नि-
क्रय—15. All परमञ्च—20. All संसुरे-
प्रपतिहर्षः—

Page 215.

Line 12. MSS अर्मां वेदवितिस्, and सेन
for तथ—17. MSS तद् for त्वद्—22. A
सज्जन, with double correction सु and त्व,
P सुजन—

Page 216.

Line 9. All इति for अति—

Page 217.

Line 1. B चितान्मेत्स, A चितापि and
चितान्मे—8. A, B originally भाषितस्य—

Page 218.

Line 13. A, B गुणातिशयाः—B, P सं-
क्षेपतस्तु—21. MSS दैन्यापेणा—25. B प्र-
तिकारा—

Page 219.

Line 1. B पुरुषाः without क्ता—8. A
first hand and P विचिन्न्याविधि, B विचि-
न्न्यधि च—24. A, B त्वद्विधे—

Page 220.

Line 2. MSS अतिवृद्धं—5. All गत-
घेण—8. A धर्मं, B धर्म—16. गम्भोरेण
omitted in A, P.—18. All अपनोतं, and
19 ईद्यते—24. तत् before समीपं added
by me.

Page 221.

Line 4. A यथा for रथा, and first hand
नराणां—16. ते my addition,—24. A
first hand P तत्त्विः—

Page 222.

Line 9. ओर my addition—12. आहु is
here the interjection.—17. धसो my
reading for दृष्टे of the MSS.—23. All
निरता for नोचता—

Page 223.

Line 17. All गर्गरायमान—

Page 224.

In the colophon P द्वाचिंशतमः.—Then the MSS have: इलोकसप्तकसंत्यतं चत्वारं-
चतुर्थतृयं । वर्णोकादशको उन्यश्च सुतसोमः प्र-
काशयतां ॥.—

Page 225.

Line 9. MSS °बेदः; so, too, in the sequel.—12. A sec. hand °ख्यानिकः.—
22. All °प्रभवात्.—

Page 226.

Line 10. All कोमुदीं.—13. MSS सा-
रथिं.—19. A चरत्वं.—

Page 227.

Line 3. All समन्तात्प्रिनि०.—12. MSS
°विष्णुमान०.—MSS प्रतिरित्य०.—

Page 228.

Line 4. MSS °दृकं.—15. All सेन्यदर्पण०.
—16. B शासका०.—18. A, B दृष्ट्या०, P
उद्धा०; my reading conjectural.—22. MSS
मुश्लैः:—

Page 229.

Line 1. A, B चर्म, P धर्म for वर्म.—
2. MSS कृतान्तरि०.—9. The author not
unlikely wrote अभ्युपायैः.—13. A दृष्ट्या०,
B दंष्ट्या०, P दंष्ट्या०.—21. A, B विततो०,
and all °ग्रहणान्मु०.—24. All भुजगवज०.—

Page 230.

Line 7. All नराण०.—9. MSS पूजारति०.
—B, P युपेतान०.—

Page 231.

Line 6. A धर्मस्थिताः:—

Page 232.

Line 2. MSS चित्तत्य०.—4, seq. MSS
शोत्पदा०.—5. All °इरोहेति०.—8. MSS °वर्णं
अ० and 9. °लोके अ०.—After 12. P च्य-
स्तिवंशतमः:—Then the MSS have: इलोक-
द्वादशकोपेतं गतं वर्णा वशापरे । ख्याप्य (r. °प्यं)
प्रकटमाचार्यित्ययोग्यजातकं ॥.—

Page 223.

Line 1. All प्रतिभद्रसां.—11. MSS °व-
गाहेन०.—

Page 234.

Line 3. MSS इर्तं for इम्.—3. All चो-
च्चर.—9. MSS छलं for चलं.—13. A, P
°स्वरितं, B °स्वरितं.—15. MSS निर्वेश-
कालः:—21. All मोक्षसे.—

Page 235.

Line 2. MSS निरेवितुं.—4. MSS एवमु०.
—8. MSS °प्रकम्प्या०.—16. A, B शोभत,
P शोभित.—In the colophon इति wanting in A, B.—P चतुर्सिंशतमः:—Then
follows in the MSS: महिषः सम्यन्तनितः:
(r. °गायितः) प्रतिवर्णमतन्द्रिये (r. °निर्दत्तैः) ।
पञ्चाशत्रभवति इलोको द्वावन्याविति निश्चितं ॥.
—19. A, B नानाविविध०.—

Page 236.

Line 5. B दयानमहत्या, A first hand
and P रुपा जनस्या, A second hand दया-
महत्या.—6. MSS °रक्षमाणो.—12. MSS
दर्पणभिरसा०.—15. P मुखो. I do not under-
stand मुखो, unless it be taken in the
sense of भागो.—18. All एवं श्वा०.—20,
seq. B, P विस्कम्पणा०, A first hand वि-
स्कम्पन०.—

Page 237.

Line 2. All विस्कृ०.—8. MSS निवृत्य.
—20. A on the margin अभि for इव.—
21. A, B विदुरे.—23. A, B प्रयुक्तमुक्ता०,
P प्रमुक्तमुक्ता०; my reading conjectural.—

Page 238.

Line 9. MSS तत्र एव.—12. All इदम्
for इम्.—16. A विस्फूर्जितं.—

Page 239.

Line 7. MSS योद्वयते सद्गणा०; my read-
ing conjectural.—10. A on the margin
विलप्यते, B विलप्यते न लभ्यते.—14. MSS
जटाँ०.—22. All भद्राङ्कति०.—In the colo-

phon A, B चतुर्स्तिंशतमं समाप्तमिति, P पञ्चतिंशतमः.—After the title of the work B has the date; see Bendall, Catal. p. 93. In A we find the formula ये धर्मा etc.; after which several stanzas treating of the nature of Bodhisattvas, but otherwise wholly unconnected with the Jātaka-mālā; cp. Bendall, Catal. p. 51.

The same stanzas also in P, but only partially, as the last leaf of the Codex is wanting. At the end of the stanzas A has: इति शोष्णोधिसत्यावदानमालायां ज्ञात-पत्रजातकं नाम चतुर्स्तिंशतमं समाप्तमिति ॥ शुभमस्तु सर्वजगताम् ॥ शुभम् ॥. The final *m* instead of *Anusvāra* is wholly against the rule of our MSS.—

